

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**HİNDİSTAN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ: GANDİ, CİNNAH VE
NEHRU'NUN ROLÜNÜN TARİHSEL BAĞLAMDA
DEĞERLENDİRİLMESİ
(1857-1947)**

Ali Erhan ERTAN

Doktora Tezi

Ankara, 2023

HİNDİSTAN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ: GANDİ, CİNNAH VE NEHRU'NUN
ROLÜNÜN TARİHSEL BAĞLAMDA DEĞERLENDİRİLMESİ
(1857-1947)

Ali Erhan ERTAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Ali Erhan Ertan tarafından hazırlanan "Hindistan Bağımsızlık Mücadelesi: Gandhi, Cinnah ve Nehru'nun Rolünün Tarihsel Bağlamda Değerlendirmesi (1857-1947)" başlıklı bu çalışma, 20.07.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Özden (Başkan)

Doç. Dr. Erkin Ekrem (Danışman)

Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu (Üye)

Prof. Dr. Ali Merthan Dünder (Üye)

Prof. Dr. Konuralp Ercilasun (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

11/08/2023

Ali Erhan ERTAN

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın önerisi** ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın önerisi** ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın önerisi** ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandđım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadđımı, yararlandđım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Erkin EKREM** danışmanlığında tarafımdan retildeđini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ali Erhan ERTAN

TEŞEKKÜR

Doktora tez çalışmam boyunca çalışmamı takip ederek gereken yardımı ve müdahaleyi esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Erkin Ekrem'e; moral katkıları ve akademik önderliğiyle tezimi zenginleştiren Prof. Dr. Ali Merthan Dünder'a; en kritik anlarda bile sakinlikleri ve profesyonellikleri ile beni yönlendiren Prof. Dr. Mehmet Özden ve Doç. Dr. Selda Güner Özden'e; değerlendirmelerinde ve yaklaşımlarında nesnelliğine sonuna kadar güvendiğim Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu'na; akademik tavsiyelerinin bana ışık tutacağına emin olduğum Prof. Dr. Konuralp Ercilasun'a; doktora çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen değerli bölüm sekreterimiz Serpil Okumuş'a en içten teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Tez sürecinde her türlü katkı ve desteklerini esirgemeyen değerli dostlarım Doç. Dr. Ahmet Utku Özensoy, Dr. Tefvik Orçun Özgün, Dr. Tefvik Orkun Develi, İsmail Çetin, Ersay Aydoğdu ve Tuna Hastürk'e teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

Değerli annem, sen olmasaydın akademik öğrenimim ve bu tez çalışması asla olamazdı. Sabrın, sevgin, desteğin ve sonsuz anlayışın için sana minnettarım.

ÖZET

ERTAN, Ali Erhan. *Hindistan Bağımsızlık Mücadelesi: Gandhi, Cinnah ve Nehru'nun Rolünün Tarihsel Bağlamda Değerlendirilmesi (1857-1947)*, Doktora Tezi, Ankara, 2023.

Hindistan; coğrafya, ırk, din, ekonomik koşullar olarak muazzam bir çeşitliliğe sahip, bunun yanı sıra tarihî ve kültürel olarak binlerce yıllık geçmişi olan bir ülkedir. Bu tez çalışmasında Hindistan'ın kadim halklarının, İngiliz egemenliğinden koparak bağımsızlığına kavuşmasının süreçleri incelenmiştir. Toplumun sınıfsal, etnik, dinî vb. ayrım gözetmeden pek çok farklı kesiminden destek ve katılım almış, dönemsel iş birliği ve rekabet hâlinde olan alt grupların varlığını eş zamanlı bünyesinde barındıran bu bileşke kuvvet, temel hedefi olan ulusal bağımsızlığı kazanmış ancak insanlık tarihinin en büyük felaketlerinden biri sayılan toplu göç ve şiddet hareketleri sonucu ikinci bir bölünmeye giderek, günümüzdeki Hindistan ve Pakistan devletlerinin doğuşuyla nihayete ermiştir.

Tez çalışmamızın zaman aralığı 1857-1947'dir. Söz konusu bağımsızlık sürecine yön veren gelişmelerin etkili biçimde aktarılması amacıyla, bir yöntem olarak, Hindistan tarihi Antik Çağ, Orta Çağ ve Modern Çağ şeklinde bölümlendirilmiş, ilgili dönemlerde öne çıkan siyasi yapılanmalar ve liderlerden bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra bağımsızlık hareketinin ulusal liderleri konumunda bulunan Mahatma Gandhi, Cavaharlal Nehru ve Muhammed Ali Cinnah'ın yaşamlarından kesitler sunulmuş, bu liderlerin fikirsel bakış açıları ve bağımsızlığa giden yoldaki tercihlerinin sürece etkisi detaylı biçimde incelenmiştir. Tez çalışmamız 1947 yılında gerçekleşen bağımsızlık ve Hindistan'ın bölünmesi ile son bulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Mahatma Gandhi, Cavaharlal Nehru, Muhammed Ali Cinnah, Hindistan Bağımsızlık Hareketi, Hint Ulusal Kongresi, Müslüman Ligi.

ABSTRACT

ERTAN, Ali Erhan. *The Indian Struggle for Independence: A Historical Contextualization of the Role of Gandhi, Nehru and Jinnah (1857-1947)*, PhD. Dissertation, Ankara, 2023.

India is a country with an enormous diversity in terms of geography, race, religion, economic conditions, as well as a historical and cultural background of thousands of years. This thesis analyses the historical process by which the ancient peoples of India broke away from British rule and gained their independence. This composite force, which received support and participation from many different segments of society regardless of class, ethnic, religious, etc., and which simultaneously embodied the existence of sub-groups in periodic co-operation and competition, achieved its main goal of national independence. However, as a result of mass migration and violent movements, which are considered to be one of the greatest disasters in human history, a second partition took place, culminating in the birth of the present-day states of India and Pakistan.

The time span of our thesis is 1857-1947. In order to effectively convey the developments that shaped the independence process to the reader, Indian history has been divided into ancient, medieval and modern periods, and the prominent political organisations and leaders in the relevant periods have been mentioned. In addition, sections from the lives of Mahatma Gandhi, Jawaharlal Nehru and Muhammad Ali Jinnah, who were the national leaders of the independence movement, are presented, and the intellectual perspectives of these leaders and the impact of their preferences on the road to independence are analysed in detail. Our thesis ends with the independence and partition of India in 1947.

Keywords: Mahatma Gandhi, Jawaharlal Nehru, Muhammad Ali Jinnah, Indian Independence Movement, Indian National Congress, Muslim League.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TARİHSEL ARKA PLAN	28
1. 1. HİNDİSTAN’IN FİZİKİ, COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE SOSYOLOJİSİ ÜZERİNE KISA BİLGİLER	29
1. 2. HİNDU DÖNEMİ HİNDİSTAN TARİHİ (ANTİK ÇAĞ).....	34
1. 2. 1. Taş Devri Toplulukları.....	34
1. 2. 2. Harappa Uygarlığı	36
1. 2. 3. Aryanların Hindistan’a Göçü	39
1. 2. 4. Brahmanizm ve Caynizm’in Doğuşu.....	41
1. 2. 5. Büyük İskender’in Hindistan Seferi (MÖ 326).....	42
1. 2. 6. Racput Krallıkları	44
1. 2. 7. Morya Hanedanlığı (MÖ 325-184) ve Gupta Hanedanlığı (MS 319-950)	45

1. 3. HİNDİSTAN'IN MÜSLÜMAN TARİHİ (ORTA ÇAĞ)	50
1. 3. 1. Arapların Hindistan'a Ayak Basması ve Sind'in Fethi (MS 712)	51
1. 3. 2. Gazneliler (977-1186) ve Gurlular (1173-1203)	53
1. 3. 3. Delhi Sultanlığı (1206-1526)	55
1. 3. 4. Halaciler (1290–1320) ve Tuğluklular (1320–1413).....	59
1. 3. 5. Babür İmparatorluğu (1526-1858).....	64
1. 4. HİNDİSTAN'IN AVRUPA TARİHİ (MODERN ÇAĞ)	65
1. 4. 1. Avrupalıların Hindistan İçin Mücadelesi.....	66
1. 4. 2. Hindistan'da İngiliz Hâkimiyetinin Yerleşmesi	71
1. 4. 3. Doğu Hindistan Şirketi Yönetimi Altında Hindistan (1818-1858).....	72
1. 4. 4. 1857 İsyanı ve Hindistan'da İngiliz Hâkimiyetinin Tesisi	83
1. 4. 5. Kraliyet Yönetiminde Hindistan, 1858-1919	85
1. 4. 5. 1. Kraliyet Dönemindeki Anayasal-İdari Gelişmeler ve Reformlar	86
1. 4. 5. 2. Hindistan Hükümetinin İç Politikası	90
1. 4. 5. 3. Hindistan Hükümeti'nin Dış Politikası.....	96
2. BÖLÜM: BAĞIMSIZLIK HAREKETİ ÖNCESİNDE HİNDU VE MÜSLÜMAN TOPLUMLARINDA SOSYAL VE DİNÎ REFORM HAREKETLERİ	100
2. 1. BRİTANYA HİNDİSTAN'INDA HİNDU DİNİ VE SOSYAL REFORMU..	100
2. 2. HİNT MÜSLÜMAN TOPLUMUNDA REFORM HAREKETLERİ	118
2. 3. GANDİ, NEHRU VE CİNNAH'IN KARAKTERLERİNE ŞEKİL VEREN DÖNEM ÜZERİNE KISA BİR GİRİŞ: 19.yy HİNDİSTAN'INA DAİR BAZI TESPİTLER.....	130

2. 4. HİNDİSTAN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİNE YÖN VEREN ÜÇ LİDER: GANDİ, NEHRU VE CİNNAH.....	136
2. 4. 1. Mahatma Gandhi (1869-1948)	137
2. 4. 1. 1. Gandhi'nin Erken Hayatı (1869-1888)	138
2. 4. 1. 2. Gandhi'nin İngiltere Yılları (1888-1891)	143
2. 4. 1. 3. Gandhi'nin Afrika Yılları (1893-1913).....	145
2. 4. 2. Cavaharlal Nehru (1889-1964)	159
2. 4. 2. 1. Nehru'nun Erken Hayatı (1889-1905)	160
2. 4. 2. 2. Nehru'nun İngiltere Yılları (1905-1912)	167
2. 4. 2 3. Nehru'nun Hindistan'a Dönüşü ve Hint Siyasetine Girişi (1912-1920).....	171
2. 4. 3. Muhammed Ali Cinnah (1876-1948)	176
2. 4. 3. 1. Cinnah'ın Erken Hayatı	176
2. 4. 3. 2. Cinnah'ın Hukuk Kariyeri ve Hint Siyasetine Atılması (1896-1920)	177
3. BÖLÜM: HİNDİSTAN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİNDE SON PERDE: ÜÇ LİDERİN HİNDİSTAN SİYASETİNE ETKİLERİ VE BELLİ BAŞLI TARİHSEL GELİŞMELER (1915-1947)	190
SONUÇ.....	224
KAYNAKÇA	228
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	251
EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZNİ YA DA MUAFİYET FORMU	253

GİRİŞ

Hindistan çok eski bir ülkedir ve tarihi boyunca pek çok kültürün yükselişine ve çöküşüne şahitlik etmiştir. Bu kültürler, modern Hindistan medeniyetinin arka planını oluşturmaktadır. Coğrafya, ırk, din, ekonomik koşullar ve tarihî geçmiş bakımından zengin çeşitliliğe sahip olan Hindistan'daki bu çeşitliliğin alt kıtada var olan siyasi felsefeler ve koşullar üzerinde etkileri vardır. Tez çalışmasının bu bölümünde, sonraki bölümlerde ele alınan sorunların tartışılmasını daha açık hâle getirme umuduyla birtakım taslaklar sunulmaktadır.

Hindustan veya Industan olarak da adlandırılan Hindistan, adını Sanskritçenin Farsça biçimi olan “Sindhu”dan, bir nehirden almıştır ve “İndus ülkesi” anlamına gelmektedir. Hem antik hemde modern zamanlarda kullanılan bir isimdir.

Ülkede baskın koyu tenli Dravidian ve beyaz tenli Aryan halklarının yanı sıra Mongoloid Hunların, İskitlerin ve Moğolların torunları ile Yahudiler, Araplar, Ermeniler, Parsiler, Afrikalılar ve Avrupalılar gibi küçük ırksal gruplar da bulunmaktadır. Hindustani, Bengali, Maharati, Punjabi, Gujerati, Tamil, Telegu, Kanarese ve diğerleri de dâhil olmak üzere yüzlerce dil konuşulmaktadır. Bu yaşayan dillerin yanı sıra, eski klasik diller olan Sanskritçe ve onun türevi olan Pali de vardır. Müslümanlar Arapça ve Farsçayı da getirmiştir. İngilizce ise günümüzde hükümet, yüksek eğitim ve araştırma dilidir. Çeşitlilik dinlere de uzanmaktadır; İslamiyet, Budizm, Sihizm, Caynizm, Yahudilik, Parsizm ve Hristiyanlık dâhil olmak üzere yüzlerce din temsil edilmektedir. Kast yapısı dinden daha da karmaşıktır: Brahmanlar ya da rahip sınıfı, Kshatriyalar ya da asker sınıfı, Vaisyalar ya da çiftçiler ve tüccarlar ve son olarak Sudralar ya da serfler olmak üzere yaklaşık 3000 kast mevcuttur.

Ülke sosyal, keskin siyasi ve ekonomik zıtlıklar arz etmektedir. Muazzam bir zenginliğin birkaç kişinin elinde olduğu, milyonlarca insanın ise yoksulluk ve yarı açlık çektiği bir ülkedir. Tarihi boyunca Müslümanların Hindularla savaştığı, yerlilerin Avrupalı yabancılara düşmanlık beslediği, Tüm Hindistan Kongresi'nin Müslüman Birliği ile çatıştığı, Kongre'nin yerli prenslere karşı olduğu ve kastın kasta karşı dizildiği bir çatışmalar ülkesidir.

Kısmen büyüklüğü, ama aynı zamanda Asya'nın geri kalanından izole olması nedeniyle, bölünmeden önce Hindistan genellikle bir alt kıta olarak anılırdı. Coğrafi olarak Hindistan uç noktalarda yer alan bir ülkedir. Dünyanın en yüksek dağlarını ve en geniş ovalarını, en yağışlı ve en kurak bölgelerini, en sık ormanlarını ve en çorak çöllerini barındırır. Soğuk iklimden en kurak iklime kadar her türlü iklim temsil edilmektedir.

Hindistan tarihinde pek çok istila kaydedilmiştir. MÖ 1500 civarında, açık tenli göçebeler Afgan geçitlerinden geçerek dağların güneyindeki ovalara yerleşmiş ve buradaki koyu tenli yerlilere boyun eğdirmişlerdir. Aryanların gelişinden sonra Persler ve ardından Büyük İskender'in yönetimindeki Yunanlılar gelmiştir. Yunanlıların egemenliği nihayet kırıldığında, yerli prensler topraklarını genişletmiş ve Hindistan, kuzeyden gelen başka istilalarla ara sıra kırılan uzun bir yerli egemenliği dönemine girmiştir. 17. yüzyılda, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupalı uluslar alt kıta üzerindeki etkilerini genişletmeye başladılar. 1798 yılına gelindiğinde İngilizler, ülkenin büyük bir bölümünü yöneten bir genel vali atayarak hâkimiyetlerini kabul ettirmeyi başardılar. 1857'de Büyük Sipahi İsyanı gerçekleşmiş ve bunun sonucunda Hindistan, Britanya İmparatorluğu'nun bir parçası hâline gelmiştir. Kraliçe Viktorya, Hindistan İmparatoriçesi olarak 1858 yılında taç giymiştir. Britanya, Hindistan'ı 150 yıldan fazla bir süre yönetmiş ve dışarıdan dayatılan Britanya yönetimi, Hindistan ve Pakistan'daki siyasi, ekonomik ve sosyal koşulları hâlâ etkileyen birçok gerilim ve sorun yaratmıştır.

Hindistan'da milliyetçilik bir orta sınıf hareketi olarak başladı. Öğretmenler, memurlar, avukatlar, gazeteciler, tüccarlar, sanayiciler ve diğerleri Batılı fikirlerden ve ülkelerinin yaşamında daha büyük bir rol oynama arzusundan etkilendiler. Yavaş yavaş örgütlü faaliyetlere yöneldiler ve bu faaliyetlerden Hindistan Ulusal Kongresi doğdu.

Hindistan Ulusal Kongresi (Milliyetçi Parti), Hindistan'daki açık ara en güçlü ve temsil gücü en yüksek siyasi örgüttü. Üyeliği, Kongre yöntemleriyle Hindistan'ın bağımsızlığı için çalışmak isteyen herkese açıktı ve Hindular, Müslümanlar, Sihler, Hristiyanlar, sanayiciler, köylüler, muhafazakârlar, radikaller, entelektüeller ve okuma yazma bilmeyenleri içeriyordu. Yukarıdaki tüm unsurları içermesine rağmen, üyeleri ağırlıklı olarak Hindu idi.

Hint siyasetine yön veren ve tez çalışmamızda irdelediğimiz üç siyasi figürden kısaca bahsetmek ve daha sonra bağımsızlığa giden süreçteki kilit olaylarla devam etmenin uygun olacağını düşünüyoruz.

Mohandis Karamchand Gandhi, 2 Ekim 1869'da Bombay'ın kuzeyindeki Portbandar'da orta sınıf bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Ailesi Vaisaya kastına ya da iş sınıfına ve hiçbir canlıya zarar vermeme ilkesini benimseyen Cayna mezhebine mensuptu. 4 Eylül 1887'de hukuk eğitimi almak üzere Londra'ya doğru yola çıktı. Genç Gandhi, hukuk eğitiminin yanı sıra başta din ve felsefe olmak üzere diğer alanlarda da geniş çaplı okumalar yapmaya zaman buldu. 1891'de baroya çağrılan Gandhi, Hindistan'a döndü ancak bir hukuk pratiği oluşturmayı başaramadı. 1893 yılında Güney Afrika'da büyük bir Hint firmasını temsil etmek üzere bir

görevi kabul etti. Güney Afrika'da bulunduğu süre boyunca ayrımcılığa karşı mücadelede Hintli işçilerin lideri oldu ve ilk olarak pasif direniş doktrinlerini geliştirdi. 1914'te Hindistan'a döndüğünde, Hintlilerin şiddet içermeyen yollarla hükümetin faaliyetlerini engelleyebileceğini ve onu taviz vermeye zorlayabileceğini iddia etti. Bu pasifist yaklaşım, silahları olmamasına rağmen Hintli milliyetçilere bir silah verdiği ve Hinduların geleneksel şiddet karşıtlığına uygun olduğu için geniş bir ilgi gördü. Kongre'de bir lider olarak ilk kez 1918 yazında düzenlenen özel bir oturumda ortaya çıktı. Daha sonra Hint halkını şiddet içermeyen direnişe teşvik etme görevine başladı ve bu amaçla 1919'un başlarında bir “Satyagraha” (gerçeğin gücü) Birliği kurdu. Satyagraha, Gandhi'nin elinde hem güçlü bir siyasi silah hem de manevi bir doktrin hâline geldi. Ancak, verilen geniş desteğe rağmen, 1922'nin sonunda “swaraj”a ulaşmak için vaat edilen şiddetsizlik kampanyası başarısız oldu. Gandhi hapse atıldı ve 1924 yılına kadar orada kaldı. Bu arada Kongre de hükümeti boykot etmeye son vermeye karar vermişti. Gandhi, Hindistan'ın bağımsızlığı uğruna verdiği bir ömürlük çabanın ardından 30 Ocak 1948'de bir Hindu Mahasabha üyesi tarafından öldürüldü. Gandhi'nin Hindistan'ın özgürlüğü davasına olağanüstü katkısı; yarı aç, okuma-yazma bilmeyen, ezilmiş milyonlarca Hintliye yeni bir özgüven ve yeni bir umut vermesi ve onlara kitlesel eylemin etkinliğinin değerini öğretmesidir.

Cavaharlal Nehru, Hindistan'ın en ünlü avukatlarından ve en zengin adamlarından biri olan Motilal Nehru'nun oğlu olarak 14 Kasım 1889'da Allahabad'da doğdu. 15 yaşındayken İngiltere'ye giderek Harrow'da okudu ve daha sonra Cambridge'deki Trinity College'e girdi. Nehru, Avrupa'da geçirdiği yedi yılın ardından 1912'de Hindistan'a döndü. Nehru, Gandhi'nin eylem çağrısına coşkuyla yanıt verdi ve ilk hapis cezasını 1921'deki sivil itaatsizlik kampanyası sırasında aldı. Hindistan Ulusal Kongresi'ne yirmi beş yıllık bağlılığı süresince toplam on yedi yıl dokuz ay hapis cezasına çarptırıldı. Nehru'nun Gandhi'yle ilişkisi sadece bir müridin bir ustayla ilişkisi değildir. Siyasi görüşlerinde birbirlerine bağlıydılar ve yirmi yıldan fazla bir süre boyunca yakın iş birliği içinde çalıştılar. Gandhi'nin Nehru'ya yetenekli ve son derece sadık bir ikinci komutan olarak ihtiyacı vardı. Nehru'nun da Gandhi'ye ihtiyacı vardı çünkü Nehru tek başına Hint halkını uyandıramazdı. Nehru, şiddetsizlik konusunda Gandhi'den temelde ayrılır. Şiddetsizliğin siyasi değerini kabul etmekle birlikte, şiddetsizliğin tek başına Hindistan'a özgürlük kazandıramayacağını savunmuştur. Nehru'nun Hint milliyetçi hareketine katkısı enternasyonalizmi, yani Hint mücadelesini dünya çapındaki eğilimler ve olaylarla ilişkilendirmesi olmuştur. Kendisi, Hindistan sorununu dünya ölçeğinde ele alan ve Hindistan sınırlarının ötesindeki gelişmelere aktif ilgi gösteren ilk önemli Hintli liderdi. Bağımsızlığın kazanılmasının ardından Hindistan'ın başbakanı oldu. Ancak bu tez çalışması 1947 yılında sonlandırılacağından, bu zaman çizelgesine yer verilmemiştir.

Hint alt kıtasının siyasi meselelerinde aktif olan bir diğer örgüt de 1906 yılında kurulan Müslüman Birliği'dir. Birlik, üyelerini sadece Müslümanlarla sınırlamaktadır. Kongre'den sonra ikinci sırada yer alan Birlik, İngiliz yönetimi döneminde çifte bağımsızlığı, yani bağımsız bir Hindistan içinde bağımsız bir Müslüman devletini savunmuştur. Cemiyetin belirtilen amaçları İngiliz hükümetine sadakatin teşvik edilmesi, Müslümanların çıkarlarının korunması ve Müslümanların ihtiyaç ve isteklerinin ılımlı bir dille hükümet nezdinde dile getirilmesidir. M.A.Jinnah başkanlığındaki Müslüman Ligi de Home Rule programını benimsedi ve 1916'da Lucknow'da bir Kongre-Birlik Paktı imzalandı. Anlaşma, İmparatorluk içinde özyönetimin sağlanmasına yol açacak anayasal reformlar için iki örgütün ortak önerilerini içeriyordu. Daha sonra Birlik, pakttan çekildi.

Büyük Britanya I. Dünya Savaşı'na girdiğinde, birçok Britanyalı ve onların düşmanları Hindistan'da ciddi karışıklıkların çıkacağını bekliyordu. Özyönetime doğru ilk adımı atmak üzere Montagu, 1917-1918 kışında Hindistan genel valisi Lord Chelmsford ve diğer yetkililerle görüşmek üzere Hindistan'a gönderildi. Bunun sonucunda Ağustos 1918'de Hindistan Anayasal Reformları üzerine Montagu-Chelmsford Raporu yayımlandı. Raporda yer alan tavsiyeler temelinde Parlamento, Hindistan hükümeti için yeni bir tedbir kabul etti.

Genel Vali Lord Irwin, Hindistan'a kendi kendini yönetme konusunda cömert bir avans verilmesi gerektiğine inanmaya başlamıştı ve Londra'da hem Hintli hem de İngiliz temsilcilerin katılacağı bir “Yuvarlak Masa Konferansı” düzenleneceğini duyurdu. Gandhi'nin önderliğinde Ulusal Kongre, genel validen önerilen Yuvarlak Masa Konferansında derhâl bağımsızlık verilmesini talep etti. 1 Ocak 1930'da Bağımsız Hindistan bayrağı açıldı. 26 Ocak'ta ilk yıllık Bağımsızlık Günü tüm Hindistan'da büyük halk toplantılarıyla kutlandı.

Yuvarlak Masa Konferansı, ilki Kasım 1930'da, ikincisi 1931 yazında ve üçüncüsü 1932'de olmak üzere üç kez Londra'da toplandı. Toplantıda İngiliz üyelerin yanı sıra yerli prensler, Kongre Partisi, Müslümanlar, Sihler ve Dokunulmazlar gibi çeşitli Hintli gruplardan temsilciler de vardı. Yaklaşık beş yıl süren konferansın tartışma ve görüşmelerinin ardından İngiliz Parlamentosu 1935 yılında Hindistan Hükümeti Yasası'nı kabul ederek Hindistan'a yeni bir anayasa verdi.

Eylül 1939'da savaşın patlak vermesi Hindistan'da şiddetli bir siyasi gerilim döneminin başlangıcı oldu. Kongre, anti-faşist bir bakış açısına sahipti ve Almanya ve İtalya'ya karşı İngiltere'ye sempati duyuyordu. Ancak Britanya'nın Hindistan'ın görüşüne başvurmadan

Hindistan'ı savaşa sokmasına itiraz etti ve bunun Hindistan'ın bağımsızlık davasını ilerleteceğine dair güvence verilmedikçe Britanya'yı desteklemeyi reddetti.

Gandi, Eylül 1940'ta savaşa karşı sınırlı, şiddet içermeyen gösterilerden oluşan bir kampanya başlattı. Bu, önde gelen Kongre üyelerinin savaş çabalarına karşı halka açık konuşmalar yapması şeklinde gerçekleşti. Bunu genellikle tutuklamalar izledi ve 1941 yazında Nehru da dâhil olmak üzere pek çok Kongre lideri hapse atıldı.

8 Ağustos 1942'de Tüm Hindistan Kongre Komitesi, kitlesel bir sivil itaatsizlik kampanyası tehdidiyle Britanya'nın Hindistan'ı terk etmesini talep eden bir kararı kabul etti. Ertesi gün Hindistan hükümeti; Nehru, Gandhi ve diğer üst düzey Kongre liderlerini tutukladı. Bunu, Kongre Sosyalistleri tarafından polis karakollarına, demir yollarına ve diğer tesislere karşı düzenlenen şiddetli saldırılar izledi. II. Dünya Savaşı devam ederken Cripps Deklarasyonu ve Wavell Planı ortaya atıldı. Ancak bu iki plan da başarısızlıkla sonuçlandı.

1946 baharında, yine Sir Stafford Cripps başkanlığında üç kişilik bir kabine heyeti Hindistan'a geldi. Heyet, çok sınırlı yetkilere sahip federal bir hükümet tarafından birbirine bağlanan bir Hindistan ve Pakistan kurulmasını önerdi. Bir anayasa hazırlanana kadar geçici bir hükümet görev yapacaktı. Plan, birleşik bir Hindistan'ı öngördüğünden Kongre isteksiz de olsa bunu kabul etti.

Pakistan'ın reddedilmesinden dolayı kızgın ve hayal kırıklığına uğramış olsa da Müslüman Birliği ve lideri Cinnah, kabine heyetinin planındaki önerileri kabul etti. Ancak Temmuz ayında Cinnah, Bombay'da örgütünü topladı ve çalkantılı sahneler arasında Müslüman Birliği, Hindistan'ın gelecekteki anayasası konusundaki tutumunu tamamen değiştirdi. Bunun üzerine Müslüman Birliği, 16 Ağustos'u "Doğrudan Eylem Günü" olarak belirledi.

Kalküta'da patlak veren ciddi toplumsal olaylar Doğu Bengal, Bihar, Pencap, Birleşik Eyaletler ve Bombay'a yayıldı. Bu karışıklıklar çok sayıda insanın hayatına mal oldu. Bu arada Genel Vali Lord Wavell, nihayet Eylül 1946'da Nehru'nun genel valinin yürütme konseyinin başkan yardımcısı olduğu bir Geçici Hükümet kurmayı başarmıştı. Daha sonra Lig de katıldı ama sonuçta gerçek bir Kongre-Lig koalisyonu değil, uzlaşmaz iki siyasi unsur ortaya çıktı.

Geçici Hükümetin dağılması ihtimaliyle karşı karşıya kalan Başbakan Atlee, 20 Şubat 1947'de, Britanya'nın Haziran 1948'de veya öncesinde Hindistan'dan çekilme planlarını açıkladı. İngiliz hükümetinin Hindistan'daki İngiliz yönetimini tasfiye etmek için kesin bir tarih belirleme yönündeki eylemi, Hindu ve Müslüman grupları anlaşmaya yaklaştırmadı. Mart ve Nisan 1947

boyunca durum kötüleşmeye devam etti. Pencap'ta, Kuzey-Batı Sınır Eyaleti'nde, Orta Eyaletlerde ciddi ayaklanmalar oldu ve Kalküta'da daha fazla karışıklık çıktı. Durumun ciddiyetinin farkına varan Hindistan Genel Valisi Lord Mountbatten, 2 Haziran 1947'de Hintli liderlerden oluşan temsili bir grupla bir araya geldi ve İngiltere'nin nihai önerilerini, yani bölünme planını açıkladı.

Müslüman Birliği, bu eyaletlerin tamamını almak yerine Pencap ve Bengal'in bölünmesini kabul etmek zorunda kalmasına rağmen, bölünmeyi siyasi amacının gerçekleşmesi olarak memnuniyetle karşıladı. Kongre, siyasi olarak bağımsız bir Hindistan'ın yaratılmasını ve bölünmeyi bu ana hedefe ulaşmada gerekli bir kötülük olarak kabul etti. Hindistan Bağımsızlık Yasası, 15 Temmuz'da Avam Kamarasından geçti. Bu yasaya göre Büyük Britanya'nın 15 Ağustos'tan itibaren Hindistan'da hiçbir sorumluluğu kalmayacaktı.

Mountbatten'in Hindistan Bağımsızlık Yasa Tasarısı'nda yer alan önerilerine göre hem Hindistan hem de Pakistan, zamanı geldiğinde İngiliz Milletler Topluluğu'nda kalıp kalmayacaklarına karar verme yetkisine sahip Dominyonlar olacaktı. Plan, yöneticileri Hindistan ya da Pakistan'a katılıp katılmayacaklarına ya da ayrı kalıp İngiltere ile özel bir ilişki kurup kurmayacaklarına bireysel olarak karar verecek olan Hint Devletlerini kapsamıyordu. Yerli devletler birbiri ardına bir dominyonla birleşmeyi tercih etti; büyük çoğunluk Hindistan Dominyonu'nu seçti. 1947 sonbaharında, büyük Keşmir ve Haydarabad eyaletleri dışında neredeyse tüm yerli eyaletlerin statüsü belirlenmişti. İlk eyalette halkın çoğunluğu Müslüman olup hükümdar Hindu, ikincisinde ise hükümdar ve yönetici sınıf Müslüman, halk ise Hindu'dur.

Bağımsızlık günü, Hint milliyetçiliği için bir zafer günüydü ancak özgürlük acı verici sorunları da beraberinde getirdi. Bölünmeden önce bile Pencap'ta Hindu ve Sihlerin bir tarafta, Müslümanların diğer tarafta yer aldığı toplumsal ayaklanmalar patlak vermişti. Bu dönemde diğer kuzey bölgelerinde ve Bengal'de ciddi ayaklanmalar meydana geldi. Bu katliamlarda yüz binlerce kişi ölmüş ve milyonlarca kişi tarihin en büyük ve en korkulu göçlerinden birine maruz kalmıştır.

Konu

Bu tez çalışması, 1857 yılında gerçekleşen Büyük Sipahi İsyanı'ndan başlayan ve Ağustos 1947'de bağımsızlığın kazanılmasıyla sona eren Hindistan Ulusal Hareketi ve bu harekete önderlik eden üç siyasi lider, Mohandis Gandhi, Cavaharlal Nehru ve Muhammed Ali Cinnah'ın siyasi yaşamı ve tercihleri üzerinedir. Yalnızca dönemin tarihî olayları hakkında değil, olayların altındaki nedenler ve hareketleri motive eden ideolojiler odağındadır. Bu çerçevede Hint toplumunun düşünce yapısına milliyetçilik, vatanseverlik, bağımsızlık, özyönetim ve benzeri kavramların aşılmasında karşılaşılan sorunlarla ilgili siyasi fikirlerin kültürler arası yorumlanması da tez kapsamında değerlendirilen olgulardır.

Hindistan Ulusal Hareketi'nde pek çok kişi rol oynamıştır. Bazıları öncelikle düşünürdü; diğerleri sadece Hareket'in günlük olayları ve stratejisiyle ilgilenen pratik politikacılar ve bazıları da hem düşünce hem de eylem niteliklerini birleştirmişti. Ulusal Hareket'in olaylarla dolu tarihi dışarıdan bakan bir göz için bu aktörleri kendiliğinden tarih sahnesine çıkardı; oynadıkları veya üstlendikleri rolleri tanımladı. Tezin kapsamını sınırlamak için, ehemmi mühimden ayırabilmek zorluğu bu liderlerden sadece en ileri gelenlerini seçmek ve temsil ettikleri siyasi ideolojileri ve düşünce kalıplarını anlama ve analiz etme çabalarıyla aşılmaya çalışılmıştır. Ulusal Hareket ile ilişkili olarak önderlerin siyasi hayatlarının vaka incelemelerini yapmak ve fikirlerini sistematikleştirmek, tanımlamak ve akademik bir dilde aktarmak, çalışmanın tarihsel ve betimleyici; analitik ve karşılaştırmalı yaklaşımını meydana getirmiştir. Çalışmamızın medeniyet ve kültür alanını meydana getiren Hindistan binlerce yılı aşkın bir süredir gelişmiş bir yönetsel varoluşa da ev sahipliği yapmaktadır.

İmparatorluklar yükselip düştükçe ve fatihler gelip geçtikçe, Hindistan halkı birçok inanca maruz kalmıştır. MS 320 yılına gelindiğinde Hinduizm, birçok koluyla birlikte Hindistan'ın başlıca inancı hâline gelmişti. Ancak yabancı güçler Hindistan'a yeni inançlar ve fikirler getirmeye devam ediyordu. Roma İmparatorluğu ile temas, Hindistan'a yeni fikirler ve ticaret kültürünü getirdi. Daha sonra İslam fatihleri Hindistan'ın batısındaki toprakların çoğunu ele geçirmeyi başarmış ve İslam, Hindistan'a ulaşmıştı.

Hindistan aynı zamanda uzun bir süredir Avrupa için cazip bir ticaret ortağıydı. Hint baharatları Avrupa'da çok aranan bir lükstü. On altıncı yüzyıla gelindiğinde Avrupa'nın Hindistan'a olan ilgisi ve etkisi artmıştı. Avrupa, Hindistan tarihinin bir sonraki çağının arkasındaki itici ve aynı zamanda yıkıcı güç hâline geldi. On altıncı yüzyılın büyük bölümünde Portekiz ve İspanya, Hindistan baharat ticaretinde neredeyse tekel konumundaydı. Daha sonra bu tekel Hollanda ve İngiltere'ye geçti.

1599'da İngiliz tüccarlar Doğu Hindistan Ticaret Şirketi'ni kurdular, şirketin adı daha sonra Doğu Hindistan Şirketi olarak kısaltıldı. Şirket; ipek, çay, çivit boyası ve afyon gibi Hint mallarının ticaretini yapmak üzere kurulmuştu. Sonraki yüz yıl boyunca Doğu Hindistan Şirketi büyüdü, ancak öncelikle bir ticaret örgütü olarak kaldı. Çok geçmeden Doğu Hindistan Şirketi bir ticaret şirketinden daha fazlası hâline geldi. Şirket sonunda İngiliz hükümetinin bir parçası oldu. Şirket, askerî güç ve idari ofislerle birlikte Hindistan'ın büyük bir bölümünü yönetmeye başladı.

Hindistan zamanla İngiliz kontrolü altına girdi. Hindistan'daki sömürge yönetiminin bir parçası olarak İngilizler, Müslümanların yüzyıllardır sahip oldukları toprakları ellerinden alıp Hindulara iade ettiler. Birdenbire Hindular toprak, para ve göreceli sosyal statü sahibi oldular. Müslümanların yerel yönetimde çok az söz hakkı vardı. Birçoğu topraksız çiftçi ve işçi olarak çalışmaya zorlandı. Ayrıca İngilizler Hindu ve Müslüman seçmenler için ayrı seçimler düzenlediler.

Hindistan Ulusal Hareketi ve bu harekete önderlik eden üç siyasi liderden ilki Gandhi'dir. Gandhi 1906'da Hindistan'a döndüğünde, Hindistan Ulusal Kongresi genç avukatı aralarına almakta gecikmedi. Gandhi'nin sevgi, hoşgörü ve şiddetsizlik fikirleri pek çok Hindu arasında yankı buldu. Gandhi giderek Hindistan'ın bağımsızlığının sesi hâline geldi.

Hindistan'ın Hindu nüfusu Gandhi'yi bir lider olarak benimserken, Muhammed Ali Cinnah Hindistan'daki Müslümanların sesi oldu. Cinnah, 1906 yılında Hindistan'daki Müslümanların haklarını ve çıkarlarını korumak amacıyla kurulan Müslüman Birliği'nin lideriydi. Hindistan'daki diğer pek çok kişi gibi, Cinnah da Hindistan'ın bağımsızlığını destekledi. Hinduları ve Müslümanları bu ortak hedefe ulaşmak için birlikte çalışmaya teşvik etti. Daha sonra bağımsız bir Hindistan'ın Hindu ve Müslüman bileşenlere ayrılacağı İki Ulus Teorisini ortaya attı. Yaklaşımları genellikle farklı olsa da Cinnah ve Gandhi, İngilizleri Hindistan'dan çıkarma hedefini paylaşıyordu. Hindistan'da İngiliz karşıtlığı arttıkça Hindular ve Müslümanlar yavaş yavaş bir araya gelmeye başladı. Hindistan Ulusal Kongresi ve Müslüman Birliği

güvensiz bir ittifak kurdu. Cinnah ve Gandhi, değişimin ancak Hindular ve Müslümanlar ortak bir amaç için birlikte çalıştıklarında gerçekleşebileceği konusunda hemfikir idi.

Gandhi, İngiliz mallarının boykot edilmesi de dâhil olmak üzere şiddet içermeyen eylemler için ısrarcı olmaya devam etti. Ancak Cinnah ve takipçileri İngilizlere karşı doğrudan eylemden yanaydı. Müslüman Birliği giderek açık isyana odaklandı ve Hindular ile Müslümanlar arasındaki ittifak yıpranmaya başladı. 1930'daki ünlü Tuz Yürüyüşü sırasında Gandhi çoktan dünya çapında bir şöhret hâline gelmişti. Sakin ve mistik tavrı onu hem yurt içinde hem de yurt dışında milyonlara sevdirdi.

II. Dünya Savaşı Britanya'nın küresel imparatorluğunun çöküşünü hızlandırdı. 1945'te savaş sona erdiğinde İngiltere, Hindistan da dâhil olmak üzere sömürgelerinin çoğuna yakın gelecekte bağımsızlık vereceğini biliyordu. Ağustos 1946'da Hindular ve Müslümanlar arasındaki gerilim, şiddetli bir iç savaşa dönüştü. Müslüman mülteciler Pakistan'ın yarısının güvenli bölgelerine kaçarken, bu bölgelerde yaşayan Hindular da Hindistan'a gitmek üzere evlerini terk etti. Tahminler büyük farklılıklar gösterse de ertesini yıl yaşanan kaos ortamında yüz binlerce kişi öldü. Şiddetin en kötüsü sona erdikten sonra bile, iki yeni ulus arasındaki resmî sınırlar müzakere edilirken tansiyon yüksek kalmaya devam etti.

Hindistan ve Pakistan 1947'deki bölünmeden kısa bir süre sonra diplomatik ilişkiler kurdu. O zamandan bu yana iki ülke arasındaki ilişkiler gerginlikten açıkça düşmanlığa kadar uzanan bir yelpazede seyretti. Ulusları ayıran meseleler çok sayıda ve karmaşık olsa da temel mesele toprak anlaşmazlığıdır. Her iki ülke de Junagadh ve Keşmir olarak bilinen bölgeler üzerinde hak iddia etmiş ve bunu onlarca yıl süren çatışma ve güvensizlik takip etmiştir.

Gandhi'nin ölümünden sonra Başbakan Nehru ve daha sonra kızı Indira Gandhi, Gandhi'nin tüm halklar için hoşgörü mirasını takip eden ülkenin siyasi soluna liderlik etti. 21. yüzyıla gelindiğinde, gelenek ve modernleşme arasındaki mücadele şiddetlenirken ulus yeni zorluklarla karşı karşıyaydı. Gandhi'nin zamanında, Gandhi teknolojik modernleşmenin tehlikeleri hakkında dersler vermiş ve kendi kendine yeterliliğin teşvik edilmesini, yerel işlerin korunmasını ve ekolojik sürdürülebilirliği savunmuştu. Ancak modern Hindistan teknolojiyi tamamen benimsemiş durumda ve pek çok kişi bunu Hindistan'ın gelecekteki başarısının anahtarı olarak görmektedir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, çalışmamızın kapsamında Dünya kamuoyunu da yakından ilgilendiren Hindistan bağımsızlık hareketinin, üç baskın ideolojisi olduğu ortaya atılmaktadır. Tezde siyasi olaylar analiz edilirken ispatlamaya gayret edilen siyasi yaklaşımların ideolojik ayağını Hint Liberalizmi, Hindu Aşırılığı ve Gandizm oluşturmaktadır.

Hint Liberalizmi ideolojisi, Hareketi başlatmış ve ulus için temsili hükûmet kurumlarının başlangıcını sağlamıştır. Hindu Aşırılıkçılığı, din ve siyaseti yakından ilişkilendiren ideolojik cazibe tekniklerini kullanarak; okuma yazma bilmeyen, geleneklere bağlı, siyasi açıdan bilinçsiz Hindu kitlelerin büyük bir kesiminde milliyetçilik ve vatanseverlik duygularını uyandırmış ve böylece onları siyasi eyleme aktif olarak katılmaya sevk etmiştir. Gandizm, hem Batı hem de Doğu kaynaklarından etkilenen eklektik bir ideoloji olmasına ve Hindu Aşırılıkçılığı ideolojisinden birçok açıdan farklılık göstermesine rağmen, kitlelere Hindu dini aracılığıyla hitap etmiştir. Bu nedenle Hint milliyetçiliği en büyük cazibesini Hindu dini milliyetçiliği olarak göstermiş; bu dini milliyetçilik Kongre'nin önderliğinde köylü ve kasabalı Hindistan'ı siyasi eyleme teşvik etmiş olsa da sonunda Hindu ve Müslümanlar arasında şiddetli bir ayrışmaya yol açmış ve Bağımsızlığın gelmesiyle ulusun ikiye bölünmesine neden olmuştur.

Amaç

Tez çalışmasının amacı Hindistan tarihinin 1857 Büyük Sipahi İsyanı'na kadarki döneminin satır başlarını ortaya koymak, 1857'den Hindistan'ın bağımsızlığına kavuştuğu 1947'ye kadarki olayları Hindistan Ulusal Hareketi ve bu hareketin üç önderi olan Gandhi, Nehru ve Cinnah'ın siyasal yaşamları çerçevesinde analiz etmektir.

Çalışmada bu baskın ideolojiler doğrultusunda inceleme yapılırken aynı zamanda 1857 Sipahi İsyanı, 1885 Hint Ulusal Kongresinin Hint siyasetine etkisi, Hindu ve Müslüman toplumda reform hareketleri gibi Hindistan Bağımsızlığı'na giden önemli olaylar da analiz edilmiştir. Böylece olgusal olarak ele alınan siyasi ve tarihî vakalar, konu bütünlüğü içinde ideolojik yaklaşımlarla beraber aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın özgünlüğü de bu aşamada ortaya çıkmıştır; tarihî olaylar, baskın kabul edilen ideolojik yaklaşımlarla beraber bütüncül aktarılmaya gayret edilmiştir.

Yöntem

Tez çalışmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin doküman analizi modeli tercih edilmiştir. Doküman analizinin yapıldığı çalışmada Hindistan tarihi, Gandhi, Nehru ve

Cinnah’la ilgili birinci ve ikinci elden kaynaklar taranmış, incelenmiş, sınıflandırılmış, çözümlenmiş; eleştirel bir şekilde değerlendirilmiş ve senteze ulaşılmıştır.

Hindistan gibi binlerce yıllık bir tarih ve kültüre sahip bir ülkenin karşılaştığı siyasi ve kültürel etkileşimlerin, o coğrafyada yaşayan toplumların geleceğine etki etmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda tarihsel arka plan kısmı oluşturulurken herhangi bir çalışmada bulunabilecek ‘kronolojik siyasi tarih’ anlatımı yerine, kültürel ve toplumsal etkileşime yol açan tarihsel olaylar ve dönemlerin ön plana çıkarılmasına gayret gösterilmiştir. Zira, tarihsel olayların, liderlerin, kurulan ve yıkılan siyasi antitelerin, geride kalan toplumların bilincinde olumlu veya olumsuz izleri kuşaklar boyu devam etmektedir. Tıpkı toplumlar gibi siyasi liderlerin ve fikir insanlarının karar alma sürecinde, yaşadıkları coğrafya, atalarından kalan kültürel ve sosyolojik miras gibi pek çok etkenin bileşkesini görmek mümkündür. Bu nedenle tarihsel arka plan kısmı oluşturulurken, sonraki bölümlerde tarihin efektif biçimde kullanılmasına yarayacak şekilde sınıflandırılmasına dikkat edilmiştir.

Hindistan Bağımsızlık Hareketi’nin bir parçası olarak kabul edilebilecek sosyal ve dini reform hareketleri tez çalışmasının ikinci bölümünde detaylı bir şekilde incelenmiş ve böylece Gandhi, Nehru ve Cinnah’ın Hint aktif siyasetine katılmasından önceki şartlar ve karakterlerin yanı sıra, Hindistan siyasetinin içinde bulunduğu durumun izahına gayret gösterilmiştir. Reform hareketlerinin anlatılmasına müteakip, sözü edilen üç siyasi liderin müstakil yaşamlarının erken evreleri, mesleki ve siyasi kariyerlerinin biçimlendiği yurt dışı evreleri ve ardından Hindistan’a dönüşleri detaylarıyla ele alınmıştır.

Tez çalışmasının son bölümünde ise 1915-1947 yılları arasında sözü edilen üç siyasi liderin olgunluk evresi olan Hindistan siyasetinde aldıkları aktif rolle beraber, Hindistan Bağımsızlık Hareketi’ne karşı sömürgeci İngiliz yönetiminin reaksiyonunun ve Hint toplumunun gösterdiği direncin, tarihsel ve siyasi örnekleriyle beraber karşılaştırmalı olarak sunulmasına gayret edilmiştir. Tez çalışması, 1947 yılında Hindistan’ın bağımsızlığını kazanması ile son bulmaktadır.

Yaklaşımlar ve Literatür Değerlendirmesi

Bu tez çalışması oluşturulurken kullanılan kaynaklar, tez çalışmasının kapsamının ve konusunun geniş zaman aralığında olması, farklı türde ve konuları içeren çalışmaların incelenmesini gerektirdiği için bir tür sınıflandırmaya gidilmesini zorunlu kılmıştır. Örneğin, bu tez çalışmasının ana araştırma konusu olan ‘Hint Bağımsızlık Mücadelesi’ tarihine gelmeden önce, bu dönemin şekillenmesini derinden etkilediği düşünülen tarihsel olayların, siyasi antitelerin ve karakterlerin anlaşılmasının fayda sağlayacağı inancıyla, Hint tarihinin farklı dönemlerini konu alan çalışmalar içeriklerine ve konularına bağlı olarak kendi içerisinde gruplandırılmıştır. Bu bağlamda, Hindu, Müslüman ve Avrupa tarihi olarak kronolojileştirilen tarihsel arka plan kısmının kaynakları seçilirken kendi içinde ikinci bir ayrışmaya gidilmiş, Antik Çağ, Orta Çağ ve Modern Çağ olarak adlandırdığımız zaman aralıklarını inceleyen müstakil çalışmaların yanında, Hindistan tarihi üzerine yazılmış ve tüm dönemleri kapsayan genel tarihe dair eserler de bu araştırmada kendisine yer edinmiştir. Bu çalışmaların tamamından tek seferde bahsetmek elbette sınırlı sayfa sayısı dahilinde mümkün değildir. Seçilen çalışmalardan bahsetmeden önce, Hint tarih yazılcılığının geçirdiği aşamalar hakkında birtakım hatırlatmalarda bulunmanın, bu çalışmanın yazarının edindiği tecrübelerin paylaşılması bakımından önem arz edeceği düşünülmektedir.

Hindistan tarihinin modern yazımı, Hindistan'ın geçmişine dair sömürgeci algılarla başlamış olup, bu algılar daha sonraki yorumlamalarda da belirleyici olmuştur. Tarih yazımı, 18. yüzyıldan itibaren alt kıtanın çeşitli bölgelerinde sömürge yönetiminin başlamasıyla şekillenmiştir. Avrupalı akademisyenler Hindistan'ın tarihini araştırırken, öncelikle kendi tarihsel bilinçlenmeleri ve aldıkları eğitimle bağdaşır şekilde, yani ‘Avrupa'nın tarihin ne olması gerektiğine dair bilindik görüşe’ başvurarak, Aydınlanma düşüncesinden etkilenen görüşe uygun bir tarih bulamamıştır. Hindistan'ı yalnızca Hindu ve Sanskrit uygarlığı olarak gördüklerinden, Türk, Afgan ve Babür hükümdarlarının saray şairleri ve vakanüvisleri tarafından büyük ölçüde Farsça yazılmış çok sayıda kroniği bir kenara bırakmışlardır. Bu eserler, her ne kadar içerikleri Hint toplumu ve siyasetiyle ilgili olsalar da Hint medeniyetine yabancı olarak görülmüşlerdir. Yerel kronikler ya da çeşitli hükümdarlar tarafından yazdırılan ve aslında hanedan yıllıkları olan uzun yazıtlar gibi, diğer kaynaklara henüz çok az aşinalıkları vardır. Hindu ve Sanskrit unsurlar, ‘Hindistan'ın dünya tarihine katkısı’ olarak vurgulanırken, Budizm, Caynaizm ve hatta Hindistan'da geliştiği şekliyle İslam gibi diğer dinsel kültürlerin varlığı Hint medeniyetinin inşası açısından neredeyse hiç dikkate alınmamıştır. Budizm'in öneminin kabulü daha sonra gerçekleşmiştir. İslam'a karşı başlangıçtaki olumsuz tutum, Haçlı

Seferleri'yle başlayan tarihsel nedenlerden ötürü daha da şiddetlenmiştir. İslam'ın rolü kısmen kabul edilse bile bunun olumsuz olduğu söylenmiş ve bu noktada Hindistan'daki İslam tarihi araştırılmadığı için bu tür yargılar çok az ya da hiçbir kanıta dayandırılmamıştır. Geçmiş algılamanın başka yolları olabileceği ya da Hintlilerin kendi tarihlerini farklı bir şekilde görmüş olabilecekleri göz ardı edilmiştir. Toplumlar, tarih bilincine sahip olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılmıştır. Hint medeniyeti 'tarihsiz' (*a-historical*) olarak tanımlanmıştır. Tarihin yokluğu, erken Hindistan'daki zaman kavramının döngüsel olduğu ileri sürülerek açıklanmıştır. Bu, her olayın benzersiz olarak görülmesini gerektiren tarihsel bir perspektife açıkça aykırıdır. En eski zamanlardan beri Hint alt kıtasında meydana gelen olayların tanınabilir bir şekilde bağlantılı bir anlatısı olmadığından, modern tarih yazımı bu erken dönem Avrupa araştırmasından inşa edilen anlatılarla başlamıştır. Bu anlayışın ön kabulüne göre tarih, Avrupa'da kendine özgü bir disiplin olarak ortaya çıkıyor ve çeşitli uygulayıcılar tarafından şekillendiriliyordu.

Başlangıçta, Hint medeniyetinin Avrupalı yorumunda *Oryantalist* (Orientalist) ve *Faydacı* (Utilitarian) olarak bilinen iki ana akım vardır. Bunlar, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi için çalışan İngiliz memurlar tarafından yapılan çalışmalardan gelişti. Doğu Hindistan Şirketi'nin idari işlevleri, özellikle Hindistan'ın bazı bölgeleri Şirket'in idaresi altına girdiğinde ve sonunda sömürge haline geldiğinde, memurlarının Hint uygulamaları ve normları hakkında bilgi sahibi olmasını gerektirmiştir. Bu durum, memurların çeşitli Hint dillerini öğrenmelerine ve bu çalışma için temel araçlar haline gelen İngilizce gramer çalışmaları yapmasını beraberinde getirmiştir.

Bu tür faaliyetler, Oryantalist çalışmalar olarak adlandırılan çalışmaları teşvik etmiştir. İlk araştırmaların birçoğu da 1784'te kurulan Asiatic Society of Bengal'in periyodik yayını '*Asiatic Researches*'de yayınlanmıştır. *Asiatic Society*'nin Kalküta'daki toplantılarında, büyük ölçüde dilin kökenleri ve yeniden inşası ile din ve gelenekler üzerine odaklanan pek çok tartışma yapılmıştır. İronik bir tutum olarak, Cemiyet üyeliği uzun yıllar boyunca Hint kökenlilere açık değildir. Bu çalışmalardan doğan Hint geçmişine dair yorumlar, kaçınılmaz olarak sömürgeci kaygılar ve çıkarların yanı sıra tarih, medeniyet ve Doğu hakkında önceden var olan Avrupalı fikirlerden de etkilenmiştir. Oryantalist akademisyenler, seçtikleri Hintli akademisyenlerle birlikte dilleri ve metinleri incelemiş, ancak onların dünya görüşünü anlamak için girişimde bulunmamışlardır. Bu nedenle okumalar, Hint geçmişine bakmanın geleneksel yollarından bir tür kopuş niteliğindedir. Okumalara damgasını vuran Avrupalı önyargılar yavaş yavaş Hintlilerin kendi kültürlerine bakışlarını etkilemeye başlamış ve Hint kültürünün bu şekilde düzenlenmesi, Hintlilerin benliklerine bile yön verilmesini kolaylaştırmıştır.

Oryantalist yaklaşım, 19. yüzyılın sonlarında Avrupa medeniyetinin doğuştan gelen üstünlüğüne yapılan vurguyla uyumlu olacak şekilde yavaş yavaş değişmiştir. Doğu medeniyetleri artık ‘bir zamanlar büyük ama gerilemekte olan medeniyetler’ olarak görülmeye başlanmıştır. Oryantalizmin çeşitli aşamaları, Avrupa'nın Hint geçmişine dair anlayışını belirli bir kalıba sokma eğilimindedir ve bu dayatma, aynı zaman diliminde gelişmeye başlayan Hint orta sınıfının kendi geçmişini anlamasını da etkilemiştir. Hindistan kültürünü tek tip olarak formüle etmeye yönelik bir girişim vardır ve bu tür formülasyonlar öncelik verilen metinlerden türetilmiştir. Hindistan'ın sözde 'keşfi', büyük ölçüde Sanskritçe seçilmiş edebiyat yoluyla olmuş ve bu yorum Hint kültürünün tarihsel olmayan yönlerini vurgulama eğilimindedir. Hint yaşam biçiminin metafizik ve dini inancın incelikleriyle ilgili olduğuna inanılmış ve somut yönlerine çok az önem verilmiştir.

Hindistan'ın geçmişine dair Avrupa tandanslı yorumların diğer bir kolu da, ‘Faydacı’ yaklaşımın esasını oluşturan, Hint kültürünün eleştirisidir. Bu eleştiri, Britanya'da geçerli olan faydacı ve hukukçu felsefeden beslenmiş ve büyük ölçüde Hindistan üzerine yazan ama Britanya'da ikamet eden kişiler tarafından oluşturulmuştur. Hindistan'ın geçmişinin Hindu uygarlığı, Müslüman uygarlığı ve İngiliz dönemi olarak ayrılması, Hindistan'ı inceleyenlerin bilincine o kadar derin bir şekilde yerleşmiştir ki, bu yaklaşım bugün bile geçerliliğini korumaktadır. Günümüzdeki dini milliyetçiliklerin ideolojilerinin temelinde bu sınıflandırma yer almaktadır ve bu nedenle Güney Asya siyasetinde hala bir rol oynamaktadır. Olumsuzluklar beraberinde Hint tarihinin çarpıtılmasına yol açmış ve dinin yüzeysel bir değerlendirmesiyle bağlantılı olanlar dışındaki tarihsel değişim nedenlerinin araştırılmasını sık sık engellemiştir. Hint medeniyetinin, rasyonel düşünce ve bireycilik gibi Avrupa'nın hayranlık duyulan niteliklerden yoksun olduğu ve Hindistan'ın kültürünün durağan olduğu, nesillere anlatılmıştır. Asya medeniyetlerine yönelik ‘Faydacı’ bakış açısıyla sıklıkla ilişkilendirilen bir teori de ‘Doğu Despotizmi teorisi’dir. Bu teori, Asya toplumlarının karakteristik özelliği olduğu söylenen, mutlak güce sahip despotik bir yöneticiden oluşan bir hükümet sistemini tasvir etmektedir. Bu tür toplumlar, despotik hükümdar ve sarayı tarafından otokratik bir bürokrasi aracılığıyla yönetilen, izole edilmiş, kendikendine yeten köy topluluklarının varlığı ile ilişkilendirilmektedir. Bu varsayıma göre Asya'nın büyük bir kısmının kurak ve çorak olduğu düşünülüyordu, sulama devlet tarafından sağlanıyor ve despota gelir sağlayacak tarımsal gelir fazlası sağlamak için bürokrasi tarafından kontrol ediliyordu. Köylüler boyunduruk altında tutuluyordu ve çok az özgürlüğe sahipti; şehirler büyükölçüde idari merkezlerdi ve neredeyse hiç ticari alışveriş yoktu; tanrısallığın krallıkla ilişkilendirilmesi kralın statüsünü güçlendiriyordu. Bu teoriye göre, Doğu Despotizmi Asya imparatorluklarının ekonomi politikasını özetliyordu.

Kısacası, 19. yüzyılda Hindistan'la doğrudan ilgilenenler, birçoğu Hindistan tarihi üzerine yazan İngiliz yöneticilerdi. Bu tür tarihler, hanedanların ve imparatorlukların yükseliş ve çöküşlerini anlatan yöneticilerin tarihleri olma eğilimindeydi. Tarihin kahramanları krallardı ve olayların anlatımı onların etrafında dönüyordu. Dönemin Hintli tarihçileri siyasi ve idari tarih modelini takip ederek hükümdarların hayatlarını öne çıkaran hanedan tarihleri üretmişlerdir. Ancak Hindistan'ın geçmişine dair sömürgeci açıklamalar Hintli tarihçiler için her zaman kabul edilebilir değildi. Tarihsel teoriler, özellikle de güç ve bilgi arasındaki yakın ilişki zımnen kabul edilmeye başlandığından beri, büyüyen siyasi çekişmenin bir parçasıydı. İngiliz diline aşina bir Hint orta sınıfının evrimi, sömürgeci ile sömürgeleştirilen arasında daha fazla iletişime yol açmıştı. Yeni entellektüelleşen kesim, kendi tarihlerini başkalarının kaleminden okurken, birtakım yanlışları fark etmeye başlamıştır.

20.yy'ın başlarındaki Hintli tarihçilerin çoğu ya bağımsızlık için ulusal harekete katılmış ya da bu hareketten etkilenmiştir. Bu tarihçilerin birçoğu da eserleriyle, dönemin anlaşılması için bu tez çalışmasında başvurulan isimler arasındadır. Bunlar arasında R. Mitra, R. G. Bhandarkar, R. C. Dutt, A. S. Altekar, U. N. Ghoshal, K. P. Jayaswal, H. C. Raychaudhuri, R. K. Mookherjee, R. C. Majumdar, K. A. Nilakanta Sastri gibi isimler sayılabilir. Tarihsel yorumlar genellikle mevcut görüşlerden yola çıkarsa da, artık meşru bir milliyetçi yorum olarak kabul edilen görüşlerle değiştirilebilir hale gelmiştir. Milliyetçi tarihçiler, erken dönem geçmişin sömürgeci okumalarından elde edilen olumlu görüşleri onaylama, olumsuz olanları ise eleştirme eğilimindedir. Bu tarihçiler, Avrupalı meslektaşları tarafından oluşturulan modeli takip etmiş ve büyük ölçüde hanedanlık tarihi üzerine yazmışlardır. Farkları ise, milliyetçi ideolojinin yükselişi ile birlikte Hint tarihinin milliyetçi yorumunun baskın hale gelmesi ve Hint geçmişine atfedilen olumsuz özelliklerin sorgulanmaya başlamasıdır. Ulusal kimlik ve kültürün inşasında önemli bir bileşen olan tarih, sömürge karşıtı milliyetçiler ile sömürgeci görüşleri destekleyenler arasında bir çekişme konusu haline gelmiştir. Milliyetçiliğin geçmişten meşruiyet aradığı düşünüldüğünde, tarih hassas bir tartışma konu haline gelmektedir. Milliyetçi tarih Hindistan'ın geçmişine dair yeni bir açıklama getirmese de, geçmişe dair tartışmalarda güçlü bir ses olmuştur. Ancak Hint geçmişine dair olumlu imgeler sunan diğer teorilerin desteklenmesi, milliyetçi bakış açısıyla desteklendiğinde, başka tür tarihlerin temelini oluşturmuştur. Bu ikinci türden 'milliyetçi' tarihler, seçilen bir kategoriyle tanımlanma ihtiyacı duymaktadır. Müslüman ve Hindu milliyetçilikleri meşruiyet için sömürgecilik karşıtı, milliyetçi ideolojiden yararlanmış ancak tarihi yekpare dini kimlikler açısından yorumlamıştır ve 'siyasi seferberlik' kaynakları olarak etkili olmuşlardır. Hem Müslüman hem de Hindu milliyetçi tarih yazma girişimlerinde bunun örneklerini görmek mümkündür. Geçmiş açıklamaya yönelik diğer yaklaşımları kabul etmemeleri, tartışmalı tarih görüşlerine yol açmaktadır. Her bir cemaat homojen bir bütün olarak

görülmekte ve bir tarih birimi olarak işleyen tek tip, monolitik, dini bir topluluk olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel nedenler neredeyse tamamen din meselelerinden kaynaklanıyormuş gibi açıklanmış ve bunların sıklıkla çatışmacı olduğu varsayılmıştır. Bazıları için 'Hindu' dönemi kusursuz bir Altın Çağ ise, 'Müslüman' dönemi bir Karanlık Çağ'dır ve bu imgelem alternatif görüştekiler tarafından tersine çevrilmektedir. 1947'de Hindistan'ın bölünmesine yol açan iki ulus teorisinin gerekçelendirilmesi, Hindu ve Müslüman toplulukların Hindistan tarihindeki ilişkilerinin başlangıcından itibaren iki ayrı ulus oluşturdukları ve dolayısıyla zamanımızda bir Müslüman ve bir Hindu ulus-devletinin tarihsel olarak kaçınılmaz olduğu inancıyla kolaylaştırılmıştır. Sonuç ise Pakistan, Hindistan ve Bangladeş devletleri olarak somuthaliyle karşımızdadır. Arkada bırakılan on binlerce ölü, milyonlarca sürgün edilen birey, kronik yoksulluk, fanatizm ve otoriterizm günümüzün araştırma konuları haline gelmiştir.

1950'lerden itibaren tarihsel tartışmalar olarak başlayan Marksist yorumlar, Hindistan'daki tarihsel değişimin anlaşılmasında bir paradigma değişikliğine yol açmıştır. Yalnızca hanedan tarihinden ziyade sosyal ve ekonomik tarihe yönelik bir ilgi başlamıştır. Marks'ın 'Asyatik Üretim Tarzı'nda yer alan Hindistan modelinin sorgulanması söz konusudur ve bütünüyle uygulanabilir olmasa bile kayda değer sorular ortaya koyduğunu düşünen bazı tarihçiler ve sosyologlar halen çalışmalar yürütmektedir. Hint feodalizmi kavramının ortaya atılması ve eleştirisi Marksist kesimden gelmiştir ve devlet iktidarının adem-i merkezîyetçiliği, kaynakların ve emeğin kullanımı ve bu dönemde ortaya çıkan dini ifadeler üzerine hararetli tartışlar akademik çevrelerde ele alınmaktadır. Feodalizm, tarihsel bir süreç olarak, bu dönemi yazan tarihçiler arasında hala tartışılmakta ve çeşitli modellere dayanmaktadır.

Hindistan'da 1950'ler ve 1960'lar sosyal bilimlerin filizlenmesinin yerleşik disiplinlere dönüştüğüne tanık olmuştur. Bu kısmen, Hint toplumunun gerçekçi değerlendirmelerinin talep edildiği bağımsızlık sonrası dönemle bağlantılıdır. Büyüme ekonomisi, demografi, sosyal antropoloji ve sosyoloji, sosyo-dilbilim, arkeoloji ve tarih gibi ilgili konular, konularına artan ilgiyle birlikte disiplinler arası araştırmalarda disiplinler arasında bağımsız olarak gelişmiştir. Bir disiplinde sorulan sorular başka bir disiplinin uygulayıcılarının ilgisini çekmeye başlamıştır. Toplum, ekonomi, kültür ve dinle ilgili tarih araştırılmakta ve bunlar arasındaki bağlantılar ilgi çekmektedir. Tarihsel araştırma, eserlerden metinlere kadar bir dizi kaynak malzemenin ele alınmasında teknik uzmanlık gerektirmeye devam etmiş ancak buna ek olarak teorik analiz prosedürlerinin de anlaşılmasını gerektirmiştir. Disiplinlerarası çalışmalar, tarihi sadece bilgi sağlamaya odaklanarak geçmiş hakkında bir anlatı olarak görenlerin yaklaşımından farklıdır. Tarihsel hayal gücü, geçmişi yeniden inşa etme romantizminden, geniş bir yelpazede sorular soran ve cevaplar arayan daha yaratıcı bir keşfe doğru kaymıştır.

Hindistan üzerine tarih yazımının değişen görünümüne işaret etmemizin amacı, geçmiş dönem tarihçilerinin çalışmalarını değersiz görerek reddetmek ya da onların çalışmalarının önemini küçümsemek değildir. Tarihçiler çoğu zaman içinde bulundukları çağları temsil ederler ve bu onların yetersiz olduğu anlamına gelmemektedir. Bu tür eksikliklere rağmen, bu çalışmalar Hindistan tarihinin temellerini atmış, etrafında yeni yorumların inşa edilebileceği ve Hint medeniyetinin fikir ve kurumlarını önemli bir perspektife yerleştirecek kronolojik ve tarihsel bir çerçeve sağlamıştır. Tarihsel yaklaşımın gerekliliklerindeki değişiklikler artık kronolojik ve hanedan yapılarının yeniden inşasına daha az vurgu yapmakta ve geçmiş toplumların katmanlı doğasını anlamaya daha fazla önem vermektedir.

Bu tez çalışması sırasında, Hindistan'ın geçmişini anlamak için önemli olan tema ve sorulardan bazıları öngörülmeye ve zaman içinde Hint toplumunun oluşumuna katkıda bulunan kişi, olay ve kurumlara işaret edilmeye çalışılmıştır. Ancak, Hint tarihini ve kültürünü mutlak terimlerle değerlendirme ve kategorik yargılarda bulunma eğiliminden kaçınılmıştır, çünkü bu kısa çalışma içinde böyle bir değerlendirme sadece basmakalıp sözlerle sonuçlanacaktır. Hint yaşamının belirli yönlerinin çevre ve ekonomik yapı, değişen sosyal ilişkiler, dini hareketlerin tarihsel bağlamı, bu çalışmanın yazara en ikna edici görünen çizgiler boyunca tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Bu tür bir araştırmada amaç, Hint geçmişinin özelliklerini, bu özelliklerin karmaşıklığı göz önüne alındığında, anlaşılır bir şekilde sunmaktır.

Yukarıdaki açıklama bağlamında öncelikle Hindistan tarihinin alt başlıkları olarak belirlenen Antik Çağ, Orta Çağ ve Modern Çağ üzerine seçilen bazı kaynaklar sunulacaktır. Daha sonra, tez çalışmasının yoğunlaştığı bir diğer alan olan Hindistan kökenli üç lider, Gandhi, Nehru ve Cinnah'ın kişisel ve siyasi hayatlarının ele alınmasında başvurulmuş temel kaynaklardan bahsedilecektir.

Ramesh Chandra Majumdar (1888-1980), modern Hindistan'ın tanınmış bir tarih profesörüdür. Araştırmalarına antik Hindistan dönemi üzerine başlamıştır. Güneydoğu Asya'ya yaptığı kapsamlı seyahatler ve araştırmaların ardından Champa (1927), Suvarnavdipa (1938) ve Kambuja Desa'nın (1944) ayrıntılı tarihlerini yazmıştır. Bharatiya Vidya Bhavan¹'in girişimiyle Hint tarihi üzerine çok ciltli bir serinin editörlüğünü üstlenmiştir. 1951'den başlayarak yirmi altı yıl boyunca süren çalışmanın ardından, Hindistan tarihini *The History and Culture of the Indian People*² başlığı altında on bir ciltte ele almıştır. Bu seride Majumdar, Hint alt kıtasının en iyi

¹ Bharatiya Vidya Bhavan bir Hint eğitim vakfıdır. Mahatma Gandhi'nin desteğiyle K.M. Munshi tarafından 7 Kasım 1938 tarihinde kurulmuştur.

² Majumdar'ın *The History and Culture of the Indian People* başlıklı serisindeki eserler sırasıyla şu şekildedir: *Volume 1: The Vedic Age (Prehistory to 600 B.C.)*, *Volume 2: The Age of Imperial Unity (600 B.C. to 320 A.D.)*, *Volume 3: The Classical Age (320-750 A.D.)*, *Volume 4: The Age of Imperial Kanauj (750-1000 A.D.)*, *Volume 5: The*

tarihçilerinden biri olduğunu kanıtlamış, Hindistan tarihini tarih öncesi dönemlerden Hindistan Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar çok detaylı bir şekilde ele almıştır. Son derece bilgilendirici bu kaynakta hem fikir olunacak nokta, yazar ve editör olarak görev alan tüm bilim insanlarının oldukça devasa bir görev üstlendiğini görebilmesidir. Anlatım dili ve konu kapsamı olarak üst düzey kalsa da ideolojik ön yargılara ve tarihin tahripine dönük herhangi bir kaygı güdülmeden rahatlıkla tavsiye edilebilir. Majumdar'ın ayrıca antik çağ, orta çağ ve tüm zamanlı Hindistan tarihi çalışmaları da mevcuttur³ ve bu tez çalışmasında bahsi geçen eserlere sıklıkla başvurulmuştur.

Bir diğer tarih profesörü olan Satish Chandra (1922-2017) ana uzmanlık alanı Ortaçağ Hint tarihi⁴ olan Hintli bir tarihçidir. Chandra, Babür dönemi konusunda Hindistan'ın önde gelen akademisyenlerinden ve Hindistan'ın en etkili tarihçilerinden biri olarak tanımlanmaktadır. A *History of Medieval India* adlı kitabı Hindistan'daki okullarda ve kolejlerde ders kitabı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu tez çalışmasında da kendisinin değerli fikirlerinden istifade edilmiştir. Chandra'nın çalışmasını benzerlerinden farklı kılan bazı unsurlar bulunmaktadır. Bunlar arasında Hindistan'ın Orta Çağ tarihi ile ilgilenen her kesime hitap edebilen akıcı bir dille yazılmış olması başlıca etkindir. Güney Hindistan Krallıkları tarihinin ve İmparator Ekber sonrası duraklama ve çöküşe geçen Babür İmparatorluğu'nun detaylarının muadillerine göre kapsamlı anlatımı bunlar arasında sayılabilir.

Romila Thapar (1931-) başlıca çalışma alanı, Antik Çağ Hindistan'ı olan başka bir Hindistanlı tarih profesörüdür. Başlıca faydalandığımız *Early India: From the Origins to AD 1300* adlı eseri, ilk çağlardan birinci binyılın sonuna kadar olan dönemi ele almakta, Hindu ve Budist sosyo-dinsel sistemlerinin karşılaştırmalı bir incelemesini içermekte ve Budizm'in sosyal protesto ve kast sistemindeki sosyal hareketlilikteki rolünü incelemektedir. Anlatımı orta-üst düzeye hitap etmektedir.⁵

Struggle for Empire (1000-1300 A.D.), Volume 6: The Delhi Sultanate (1300-1526), Volume 7: The Mughul Empire (1526-1707), Volume 8: The Maratha Supremacy (1707-1818), Volume 9: British Paramountcy and Indian Renaissance, Part 1 (1818-1905), Volume 10: British Paramountcy and Indian Renaissance, Part 2 (1818-1905), Volume 11: Struggle for Freedom (1905-1947).

³ RC Majumdar ismiyle çıkan ve bahsi geçen diğer kaynaklar şunlardır: *The Classical Accounts Of India*, Firma K. L. Mukhopadhyay Publishers, Calcutta, 1960, *An Advanced History Of India*, MacMillan-St. Martin's Press, London, 1967.

⁴ Chandra'nın bu tez çalışması sırasında istifade edilen diğer kaynakları da şunlardır: *The 18th Century in India: Its Economy and the Role of the Marathas, the Jats, the Sikhs, and the Afghans*. Calcutta: Centre for Studies in Social Sciences. 1986, *Essays in Medieval Indian Economic History*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers. 1987, *Mughal Religious Policies, the Rajputs & the Deccan*. New Delhi: Vikas Pub. House. 1993, *Parties and Politics at the Mughal Court, 1707-1740*. Oxford University Press. 2002, *State, Pluralism, and the Indian Historical Tradition*. Oxford University Press. 2008, *State, Society, and Culture in Indian History*. Oxford University Press. 2012.

⁵ Thapar'ın faydalandığımız diğer çalışmaları arasında şunlar sayılabilir: *Asoka And The Decline Of The Mauryas*, Oxford University Press, Oxford, 1963, *A History of India: Volume 1*, 1966, *Medieval India*, NCERT Textbooks, 1968, *Ancient Indian Social History: Some Interpretations*, 1978, Orient Blackswan, *The Mauryas*

Diğer yandan oldukça popüler ancak Hindistanlı okuyucular arasında aşırı ırkçı, Hindu ve Müslüman tarihini geri planda bırakarak Avrupa tarihine odaklandığı gerekçesiyle eleştirilen Cambridge Tarih Serisi (*Cambridge History Series*), faydalandığımız çalışmalar arasında hatırlatılmalıdır. Bize göre bu seri, Hindistan'daki halk kitlelerinin günlük yaşamına, antik dünyadaki politik ekonominin zorlu meselelerine ya da dini düşüncenin gelişimine yeterince odaklanmaması bağlamında eleştirilebilir. Eserin, *Oryantalist* ve *Faydacı* Okulun en parlak çağında yazılmış olmasından ötürü üslubu ve konu tercihlerinin günümüz bakış açısıyla yorumlandığında, elbette eksikliklerini fark etmek daha kolaydır. Ancak bu eserin uzun yıllar boyunca Avrupa ve Hindistan'da temel başvuru kaynağı olarak okutulduğunu da hatırdan çıkartmamak gereklidir.

Son olarak, kullandığımız Türkçe kaynaklar arasında büyük siyaset ve bilim insanı Yusuf Hikmet Bayur'un *Hindistan Tarihi* (Ankara, 1946) adlı eseri bulunmaktadır. Yusuf Hikmet Bayur esasen Türk devrim tarihi konusundaki çalışmaları ile tanınmıştır. Hindistan hakkında en geniş bilgi veren Türkçe kaynaklarından birisidir. Üç cilt halinde yazılmış olan bu eser; Hindistan'ın en eski tarihinden, Hindistan Cumhuriyetinin kuruluşuna kadar gelişen süreç hakkında oldukça detaylı bilgiler vermektedir. 1. cilt, *İlk Çağlardan Gürkanlı Devletinin Kuruluşuna (1526) Kadar*, 2. cilt *Gürkanlı Devletinin Büyüklük Devri (1526-1737)*, 3. cilt ise *Nadir Şah Afşar'ın Akınından Bağımsızlık ve Cumhuriyete Kadar (1737-1949)* başlığında basılmıştır. Akademik dil olarak İngilizcenin başat olduğu Hindistan üzerine çalışmak isteyen ancak dil sıkıntısı çeken Türk araştırmacıların temel başvuru kaynağı olarak Y. H. Bayur'un bu çalışmasını tercih etmesi yerinde olacaktır. Zira, Hindistan ile ilgili kaynakların tercüme yoluyla literatürümüze kazandırılması, uluslararası literatürü oldukça geriden takip etmektedir. Bu tez çalışması oluşturulurken, içerik planlaması ve İngilizce terimlerin Türkçe karşılıklarının temini sırasında, bu kıymetli eserden büyük ölçüde faydalanılmıştır.

Düşünce kuruluşları; üniversiteler dışında bireyleri farklı branşlara yönlendiren, yetkinliğini kanıtlamış uzmanlar ile araştırmacıları bir araya getirerek akademik çalışmaları teşvik eden kurumsal yapılanmalar arasındadır. Türkiye'de ne yazık ki düşünce kuruluşlarının sayısının azlığı ve hitap edebildiği kitlelerin son derece kısıtlı kalması nedeniyle, öğrenmeye istekli, çalışkan ve zeki genç nüfusun potansiyelinden yeterince istifade edilememektedir. Bu boşluğu doldurabilmek adına akademik çalışmalar yürüten Asya-Pasifik Araştırmalar Merkezi'nin (APAM) Güney Asya bölgesi özelinde yayınları da bulunmaktadır. Ücretsiz olarak sunulan

Türkiye’de Hindistan Çalışmaları-I ve II, Türkiye’de Pakistan Çalışmaları-I ve Türkiye’de Bangladeş Çalışmaları-I adlı çalışmalara APAM’ın internet sayfasından⁶ ulaşılabilir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, tarihsel arka plan başlığını oluştururken istifade edilen tüm kaynaklardan burada tek tek bahsetmenin neden mümkün olmadığını açıklamıştık. Bu tez çalışmasının Kaynakça bölümünde bu eserlerin isimleri hakkında bilgilere ulaşılabilir.

Bu noktadan itibaren, tez çalışmamızın diğer bölümünü oluşturan üç lider, Gandhi, Nehru ve Cinnah’ın kişisel ve siyasi hayatlarının ele alınmasında başvurulacak temel kaynaklara değineceğiz.

Gandhi’nin tüm konuşmalarının, yazılarının, siyasi çalışmalarının ve ruhani alandaki deneylerinin tek bir arzuya ulaşmaya yönelik olduğu düşünülebilir. Bu arzu yıllar geçtikçe daha da güçlendiğinden, kendisini giderek artan bir şekilde Ramanama’ya, yani Hakikat olarak düşündüğü tanrı Rama’nın adını zikretmeye vermiştir. Suikasttan önceki haftalarda Gandhi defalarca Ramanama’ya boyun eğme ve teslim olma ve ölüm anında Rama’nın adını anma arzusundan bahsetmiştir.

Hindistan’ın bağımsızlığına ilişkin siyasi saiklerinin yanı sıra, Gandhi’nin deneylerini ve nihai arayışını anlamak felsefi bir arayıştır; kendini tanımak, mokşa’ya ulaşmak, yani Tanrı’yı (Hakikat) yüz yüze görmeyi nihai hedef olarak benimser. Bu arayışını gerçekleştirmek için bir *ashramite* (ashrama bağlılık duyan), bir *satyagrahi* ve bir *swaraj* arayıcısı olunmalıdır. Bu arayışa iki uygulama daha eklemiştir; oruç ve brahmacharya. Asıl anlamıyla oruç, bedeni ölümcül hale getirmek değil, Tanrı’ya yaklaşmak için bir araçtır. Bu anlamda dua olmadan oruç, oruç olmadan da dua olamaz. Böyle bir oruç hem kefareti hem de kendini arındırmadır. Kendini arındırmanın nihai uygulaması brahmacharya uygulamasıdır. Gandhi’ye göre, Hakikat’in gerçekleştirilmesi ve kendini tatmin etmek terimlerde bir çelişki gibi görünür. Bundan yalnızca brahmacharya değil, aynı zamanda diğer üç uygulama da ortaya çıkar: diyet kontrolü, maddi refahtan kaçınma ve hırsızlık yapmama. Brahmacharya, Gandhi’ye Güney Afrika’daki Zulu isyanı sırasında bir ambulans birliği organize ettiği bir dönemde gerekli bir ibadet olarak gelmiştir. Daha sonra kendisini satyagraha için hazırladığını hissedecektir. Süreç, yıllarca sürecektir ama Gandhi gözlemleri ve deneyleri sayesinde Hakikat, ahimsa ve brahmacharya’nın birbiriyle olan ilişkisine dair içgörüler geliştirmesine yardım edecektir. Brahmacharya, iffet ve bekaret anlamında popüler ve kısıtlı bir kavramla başlamış, söz ve eylemde riayet anlamına gelecek şekilde genişlemiştir. Ancak brahmacharya’nın satyagraha, ahimsa ve swaraj ile paylaştığı daha

⁶ <http://apam.ankara.edu.tr/>

derin ve temel ilişkiyi fark etmeye başladığında Gandhi brahmacharya teriminin kökenine inebilmiştir. Brahma'yı, yani Hakikati aramak için benimsenen Charya ya da davranış brahmacharyadır. Bu anlamda brahmacharya tek bir duyunun inkârı ya da kontrolü değil, tüm duyuları birbiriyle uyumlu hale getirme çabasıdır. Brahmacharya bu şekilde kavranır ve uygulanırsa hakikate, bilgiye ve dolayısıyla mokşa'ya götüren davranış biçimi haline gelir. Dolayısıyla, mükemmel bilgi veya Hakikatin idraki olan iç sesi duyma yeteneği brahmacharyada bir deneydir.

Gandhi'nin kendisinin kaleme aldığı yedi kitabında belirgin bir tematik birlik yoktur. *Hind Swaraj*; Hint medeniyeti ile modern (Batı) medeniyetin farklarını ortaya koymayı amaçlayan, hedefleri araçların meşrulaştırılması olarak görenler (realistler) ile araç ve hedeflerin değişmez bir şekilde ilişkili olduğunu düşünenler (idealistler) arasında hayali bir diyalog biçiminde kurgulanmıştır. *Satyagraha In South Africa*, Güney Afrika'daki Hint halkının haysiyet ve eşitlik mücadelesinin bir anlatısıdır. *An Autobiography or The Story of My Experiments with Truth*, Hakikat arayışındaki bir ruhun öyküsüdür. *From Yeravda Mandir ve Ashram Observances in Action*, ashram yeminleri ve ashram topluluğunun bu yeminlere bağlı bir yaşam sürme deneyimleri üzerine çalışmalardır. *Constructive Programme: Its Meaning and Place*, şiddetsiz, sömürüden bağımsız bir toplum arayanlara yönelik bir el kitabı, bir eylem kılavuzu olarak tanımlanabilir. *Key to Health*, bedenin doğası, hastalık ve iyileşme üzerine bir anlatı iken, *Anasakti Yoga* Bhagavad Gita'nın bir çevirisidir. Tematik birlikler ve ayrılıklar ancak her bir eser ayrı ayrı incelendiğinde ve Gandhi'nin Hindistan halkı ve onların geleceği için duyduğu kaygı fark edildiğinde belirginleşir. Özetle, Gandhi'nin farklı gibi görünen yazılarında bir birlik bulabilmek mümkündür. Bu birlik görünürdeki herhangi bir teorik süreklilikte değil, Gandhi'nin yaşamında ve satyagraha ve swadeshi pratiğinde ve swaraj mücadelesinde ortaya çıkan Tanrı olarak Hakikat arayışıyla hareket eden, politik ve ruhani çabalarında mevcuttur.

Gandhi'nin hayatı bir biyografi yazarı için büyük bir zorluktur zira çok yönlüdür ve hakkında günümüze ulaşan çok fazla çağdaş bilgi vardır. Biyografilerin başında, 1917-1942 yılları arasında sekreterliğini yapan ve dokuz ciltlik bir günlük yazan Mahadev Desai ile 1920'den ölümüne kadar Gandhi'nin yanında olan Desai'nin yardımcısı ve daha sonra baş sekreteri olan Pyarelal gelmektedir. Pyarelal, Gandhi'nin doktoru olan kız kardeşi Sushila Nayar ile birlikte on ciltlik bir biyografi yazmıştır. Bahsedilen bu kaynaklar, Gandhi ile bire bir diyaloglara dayandığı ve yazarların onun yanında kaldığı süre aralığını kapsadığından, güvenilir birincil kaynaklar arasında sayılabilir. Tüm bu alanlarda, Gandhi'nin kendi tanıklığı da günümüze ulaşmıştır, topladığı kitaplar, makaleler, mektuplar ve konuşmalardan oluşan eserler yüz cildi bulmaktadır ve bunlara sürekli yenileri eklenmektedir.

Gandi, bu malzemenin ne amaçla kullanılacağını önceden sezmiş ve bu konuda hiç de cesaretli olmamıştır. Lakin Gandi'nin bu konuda ironik davranışı da dikkatlerden kaçmamalıdır. Kendisi ile röportaj yapmaya gelen hiçbir gazeteciye ve yazarı geri çevirmemiş, onların bazılarını ashramda misafir ederek ashram yaşantısını görmelerine ve notlar tutmalarına izin vermiştir. Bu sırada *satyagraha* gibi kavramlara yaptığı açıklamalarla, Hindistan bağımsızlık davasının uluslararası tanınırlığını artırmaya, buna destek ve meşruiyet sağlama çabasından da geri kalmamıştır. Kısacası son derece kısıtlı imkanlarla yürüttüğü mücadelesine destek sağlamak amacıyla o günün medyasından propaganda aracı olarak azami ölçüde yararlanmıştır.

Gandi'nin kendisinin ya da birinci derece yakınlarının eserleri dışında, Gandi üzerine inanılmaz bir biyografi bolluğu vardır. Burada yalnızca, kanaatimizce çalışmamızda faydalı gördüğümüz ve istifade ettiğimiz yazarların eserlerinin adları verilecektir. Bu tercihimize gerekçe olarak da, biyografilerin ön plana çıkardığı dönem ve olayların farklılık arz etmesi, odak noktalarına koydukları Gandi'nin farklı yönlerini ele almaları hatta Hindistan bağımsızlık mücadelesinde üstlendiği rolün boyutunu bile tartışmaya açmaları gösterilebilir. Aynı durum, Nehru ve Cinnah için de geçerlidir. Hatta Cinnah'ı ele alan yazarların kimliğine göre (Hindu, Müslüman ya da kıta dışı) olayları ve Cinnah'ın rolünü ele alış biçimleri inanılmaz farklılıklar göstermektedir. Kanaatimizce, biyografileri kıyaslamamanın pratik faydaları sanılandan daha azdır.

Bunların başında 1917-1942 yılları arasında sekreterliğini yapan ve dokuz ciltlik bir günlük yazan Mahadev Desai ile 1920'den ölümüne kadar Gandi'nin yanında olan Desai'nin yardımcısı ve daha sonra baş sekreteri olan Pyarelal gelmektedir. Desai, *An Autobiography or The Story of My Experiments with Truth* eserinin tercüme ve editörlük işlerini yürütmüştür. Gandi ile ilgili araştırma yapanların başlıca kaynağı bu çalışmadır. Pyarelal, Gandi'nin doktoru olan kız kardeşi Sushila Nayar ile birlikte *Mahatma Gandhi, A Biography* adlı on ciltlik bir biyografi yazmıştır.

Nirmal Kumar Bose, *My Days With Gandhi* adlı eserinde Gandi'yi birinci ağızdan dinleme imkanı sunmaktadır. Bose hatırı sayılır bir akademisyendi. Pek çok kitap yazmış, bilimsel dergilerin editörlüğünü yapmış ve üniversitelerde ders vermiştir. Hindistan dışında pek tanınmasa da Bose, kast konusu ve Hindistan'ın kabile bölgeleri üzerine yazdığı yazılarla ülkenin en etkili antropologları arasında yer almaktadır. Ayrıca Bose, 1930'larda özgürlük hareketine katılmış, hapse girmiş ve Gandi'nin yazılarından oluşan bir antoloji hazırlamıştır. Ardından, 1946-1947 kışında, yani Bengal'in doğusunda dini ayaklanmaların özellikle şiddetli olduğu bir dönemde, Gandi'ye eşlik etmiştir. O sırada Gandi'nin bir tercümana ihtiyacı vardır. Bose, Bengalce konuşuyordu ve Gandi onu ve yazılarını takip ediyordu. Böylece kişisel ilişkiler, bu eserin doğmasını sağlamıştır.

Fischer, iyi bir gazeteci ve keskin bir gözlemcidir. *A Week With Gandhi* adlı eserinde analizlere daha az yer vermiş, bunun yerini detaylı gözlemler almıştır. Gandhi'nin günlük rutinleri, aşramda, günlük hayat, yemek ve barınma koşullarının nasıl olduğu hakkında çok zengin ve bilgilendirici bir anlatımı vardır. Ayrıca Gandhi'nin ölümünden sonra yayınlanan *The Life of Mahatma Gandhi* adlı bir Gandhi biyografisi de yazmıştır. Bu kitap, Richard Attenborough'nun 1982'de vizyona giren ve milyonların izleyerek Gandhi'yi tanımasına vesile olan *Gandhi* filminin temelini oluşturmuştur. Fischer'in Gandhi'yi ziyareti, Gandhi'nin İngilizlere karşı mücadelesinin zirve yaptığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Bu vurgu, Ağustos 1942'deki 'Hindistan'ı Terk Et Hareketi'ne (*Quit India*) dönüşecektir. Dolayısıyla zamanlaması itibariyle bu çalışma, oldukça kıymetli bir eserdir.

Dennis Dalton Amerikalı bir profesördür. 1960'larda İngiltere'de doktora yapmış ve daha sonra Columbia'da dersler vermiştir. 1970'lerde ve 1980'lerde Gandhi üzerine bir dizi öncü makale yazmıştır. O makaleler daha sonra *Mahatma Gandhi: Nonviolent Power in Action* kitabının temelini oluşturmuştur. Dalton'un çalışmasının ayırt edici özelliklerinden en önemlisi, meslektaşlarının aksine kendisini derlenmiş eserlerle sınırlamamasıdır. Dalton, Gandhi'nin toplu yazılarını çok iyi bilmesine rağmen, çağdaş gazetelere ve Gandhi hakkında neler söyledikleriyle de ilgilenmiştir. Ayrıca Gandhi'nin siyasi rakiplerinin yazdıklarını da kapsama almıştır. Kitabında, şiddetsizliği (*ahimsa*) küçümseyen ve silahlı mücadelenin İngilizleri kovmak için daha etkili ve hızlı olacağını düşünen Hintli devrimciler hakkında anlatımlar vardır. Şiddetsizliğin zayıflık ve kadınsılıkla eşleştirildiği bir dönemde Gandhi'nin çabalarına yer vermiştir. Gandhi ile aynı fikirde olmayan büyük alt kast devrimcisi ve Dokunulmazların Babası (*Father of the Untouchables*) olarak bilinen Ambedkar'dan da bahsedilmektedir. Ancak Dalton'un yakaladığı en önemli nokta, Gandhi'nin düşüncesinin evrimini takip ederek aktarmadaki başarısıdır. Her büyük siyasi düşünür gibi Gandhi'de, hayatını günlük yaşamakta ve görüşlerini uyarlayıp değiştirmektedir. Kısacası Dalton, Gandhi'nin de bir insan olduğunu, çevresindeki değişimlerden etkilenecek fikirlerini yeniden biçimlendirebileceğini hatırlatmıştır. Bu kulağa kolay bir iş gibi gelse, zamanın akışında bunu yakalayabilmek ve aktarabilmek büyük beceri gerektirmektedir.

Son olarak Judith Brown, *Gandhi: Prisoner of Hope* adlı çalışmasında Gandhi'nin incelenen biyografiler arasında sistematik, dengeli ve net anlatıma sahip eser olarak görülmektedir. Brown'ın çalışması, yalnızca 'Mahatma'nın değil, aynı zamanda 'Bapu'nun da bir portresidir. Politik kişiliği yanında Gandhi'nin bir oğul, baba ve eş olarak dünyasını tasvir edebilen nadir çalışmalardan biridir. Yeni arşiv araştırmaları sayesinde, 'Mahatma'yı eleştirilemez gören fanatiklerinin aksine, Gandhi'nin her zaman ilham verici ve muzaffer kişiliğini değil, kimi zaman

takipçileri tarafından anlaşılamamaktan kaynaklı derin bir kasvet içinde ve inzivada olan bir liderin içsel ikilemlerini yansıtmaktadır. Kitlelerin ve yazarların liderlerinden bahsederken ‘zirve’ ve ‘dip’ anlara yoğunlaşarak iki seçenek arasında sıkıştığı sıklıkla görülmektedir. Brown çalışmasında bunu aşmayı başarmış, Gandhi’yi ömrünün farklı periyotlarında farklı düşünce dünyasında iken resmedebilmiştir. Brown’ın *The Cambridge Companion to Gandhi* ve *Gandhi's Rise to Power: Indian Politics 1915–1922* adlı eserlerine de çalışmamızda yer verilmiştir.

Tez çalışmamızda yoğunlaştığımız ikinci karakter halk arasında ‘Pandit’ Nehru olarak bilinen Cavaharlal Nehrudur. Kendisi, 20. yüzyılın ortalarında Hindistan’da önemli bir figürdür. 26 Ocak 1950’de Hindistan, İngiliz Milletler Topluluğu içinde bir cumhuriyet haline geldiğinde Nehru, Hindistan Cumhuriyeti’nin ilk başbakanı oldu. Nehru’nun 17 yıla yakın süren ve günümüze kadar Hindistan’da en uzun süren başbakanlık dönemi, 27 Mayıs 1964 ölümüyle sona ermiştir. Tez çalışmamızın ele aldığı süre aralığının sonu 1947 yılı olduğundan, Nehru’nun başbakanlık dönemi kapsamımız dışında kalmaktadır, Nehru’nun Hindistan ve dünya siyasetinde kendini gösterdiği yıllar 1947 sonrası periyotta kalmaktadır. Ancak bu durum, Nehru’nun Hindistan’ın bağımsızlığında üstlendiği rolü kesinlikle göz ardı etmek anlamını taşımamalıdır. İster Hindistan bağımsız hareketi, ister Hindistan Ulusal Kongre Partisi (INC) olsun, Nehru bu hareketlerin her aşamasında katkılarını sunmuştur. Bu nedenle çalışmamızda Nehru’yu kapsam dışı bırakmak rasyonel bir tercih olmayacaktır.

Nehru bir siyasetçi olduğu kadar, kalemi güçlü ve dili son derece etkin kullanabilen, saygın bir yazar ve entellektüeldir. Hapishane yıllarında kaleme aldığı ‘*Letters from a Father to His Daughter*’ (1929), ‘*An Autobiography*’ (1936)’, ve ‘*The Discovery of India*’ (1946) pek çok dile çevrilmiş ve milyonlarca okuyucuya ulaşmıştır. Nehru’nun fikirlerini, dünyaya bakış açısını ve hayalindeki Hindistan tasvirini anlamak isteyenler için bu eserler oldukça kıymetlidir.

Bizzat Nehru tarafından kaleme alınan ‘*An Autobiography*’, Nehru’nun 1934-1935 yılları arasında hapisteyken yazdığı otobiyografik eseridir. Bu eserde Nehru, ideolojisini ve kendisini içinde bulunduğu duruma getiren hayatındaki olayları incelemektedir. Eser aynı zamanda Hindistan’ın bağımsızlık öncesi dönemine dair kapsamlı bir tablo çizmektedir. Milyonları barındıran bir ulusun siyasi farkındalık ve özgürlüğü için verdiği mücadeleyi anlatmaktadır. Dolayısıyla otobiyografisinin, Nehru’yu anlamak için başvurulacak en temel kaynak olduğu söylenebilir.

‘*Letters From A Father To His Daughter*’, Cavaharlal Nehru’nun kızı Indira Nehru’ya yazdığı mektuplardan oluşan bir derlemedir. İlk olarak 1929 yılında Nehru’nun isteği üzerine *Allahabad Law Journal Press* tarafından yayınlanmış ve kızı Indira 10 yaşındayken 1928 yazında

gönderilmiş 30 mektubu kapsamaktadır. Mektuplar, doğa ve insanlık tarihi konularında eğitici yazılardır. Tez çalışmamıza doğrudan bir katkı sunmasa da bu eser, bir siyasetçi olan Nehru'nun kızı ile kurduğu diyaloglar kadar, bir liderin siyasetten bağımsız, 'insani' yönünü anlamak isteyenler için okunması kolay bir çalışmasıdır.

'*The Discovery of India*', Hindistan'ın bağımsızlığına kısa bir süre kala yaşanan toplumsal olaylar sırasında sorumlu bulunarak İngiliz sömürge yetkilileri tarafından Ahmednagar kalesinde hapsedilen Nehru'nun, 1942-1945 yılları arasında yazdığı bir eserdir. İçerik itibarıyla Antik Çağ'dan İngiliz yönetimi dönemine kadar Hint tarihi, kültürü ve felsefesine geniş bir bakış sunmaktadır. Nehru'nun Hindistan ideasını anlayabilmek, dünya tarihinden örneklerle Hindistan'daki durumunun mukayese edilmesini Nehru'nun gözünden okumak isteyenler için faydalı bir çalışmadır. Bu eser sayesinde tez çalışmamız boyunca bu mukayese metodundan da azami ölçüde faydalanmaya çalıştık.

Nehru'yu çalışırken kendisinin yukarıda bahsedilen çalışmaları yanında, onun hakkında yazılmış pek çok eserden de istifade edilmiştir. Bunların büyük çoğunluğu biyografilerden oluşmaktadır ve daha önce Gandhi biyografileri için söylenenler, kanaatimizce, Nehru için de geçerlidir. Biyografiler, yazarın tercihlerine göre biçimlendirilmiş, konu ve olaylar subjektif olarak ele alınmıştır. Yine de faydası olacağı düşünülen bazı biyografi çalışmalarından bahsedilmesi uygun olacaktır.

Shashi Tharoor'un *Nehru: The Invention of India* adlı çalışması, özlü bir şekilde yazılmış ve okunabilir bir Nehru biyografisidir. Bu kısa biyograf, aristokrat, sosyalist, anti-emperyalist, Gandhi'nin en önde gelen öğrencisi, katı laik ve Hintli kitleleri kendi kişisel örneğiyle demokrasi konusunda eğitmeye çalışan bir Nehru portresi çizmekte ve Nehru üzerine temel bir okuma yapmak isteyen genel okuyucuya hitap etmektedir.

Walter Crocker'ın *Nehru: A Contemporary's Estimate* adlı çalışması, bir diplomat gözüyle Nehru'nun yaşamını ele almış, son dönemde Hindistan'da yükselen sağcı hareketin de etkisiyle Nehru karşıtı revizyonist ve rövanşist söylemlere cevap olarak okutulması gereken bir çalışmadır. Hindistan'ın kolonyal geçmişinde karşılaştığı sıkıntılı dönemi unutan Hindistan'ın yeni nesli, medya aracılığıyla popüler olan ne varsa onu trend bellemektedir. Gandhi gibi Nehru da, Hindistan-Pakistan ilişkilerinin geldiği boyuttan sorumlu tutulmakta, aşırı sağcı ve Hindu milliyetçisi kesim tarafından 'Müslümanlara hakettiklerinden fazla imtiyaz gösterdikleri ve Hindutva'nın kaybedilmesine neden oldukları' gerekçesiyle hedef tahtasına konmaktadır. Crocker'ın bu çalışması, Nehru'nun karşı karşıya kaldığı ikilemleri ustaca tespit etmekte ve

Nehru'nun başarıları, hataları ve onun karakterini şekillendiren olayları mümkün olduğunca yalın bir şekilde anlatmaktadır.

Ayrıca, Frank Moraes tarafından kaleme alınan *Jawaharlal Nehru, A Biography* adlı eserden bahsetmek gereklidir. Bağımsızlık sonrası Hindistan'da *The Times of India* ve *The Indian Express* de dahil olmak üzere birçok önemli gazetenin editörlüğünü yapan Moraes'ın bu eserini muadillerinden farklı kılan unsur, Hindistan kökenli pek çok tanınır kişilik ve bilim insanıyla yaptığı görüşmeler sonucu, 'Hintlilerin gözünden' Nehru'yu anlatmasıdır. Eserin kurgusu başlangıçta Nehru ile ilgili diğer biyografilerin takip ettiği sırada olsa da, bahsedilen üçüncü kişilerin Nehru ile ilgili görüşlerinin sunulduğu ile birleşince, ortaya kıymetli bir çalışma çıkmıştır. İncelenen biyografiler arasında teknik konulara ayrıntılı değinen ve içerik olarak zengin olan bu çalışmanın dezavantajı, genel okuyucuya hitap etmek yerine hedef kitle olarak araştırmacıları seçmesidir. Eserden azami ölçüde faydalanabilmek için okuyucunun Nehru'nun hayatı ve Hindistan tarihi hakkında temel bilgilere sahip olması lehine olacaktır.

Son olarak, Pakistan'ın kurucu ve halkı tarafından *Quaid-e-Azam* (Büyük Lider) ve *Baba-e-Qaum* (Ulusun Babası) olarak adlandırılan Muhammed Ali Cinnah bölümünü yazarken başvurulan kaynaklardan bahsedilecektir. Belirtmek isteriz ki gerek Gandhi ve Nehru'ya nazaran Cinnah'ın hakkında yazılan kaynak sayısının yetersizliği, gerekse de bu tez çalışmasının yazarının Urdu dilini bilmemesi nedeniyle literatürden yeterince faydalanılamamıştır. Cinnah'ın kendisi günlük tutmamış ve otobiyografi yazmamıştır. Bununla birlikte, Pakistan devletinin anti-demokratik ve otoriter tutumu, basına ve akademiye uyguladığı sansür, eleştiriye kapalı yapısının literatürdeki yetersizliğe neden olduğu düşünülebilir.

Cinnah'ı anlatan ve inceleyebildiğimiz sayılı biyografiler arasında Stanley Wolpert'in *Jinnah of Pakistan* çalışması dikkatimizi çeken tek çalışmadır. Stanley Wolpert, modern Güney Asya'nın siyasi tarihi konusunda dünyanın en önde gelen otoritelerinden biri olarak kabul edilen Amerikalı bir akademisyendir. 1948'de Bombay'a yaptığı bir gezi sırasında Hint kültürü, tarihi ve siyaseti ile ilgilenmeye başlamıştır.

Bu biyografi, Cinnah'ın 1876'daki doğumundan 1948'deki ölümüne kadarki kamusal ve özel hayatını incelemektedir. Wolpert, Cinnah'ın hayatını şekillendiren ve ortaya çıkaran olayları kaydederken, aynı zamanda Hindistan'ın İngiliz yönetiminden bağımsızlığını kazandığı ve Müslüman-Hindu karşıtlığının arttığı noktaya seksen yıllık Hindistan tarihini de anlatmaktadır. Pakistan menşeli yazarların çalışmalarında Muhammed Ali Cinnah'ın 'büyük bir insan' olduğu neredeyse standart bir ifadedir. Cinnah hakkında 'neden ve nasıl' bu yargılara varıldığı ise genellikle yanıtlanmamaktadır. Eserin en dikkat çeken yanı, Wolpert'in küçük anekdotları ve

önemli olayları kaydederek Cinnah'ın kurnaz ve becerikli liderliğinin yanı sıra Güney Asya Müslümanları adına Pakistan'ın kurulması davasını kazanma konusundaki kararlı azmini de ortaya koymasıştır. Muadilleri ile karşılaştırıldığında olayları değerlendirmedeki tarafsızlığı da bir diğer artı noktasıdır.

Tez çalışmasının Cinnah bölümü hazırlanırken karşılaşılan güçlüğü aşmak için alternatif yollara başvurulmuştur. Bunlar arasında Hindistan ve Pakistan tarihini anlatan çalışmalardan faydalanılması bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Bu kaynaklardan teker teker bahsetmek mümkün olmayacağından, tez çalışmasının kaynakça kısmına başvurulması önerilmektedir.

1.BÖLÜM: TARİHSEL ARKA PLAN

Hindistan, dünyadaki en eski ve köklü uygarlıkların kurulduğu coğrafyalardan biridir. Bu ülkedeki sosyal, ekonomik ve kültürel yapılar uzun bir bölgesel yayılma sürecinin ürünüdür. Hindistan tarihi, İndus Vadisi Uygarlığı'nın doğuşu ve Aryanların gelişile başlamaktadır. Beşinci yüzyılda Hindistan, Budizm'i benimsemiş olan Aşoka'nın yönetiminde birleşmiş ve Budizm, Asya'nın pek çok bölgesine onun döneminde yayılmıştır. Sekizinci yüzyılda İslamiyet, Hindistan'a ilk kez gelmiş ve on birinci yüzyıla gelindiğinde Hindistan'da siyasi bir güç olarak sağlam bir şekilde yerleşmiştir. Bu durum Delhi Sultanlığı'nın kurulmasıyla sonuçlanmış, bu sultanlığın yerini Babür İmparatorluğu almış ve bu imparatorluk altında Hindistan bir kez daha büyük ölçüde siyasi birliğe kavuşmuştur. Avrupalılar, Hindistan'a 17. yüzyılda kalıcı olarak yerleşmenin ve egemenliklerini pekiştirmenin yollarını aramıştır. Avrupalıların gelişile Hindistan'daki güç dengesinin değişimi, Babür İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla aynı zamana denk gelmiş ve bölgesel devletlerin önünü açmıştır. Alt kıtadaki üstünlük mücadelesi İngilizlerin galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Nitekim, Hindistan'daki İngiliz varlığını sonlandırmayı ve üstünlüğünü yeniden tesis etmeyi amaçlayan 1857-58 İsyanı bastırılmış ve ardından Kraliçe Victoria'nın Hindistan İmparatoriçesi olarak taç giymesiyle Hindistan'ın imparatorluğa dâhil edilmesi süreci tamamlanmıştır. Bunu, Hindistan'ın 1947 yılında elde ettiği bağımsızlık mücadelesi takip etmiştir.

Tarihsel arka plan olarak adlandırılan bu bölüm, Hint tarihi ve kültürü üzerine derinlemesine bir çalışma değildir. Bunun yerine kolay okunması planlanmış ve ilerleyen bölümlerin anlaşılması için pratik bilgiler sunması amaçlanmıştır. Bu büyük ülkenin tarihi ve kültürü hakkında birçok akademik çalışma yazılmıştır. Ayrıntılı bilgilerin yanı sıra Hindistan'ın karmaşık geçmişine dair içgörülü yorumlar da sunmaktadırlar. Bu bölümde, Antik-Orta-Modern Çağ olarak bölümlenmiş tarihler ve bazı ayrıntılar, diğer kaynaklardan farklılık gösterebilir. Bunun temel nedenleri arasında bu dönemler hakkında yeterli belgelenmiş bilgi bulunmaması, yazarların ideolojik tercihleri, dâhil oldukları akademik fraksiyonlar, dönemsel trendler gibi tarih yazıcılığını etkileyen faktörler sayılabilir. Özetle bu bölüm, Antik Çağ toplulukları ve İndus Vadisi Uygarlığı'nın ilk günlerinden Hint alt kıtasının travmatik bölünmesine kadar Hindistan'ın geçmişinin belli başlı siyasal yapılanmalarını sunmaktadır. Mümkün olduğunca, kapsamlı yorum ve analizlere girmeden Hint tarihinin her dönemi hakkında temel bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.

1.1. HİNDİSTAN'IN FİZİKİ, COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE SOSYOLOJİSİ ÜZERİNE KISA BİLGİLER

Hindistan, Asya'nın güneyinde yer alan üç yarımada'nın merkezidir. Genişliği, iklim çeşitliliği, fiziksel özelliklerindeki farklılıklar ve ülkede yaşayan ırkların çeşitliliği nedeniyle, pekâlâ bir kıta olarak adlandırılabilir. Kuzey kısmı, ılıman bölgede yer almasına rağmen çoğu zaman soğuk bölgedeki bir araziye andırır ve aşırı güney kısmı, çok sıcak olması nedeniyle bir dereceye kadar Afrika'nın orta kısmıyla benzerlik gösterir. Hindistan adı ilk olarak, eski İran'ın Hakhamanishiya ya da Achaemenid imparatorlarına hizmet eden Yunanlılar ya da Büyük İskender ile birlikte gelenler tarafından İndus Nehri'nin her iki kıyısındaki ülkeye verilmiştir. İndus Nehri'nin Sanskritçe adı olan Sindhu, İran'ın eski lehçelerinde (Avestan ve Eski Farsça) Hindu, Hidu'ya dönüşmüştür. Yunanlılar da bunu İndos'a çevirmiştir ve İndos yani İndus, Hindistan adının kaynağını teşkil etmiştir.⁷

Hindistan'ın coğrafi kapsamı ve kültürel bağları farklı zamanlarda değişiklik göstermiştir. Günümüzde birçok bilim insanı ve araştırmacı, Afganistan'ın hiçbir zaman Hindistan'ın bir parçası olmadığını ve dolayısıyla Hint tarihinden ayrı düşünülmesi gerektiğinde uzlaşmaktadır. Lakin Afganistan'ın Hindistan tarihinde önemli gelişmelere ve liderlere ev sahipliği yaptığı ve coğrafyanın şekillenmesinde rol oynadığı bütünüyle inkâr edilmemelidir. Afganistan coğrafi olarak üç bölüme ayrılabilir: Kuzeyde Kabil ve Herat, güneyde ise Kandahar yer almaktadır. Bu üç bölgeden Kabil en verimli bölgedir, Kandahar ikinci ve Herat hem verimlilik hem de nüfus açısından en sonda yer alır. Kabil ve Kandahar on altıncı yüzyılın başlarına kadar nüfus, dil ve inanç bakımından Hint özellikleri taşımaktadır.⁸ Afganistan; Aria, Arachosia, Gedrosia, Paropanisadai ve Drangiana'nın bir bölümünden oluşmaktadır. Bu vilayetler günümüzde Herat, Belh, Kabil, Gazne ve Kandahar Vilayetleri adını almıştır. Sayılan vilayetler, Hindistan'ın ilk ve en kuzey bölgesinin bir uzantısını oluşturmuştur.⁹ Belucistan ise her zaman farklı bir ülke olarak görülmüş, Hindistan'ın Afganistan ve Sind eyaletlerine çok yakın olmasına rağmen İran çölünün bir parçası olarak sayılmıştır. Bu ülke, Hindistan ve İran arasındaki Beluci sınır bölgesiydi ve günümüzde Kalat olarak adlandırılan kuzey kısmı Sanskritçede Drangani ve Eski Farsçada

⁷ R. D. Banerji, *Prehistoric Ancient And Hindu India*, Blackie & Son, Limited, Bombay, 1934, s.2.

⁸ Zenaide Alexei Ragozin, *Vedic India, As Embodied Principally In The Rig Veda*, T. Fisher Unwin, London, 1895, s.4.

⁹ Robert Eric, Mortimer Wheeler, *Early India And Pakistan: To Ashoka*, Praeger, New York, 1968, s.15-16.

Zranka olarak adlandırılmıştır, her iki terim de "sınır" anlamına gelmektedir. Yunanlılar bu coğrafyaya adım attıklarında, bu terimi Drangiane ya da Drangiana olarak çevirmişlerdir.¹⁰

Coğrafi olarak Hindistan dört bölüme ayrılmaktadır. Batıda İran sınırlarından Çin'in güneyine kadar sarkan Birinci Bölge, Yunnan eyaletinin sınırlarına kadar uzanan dağlık kesimden oluşur. Bu bölgedeki vilayetlerin çoğu Himalayalar ve Hindukuş adı verilen çok uzun ve geniş bir dağ sisteminin içinde yer alır. Himalayalar, Tibet'in yüksek yaylaları ile Ganj ve İndus nehir sistemlerinin havzalarının alçak düzlükleri arasında bir bariyer oluşturur. Kuzeybatıya doğru bu dağ zinciri, tarih öncesi çağlarda bir göl yatağı olan verimli Keşmir vadisini ve Afganistan'daki Belh, Kabil ve Kandahar bölgelerinin küçük vadi gruplarını çevrelemektedir. Bu dağ sisteminin batı kısmı Karakurum, Hindukuş, Süleyman ve Khirthar gibi farklı isimler almıştır; ancak gerçekte bunlar tek bir sıradağın parçalarıdır. Bu dağların batı tarafı, doğusundan tamamen farklıdır. İlk bölge, bitki örtüsünden neredeyse tamamen yoksunken ikincisi yoğun bitki örtüsüyle kaplıdır. Ancak bu batı sıradağları Kabil ve Kandahar'ın verimli vadilerini içine almaktadır. Doğu kısmı ise Kumaun, Garhwal ve Nepal'in daha az verimli ve küçük vadilerini içerir. Kuzeydoğu kesiminde bu vadiler daha sık ve verimli olmakla birlikte, bu bölgenin oluşumundan bu yana var olan yoğun orman örtüsü nedeniyle verimli bir arazi değildir.¹¹

İkinci bölge, Panjab'ın yedi nehrinin havzaları ile Ganj ve Brahmaputra'nın aktığı düz ovalardan oluşur. Yakın jeolojik çağlarda, Panjab'ın Jhelum bölgesindeki tepeler hariç, bu bölge Racputana ile birlikte bir deniz yatağı oluşturmuştur. Antik deniz yavaş yavaş kurumuş ve Refton'un havzaları, büyük nehirler binlerce yıl boyunca getirilen alüvyonlarla dolmuştur. Racputana çorak ve kurak kalmıştır, çünkü içinden toprağını verimli ve üretken kılacak hiçbir tatlı su akmamaktadır. Eski denizin yatağı ortaya çıkarılmış ve bir zamanlar okyanus yatağını oluşturan geniş kumlu ova, günümüzde Malwa ve Panjab eyaletleri arasında uzanan büyük Hint Çölü'nü oluşturmaktadır. Eski denizin kalıntısı ise Ajmer yakınlarındaki Sambhar tuz gölünü ve İndus ağzı ile Kathiawad yarımadası arasındaki 'Rann of Kutch' (Sanskritçe Irina) adı verilen büyük tuz bataklığını oluşturmaktadır. İkinci bölge kuzeyde Himalayaların eteklerindeki ormanlarla, doğuda Bengal'i Burma'dan ayıran sıradağlarla, batıda Afganistan ve Belucistan dağlarıyla ve güneyde Vindhya sıradağlarının kuzey yamacındaki ormanlarla çevrelenmiştir.¹²

Üçüncü bölge, Hint Yarımadası'nın ortasındaki büyük platodan oluşur. Plato, içinden Ganj, Brahmaputra ve İndus nehirlerinin aktığı geniş ovanın sonunda aniden yükselir. Bu nehirlerin

¹⁰ Burjor Avari, *India: The Ancient Past; A History Of The Indian Sub-Continent From 7000 BC To AD 1200*, Routledge, New York, 2007, s.3.

¹¹ Romila Thapar, *The Penguin History Of Early India From The Origins To AD 1300*, The Penguin Press, London, 2001, s.39-40.

¹² Percival Spear, *India, Pakistan And The West*, Oxford U.P., London, 1967, s.30-31.

havzaları ile yaylanın yamaçları arasındaki bölge sık ormanlar ve alçak tepelerle doludur. Vindhya Dağları bu tepeler ve ormanlar kuşağının ortasından geçmektedir. Bengal'in batı ucundaki Rajmahal'den Cambay Körfezi'ne kadar uzanan paralel tepe sırasından oluşurlar. Platonun kendisi yarımada'dan daha küçük bir üçgendir ve iki kenarı neredeyse Hindistan'ın doğu ve batı kıyılarına paraleldir. Bu plato ikinci platoya göre çok daha az verimlidir. Üçüncü bölge, Dekkan'ın daha küçük platolarıyla kesişen ve çoğu zaman iki ya da üç kat hâlinde yükselen geniş dalgalı bir düzlükten oluşur. Bu plato doğu kısmından daha yüksektir ve bu iki kenar Doğu ve Batı Gat adı verilen dağ zincirleriyle sınırlandırılmıştır. Plato batıdan doğuya doğru eğimlidir ve üçgenin tepe noktasını Nilgiris'ten güneye doğru uzanan ve Travancore'u Madras eyaletinden ayıran yüksek bir çıkıntı oluşturur. Bu çıkıntıya Anaimalai Tepeleri adı verilir. Platonun toprağı farklı bölgelerde değişiklik gösterir. Batı kısmı lavlardan oluşur ve toprağı neredeyse siyahtır. Platonun doğu kenarına yaklaştıkça topraktaki değişim görülür ve Doğu Gat yakınlarında toprak, Krishna ve Tungabhadra nehirlerinin güneyinde platonun sonunda olduğu gibi kırmızımsıdır. Plato, güney ucundaki Hindu eyaleti Maisur ile doruğa ulaşmaktadır.¹³

Hindistan'ın dördüncü bölgesi, yarımada'nın kenarları boyunca uzanan geniş bir verimli toprak kuşağından oluşur. Bir tarafı denizle, diğer tarafı ise Doğu-Batı Gat hattı ile sınırlanmıştır. Bu kuşağın batı kısmına Sanskritçe Kaftkana, yani bilezik anlamına gelen Konkan adı verilir. Cambay ve Trombay Körfezleri arasında uzanan kuzey kısmı çok verimlidir ve Gucerat'ın Babür Subahı'nın en zengin bölümünü oluşturur. Bombay yakınlarında tepeler Umman Denizi'ne yaklaşır ve Bombay ile Goa arasındaki bölge Gucerat kadar verimli değildir. Ancak kıyı arazisi tuz üretir ve çok sayıda balıkçının geçimini sağlarken, vadiler güneybatı musonu sırasında yağın yoğun yağmur nedeniyle bol miktarda pirinç mahsulü üretir. Goa'nın güneyindeki topraklar Bengal kadar verimlidir ve çok yoğun bir nüfusu besler. Ülke, Batı Gat'tan deniz kıyısına yakın tuz derelerine kadar uzanan düz bir alüvyon ovasından oluşmaktadır. Ramesvaram yakınlarındaki Ramnad'dan Tanjore'ye kadar uzanan doğu sahil şeridi de çok verimlidir ve Güney Hindistan'daki en yoğun nüfusu barındırır. Tanjore'nin kuzeyine doğru kuşak daralır ve Madras'ın yukarısında toprağın yapısı değişir. Nüfus da daha azyoğundur. Doğu kuşağının kuzey kısmı güney kısmına göre az verimlidir.¹⁴

Tarihsel açıdan bakıldığında dört bölge büyük farklılıklar göstermektedir. İlk zamanlardan beri deniz kıyısı, başka topraklardan gelen girişimci yabancıların meskeni olmuştur. Zengin ve verimli sahil toprakları birçok farklı medeniyetin yükselişine tanıklık etmiştir. Dekkan platosu

¹³ R.C. Majumdar, *History And Culture Of Indian People Vol 1: Vedic Age*, George Allen & Unwin Ltd., London, 1951, s.4-5.

¹⁴ Romesh Chunder Dutt, *Ancient India, 2000 B.C.-800 A.D.*, Longmans, Green, And Co., London, 1904, s.5-6.

ve onu çevreleyen üç dağ sistemi çok eski zamanlardan beri fethedilen ırklara güvenli bir sığınak sağlamış, çorak ve verimsiz topraklar zorlu şartları nedeniyle işgalcilere geri çekilmekten başka çare bırakmamıştır. İndus, Ganj ve Brahmaputra havzalarının geniş verimli ovası ise insanlık tarihinin başlangıcından beri Hindistan dışından gelen aç göçebeleri kendine çekmiştir. Himalaya bölgesi farklı tarihî dönemlerde fethedilen ırkların kalıntılarını barındırmıştır.

Tez çalışmamızın önemli bir kısmını oluşturan İngiliz Hindistan'ı coğrafyası, Goa ve Pondicherry gibi diğer Avrupalı ulusların küçük mülkleri dışında, neredeyse günümüz Hindistan, Pakistan ve Bangladeş'inin tamamına yayılmıştır. Buna ek olarak, çeşitli zamanlarda Aden (1858'den 1937'ye kadar), Aşağı Burma (1858'den 1937'ye kadar), Yukarı Burma (1886'dan 1937'ye kadar), İngiliz Somaliland'ı (1884'ten 1898'e kadar) ve Boğazlar Yerleşimleri'ni (1858'den 1867'ye kadar) kapsamaktadır. Burma, Hindistan'dan ayrılmış ve 1937'den 1948'e kadar doğrudan İngiliz Kraliyeti tarafından yönetilmiştir.

Buraya kadar Hindistan'a dair birçok tarih kitabında ve coğrafi atlaslarda bulunabilecek bilgiler sunulmuştur.¹⁵ Son olarak, Hindistan hakkında güncel veriler paylaşılarak bu başlık sonlandırılacaktır. Resmî adı Hindistan Cumhuriyeti ya da Bharat Ganrajya olan ülkenin başkenti Yeni Delhi'dir. Parlamenter hükümet sistemine sahip bir Egemen Sosyalist Laik Demokratik Cumhuriyet'tir. 28 Eyalet ve 8 Birlik Bölgesinden oluşur. Hindistan Anayasası 26 Ocak 1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Hindistan Yasama Organı, Parlamentonun her iki Meclisini oluşturan Lok Sabha (Halk Meclisi) ve Rajya Sabha'dan (Eyaletler Konseyi) oluşmaktadır. Hindistan Anayasası, ülkedeki hukuk sisteminin temel kaynağıdır. Hindistan Devlet Başkanı devletin başıdır, Başbakan ise hükümetin başıdır ve Bakanlar Kurulunun desteğiyle görev yapar. Hindistan Yüksek Mahkemesi, Hindistan hukuk sisteminin en üst organıdır; bunu diğer Yüksek Mahkemeler ve alt Mahkemeler takip eder. Ulusal Bayrağı, üstte koyu safran (kesaria), ortada beyaz ve altta eşit oranda koyu yeşilden oluşan yatay bir üç renktir. Beyaz şeridin ortasında Sarnath'taki Ashoka Chakra'yı temsil eden lacivert bir tekerlek bulunmaktadır. Ulusal günleri; 26 Ocak (Cumhuriyet Günü), 15 Ağustos (Bağımsızlık Günü) 2 Ekim (Gandi Jayanti; Mahatma Gandhi'nin Doğum Günü)'dir.¹⁶

Hindistan, Güney Asya alt kıtasının büyük bir bölümünü kaplamaktadır. Hint yarımadası Asya anakarasından Himalayalar tarafından ayrılmaktadır. Karla kaplı Himalaya tepelerinden güneyin tropikal yağmur ormanlarına kadar uzanan 32,87,263 km²'lik (1,269,346 sq mi) bir alanı

¹⁵ Hindistan'ın fiziki, coğrafi ve nüfusu ile ilgili detaylı anlatım yapan örnek bir kaynak için bkz: James Heitzman, *India: A Country Study*, Government Printing Office; 5th edition, 1996, s.63-78.

¹⁶ Bilgiler, güncel ve hükümet onaylı olması bakımından aşağıdaki internet sitesinden alınmıştır: "https://www.india.gov.in/india-glance/profile" son erişim tarihi 13,06,2023, 22.03.

kaplamaktadır. Dünyanın 7. büyük ülkesi olan Hindistan anakarasının tamamı kuzey yarımkürede yer alır, 8° 4' ve 37° 6' kuzey enlemleri ile 68° 7' ve 97° 25' doğu boylamları arasında uzanır ve en uç enlemler arasında kuzeyden güneye yaklaşık 3.214 km ve en uç boylamlar arasında doğudan batıya yaklaşık 2.933 km'dir. Yaklaşık 15.200 km'lik bir kara sınırına sahiptir. Anakara, Lakshadweep Adaları ve Andaman&Nicobar Adaları'nın toplam kıyı şeridi uzunluğu 7.516,6 km'dir. Kuzeybatıda Afganistan ve Pakistan; kuzeyde Çin, Bhutan ve Nepal; doğuda Myanmar ve Batı Bengal'in doğusunda Bangladeş. Sri Lanka, Hindistan'dan Palk Boğazı ve Mannar Körfezi'nin oluşturduğu dar bir deniz kanalıyla ayrılır. Hindistan'ın iklimi genel olarak tropikal muson iklimi olarak sınıflandırılabilir. Ancak, Hindistan'ın kuzey kesiminin büyük bir kısmı tropikal bölgenin dışında kalmasına rağmen, ülkenin tamamı nispeten yüksek sıcaklıklar ve kurak kışlarla belirginleşen tropikal bir iklime sahiptir. Kış (aralık-şubat), yaz (mart-haziran), güneybatı muson mevsimi (haziran-eylül), muson sonrası mevsim (ekim-kasım) olmak üzere dört mevsim vardır. Başlıca doğal kaynaklar olarak kömür, demir cevheri, manganez cevheri, mika, boksit, petrol, titanyum cevheri, kromit, doğal gaz, manyezit, kireçtaşı, ekilebilir arazi, dolomit, barit, kaolin, alçıtaşı, apatit, fosforit, steatit, florit vb. bulunmaktadır.¹⁷

Hindistan'ın nüfusu 1 Mart 2011 tarihi itibarıyla 1.210.193.422'dir (623,7 milyon erkek ve 586,4 milyon kadın). Ortalama yıllık üssel büyüme oranı 2001-2011 döneminde yüzde 1.64'tür. Kaba doğum oranı 2009 yılında 18.3 olarak gerçekleşmiştir. Kaba ölüm oranı 2009 yılında 7,3 olarak gerçekleşmiştir. Yaşam beklentisi oranı 2006-2011 döneminde 65,8 yıl (Erkekler); 68,1 yıl (Kadınlar). Cinsiyet oranı 2011 nüfus sayımına göre 1000 erkek başına 940 kadın düşmektedir. 2011 nüfus sayımının geçici sonuçlarına göre, Ülkedeki okuryazarlık oranı yüzde 74,04, erkekler için yüzde 82,14 ve kadınlar için yüzde 65,46'dır. Avustraloid, Mongoloid, Europoid, Kafkasyalı ve Negroid olmak üzere beş büyük ırk türünün tamamı Hindistan halkı arasında temsil edilmektedir. 2001 nüfus sayımına göre, ülkedeki 1.028 milyonluk toplam nüfusun %80,5'ini Hindular oluştururken, Müslümanlar %13,4 ile ikinci sırada yer almış, onları Hristiyanlar, Sihler, Budistler, Caynalar ve diğerleri izlemiştir. Hindistan Anayasası tarafından tanınan ve Hintçenin resmî dil olduğu 22 farklı dil bulunmaktadır. Parlamento'ya İngilizcenin resmî amaçlar için kullanılmaya devam edilmesini kanunla sağlama yetkisi vermiştir.¹⁸

Hindistan'ın Hint Okyanusu jeopolitiği ve ekonomisindeki merkezi konumu ve buna bağlı önemi uzun tarihi boyunca şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtlanmıştır. Batı Asyalı

¹⁷ Bilgiler, güncel ve hükümet onaylı olması bakımından aşağıdaki internet sitesinden alınmıştır: “<https://www.india.gov.in/india-glance/profile>” son erişim tarihi 13.06.2023, 22.03.

¹⁸ Bilgiler, güncel ve hükümet onaylı olması bakımından aşağıdaki internet sitesinden alınmıştır: “<https://www.india.gov.in/india-glance/profile>” son erişim tarihi 13.06.2023, 22.03.

Müslümanları ve Avrupalı sömürgeci güçleri Hindistan'a çeken şey, Hindistan'ın son derece kârlı bir okyanus ticaret yapısında başlıca antrepo olma statüsüydü. Hindistan, zenginliği ve Asya'daki emperyal ve ticari sistemin üzerinde dengelendiği bir dayanak noktası olması nedeniyle büyük Britanya İmparatorluğu'nun 'tacındaki mücevher' hâline geldi. Dolayısıyla Hindistan, ticaretin yanı sıra sosyal ve kültürel etkileşim açısından da dünya üzerinde stratejik konuma sahiptir ve gelecekte de barındırdığı önem artarak devam edecektir.

1.2. HİNDU DÖNEMİ HİNDİSTAN TARİHİ (ANTİK ÇAĞ)

1.2.1. Taş Devri Toplulukları

Günümüzde Hindistan, Pakistan, Bangladeş ve Afganistan'ı kapsayan Güney Asya bölgesi, Taş Devri alanlarından elde edilen arkeolojik kanıtlara göre 500.000 yıl önce iskân edilmiştir. Daha sonra bu Erken Taş Devri toplumları yerlerini Orta Taş Devri Mezolitik topluluklarına bırakmıştır. Bhopal, Madya Paradeş yakınlarındaki Vindhya Dağlarının eteklerinde yer alan Bhimbetka, bir Orta Taş Devri yerleşim yeri idi. Bhimbetka halkı tarafından yaklaşık 9000-10.000 yıl önce kaya sığınaklarının duvarlarına yapılan resimler, Hindistan'da bulunan en eski sanat formlarıdır.¹⁹ MÖ 7000 yılında, günümüzde Pakistan'ın Belucistan eyaletinde yer alan Mehrgarh²⁰ bölgesinde Neolitik topluluklar ortaya çıkmıştır. Mezolitik avcı-toplayıcılar, Güney

¹⁹ Bhimbetka, tarih öncesi kaya resimleri ile ön plana çıkan Mezolitik bir bölgedir. UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Bhimbetka'daki kaya sığınakları beş doğal kaya kümesinden oluşmakta ve Orta Taş Çağı dönemindeki yaşamın grafik resimlerini sergilemektedir. Resimler, 1958 yılında arkeolog Dr. V S Wakankar Hewas tarafından Bhopal'a trenle seyahat ederken kaya sığınaklarında bazı olağandışı oluşumlar gördüğünde tesadüfen keşfedilmiştir. Daha yakından incelendiğinde bunların tarih öncesine ait olduğu ortaya çıkmıştır. Resimler, mağaralarda yaşayan insanların yaşamının yanı sıra çevredeki hayvanları ve bitki örtüsünü de tasvir edilmektedir. 'Hayvanat Bahçesi Kayası' olarak bilinen bir kayada fil, sambhar, bizon ve geyik resimleri bulunurken, bir başka kayada tavus kuşu, yılan ve geyik ile güneş yer almaktadır. Bazı kayalarda ise yay, ok, kılıç ve kalkan taşıyan avcılarının yer aldığı av sahneleri görülmektedir. Mağaralardan birinde bir avcıyı kovalayan bir bizon çizilirken, başka bir kayada boynuzlu başlığı ve hayvan maskesi olan bir insan figürü görülmektedir. Bhimbetka'daki Mezolitik insanlar tarafından kullanılan boyalar renkli toprak, bitkisel boyalar, kökler ve hayvan yağından yapılmıştır. Fırçalar lifli dallardan yapılmıştır. (Alıntılanan Kaynak: Anjana Motihar Chandra, *India Condensed: 5,000 Years Of History & Culture*, Marshall Cavendish Editions, Singapore, 2008, s.19.)

²⁰ Günümüzde Pakistan'ın Belucistan bölgesinde, İndus Nehri'nin batısındaki Kachi ovalarında yer alan Mehrgarh, MÖ 7000'li yıllarda yaşamış olan Neolitik bir topluluktur. Güney Asya'daki en eski tarım yerleşimi ve çömlekçiliği ilk kullanan yerleşim olarak bilinmektedir. Mehrgarh sakinleri kerpiçten yapılmış binalarda yaşamış, arpa ve buğday yetiştiriyor ve bunları hasat etmek için taş aletler kullanmışlardır. Ayrıca bu aletlerle süs eşyaları da şekillendirmişlerdir. Yerli kökenli olduğu düşünülen topluluklar zamanla evrim geçirmiş, binalar büyümüş ve el sanatları yelpazesi sepetçilik ve pamuklu tekstil ürünlerini de içerecek şekilde genişlemiştir. Pişmiş toprak ve kemikten yapılmış ve geometrik desenlerle süslenmiş mühürler de popüler bir üretim kalemidir. Aletler ve süs

Asya'da türünün en eski yerleşim yeri olan Mehrgarh'da çiftçilere dönüşmüştür.²¹ Bu insan topluluklarının en eskileri, öncelikle yüzeyde bulunan taş aletlerden bilinmektedir. Paleolitik (Eski Taş Çağı) insanları Soan Nehri Vadisi, Potwar plato bölgeleri ve kuzey Pakistan'daki Sanghao mağaralarında ve Madya Paradeş ve Andra Paradeş'teki açık alanlarda ya da mağara ve kaya sığınaklarında avcılık ve toplayıcılık yaparak yaşamıştır. Arkalarında bıraktıkları eserler sınırlıdır; taş çakıl aletler, el baltaları, Narmada Nehri Vadisi'nde bir kafatası, Madya Paradeş'teki Bhimbetka'da birkaç eski kaya resmi (diğerleriyle birlikte) ve aynı eyaletteki farklı bir alanda, işçiler tarafından "ana tanrıça" olarak tanımlanan doğal yıpranmış bir taş bulunmaktadır.²² Daha geç Mezolitik (Orta Taş Çağı) toplulukları, modern Hindistan eyaletleri olan Gucerat, Madya Paradeş, Racastan, Uttar Paradeş ve Bihar'da tespit edilen yerleşimlerle daha yaygındır.²³ Küçük paralel kenarlı bıçaklar ve taş mikrolitler (iki inçten kısa), toplayıcılık ve avcılıkla geçiren bu Mezolitik toplulukların çoğunun aletleriydi ve (ilerleyen dönemlerde) çobanlık ve küçük ölçekli tarımın başlangıcına dair işaretler vardır.²⁴

Pastoral ve tarımsal toplulukların (yani hayvanların evcilleştirilmesi ve yerleşik çiftçiliğin) başlangıcı, Neolitik (Yeni Taş Çağı) yerleşim yerlerinde çeşitli dönemlerde ve alt kıtanın birçok farklı bölgesinde bulunmaktadır: Pakistan'daki Svat Vadisi ve Belucistan'da, Keşmir Vadisi'nde, modern Hindistan eyaletleri Bihar, Uttar Paradeş bölgelerinde ve Hindistan yarımadasında (MÖ üçüncü binyılın başlarında) kuzey Karnataka.²⁵ Ancak Neolitik yerleşimlerin en ünlüsü ve en iyi bilineni kuzeydoğu Belucistan'da Bolan Geçidi'nin eteklerindeki Mehrgarh köyüdür. Mehrgarh'da yapılan kazılar hem tarımın (buğday ve arpa ekimi) hem de hayvanların (keçi, koyun ve zebu sığırı) evcilleştirilmesinin MÖ yedinci binyılda (yaklaşık MÖ 6500) geliştiğini göstermektedir.²⁶ Daha önceki araştırmacılar yerleşik tarımın ve hayvanların evcilleştirilmesinin Yakın Doğu'daki sınırlı sayıda yerden yapılan ticaret ve ithalat sonucunda alt kıtada geliştiğine inansa da çağdaş arkeologlar bu gelişmelerin en azından Belucistan dağları ve Hint-İran sınır

eşyaları ölümlerle birlikte gömülmüştür. İlginç bir şekilde, Mehrgarh halkı, kadınlarını erkeklerden daha fazla eşya ile gömmüştür. Mehrgarh dönemi Mehrgarh I (MÖ 7000-MÖ 5500), Mehrgarh II (MÖ 5500-MÖ 4800) ve Mehrgarh III (MÖ 4800-MÖ 3500) olarak ayrılır. Bakır, Mehrgarh'ta MÖ 5000'lerde kullanılmaya başlanmıştır. İnsanlar, taş ve bakır matkaplar ve bakır eritmek için fırınlar ve potalar da dâhil olmak üzere çeşitli üretim süreçleri kullanmışlardır. MÖ 3500'de Mehrgarh 75 hektarlık bir alanı kaplamış ve lapis lazuli boncuklarının keşfinden de anlaşılacağı üzere Ketta Vadisi'ndeki komşu topluluklarla ticaret yapmıştır. Mehrgarh, İndus Vadisi Uygarlığı'nın gelişmeye başladığı MÖ 2600 ile MÖ 2000 yılları arasında terk edilmiş gibi görünmektedir. Anjana Motihar Chandra, *India Condensed: 5,000 Years Of History & Culture*, Marshall Cavendish Editions, Singapore, 2008, s.20.)

²¹ Burjor Avari, *India: The Ancient Past; A History Of The Indian Sub-Continent From 7000 BC To AD 1200*, Routledge, New York, 2007, s. 22-23.

²² Burton Stein, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010, s.39-40.

²³ Upendra Nath Ball, *Ancient India*, Behar National College, Patna, 1921, s.19.

²⁴ Kotovsky Antonova, K., G. Bongard-Levin, *A History Of India In Two Books*, Progress Publishers, 1979, s.11-12.

²⁵ Romila Thapar, *The Penguin History Of Early India From The Origins To AD 1300*, The Penguin Press, London, 2001, s.69.

²⁶ V. A. Smith, *The Oxford History Of India*, Oxford University Press, Delhi, 1981, s.24-25

bölgelerinde yerli olduğunu öne sürmüştür.²⁷ Kökenleri ne olursa olsun, alt kıtanın en erken kentsel uygarlığının İndus Nehri boyunca ortaya çıktığı dönem olan MÖ üçüncü binyıla gelindiğinde, bu bölge birçok farklı topluluğa-avcılık ve toplayıcılık, pastoral ve çiftçilik-ev sahipliği yapıyordu ve bu çeşitlilik İndus gelişmeleri boyunca ve sonrasında da devam edecekti.²⁸

1.2.2. Harappa Uygarlığı

Hindistan'daki insan faaliyetlerinin en eski izleri Paleolitik Çağ'a, kabaca MÖ 400.000 ila 200.000 yılları arasına kadar uzanmaktadır. Bu döneme ait taş aletler ve mağara resimleri Güney Asya'nın birçok yerinde keşfedilmiştir. Hayvanların evcilleştirilmesi, tarımın benimsenmesi, kalıcı köy yerleşimleri ve MÖ altıncı binyılın ortalarından kalma çarkla çevrilmiş çanak çömleklerin kanıtları, her ikisi de bugünkü Pakistan'da bulunan Sind ve Belucistan'ın eteklerinde bulunmuştur.²⁹ Yazı sistemi, şehir merkezleri ve çeşitlendirilmiş bir sosyal ve ekonomik sisteme sahip ilk büyük medeniyetlerden biri MÖ 3000 civarında Pencap ve Sind'deki İndus Nehri vadisi boyunca ortaya çıkmıştır. Belucistan sınırlarından Racastan çöllerine, Himalaya eteklerinden Gucerat'ın güney ucuna kadar 800.000 kilometrekareden fazla bir alanı kapsıyordu. İki büyük şehrin-Mohenco-Daro ve Harappa-kalıntıları, tek tip şehir planlaması ve dikkatle yürütülen yerleşim, su temini ve drenaj gibi olağanüstü mühendislik başarılarını ortaya koymaktadır. Bu alanlarda ve daha sonra başka yerlerde yapılan arkeolojik kazılar, günümüzde genel olarak Harappa kültürü (MÖ 2600-1700) olarak bilinen kültürün bileşik bir resmini sunmaktadır.³⁰

Harappa halkları kimlerdir? Kökleri nereye dayanmaktadır ve tarih sahnesinden nasıl silinmişlerdir? Geçtiğimiz 150 yıl boyunca arkeologlar ve dilbilimciler bu soruları yanıtlamaya çalıştılar. Aynı zamanda, Hint toplumunun içinden ve dışından-Avrupalı Sanskritçilerden İngiliz emperyalistlerine, daha yakın zamanlarda Hindu milliyetçilerine ve onların laik Hintli muhaliflerine kadar-herkes Harappa mirasını tanımlamaya ve kullanmaya çalıştı³¹. Bu uygarlığın zaman dilimi geçmişte Harappan öncesi (dördüncü binyılın sonlarında başlayıp MÖ

²⁷ Tara Chand, *A Short History Of The Indian People From The Earliest Times To The Present Day*, Macmillan and Co Ltd, London, 1936, s. 14-15.

²⁸ Judith E. Walsh, *A Brief History Of India*, Infobase Publishing, New York, 2006, s.5-6.

²⁹ Stanley Wolpert, *A New History Of India*, Oxford University Press, New York, 2009, s.14.

³⁰ Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, *A History Of India*, Routledge, London, 1998, s.16-17.

³¹ Sugata Bose, Ayesha Jalal, *Modern South Asia: History, Culture, Political Economy*, Routledge, New York, 1998, s.11.

2600'e kadar devam eden), Olgun Harappa (MÖ 2600'den 1900'e kadar) ve Geç Harappa (MÖ 1750'ye kadar) olarak ayrılmıştır. Olgun Harappan ile devamlılık gösterdiği için bazen Harappa öncesi yerine Erken Harappa terimi tercih edilmektedir. Son çalışmalarda başka etiketler de kullanılmıştır ancak nihai bir fikir birliği yoktur. Bolan bölgesindeki yerleşimler kümesi ve Harappa'daki yerleşim, kent öncesinden olgun kente ve son olarak da uygarlığın gerileme evresine kadar etkileyici bir süreklilik göstermektedir.³²

1920'lerde büyük Harappa ve Mohenco-Daro şehirleri keşfedildiğinde Hint alt kıtasının tarihi yeni bir boyut kazandı. Bu merkezler bilinmeden önce Hint-Aryanlar, alt kıtanın ilk erken kültürünün yaratıcıları olarak kabul ediliyordu. Vedik Hint-Aryanlar MÖ ikinci binyılda Hint ovalarına inmişlerdi. Ancak İndus uygarlığının büyük şehirlerinin çok daha eski olduğu, üçüncü ve dördüncü bin yıllara kadar uzandığı kanıtlanmıştır. Eski Mısır ve Mezopotamya'dan sonra bu İndus uygarlığı insanlığın üçüncü büyük erken uygarlığı olarak ortaya çıkmıştır. Antik Pencap kenti Harappa'da (Hara, Şiva'nın isimlerinden biridir.) 1921 yılında başlayan anıtsal kazılar ve bir yıl sonra İndus'un güneyinde Mohenco-Daro'da (*Ölümler Höyüğü*) başlayan güçlü yansıması, antik Hindistan'a ilişkin tarihsel anlayışı değiştirmiştir. Birbirinden yaklaşık dört yüz mil uzaklıktaki bu iki İndus kentinin keşfi, her şeyden önce kentsel Hint uygarlığının köklerini sözde Aryan istilalarından en az bin yıl öncesine kadar uzatmaya hizmet etti.³³ Sir John Marshall, Ocak 1921'de D.R.Sahni'yi Harappa'daki kazıyı yönetmesi için gönderdiğinde, Pencap'ın Montgomery bölgesindeki Ravi nehrinin doğu kıyısı boyunca yükselen toprakla kaplı devasa höyüklerin altında önemli bir şeylerin gömülü olduğundan şüphelenmek için iyi bir nedeni vardı. Bu bölge, Hindistan'daki İngiliz yetkililer tarafından neredeyse yüz yıldır biliniyordu. İngiliz general ve arkeolog Sir Aleksander Cunningham, 1853 ve 1873 yıllarında burayı birkaç kez ziyaret etmiş ve höyüklerin yakınında başka nesnelerle birlikte topladığı küçük, çözölemeyen mühürleri bulup kaydetmiştir. Ayrıca bölgeye dağılmış yüz binlerce yanmış tuğla vardı ki bunlar Lahor'dan Multan'a uzanan demir yolunun yüz mil uzunluğundaki çelik hattına balast sağlamak için kullanılmıştır.³⁴

Harappa uygarlığı, İndus Nehri Vadisi'nde yerel olarak gelişmiştir. Sulamalı tarımı ve kentsel toplumu, İndus bölgesinin kuru iklimi ve zengin alüvyonlu toprakları sayesinde bölgedekiküçük çiftçi topluluklarından yavaş yavaş gelişmiştir. MÖ dördüncü binyılın ortalarına gelindiğinde bu tarım toplulukları İndus Vadisi bölgesinde daha geniş bir alana yayılmaya başlamıştı. Bölgedeki tarımsal yerleşimlerden geniş bir kentsel, birleşik kültürün gelişmesine

³² Srinivasa Iyengar, *Advanced History Of India*, Hindi Pracher Press, Madras, 1942, s.27.

³³ John Keay, *India: A History, Revised And Expanded Edition*, Grove Press, New York, 2010, s.13-14.

³⁴ Romila Thapar, *The Penguin History Of Early India From The Origins To AD 1300*, The Penguin Press, London, 2001, s.13.

neyin neden olduğu bilinmemektedir. MÖ 2600 ile 1900 yılları arasında Harappa uygarlığı, "olgun evre" olarak adlandırılan, yani çevresindeki tarım toplulukları tarafından desteklenen büyük kent merkezlerine ve birleşik, kendine özgü bir kültüre sahip kapsamlı bir uygarlık olarak ortaya çıktı. Olgun Harappa yerleşimleri, arkeolojik eserlerinin de gösterdiği gibi, çanak çömlek tarzlarındaki artan tekdüzelik, bakır ve bronz metalurjisi ve aletlerinin yaygın kullanımı, tek tip ağırlık ve ölçü sistemi, pişmiş tuğla mimarisi, kapsamlı drenaj sistemlerine sahip planlı şehir düzenleri, özel boncuk yapım teknikleri ve bir yazıyı temsil edebilecek hayvan ve sembollerle figürlenmiş ayırt edici sabuntaşı mühürler ile işaretlenmiştir.³⁵

Olgunluk evresindeki kentsel Harappa uygarlığı, daha doğudaki iki nehir vadisi uygarlığı olan eski Mısır ve Mezopotamya'nın en az iki katı büyüklüğündeydi. Harappa yerleşimleri yaklaşık 500.000 mil karelik bir alana yayılmış ve Arap denizi kıyısından kuzeyde İndus Nehri sistemine, Himalayaların eteklerine, batıda Belucistan'a ve güneyde günümüz Gucerat'ına kadar uzanmıştır. Harappa uygarlığının olgun evresiyle özdeşleştirilen yerleşimlerin toplam sayısının şu anda 1000 ile 1500 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan yaklaşık 100 tanesi kazılmıştır. Bununla birlikte, bu olgun Harappa yerleşimlerinin boyutlarının büyük ölçüde değişebildiğini, çoğu yerleşimin küçük köyler (10 hektardan veya 25 dönümden daha küçük) ve birkaçının da kasaba veya küçük şehirler (50 hektardan veya 124 dönümden daha küçük) olarak sınıflandırıldığını belirtmek gerekir. İndus Nehri uygarlığının kentsel evresinde şimdiye kadar sadece beş büyük şehir tespit edilmiştir. Bunlardan Sind'deki Mohenco-Daro ve Pencap'taki Harappa en iyi bilinenleri ve en büyükleridir.³⁶

Bu büyük şehirler bir kale, büyük bir hamam, farklılaşmış yaşam alanları, düz çatılı tuğla evler ve toplantı salonları ile tahıl ambarlarını çevreleyen müstahkem idari veya dinî merkezler gibi birkaç büyük bina içeriyordu. Esasen bir şehir kültürü olan Harappa yaşamı, kapsamlı tarımsal üretim ve güney Mezopotamya'daki (modern Irak) (Sümerlerle ticareti de içeren) ticaretle desteklenmiştir. İnsanlar bakır ve tunçtan aletler ve silahlar yapmışlar ancak demir kullanmamışlardır. Giysiler için pamuk dokunmuş ve boyanmıştır; buğday, pirinç ve çeşitli sebze ve meyveler yetiştirilmiştir ve bir dizi hayvan evcilleştirilmiştir. Harappa kültürü muhafazakârdı ve yüzyıllar boyunca nispeten değişmeden kaldı. Periyodik sel baskınlarından sonra şehirler yeniden inşa edildiğinde, yeni inşaat seviyesi önceki modeli yakından takip etti. İstikrar, düzenlilik ve muhafazakârlık bu halkın ayırt edici özellikleri gibi görünse de aristokrat, rahip ya da ticari bir azınlık olsun, otoriteyi kimin kullandığı belirsizdir. Bugüne kadar ortaya

³⁵ Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, *A History Of India*, Routledge, London, 1998, s.17.

³⁶ Mortimer Wheeler, *The Indus Civilization: Supplementary Volume To The Cambridge History Of India*, Cambridge University Press, Cambridge, 1968, s.28-29.

çıkarılan Harappa eserleri arasında en zarif olanları Mohenco-Daro'da bol miktarda bulunan steatit mühürlerdir. İnsan ya da hayvan motifleri içeren bu küçük, yassı ve çoğunlukla kare şeklindeki nesneler Harappa yaşamının en doğru resmini sunmaktadır. Ayrıca üzerlerinde genellikle Harappa yazısıyla yazıldığı düşünülen ve bilim insanlarının deşifre etme girişimlerini atlatan yazıtlar bulunmaktadır. Yazının sayıları mı yoksa bir alfabeyi mi temsil ettiği ve eğer bir alfabe ise proto-Dravitçe mi yoksa proto-Sanskritçe mi olduğu konusunda tartışmalar sürmektedir.³⁷

Harappa uygarlığının gerilemesinin olası nedenleri uzun zamandır bilim insanlarını rahatsız etmektedir. Orta ve Batı Asya'dan gelen istilacılar bazı tarihçiler tarafından Harappa şehirlerinin "yok edicileri" olarak kabul edilmektedir, ancak bu görüş yeniden yorumlanmaya açıktır. Tektonik yer hareketlerinin neden olduğu tekrarlayan seller, toprak tuzluluğu ve çölleşme daha akla yatkın açıklamalardır.³⁸

1.2.3. Aryanların Hindistan'a Göçü

Hindistan tarihi, kayıtlı tarih olmasa da Aryanların Hindistan'a gelişiyle başlatılır. İndus medeniyeti ve kültürünün, Hint tarihinin geri kalanıyla ilişkisi hakkında kesin bir bilginin yokluğunda, tarihsel perspektifin Aryanlarla başlaması zorunlu hâle gelmektedir. Burada, akademik çevre tarafından artık ciddiye alınmayan, 'Hint tarihinin yeniden yazımı' sırasında açıkça Oryantalistler tarafından kurgulandığı belli olan, modern tıp (DNA analizleri) ve arkeolojik kazıların bulgularından yoksun 'Aryan İstilas Teorisi'nden bahsedilmeyecektir.

Aryanların ortaya çıkışı genellikle MÖ 1500'lere tarihlendirilir. Kuzeybatıdan geldikleri kesin olarak bilinmektedir. Dilbilimsel ve edebî kanıtlar, onların eski Persleri İran'a, Yunanlıları Ege havzasına ve Latinleri İtalya'ya getiren büyük bir halk hareketi kompleksinin parçası olduklarını göstermektedir.³⁹ MÖ 1400'lerde Hititlerle temas hâlinde bir kavim olan Mitanni'nin tanrıları Hint-Aryanlarınkilerle özdeşleştirilebilir. Sanskritçe'nin Avestik, Yunanca ve Latince ile yakın

³⁷ Nripendra Kumar Dutt, *The Aryanisation Of India*, N. K. Basu, Calcutta, 1925, s.65.

³⁸ Dilip K. Chakrabarti, Makkhan Lal, *History Of Ancient India: Political History And Administration (c. AD 750-1300)*, NCERT, Delhi, 2002, s.79-80.

³⁹ Zenaide Alexei Ragozin, *Vedic India, As Embodied Principally In The Rig Veda*, T. Fisher Unwin, London, 1895, s.150.

akrabalıkları vardır ve tüm bu halklar açık ten, demir kullanımı, ölülerini yakma, dökümlü giysiler ve kral, konsey ve meclis üçlü kurumu gibi ortak özelliklere sahiptir.⁴⁰

Aryanlar fırtına tanrısı Indra ve şafak tanrısı Usha gibi doğa güçlerine taparlardı. Bu tanrılara yazdıkları (günümüzde Rigveda adıyla adlandırılan yazılar) asil ilahilerden yaşamları ve kurumları hakkında bilgiler vermekte ve ilk merkezlerinin Afganistan ve Pencap olduğunu kesinleştirmektedir. Yine Rigveda'da anlatılana göre Aryanlar, çobanlık ve tarımla uğraşan, zenginliğin büyükbaş hayvan sayısı ile ölçüldüğü, ataeril çizgide örgütlenmiş, el sanatlarında yüksek beceri kazanmış, takas yoluyla ticaret yapan, avcılığa düşkün bir halktır. Koyu tenli yerlilere (muhtemelen Hindistan'ın yerel halkları) karşı sonsuz bir nefretleri vardır ve onlara karşı kazandıkları zaferleri kutlamışlardır.⁴¹ Yüzyıllar geçtikçe toplum daha karmaşık hâle gelmiş ve düşünce sistemleri de dönüşüme uğramıştır. Hint destanlarına konu olan Jamuna ve yukarı Ganj bölgesi, bu insanların vatanı yani *Aryavarta*'sı hâline gelmiştir. Kendilerinden aşağı gördükleri koyu tenli yerlilerle yaşama zorunluluğu, kast sistemini geliştirmiştir. Aryanlarla başlayan ritüeller, ibadetler ve edebiyat, daha sonraki tüm Hindu felsefi düşüncesinin temeli olan Upanişadlar'a kadar hızla büyümüştür. Bunlarla birlikte günümüzde Hinduizmin merkezinde yer alan, yanılsama (*maya*), eylemlerin doğurduğu ahlaki sonuçlar (*karma*), bedensel göç (*reenkarnasyon*) ve ruhani özgürlük (*mokşa*) doktrinleri ortaya çıkmıştır. Vişnu ve Şiva başlıca tanrılar olarak kabul edilmiştir. Eski doğa tanrıları arka plana atılmıştır ve Hinduizm tanınabilir bir şekil ve karakter kazanmıştır. Tarım, insanların temel ekonomik faaliyeti hâline gelirken sığır yetiştiriciliği gerilemiştir. Popüler zanaatlar meslek hâline geldi ve kuyumcular, demirciler ve marangozlar ön plana çıktı; özellikle demir bu dönemde yaygın olarak kullanılan bir metal hâline geldi. Bir başka değişim de çok sayıda küçük krallığın ya da janapadaların birleşerek mahajanapadalar ya da büyük krallıklar olarak bilinen 16 büyük krallığı oluşturmaya başladı. Bu dönemde siyasi ve ekonomik örgütlenmede de ilerleme kaydedilmiş, daha önceki kabile yönetiminin yerini sıkı sıkıya bağlı bir monarşi almıştır. Güç, soyluların otorite pozisyonlarını gasp ettiği kırsal kesimden kent merkezlerine taşındı. Yeni Hindu kültüründen gelen fikirlerin kök salmasıyla dini düşüncede de ilerlemeler kaydedildi. Aryanlar MÖ 6. yüzyıla kadar Vedik Sanskrit dilini kullanırken, kültürleri yavaş yavaş Hinduizm'in erken bir formu olan Brahmanizm'e kaymaya başladı. Bu Vedik/Aryan Uygarlığı'nın sonu olmuştur.⁴²

⁴⁰ Stuart Piggott, *Prehistoric India To 1000 B.C.*, Cassell, London, 1962, s. 251.

⁴¹ H. Oldenberg, *Ancient India: Its Language And Religions*, Open Court Publishing Company, Chicago, 1898, s.18-19.

⁴² Anjana Motihar Chandra, *India Condensed: 5,000 Years Of History & Culture*, Marshall Cavendish Editions, Singapore, 2008, s.24-26.

1.2.4. Brahmanizm ve Caynizm'in Doğuşu

Bu gelişmeler tarihsel dönemin arifesine kadar yaklaşık bin yıl sürdü. Hint yaşamının ana Hindu damarı örülmüştü. Ancak Hint tarihi bir istilalar hikâyesine dönüşmeden önce, diğerlerinin de eklenmesi gerekiyordu. MÖ altıncı yüzyıl Hindistan'da entelektüel bir huzursuzluk çağıydı. İnsanlar yaşamın anahtarı olarak saf ritüellerden giderek daha fazla memnuniyetsizlik duyuyor ve Brahman soyutlamalarını ikame etmeye istekli olmuyordu. Brahmanik otorite tarafından desteklenen toplumsal gelenekler ile ahlaki duyu arasındaki karışıklık ağır basıyor ve kişiler zihinsel bir egzersizden daha fazlası olan bir yenilenme ya da kaçış yolu arıyorlardı. Bu döneme ait pek çok mezhepten ikisi, biri Hindistan içinde diğeri dışında olmak üzere günümüze ulaşmıştır. Bunlardan ilki ve daha küçük olanı, kurucusu Mahavira'nın MÖ 540-468 yılları arasında Kuzey Hindistan'da yaşadığı Caynizm, ikincisi ve daha büyük olanı ise kurucusu Sidarta Gotama, Buda ya da aydınlanmış kişi, muhtemelen MÖ 560-480 yılları arasında yaşamış olan Budizm'dir. Caynizm her ruhun ebediyen farklı ve ayrı olduğunu, doğru bilgiye ulaşılan kadar sonu gelmeyen yeniden doğuşlara bağlı olduğunu öğretiyordu. Kurtuluş yolu ise çilecilik ve tüm hissedebilen varlıklara titizlikle saygı göstermektir. Caynizm bugün Hinduizm'den daha az takipçisi olan bir mezheptir ama Hinduların genelini derinden etkilemiştir. Hindu düşünce ve pratiğinde ahimsa ya da şiddetsizlik çizgisinin oluşmasından her şeyden daha fazla sorumludur.⁴³

Caynizm gibi Budizm de hem hayatın kötülüklerine tatmin edici bir açıklama ve panzehir getirme girişimi hem de Brahmanların kutsal otoritesine karşı bir protesto olarak başlamıştır. Ahlaki reform ve entelektüel aydınlanma vaaz eden bir hareketti. Buda, işe arzusun keder ve ıstırapın sırrı, insanları yaşam çarkına bağlayan kordon olduğunu ilan ederek başladı. Nihai gerçeklik konusunda agnostik olan Buda, sekiz katlı asil yolu ve dört erdemiyle hem ev halkı hem de münzeviler için bir kurtuluş yolu sunmuştur. Dünya kötüydü ama bir kaçış yolu açıktı; doğru eylem ve doğru düşünceden oluşan bir yol. Yaşam ritüel eylemlerden değil, kişinin kurtuluşunu enerjik bir şekilde gerçekleştirmesinden ibaretti. Buda, takipçileri için bir ahlak kuralı ve yaşam biçimi ve onları birbirine bağlayacak bir topluluk ya da kilise sağladı. Kendisini yalnızca evren hakkındaki kişisel olmayan hakikatin keşfedicisi olarak görmesine rağmen, Hinduizm'de örtük olarak bulunan evrensel dine somut bir şekil vermiştir. Budizm, olumsuz bir ruhani disiplinden bir dünya dinine dönüştü ve Buda, bir doğu evanjelizminin kurtarıcı tanrısı oldu. Budizm, açık ve net inancı ve kardeşliğe yaptığı vurgu nedeniyle kast ve Brahman

⁴³ R.C. Majumdar, *History And Culture Of Indian People Vol 1: Vedic Age*, George Allen & Unwin Ltd., London, 1951, s.327-328.

iddialarını aşmış ve katı ahlaki kuralları nedeniyle Brahmanların çok eşlilik gibi ahlaki suistimallere göz yummasıyla çatışmıştır.⁴⁴

Budizm'in yükselişi ve yayılışı etkileyici bir konudur ve Hindistan'dan kayboluşu büyük tarihsel gizemlerden biridir. Örgütlü Budizm yurtdışında Seylan, Birmanya ve Siyam'da ilk hâliyle (Hinayana veya daha küçük araç) ve Çin, Japonya ve daha fazla değişikliklerle Tibet'te daha sonraki hâliyle (Mahayana veya daha büyük araç) teistik evrensel bir kilise olarak var olmuştur. Misyonerler tarafından deniz yoluyla Burma ve Siam'a, Afganistan ve Orta Asya üzerinden de Çin'e taşınan Budizm, Hint kültürünün ihracında başlıca araç olmuş ve Hint dini, sosyal ve sanatsal etkisi bu yolla Uzak Doğu'ya yayılmıştır.⁴⁵

Budizm'in en büyük başarısızlığı kast sistemini yıkamaması, en büyük başarısı ise Hinduizm'de reform yapabilmesidir. Unutulmamalıdır ki Budizm'in Hinduizm'i tamamen ortadan kaldırdığı bir dönem hiç olmamıştır. Her zaman yan yana var olmuşlar, birbirlerine tepki vermişler ve sarayın teveccühünün değişimiyle yükselip alçalmışlardır. Budizm'in ilk büyük zaferi onu devletdini hâline getiren ve Budist öğütlerin yazılı olduğu sütunların dikilmesi ve kaya yazıtlarının oyulması gibi yeni bir propaganda biçimini benimseyen İmparator Asoka'nın (MÖ 274-237) himayesi olmuştur. Yeni Brahmanizm ahlaki açıdan Brahmanların çokeşliliğinin ve mirasçılarınınvekil tayin edilmesinin terk edilmesiyle, sosyal açıdan vejetaryenliğin benimsenmesiyle ve törensel açıdan da hayvan kurbanının fiilen terk edilmesiyle değişime uğramıştır. Entelektüel açıdan Hindu felsefesi son derece parlak bir teizm geliştirdi ve gramerci Panini, Sanskritçeyi insan düşüncesi için Pali dilinden çok daha hassas bir araç hâline getiren bir ifade kesinliği ve terminoloji hassasiyetini teşvik etti. Tartışmalar Hindu mantığını doğurdu ve onun vasıtasıyla gelenek değiştirilerek Hindu hukukuna dönüştürüldü. Budistler günlük yaşamda tartışmadan, tapınmadan ve manevradan daha üstündü. Görünürdeki tüm yok oluşuna rağmen, Budizmtarihsel Hinduizm'in en etkileyici özelliklerinden bazılarında yaşamaya devam etmektedir.⁴⁶

1.2.5. Büyük İskender'in Hindistan Seferi (MÖ 326)

Hindistan istilalarının ilki ve en ünlüsü İskender'in MÖ 326'daki istilasıdır. Bu bir akından daha fazlasıydı, çünkü İskender şehirler kurmuş ,valiler atamış ve yirmi yıl içinde Yunan egemenliği

⁴⁴ R.S. Sharma, *India's Ancient Past*, National Council of Educational Research And Training, New Delhi, 1977, s.60-62.

⁴⁵ Romila Thapar, *Asoka And The Decline Of The Mauryas*, Oxford University Press, Oxford, 1963, s.139-140.

⁴⁶ Zenaide Alexei Ragozin, *Vedic India, As Embodied Principally In The Rig Veda*, T. Fisher Unwin, London, 1895, s.240.

Pencap ve Afganistan'da yerini Chandragupta'nın Hint imparatorluğuna bıraksa da Baktriya Yunan krallığı Helen etkisinin akışını sürdürmüştür. Hint-Yunan krallıkları bir süre için Taksila'dan kuzeybatıya kadar olan bölgeyi kontrol etmiştir. İstilanın etkilerinden tarih kitaplarında nadiren bahsedilir. İskender'in seferi Hint tarihinde sadece bir bölüm olarak kalmıştır, ancak bu istilanın dolaylı sonuçları, istilanın kendisinden daha büyük önem taşımaktadır. Bunlar siyasi, kültürel-bilimsel ve askerî etkiler olarak özetlenebilir.

Siyasi açıdan, istilanın ilk sonucu mahajanapada yönetimlerinin sona ermesi ve yerlerini yeni ve güçlü bir monarşinin, yani Moryaların almasıydı. Morya krallığının kuruluşu, Büyük İskender'in yıkıcı istilasının ve alt kıta ile her taraftaki komşuları arasındaki ticari ilişkilerin artışıyla, geçmişten belirgin bir kopuşu teşkil ediyordu. Her iki gelişme de Hindistan'ın tüm bölgelerinde kök salmış olan toplumlarda ve kültürlerde köklü değişikliklere yol açmıştır. Hindistan'ın gelişen uygarlığının seyri, uygarlığın temel unsurlarının detaylandırılmasına, eski köklerin detaylandırılmasına doğru bir eğilim göstermiştir. Bu siyasi dönüşümde belirleyici olan başlıca iki etken vardır; birincisi, mahajanapadaları birbirine bağlayan ve klan kontrolü mantığını zayıflatan güçlü ticaret; ikincisi, ticari halkların sadakatini ele geçiren yeni Budizm ve Caynizm ideolojilerinin yükselişidir.⁴⁷

Kültürel ve bilimsel açıdan bu istila, Hindistan'ın batıdaki ülkelerin dikkatini çekmesini sağladı. İskender'in istilasını Helenistik etkilerin Kuzey Hindistan'ın sanatsal ve bilimsel dünyasının şeklini değiştirdiği bir dönemi başlatmıştır. Ortaya çıkan Hint-Yunan etkileri hem Yunan unsurları taşıyan Gandharan taş oymacılığı tarzında hem de astronomi bilgisinin zenginleşmesinde kendini göstermiştir.⁴⁸

İskender'in yoldaşlarının ve Morya sarayındaki ilk Yunan elçisinin raporları, Antik Dönem'den Orta Çağ'a kadar Hindistan hakkındaki Batı bilgisinin ana kaynaklarıydı. Onların yazıları yani Hindistan hakkındaki en eski Batılı kaynaklar, bu doğu bölgesine Roma İmparatorluğu'na kadar devam eden bir ilgi uyandırmıştır. Ayrıca, daha sonra Hindistan'ın kuzeybatı sınırında ortaya çıkan Helenistik devletler, Hint sanatının gelişiminin yanı sıra astronomi gibi bilimlerin evrimi üzerinde de önemli bir etkiye sahip olmuştur.⁴⁹

Askerî açıdan bakıldığında, İskender'in kısa zaman diliminde elde ettiği başarılar muazzamdır. Operasyonların stratejisi, taktikleri ve organizasyonu takdire şayandır. İskender'in Himalaya'dan denize doğru muzaffer ilerleyişi, Avrupalıların becerisi ve disiplini karşısında en büyük Asya

⁴⁷ G.N. Banerjee, *Hellenism In Ancient India*, Butterworth & Co., LTD, Calcutta, 1920, s.4.

⁴⁸ Burjor Avari, *India: The Ancient Past; A History Of The Indian Sub-Continent From 7000 BC To AD 1200*, Routledge, New York, 2007, s.94.

⁴⁹ R.A. Jairazbhoy, *Foreign Policy In Ancient India*, Asia Publishing House, Bombay, 1963, s. 62-63.

ordularının doğal zayıflığını ortaya koymuştur. Asya fillerine olan korku faktörü kaybolmuş ve Makedon süvarilerine karşı zayıf bir savunma oldukları kanıtlanmıştır. Savaş sonuçları Yunan savaş tarzının daha üstün olduğunu gösterse de Hintliler bu taktikleri benimseme ve öğrenme konusunda isteksiz davranmışlardır.⁵⁰

İskender'in zamanından sonra bin yıldan fazla bir süre boyunca kuzey Hindistan'ın tarihi, Hint imparatorluk yönetiminin geniş aralıkları ile göç istilalarının bir değişimidir. Yunanlıların aksine, istilacılar kültür ölçeğinde Hintlilerden daha aşağıdaydı ve sonuç olarak özümseme yasasına tabiydiler. Fiziksel değişim vardı ama ideolojik ya da sosyal değişim yoktu. Yıkıcı fetih, yerleşme, asimilasyon ve imparatorluk yönetiminden oluşan bir ritim izlenebilir. Bunlar arasında Partlar, Sakalar ve Kuşanlar vardır. Bu istilacılar, Budizm'i benimsemişler ve MÖ birinci yüzyıldan MS ikinci yüzyıla kadar kuzeybatıya ve Afganistan'a hükmetmişlerdir. Sasani Pers İmparatorluğu'nun yükselişi bu akınları engellemiş ve Hint emperyalizmi uzun ömürlü Gupta İmparatorluğu'nda kendini yeniden göstermiştir. MS beşinci yüzyılda yeni bir istila dalgası gelmiştir. Hunlar (Ak Hunlar) Pencap'ı yağmalamış ve Taksila ile birlikte gelişen Budist medeniyetini yok etmiştir. Bu akınlar sırasında eski yapılar ortadan kalkmış ve halklar yerlerinden edilmiştir. Kaos sonunda Racputlar ve Jat topluluğu doğmuştur. Yedinci yüzyılda Harşa'nın kısa süren imparatorluk dönemi, Hindistan'da İslam'ın yükselişine kadar sürecek olan Racput dönemini başlatmıştır.⁵¹

1.2.6. Racput Krallıkları

612 yılında Hindistan kralı Harşa, hükümdar sıfatıyla Kanevc'te tahta çıkarak Kuzey Hindistan'ı ele geçirdiği andan itibaren bu bölgede parçalanmış bir vaziyette bulunan ve Racput adını taşıyan kabileler tarihin görüş alanı içerisine girdiler. Racputların kökeni tam olarak bilinmemektedir; kesin olarak söylenebilecek tek şey, beşinci yüzyıldaki buhrandan önce (Hindistan'ın karanlık çağı olarak da adlandırılır.) onlardan çok az iz olduğu ve yedinci yüzyılda Minerva gibi Hint şövalyeliği çağı için tamamen silahlanmış olarak Hint tarihi sahnesine çıktıklarıdır. Yaklaşık on beş tane Racput kabilesinin varlığı kesinleşmiştir. Bunlar, Çavlukya veya Solmankiler, Pratihara veya Pariharlar, Pavarlar, Çolalar, Pallavalar, Pandyalar, Palalar, Yadavalar, Hoysalalar, Çera, Kerala ve Satiyaputralar, Gangalar ve Tomaralardır. Bahsi geçen bu kabilelerin kurdukları hanedanlıklar çoğunlukla uzun ömürlü olmamış ve hâkimiyet sahaları

⁵⁰ Upendra Nath Ball, *Ancient India*, Behar National College, Patna, 1921, s.107

⁵¹ Romesh Chunder Dutt, *The Civilization Of India*, J.M. Dent, London, 1900, s.504-507

da çok sınırlı olmuştur. Kuzeyden gelen istilalar bağlamında bu coğrafyanın en önemli müdafileri Racputlar olsa da Racput hanedanlıkları siyasi bir konfederasyon fikrinden uzaktı ve kast/coğrafi alan aidiyetleri diğer seçeneklerin önüne geçmiştir. Bu durumun Hindistan için en önemli sonucu, kuzeyden gelen istilacıların Hindistan'daki emellerini çok rahat hatta çoğu zaman savaş bile yapılmadan gerçekleştirmesine sebep olmasıdır.⁵²

Sonraki beş yüzyıl boyunca ne büyük imparatorluklar ne de büyük imparatorluk örgütleri vardı. Muhtemelen güç dengesi bozulamayacak kadar eşitti. Bir başka faktör de dışarıdan istila ya da imparatorluk modeli yoluyla daha fazla teşvik gelmemesiydi. Bir imparatorluk tepkisi uyandıracak hiçbir meydan okuma yoktu. Yeni Racput kabilelerinin ruhu da, o zamandan beri devam ettiği gibi, birliğe karşı çalışmış olmalıdır. Bu kabilelerin kendi imparatorluk gelenekleri yoktu ve Gupta İmparatorluğu'nu, Hint geleneğinin hayatta kalamayacağı kadar derinlemesine parçalamışlardı. Bağlılıkları Hindu emperyalizmine değil, Hindu sisteminin kendisine idi. İlk beş yüzyılda Kalidasa ve Valmiki gibi şairlerin şahsında Sanskrit edebiyatı ve tiyatrosunun doğduğu, Mahabharata (Büyük Savaş) ve Ramayana (Rama'nın Hikâyesi) gibi büyük epik şiirlerin geliştiği görülürken, Racput dönemi klasik Hindu mimarisinin ve romantik ozan şiiriningelişimine tanıklık etmiştir.⁵³ Racputlar Hindistan için çok nadir olan bir sistemi, ait oldukları dönemin en katı ve başarılı askerî sistemini kurdular. Savaşlarda yenilgi aldıkları zaman, düşman eline geçmemesi için eli silah tutamayanların kendilerini öldürülmesi (*Jauhar*) buhususu açıkça göstermektedir.⁵⁴ Racput hanedanlıkları XIV. yüzyılın başlarına kadar siyasi arenada kalabildiler. Bunların bir kısmı yine Racput adını taşıyan devletler tarafından bir kısmı da Kalaçlar tarafından ortadan kaldırılmıştır.⁵⁵

1.2.7. Morya Hanedanlığı (MÖ 325-184) ve Gupta Hanedanlığı (MS 319-950)

Hindistan, farklı devletleri ve ırkları arasında sürekli bir sürtüşme olduğu için birçok kez yabancı ordular tarafından istila edilmiştir. İskender'in Hindistan'dan ayrılmasından kısa bir süre sonra Hindistan'da güçlü bir imparatorluk kurulmuştur. Küçük krallıklar ve devletler tek bir

⁵² Kotovsky Antonova, K., G. Bongard-Levin, *A History Of India In Two Books*, Progress Publishers, 1979, s.185- 186.

⁵³ Shiva Bajpai (ed.) *The History Of Hindu India: From Ancient To Modern Times*, Himalayan Academy Publications, Hawaii, 2011, s.42-43.

⁵⁴ Jauhar sırasında Hindu kadınlar, kaçınılmaz askerî yenilgi karşısında yakalanmaktan ve istismardan kaçınmak için çocukları ve değerli eşyalarıyla birlikte büyük bir ateşin içine girerlerdi. Aynı anda veya daha sonra erkekler, bölgesel gelenekte 'saka' olarak adlandırılan kesin ölümü bekleyerek savaş alanına ritüel olarak yürürlerdi. Bu uygulama, onurlarının hayatlarından daha değerli olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

⁵⁵ A. L. Basham(Ed), *A Cultural History Of India*, Oxford University Press, 1975, s.53-54.

taht altında toplanmış ve kuzeybatı sınırları yabancı istilalara karşı korunmuştur. Kuzey Hindistan'ın tamamının tek bir hükümdarlık otoritesi altında birleştirilmesi, iç barış ve refahın yanı sıra dış saldırılardan da kurtulmayı sağlamıştır. Birleşme süreci Magadha Krallığı'nın gücünün artmasıyla başlamıştır. Magadha, Ajatasatru zamanında Kosala krallığını ve diğer kuzey eyaletlerini ilhak ederek egemenliğini Mathura'ya kadar genişletmiştir. İskender'in ölümü üzerine Pencap'taki Yunan ileri karakolları tehlikeye girmiştir. Hintliler, Magadha'nın sürgündeki prensi Çandragupta'nın önderliğinde Yunanlılara karşı ayaklanmıştır. Yunan garnizonları Çandragupta'nın eline geçmiş ve MÖ 322'de Pencap'ın efendisi olmuştur.

Hint ve klasik kaynaklarda Çandragupta'nın iktidarı ele geçirmek için yürüttüğü mücadelenin çeşitli aşamalarına dair pek çok referans vardır, ancak bu mücadeledeki bölümlerin kronolojisi tarihçiler arasında hâlâ büyük bir tartışma konusudur. Moryaların kökenlerine ilişkin farklı teoriler ortaya atılmıştır. Bazıları onları Nandalara bağlar ve Çandragupta'nın Nanda kralının oğullarından biri olduğunu savunur. Ancak Budist ve Cayna kaynaklarında, Moryalar Magadha'dan gelen bir kshatriya klanı olarak gösterilir. Budist ve Cayna geleneği, Çandragupta'nın ilk yıllarını, akıl hocası ve gelecekteki danışmanı Kautilya ile tanıştığı düşünülen Taksila'daki eğitimini anlatır. Çandragupta'nın Chanakya ile birlikte Magadha tahtını ele geçirmek için Taksila'da bir plan hazırladığını ileri sürerler. Genç Çandragupta ile Nandalar arasındaki çatışmanın, İmparator Augustus döneminde yaşamış ve muhtemelen Çandragupta efsaneleri döngüsünden yararlanmış olan Gnaeus Pompeius Trogus'un eserlerinde bulunan malzemelerden yararlanan Romalı yazar Justinus (MS ikinci yüzyıl) tarafından da kaydedilmiş olması ilginçtir. Seylan kroniklerinden, Kautilya'nın, Çandragupta ile birlikte güç toplamaya başladığı anlaşılmaktadır. Birçok bölgede savaşçılar kiralanmış ve kısa süre içinde Çandragupta liderliğinde bir ordu ortaya çıkmıştır. Yunan yazar Plutarkhos (MS 46-126) genç Çandragupta ile İskender arasında geçen bir görüşmeye atıfta bulunur. Plutarkhos'a göre, Çandragupta, Nanda kralı Agrammes hakkında olumsuz düşüncelere sahiptir ve İskender'i destekleme eğilimindedir, İskender'i ordusunu doğuya doğru, Hint kralına karşı harekete geçirmeye teşvik etmiştir. Ancak İskender, Hindistan'ın kalbine doğru bir sefere çıkmamış ve geldiği yönden batıya geri dönmek zorunda kalmıştır. İskender'in ana birlikleri Hindistan'ı terk ettikten sonra koşullar Çandragupta'nın lehine gelişmiştir.⁵⁶

İskender, fethettiği toprakları satraplıklara bölerek bir kısmını da Hintli hükümdarlara bıraktı. Kısa bir süre sonra Makedon yönetimine karşı isyanlar patlak verdi ve satraplıklar arasında, İskender'in MÖ 323'te ölümünden sonra özellikle şiddetlenen bir güç mücadelesi başladı. O

⁵⁶ H. G. Rawlinson, *Intercourse Between India & The Western World: From The Earliest Times To The Fall Of Rome*, Cambridge University Press, Cambridge, 1926, s.151-154.

sırada Pencap'ta bulunan Çandragupta, Makedon garnizonlarına karşı bir mücadele başlatmaya açıkça hazırды. Son satrap Eudemos, MÖ 317'de Hindistan'ı terk etmek zorunda kaldığında, Çandragupta Pencap'ın fiili hükümdarı hâline gelmişti. Aynı zamanda başlıca rakiplerinden biri, İskender tarafından kendisine verilen geniş topraklara hükmeden Hint kralı Porus öldürüldü. Hayati önem taşıyan Magadha tahtının ele geçirilmesi gerekiyordu ve Çandragupta, Kuzeybatı Hindistan'dan bir dizi cumhuriyetçi birliğin desteğini aldıktan sonra ordusunu Nandalar'a karşı harekete geçirdi. Nandalara karşı verilen mücadele son derece çetin geçmişti. Nanda krallarının muazzam bir ordusu vardı ve Budist metin Milindapanha'ya göre savaşta bir milyon asker, on bin fil, yüz bin at ve beş bin savaş arabacısı ölmüştür. (Bu rakamlar elbette oldukça abartılıdır ama acımasız ve kanlı bir savaşın varolma teorisini desteklemektedir).⁵⁷

Çandragupta'nın taç giyme töreni M.Ö. 317'de gerçekleşmiştir. Bu tarih Hint (Budist ve Cayna) ve klasik kaynaklardaki verilerle örtüşse de pek çok tarihçi Morya hanedanını daha geç dönemlere taşımaktadır. Klasik kaynaklardan Çandragupta ile İskender'in eski silah arkadaşı ve daha sonra Suriye kralı olan Selevkos Nikator arasındaki çatışma ve aralarında yapılan barış öğrenilmiştir. Bu kaynaklarda düşmanlıkların neden patlak verdiğine dair hiçbir bilgi yoktur. Çatışmalardan sonra yapılan barış anlaşmasında Çandragupta, Selevkos'a 500 fil verirken Moryalıları Paropamisus, Arachosia ve Gedrosia'yı kazandılar. Selevkos, elçisi Megasthenes'i Çandragupta'nın sarayına gönderdi; Megasthenes bu ziyareti Indika adlı eserinde anlatmaktadır.⁵⁸ Çandragupta'nın 24 yıl (muhtemelen M.Ö. 317'den 293'e kadar) hüküm sürmesinden sonra Magadha tahtı, Yunanlılar tarafından Amitrochates (Sanskritçe: Amitra Gata-"düşmanlarının katili") olarak bilinen oğlu Bindusara'ya geçti. Bindusara da babası gibi Helenistik Mısır ve Seleukos İmparatorluğu ile yakın diplomatik ilişkiler kurmuştur. Strabo, Deimachos adında bir Selevkos elçisinin Pataliputra'ya gönderildiğini yazar. Puranalar temel alınırsa, Bindusara 25 yıl hüküm sürdü (MÖ 293-268). Ölümünden sonra oğulları arasında iktidar için uzun bir rekabet yaşandı. Sonunda Aşoka, Pataliputra'da tahta çıktı.⁵⁹

Aşoka döneminde Morya devleti gücünün zirvesine ulaştı. İmparatorluğun toprakları genişletildi ve antik Doğu'nun en büyük imparatorluklarından biri hâline geldi. Ünü, Hindistan sınırlarının çok ötesine yayıldı. Aşoka'nın yayınladığı pek çok ferman bu dönemin tarihi, imparatorluğun idare edilme şekli ve Moryalıların politikaları hakkında önemli bilgiler sağlar. Fermanlarda Morya kralından "*Tanrıların sevgilisi Kral Piyadası*" anlamına gelen Devanampiya Piyadası olarak bahsedilir. Sadece iki fermanla krala Aşoka adı verilmiştir. Daha

⁵⁷ Arthur Cotterell, *Asia: A Concise History*, John Wiley & Sons Pte.Ltd., 2011, s.58.

⁵⁸ R.C. Majumdar, *The Classical Accounts Of India*, Firma K. L. Mukhopadhyay Publishers, Calcutta, 1960, s.27-29.

⁵⁹ E.J. Rapson, *Ancient India From The Earliest Times To The First Century A.D.*, S. Gupta Private Ltd., Calcutta, 1914, s.130.

sonraki bazı kaynaklar Piyadasi'nin Bindusara'nın oğlunun tahtı ele geçirmeden önceki asıl adı olduğunu; kral olduktan sonra da Aşoka (kelime anlamıyla 'üzüntüden yoksun') olarak anıldığını ortaya koymuştur.⁶⁰

Kral Aşoka'nın fermanlarında bahsedilen tek önemli siyasi olay Bengal Körfezi'nin batı kıyısında (modern Orissa) güçlü bir devlet olan Kalinga'ya karşı yapılan savaştır. İlgili fermanla Kral Aşoka, bu savaş sırasında 150.000 esir alındığını ve 100.000'den fazla kişinin öldürüldüğünü bildirmektedir. Hem stratejik hem de ticari açıdan önemli olan Kalinga'nın ilhakı imparatorluğun sağlamlaşmasına yardımcı olmuştur. Kalinga, Kral Aşoka'ya karşı kararlı bir direniş göstermiştir. Bu bölge daha önce Nanda İmparatorluğu'nun bir parçasıydı ve daha sonra bağımsızlığını elde etmeyi başarmıştır. Kalinga'nın fethine adanmış özel bir fermanla Aşoka hem sıradan halka hem de Moryalıların gücüyle uzlaşmakta isteksiz olan soylulara karşı sert cezalandırma yöntemlerinin kullanıldığını kabul etti. Aşoka yeni fethedilen topraklardaki gerilimi azaltmak için özel önlemler almak zorunda bile kalmıştı. Kalinga'ya büyük ölçüde bağımsızlık verildi, ancak imparator buradaki memurlarının faaliyetlerini kişisel olarak kontrol etti, vatandaşların sebepsiz yere hapsedilmemesini ve iyi bir amaç olmaksızın hiçbir ızdırabın kışkırtılmamasını sağladı. Aşoka, stratejisindeki bu değişime rağmen aktif dış politikasından vazgeçmemiş, sadece yöntemlerini bir dereceye kadar değiştirmiştir. Morya hükümdarı gücünü unutmadan ve gerektiğinde güç kullanarak, esas olarak ideolojik ve diplomatik silahlar kullanmıştır. Özel olarak atanmış memurlara ve diplomatik misyonlara güvenerek, henüz fethedilmemiş bölgelerde nüfuzunu pekiştirmek için elinden geleni yapmıştır. Aşoka bir fermanında memurlarına aşağıdaki talimatları vermiştir: "Fethedilmemiş toprakların halkı, bizim gözümüzde Kral'ın bir baba gibi olduğuna kesin olarak ikna olmalıdır. Kendisine karşı hissettiklerini halkına karşı da hisseder, onlar onun için çocukları kadar değerlidir."⁶¹

Aşoka birçok ülkeyle yakın diplomatik ilişkiler sürdürmüştür. Fermanlarında Selevkos Kralı Antiochus II Theos (Selevkos'un torunu), Mısır Kralı Ptolemy II Philadelphus, Makedonya Kralı Antigonus Gonatus, Kirene Kralı Magas ve Epir Kralı İskender'den bahsedilmektedir. Moryalı elçiler güçlü ve dürüst Kralları Aşoka'yı anlatmak üzere çeşitli ülkelere gönderilir. Aşoka'nın varislerinin imparatorluğun birliğini korumayı başaramadıkları da anlaşılmaktadır. Mevcut kaynaklar, merkezi Pataliputra'da olan doğu kısmı ve merkezi Taksila'da olan batı kısmı olmak üzere imparatorluğun iki parçaya ayrıldığını söylemektedir.⁶²

⁶⁰ Romila Thapar, *The Penguin History Of Early India From The Origins To AD 1300*, The Penguin Press, London, 2001, s.179.

⁶¹ John Keay, *India: A History, Revised And Expanded Edition*, Grove Press, New York, 2010, s.78-84.

⁶² Sugata Bose, Ayesha Jalal, *Modern South Asia: History, Culture, Political Economy*, Routledge, New York, 1998, s.17-18.

Hint medeniyetinin oluşum dönemi Hindu kutsal kitaplarının, Upanişadların yazılmasını ve İmparator Aşoka yönetimindeki Morya İmparatorluğu'nun (MÖ 321-181) gelişimini kapsar. Bu yıllarda Hint sosyal ve felsefî düşüncesinin temelleri atılmış ve Hint devlet yönetimi ve siyasi organizasyon el kitabı Arthashastra'da özetlendiği gibi kodlanmıştır. Tukididis'in Poloponez Savaşları ve Sunzi'nın Savaş Sanatı ile yaklaşık aynı zamanda (MÖ dördüncü yüzyıl) yazılan bu metin, rasyonel düşüncenin sosyal organizasyon sorunlarına en dikkat çekici uygulamalarından biridir. Aristoteles ve Platon'un yazılarına benzer, ancak bir polis el kitabının karışımıyla tamamen yerli bir siyasi metin olarak bugün de etkisini sürdürmektedir. Kuzeydeki bir imparatorluğun hizmetinde yazılmış olup Orta Asya, Afganistan, Çin, Güney Hindistan ve Para Samudra'nın (çağdaş Sri Lanka) bazı bölgelerine atıfta bulunmaktadır.⁶³

Pan-Hindistan⁶⁴ hanedanı Guptalar MS 319'dan 950'ye kadar iktidarda kalmıştır. Magadha bölgesi üçüncü yüzyılda büyük ölçüde Ganj'in aşağı kesimlerinde Bengal Körfezi kıyılarına yakın konumu nedeniyle öne çıkmıştır. Dördüncü yüzyılın başlarında kuzey Hindistan'ın büyük bölümünü hızla birleştiren Gupta İmparatorluğu'nun siyasi merkezi hâline geldi. I. Chandragupta (yaklaşık 319-335 veya 350) bunda önemli bir rol oynadı ve ölümünden sonra kendisine görkemli 'Kralların Büyük Kralı' unvanı verildi. Oğlu Samudragupta (350-375) becerikli bir politikacı, cesur ve başarılı bir askerî komutan, sanat ve bilimin hamisiydi. Onun yönetimi sırasında Gupta İmparatorluğu, Ganj vadisinde şekillendi. İmparatorluğun çekirdeği, az ya da çok Guptalara bağlı olan bir dizi bölgeyle çevriliydi ve Samudragupta güney Hindistan'ın içlerine doğru bir sefer bile düzenledi. Guptaların toprakları, Batı Satraplarını mağlup ettikten sonra Chandragupta II (375-415) döneminde en geniş sınırlarına ulaşmıştır - bu dönem 'Gupta Altın Çağı' olarak bilinir. Hatta Baktriya'ya yapılan bir seferden bile bahsedilmektedir. Ancak Gupta İmparatorluğu, aralarında Heftalitlerin (Hint kaynaklarının Hunaları) önemli bir rol oynadığı yeni istilacıların saldırıları altında zayıfladı ve sonunda dağıldı. Kuzey Hindistan'ın birçok bölgesi, güçlü bir fatih olan Kanaujlu Harşa (606-647) kuzeyde güçlü bir imparatorluğu yeniden inşa edene kadar Türk istilacıların kontrolü altına girdi. Guptalar Hindistan'ın ve komşu ülkelerin tarihinde ve kültüründe önemli bir rol oynamıştır. İmparatorluğun standart idari bölümleri veya tek bir idari sistemi olmamasına rağmen, merkezîleşme seviyesinde belirgin bir artış vardı. Kayıt tutma oldukça gelişmişti ve arazi, bağış, gelir ve harcamaların kaydı için karmaşık bir sistem vardı. El sanatları, inşaat, dış

⁶³ V.A. Smith, *The Early History Of India*, Clarendon Press, Oxford, 1924, s.137.

⁶⁴ PAN, "Ulus Çapında Varlık" anlamına gelir, tüm veya her şey anlamına gelen bir terimdir. Hindistan genelinde Doğu, Batı, Güney ve Kuzey yönlerini kapsar. Burada kastedilen, modern Hindistan coğrafyasının toprak büyüklüğünden ziyade, sosyo-kültürel etkisini yayma ve medeniyetini diğer siyasi varlıklara kabul ettirme becerisidir.

ve iç ticaret gibi tarım da gelişmişti. Budizm (Mahayana ve Hinayana) Gupta Hindistan'ında gelişti ancak dış ve iç faktörler yavaş yavaş gerilemesine neden oldu. Hinduizm yeniden canlanmış ve pek çok Budist inancını özümsemiştir. Gupta Hindistan'ı, Nalanda'daki manastırda dâhil olmak üzere, evrensel olarak bilinen pek çok ilim merkezini barındırıyordu. Gupta Hindistan'ından fikirler, öğretiler, bilimsel keşifler ve ayrıca çeşitli mallar, sanat ve edebiyat eserleri, bilimsel ve dinî yazılar, vaizler, tüccarlar ve zanaatkârlar Orta Asya'dan güney denizleri, Akdeniz ve Doğu Asya topraklarına yayıldı.⁶⁵

1.3. HİNDİSTAN'IN MÜSLÜMAN TARİHİ (ORTA ÇAĞ)

Güney Asya'da Müslüman siyasi gücünün ortaya çıkışı, alt kıtada güçlü, merkezî bir otoritenin yokluğu da dâhil olmak üzere bir dizi faktörden kaynaklanmıştır. İslamiyet'in insan eşitliğine yaptığı vurgu, bulundukları toplumlarda kısıtlı imkânlarla sahip ve dışlanmış grupları safına çekmiştir. Yunanlılar, Persler ve Romalılar arasındaki savaşlar sonucu doğan güç boşluğu, Orta Doğu'da Müslüman imparatorlukların kurulmasına zemin hazırlamıştır. Benzer biçimde Yahudilik, Hristiyanlık ve Zerdüştlük, Hz. Muhammed'in (570-632) yaptığı ısrarlı vurgu ile birleşince, İslam'ın yükselişini durduramamıştır. Peygamberin mütevazı hayatı, başarılı bir elçi ve devlet adamı olmasıyla sonuçlanan siyasi kariyeri, dünya siyasi düzeninde üstünlüklerini ispatlamak isteyen Arap kabilelerini heyecanlandırmıştır. Bu kabileler nesiller boyunca ya diğer medeniyetler tarafından hor görülmüş ya da Romalılar, Bizanslılar ve Persler tarafından periyodik olarak fethedilmiştir. İbrahimî şecereleri ve dünyanın en eski ibadethanelerinden biri olan Mekke'deki Kâbe'yle olan bağlarıyla gurur duymaları, diğer Sami kuzenlerinin aksine Arapların ana akım bir rol oynama arzusunun temelini oluşturmuştur. Böylece Peygamber en uygun zamanda, en eski ve yaygın olarak kullanılan dillerden birindeki mesajıyla ortaya çıkmakla kalmamış, aynı zamanda hayatı, mütevazı köklerinden yüce bir statüye doğru bir yolculuğu da sembolize etmiştir. Onun çizdiği aziz bir evrensel profil, büyük atılımların eşliğindeki topluluklarda sıkça görülen, yeni bir iddianın altını doldurmaya çabalayan Arapların umutlarını ve dinamizmini ateşlemiştir.⁶⁶

İslamiyet'in yedinci yüzyılın sonlarından itibaren İndus Vadisi'ndeki siyasi ve ruhani varlığı, sonraki yüzyıllarda Arap, Afrikalı, Fars ve Orta Asyalı unsurların bir araya gelerek 'Hint-İslam

⁶⁵ B. A. Litvinsky (ed), *History Of Civilizations Of Central Asia Vol III: The Crossroads Of Civilization: A.D. 250 To 750*, UNESCO, 1996, s.26-27.

⁶⁶ J. Nehru, *The Discovery Of India*, Oxford University Press, Oxford, 1989, s.227-228.

kültürü' adıyla anılan kalıcı bir Müslüman faktörün ortaya çıkmasına kademeli olarak yardımcı olmuştur. Farsçanın ana dil olması ve Hindistan'daki bir hanedandan diğerine geçen Fars imparatorluk yapısı sayesinde çok boyutlu bir siyasi, edebî ve sanatsal gelenek gelişmiştir. Bu gelenek, alt kıtayı kolektif olarak İslam kimliğiyle tanıstırıp diğer Müslüman bölgelerle bütünleştirmiş, aynı zamanda kademeli olarak küreselleştirmiştir. İslam ve Hint değerleri arasındaki bu güçlü etkileşim, birinin diğerine bütünüyle üstün gelemediği için mutlak asimilasyondan bağımsız biçimde kültürel olarak devam etmiştir. Güney Asya İslam'ı daha geniş bir Müslüman geleneğinin parçasıdır, aynı zamanda birçok alanda özgün Hint yapılanmasını yansıtmaktadır. Bu da etkileşimi karmaşık ve yapıcı hâle getirmiştir. İslam;Hindistan'ı bütünüyle 'İslamlaştırmadığı' gibi, Hindistan da İslam'ın kendine özgü karakterini gölgelememiştir. Bir kültürün diğerlerine egemen olabildiği bazı coğrafyaların aksine, Güney Asya'daki bu çok kültürlü değişimi benzerlikler ve rekabet karakterize etmiştir.⁶⁷

Günümüz Hindu milliyetçileri Müslüman Sultanlıklarını özünde Hindu karşıtı ve Hintli olmayan bir Türk varlığı olarak kınarken, Pakistanlılar ve Bangladeşliler bu dönemde İslam'ın zaferini ve kendi kimliklerinin erken oluşumunu görmektedir. İlk olarak Afganistan'ın Müslüman kralının eski bir Türk kölesi olan Kutbüddin Aybek tarafından seçilen Delhi, Delhi Sultanlığı olarak bilinen çeşitli hanedanların ve krallıkların başkenti olarak kalmıştır. Aybek'in kendi halefleriyle birlikte Delhi, 320 yıl boyunca Halacilerin, Tuğrulların, Seyyidlerin ve Lodilerin gelecekteki hanedanlarının başkenti olmuştur. Agra'ya olan düşkünlüklerine rağmen Babür İmparatorları, 1526'da iktidarlarının başlangıcından, Doğu Hindistan Şirketi'nin son Babür hükümdarı Bahadır Şah Zafer'i resmen tahttan indirdiği 1857 yılına kadar Delhi'yi imparatorluk başkenti olarak tercih etmiştir. Böylece Delhi ve bugünkü kuzey Hindistan, Pakistan ve Bangladeş de dâhil olmak üzere alt kıtadaki diğer bölgeler, Hint-Müslüman etkileşimi ve ortak kültürünün depoları olmuştur.

1.3.1. Arapların Hindistan'a Ayak Basması ve Sind'in Fethi (MS 712)

Hiz. Muhammed'in vefatından kısa bir süre sonra Müslüman halifeler dikkatlerini; gücünü, varlığını ve mesajını komşu topraklarda hissettirmeye hevesli genç Müslüman devletin idareten sağlamlaştırılmasına ve sınırlarının genişletilmesine vermiştir. 644 yılına gelindiğinde, ikinci Halife Ömer el-Faruk liderliğindeki Medine merkezli Müslüman halifeliği Filistin, Mısır,

⁶⁷ M.Elphinstone, *The History Of India Vol I*, John Murray, Albemarle Street, London, 1841, s.489-490.

Suriye, Irak, İran ve Yemen'in yanı sıra Umman Denizi'ndeki bazı kıyı bölgelerini de fethetmeyi başarmıştır. Pers Sasanilerine karşı kazanılan zaferden sonra Halife Ömer, Belucistan ve Sind'in kıyı bölgelerine keşif kuvvetleri göndermiştir. Bu keşif gücü, halifeyi sert iklim koşulları, kıt kaynaklar ve haydutların yaygınlığı konusunda uyaran bilgiler getirmiştir. Ancak 651'de üçüncü halife Osman'ın dağınık Sasani kuvvetlerini tamamen yenilgiye uğratması, Müslüman birlikleri Hindistan'ın Racput krallıklarına yakın kıyı bölgelerine getirmiştir. 711-712 yıllarında Emeviler döneminde İspanya, Orta Asya ve İndus Vadisi; Şam merkezli Müslüman halifelik tarafından resmen ilhak edilmiştir. Sind ve aşağı Pencap'ın fethine gerekçe olarak, Müslüman hacılar ve pahalı mallarla Basra'ya giden bir Sri Lanka gemisine yapılan korsanlık eylemi gösterilmiştir. Saldırıyı gerçekleştiren faillerin, Aşağı Sind'in Hindu hükümdarı Raja Dahir ile yakın ilişkide oldukları bilinmektedir. Mezopotamya valisi Haccac bin Yusuf, Raca'dan bu tür korsanlık eylemlerine karşı cezalandırıcı yaptırımlar talep etmiştir. Raca'nın eylemsizliğinden memnun olmayan Arap devleti, birliklerini 711'de Sind'e göndermiştir.⁶⁸ Bu kuvvetler, Karaçi yakınlarındaki Deebul'a inen ve 712'de Dahir'i yenmeyi başaran, valinin 17 yaşındaki yeğeni ve damadı Muhammed bin Kasım tarafından yönetilmekteydi.⁶⁹

İbn Kasım'ın zaferi, eve dönüş yolculuğuyla sona ermemiş; bunun yerine Arap güçleri Multan'a ulaşana kadar kuzey-güney hatlı bir fetih seferine dönüşmüştür. Müslüman Araplar, İndus Vadisi sakinlerine karşı hoşgörü göstermiş ve onları '*ehl-i kitap*' olarak tanımlanan Batı Asya'daki Hristiyanlar, Yahudiler ve Zerdüştlerle eşit düzeyde zımmiler (vergi ödeyen vatandaşlar) olarak vergilendirmiştir. Bu, inananlara saygıyı garanti eden değerli bir unvandır ancak *cizye* adı verilen bir vergi ödemek kaydıyla onları askerlik hizmetinden muaf tutmuştur. Müslüman krallar bu sistemi Hindistan'daki ve başka yerlerdeki gayrimüslim tebaaya uygulayarak, kontrolleri altındaki gayrimüslimlere din değiştirmesi baskılarının önüne geçmiştir. Bu tip vergiler Müslüman hükümdarları, krallık içindeki nüfusun geniş kesimlerini yönetene karşı yabancılaştırmamak gibi mantıklı bir nedenin yanı sıra tebaalarını zorla İslam'a döndürmekten caydırmıştır. Bu nedenle Hindistan, İspanya ya da Sicilya gibi yerlerde dinî kimlik büyük ölçüde özel bir mesele olarak kalmıştır, diğer yandan Müslüman âlimlerin (*ulema*)ve mistiklerin (*Sufiler*) beklentilerini ve statülerini kesinlikle artırmıştır. Ulema, gayrimüslimlerin din değiştirmesi için hükümdarlara sık sık baskı uygulamış, ancak görkemli düşünceler ve büyük bir hoşgörü unsuru, hükümdarları bu tür uygulamalardan alıkoymuştur. İslam'ın sadeliğe ve eşitliğe yaptığı vurgu, genellikle yeni bir düzende daha iyi bir statü

⁶⁸ Hindistan'da Müslüman hükümdarlığının tarihi Sind'in Muhammed bin Kasım tarafından işgaliyle başlaması ve temel konumuz bu olduğu için İndus üzerine yapılan daha önceki seferler ya da Sind bölgesi üzerindeki sonraki yönetimler hakkında detay verilmeyecektir. *Fetihname* isimli İran tarihi kitabında Sind'in Araplar tarafından işgali detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

⁶⁹ Romila Thapar, *Medieval India*, NCERT, New Delhi, 1989, s.3-4.

arayışında olan yoksul gruplardan ve alt kastlardan gelenlerin din değiştirmeleri için bir cazibe taşımaktaydı. Alt kıtanın Müslüman yöneticileri ve onların Batı Asyalı elitleri sıklıkla Hintli kadınlarla evlenmiş ve bu evlilik ittifakları daha fazla hoşgörüyü yol açmıştır.⁷⁰

Arapların İndus Vadisi'ni fethetmesi hızlı bir şekilde gerçekleşmiş ancak fatih komutanın, Şam'daki yeni halife tarafından geri çağırılması nedeniyle duraksamıştır. Bu topraklardaki Arap hâkimiyeti düşük profilli bir mesele olarak devam etmiştir. Yerel nüfusla ilişkileri çoğu zaman barışçıl karakterde kalmıştır. Benimsedikleri topraklarda evler kurmak ve aileler yetiştirmekle ilgilenen Arap fatihler, din baskısı ve katliamlardan kaçınmıştır. Gönüllü din geçişleriyle birleştiğinde bu yeni rol, İndus halkı için yeni ticari ve kültürel fırsatlar yaratmış ve onları dönemin en ileri görüşlü ve hoşgörülü sistemlerinden birine entegre etmeye yardımcı olmuştur.⁷¹

İndus Vadisi'ndeki Arap egemenliğini, Mısır ve Tunus'taki Fatımiler gibi seleflerinin politikalarını sürdüren ve zorla din değiştirmekten kaçınan Şii İslam'ın bir kolu olan İsmaililer takip etmiştir. İsmaililer, bu toprakları İslam halifeliğinin kalbi olan Suriye ve Irak'tan uzakta bulunan daha küçük bir Müslüman mezhebiydi. 750 yılında Emeviler, İslam İmparatorluğu'nun kontrolünü ele geçirmelerinde Perslerin yardım ettiği bir başka Arap hanedanı olan Abbasiler tarafından tahttan indirilmiştir. Abbasiler, İspanya'nın kendi Emevi halifeliğiyle özerk hâle geldiği bir dönemde Şam yerine Bağdat'ı başkent olarak inşa etmiştir. Hindistan'daki ve başka yerlerdeki Müslüman yöneticiler genellikle Bağdat'taki Abbasi halifesinin ruhani önceliğini kabul ederlerdi, ancak Haçlı Seferleri ve onuncu yüzyıldan on üçüncü yüzyıla kadar süren Moğol istilaları Arap halifeliğini yok edene kadar kendi politikalarını sürdürecektir derecede özerk kaldılar. Bu noktada Orta Asya Türkleri Bağdat'ta öncü bir rol oynamaya başlamış ve aynı zamanda İran, Anadolu, Mısır ve Afganistan'da bölgesel krallıklar kurma çabalarına öncülük etmiştir. Böylece alt kıtanın kuzeyine yönelik yeni bir fetih serisi Afganistan merkezli olarak başlamış ve önce Gazne ve Gur hükümdarlıkları daha sonra da Delhi Sultanlığı'nın kurulmasına yol açmıştır.⁷²

1.3.2. Gazneliler (977-1186) ve Gurlular (1173-1203)

İslamiyet'in insan eşitliğine yaptığı vurgu ve ırkçılık karşıtı peygamberlik örneği köleler için

⁷⁰ Ishwari Prasad, *A Short History Of Muslim Rule In India: From The Advent Of Islam To The Death Of Aurangzeb*, K. Mittra Ltd., Allahabad, 1933, s.31-34.

⁷¹ Stanley Lane-Poole, *Medieval India Under Mohammedan Rule, (A.D. 712-1764)*, Haskell House Publishers, New York, 1970, s.11.

⁷² Satish Chandra, *A History Of Medieval India*, Orient BlackSwan Private Limited, New Delhi, 2007, s.57-58.

daha iyi bir statü sağlamış ve bazı durumlarda köleler efendilerinin güvenini kazanmayı başarmıştır. Sadakat, birçok kölenin kraliyet hanelerinin üyesi olmasına ve sonunda üst düzey kraliyet pozisyonları elde etmesine yol açmıştır. Memlükler ve erken Delhi Sultanları arasındaki Köle Hanedanı, Müslüman tarihinde eski kölelerin zekâları sayesinde en yüksek gücün zirvesine ulaştığı üç örnek olaydır. İlk müreffeh Araplar Afrikalı kölelere sahip olsalar da yedinci yüzyıldan itibaren Pers ve Bizans merkezlerine doğru genişlemeleri Orta Asya Türk topluluklarına erişimi kolaylaştırmıştır. İranlılardan sonra Türkler de kendi imparatorluklarını kurana kadar Müslüman halifeliğinin güvenilir ve cesur takipçileri olduklarını kanıtlamışlardır. Türk köleler, askerler ve yönetici seçkinler İslam dünyasına taze kan ve fikir aşılamış ve 1258'de Bağdat'ın Moğollar tarafından yıkılmasından sonra Müslümanların talihini yeniden canlandırmışlardır. Sonuç olarak sözü edilen Türkler, Avrupalılar İslam dünyasına baskın gelene ve Müslümanların gerilemesinde ciddi bir aşama başlayana kadar, Babürlüler, Safeviler ve Osmanlılar olmak üzere üç çağdaş güçlü imparatorluk kurmayı başarmıştır.

962 yılında Afganistan'ın doğusundaki Gazne şehrini ele geçirmeyi başaran Orta Asyalı Alp Tegin'e de rastlanır. Daha sonraki askerî seferleri, sahip olduğu toprakları bugünkü Türkmenistan'ın batı bölgelerine kadar uzanan daha küçük bir krallığa dönüştürmesini sağladı.⁷³ Hayatının sonlarına doğru, kölesi Sebük Tegin'in yerine geçmesini vasiyet etti. Sebük Tegin, hüküm sürdüğü yirmi yıl boyunca (977-997) Gazneli imparatorluğunu konsolide etmede liderliğini kanıtlamıştı. Doğu Pencap'taki Raja Jaipaul'u 991'de yenerek Peşaver'i ilhak etmeyi başardı ve Hindistan'ı fethetmeyi hedefledi.⁷⁴ Oğlu Mahmud (998-1030), İndus bölgelerine yaptığı 17 istila ile doğuya doğru bu genişleme serisini sürdürdü. Mahmud, kendisini 'emir' olarak adlandırmak yerine Farsça 'sultan' unvanını seçti ve Gazne Sultanı olarak tanınmaya başladı. Bazı Hindu tarihçiler tarafından Hindistan'ın zenginliklerine duyulan açgözlülükle ilişkilendirilen ve Müslüman meslektaşları tarafından Cihad olarak anılan Sultan Mahmud'un Hindistan istilaları, alt kıtanın batı yönünden istila edilmesine yönelik asırlık gelenekle uyumluydu.⁷⁵ Seferlerinden birinde Mahmud, Hintliler hakkındaki görüşlerini gözlemlemesi ve kaydetmesi için ünlü bilgin El-Biruni'yi de yanında getirmiştir. Diğer ünlü çağdaş ve saray şairi Firdevsi gibi El-Biruni de Hint coğrafyası ve toplumu üzerinde çalışmış, tarafsız ve oldukça derin bir ilim sergilemiştir. Arapça kitabı *Kitab-ul Hind*, Hindistan ve Hinduizm üzerine değerli bir incelemedir. Mahmud, Pencap ve Sind'i fethettikten sonra Ganj Vadisi'ni ve Batı Hindistan'ın kıyı bölgelerini ilhak etti, ancak hiçbir zaman uzun süre kalmadı ve her zaman

⁷³ Burton Stein, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010, s.130.

⁷⁴ Wolseley Haig, *The Cambridge History Of India: Vol. III Turks And Afghans*, Cambridge University Press, Cambridge, 1928, s.12-13.

⁷⁵ R.C. Majumdar, *The History and Culture of the Indian People Vol 5: The Struggle For Empire*, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1957, s.5-22.

başkenti Gazne'ye döndü. Gazne'den sonra Lahor ve Multan, dünyanın farklı yerlerinden gelen tüccarların, sufilerin, şairlerin ve seyyahların toplandığı ve bu İndus şehirlerinin kozmopolit atmosferine katkıda bulunan diğer iki önemli metropol merkeziydi. Burada Fars edebiyatı, felsefesi ve doğa bilimleri hoşgörülü bir ortamda gelişti.⁷⁶

Hindistan'da kalıcı fetihler, on ikinci yüzyılın sonunda, Türk şefi Gurlu Muhammed'in Racput kahramanı Prithviraj'ı yenip 1191'de Delhi'yi ele geçirmesiyle başladı. Yeni bir çağ başlamıştı. Yeni istila öncelikle askerî bir fetihtir, ancak istilacı ordular kuzeybatıdan gelen ve ailelerini ülkeye yerleştiren sürekli bir maceracı akını ile takviye edildiğinden, bu göçün bazı etkileri de vardı. Türklerin Hindistan'a yerleşmesi, Delhi yöneticilerinin Gur'un hükümdarlığından erken ayrılmasıyla teşvik edildi. Bu ayrılık kısa bir süre sonra Cengiz Han'ın İran'daki tahribatıyla da teyit edildi. Böylece Türkler ülkeye dağılmış bir askerî aristokrasi hâline geldiler ve Hinduların uzun süre birleşik bir direniş örgütleyememesi sayesinde ayakta kaldılar. Hunlar, Gucerler, Sakalar ve Kuşanlar gibi bu yeni gelen Türklerin de doğal kaderi Hinduizm'e asimile olmak olmalıydı. Ancak bu durumda kültürel sünger işe yaramadı. Türkler ilk başta disiplin, kabile bağları ve ortak tehlike duygusuyla bir arada tutuldular, ancak uzun vadede onları koruyan şey Fars kültürüyle güçlendirilmiş Müslüman diniydi. Böylece olayların olağan sırası tersine dönmüş ve bu kez Hinduizm'e nüfuz eden İslam olmuştur. Gurlu Muhammed'in 1206'da Lahor'da öldürülmesinin ardından, generallerinden biri olan Kutbuddin Aybek kendisini Hint İmparatorluğu'nun hükümdarı ilan etti. İktidarının merkezi Lahor'daydı, ancak daha sonra başkentini Delhi'ye taşıdı. Eski bir Türk köle olan Kutbuddin Aybek, Memlük (Köle) Hanedanlığını kurdu ve onunla birlikte Delhi Sultanlığı ortaya çıktı.⁷⁷

1.3.3. Delhi Sultanlığı (1206-1526)

Delhi Sultanlığı⁷⁸, 1206'dan 1526'ya kadar Hindistan'ı yöneten Memlük hanedanı ile başlayan çeşitli Müslüman hanedanlarını ifade eder.⁷⁹ 'Birinci' Delhi Sultanlığı'ndan sonra gelen

⁷⁶ C.V. Vaidya, *History Of Medieval Hindu India: Rise Of Hindu Kingdom*, Cosmo Publications, 1924, s.27-28.

⁷⁷ Anjana Motihar Chandra, *India Condensed: 5,000 Years Of History & Culture*, Marshall Cavendish Editions, Singapore, 2008, s.25-26.

⁷⁸ Delhi Sultanlığı döneminin tamamını kapsayan ve bu çalışmada da yararlanılmış kaynaklar arasında öne çıkan eserler için bkz. P. Jackson, *The Delhi Sultanate: A Political And Military History*, Cambridge University Press, New York, 1999, R.C.Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People Vol 6: The Delhi Sultanate*, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1960, M. Habib, *The Political Theory Of The Delhi Sultanate: Including A Translation Of Ziauddin Barani's Fatawa-i-Jahandari, Circa, 1358-9 A.D.*, Kitab Mahal, Allahabad, 1940, I. Habib, *A People's History of India 14: Economic History Of India, AD 1206-1526, The Period Of The Delhi Sultanate And The Vijayanagara Empire*, Tulika Books, New Delhi, 2017.

⁷⁹ Gazneli Mahmud'dan sonra Hindistan'ı işgal eden Müslümanlar tarihsel olarak köle olarak anılırlar çünkü onların

hanedanlar arasında Halaci (1290-1320), Tuğluk (1320-1413), Seyyid (1414-1450) ve Lodi (1451-1526) yer almaktadır. Sultanlığın 13. yüzyıldaki başlangıcından 16. yüzyıldaki yıkılışına kadar toplam 35 hükümdarı olmuştur.

Sultan Mahmud'un ölümünden sonra, halefleri onun geniş imparatorluğunu koruyamadı. Batı bölgelerinde, kısa süre sonra Selçuklu hanedanlığını kurmak için İran ve Anadolu'nun bazı bölgelerini ilhak edecek olan bir başka Türkmen kabilesi olan Selçuklularla karşı karşıya geldiler. Mahmud'dan bir asır sonra, Afganistan'ın orta kesimindeki Gur bölgesinden bir başka Türk generali 1151'de Gazne'yi ele geçirerek Gazneli egemenliği sayfasını resmen kapatmayı başardı. Gazneli İmparatorluğu 1173'te iki torunu arasında bölündü ve doğu bölgeleri, Lahor'u başkent olarak seçen ve Hindistan'ın Sutlej ötesi bölgelerini ele geçirmeye kararlı olan Sultan Şahabuddin Muhammed Guri'nin eline geçti. İki yıl sonra, Muhammed Guri'nin daha güneydeki seferleri İsmaililerden Belucistan ve Sind'i ele geçirmesini sağladı ve 1192'de Racput Racası Prithviraj Chauhan'ı mağlup ettikten sonra Racastan ve Delhi'yi ele geçirdi. Tecrübeli okçulardan oluşan küçük ama hızlı Orta Asya süvarileri, daha büyük bir Racput insan ve fil kuvvetini alt etmeyi başardı. Guri'nin Tarain'deki kesin zaferi, Prithvi'nin bir Türk okuna hedef olması ve askerlerinin geri çekilmesiyle kesinleşti. İskender'in karşısındaki Raja Porus gibi, Racput tarafındaki filler de düşmanlarına ok atarken aniden durup geri dönmek için Hint kanatlarına doğru koşan Türk atlılarıyla boy ölçüşemezdi. Guri, zaferinden sonra Raca'nın oğlunun Delhi'de kendi adına hüküm sürmesine izin verdi ve köle generali Aybek'i imparatorluğu Lahor'dan yönetmesi için atadı çünkü Sultan oradaki bir isyan nedeniyle batı bölgelerine yönelmek zorunda kaldı.⁸⁰

Kutbüddin Aybek, Harzem Krallığı'ndan Gurlu İmparatorluğu'na yapılan saldırıları göz önünde bulundurarak, Sultan Muhammed'e İndus ve Ganj bölgelerinde daha güvenli bir monarşi kurmak için Delhi'yi kontrol etmesini tavsiye eden güçlü bir generaldi.⁸¹ Aybek 1202 yılında

safları, çocukken askerlik hizmeti için satılan, çoğunlukla Türk kökenli erkeklerden oluşuyordu. Bu adamlar yetenekleri sayesinde yüksek mevkilere yükselmiş ve 1206 ile 1290 yılları arasında Delhi'de hüküm süren ve genellikle 'Köle Hanedanı' olarak adlandırılan hanedan onların arasından çıkmıştır. Köle sultanlar kavramı, o dönemde Avrasya'nın her yerinde, Bizans'ta olduğu kadar Hristiyan ve İslam topraklarında da güçlü erkek çocukların, aileleri sahip oldukları sürülere bakacak kadar oğulları olduğunu düşündüklerinde savaşçı olarak yetiştirilmek üzere satıldıkları anlaşıldığında daha az garip hâle gelmektedir. Bu tür hesaplamalar, Anadolu'daki Osmanlılar ve Mısır'daki Memlükler gibi fetihçi rejimler tarafından orduların üzerine inşa edildiği havuzu sağladı. Köle olmak, Hint toplumunda ve diğer yerlerde kölelere atfedilen küçümsemenin hiçbirini çekmiyordu, çünkü İslam, 'Sadıkların Toprakları'nı korumak ve genişletmek için kutsal savaşa (cihat) katılan dindar kahramanların (gazi) sosyal kökenleri arasında ayırım yapmıyordu. (Alıntılanan Kaynak: Burton Stein, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010, s.132).

⁸⁰ Romila Thapar, *Medieval India*, NCERT, 1989, s.37-38.

⁸¹ Kutbüddin'in hayatı, pek çok Türki kölenin Asya'da hükümdarlığa yükselme tarzına iyi bir örnek teşkil eder. Başlangıçta İnşapur'da zengin bir adam tarafından satın alındı ve ondan iyi bir eğitim aldıktan sonra Muhammed Guri'ye sunuldu. Muhammed'in hizmetinde kendini göstermiş, Muhammed Guri'nin ölümü üzerine Kutbüddin, Delhi tahtına çıkmış ve Delhi ve Kanouj'un fethedilen bölgelerinin sorumluluğunu ona bırakmıştır. (Alıntılanan kaynak: D.Sinclair, *History of India*, Palala Press, 2016, s.41) Yeni hükümdar, nüfuzlu rakip şeflerle evlilik ittifakları yaparak

Delhi'yi genç Racput prensinin elinden aldı. Bu arada Sultan, Türkmen ve Hive bölgelerini ilhak ederek imparatorluğunu Hazar Denizi'nden Ganj ve Gucerat-Kathiavar bölgelerine kadar genişletmeyi başardı. Ancak Muhammed 1206'da Lahor'da bir suikaste uğradı ve Delhi'ye yerleşmiş olan valisi Aybek, önde gelen Türk generalleri tarafından ölen efendisinin yerine seçildi. Aybek dikkatini alt kıtaya yoğunlaştırdı ve evlilik yoluyla kurduğu ittifaklar sayesinde, aralarında Aybek'in damadı olan güçlü köle general İltutmuş'un da bulunduğu Türk seçkinleri karşısındaki konumunu sağlamlaştırdı. Aybek'in 1206'da imparatorluğu için Delhi'yi seçmesi Delhi Sultanlığı'nın resmî başlangıcını işaret eder; Aybek, Köle Hanedanlığı'nın kurucusu olarak bilinir. Bir polo maçı sırasında atından düşerek Lahor'da ölen Aybek'in yerine geçen oğlu Aram Şah'ın cansız performansı güçlü Türk ve Afgan saray mensuplarını kısa sürede hayal kırıklığına uğrattı.⁸² Yeni kurulan Delhi krallığının sağlamlaştırılmasını sağlamak için işlerin başında güçlü bir sultan görmek istiyorlardı. Bu dönemde tüm Orta Asya, Hindistan'ın meşhur zenginliklerine olan ilgisi sınır tanımayan Cengiz Han liderliğindeki Moğolların önünde sarsıldı. Moğollar Hindukuş'a yaklaştıkça, İndus bölgeleri ve Delhi sakinleri canları ve malları için korkuya kapıldılar. Böylesine kritik bir dönemeçte, Aram Şah hiçbir teselli sunmuyordu. Çok geçmeden Aybek'in damadı, eski bir köle olan Şemsüddin İltutmuş, Türk-Afgan generaller tarafından kraliyet görevini üstlenmesi için resmen davet edildi.⁸³

İltutmuş (1211-1236)⁸⁴ çeşitli reformlar yaparak ve bölgelerde barışı tesis ederek krallığı sağlamlaştırdı. Hindistan'ı daimi yurdu hâline getiren ilk Müslüman kral oldu ve Bağdat'taki Halife'ye bağlılığını yeniden teyit ederken kendisi için sultan unvanını seçti. İltutmuş, saray içinde faaliyet gösteren Kırk Saraylılar'ı kontrol etmeye çalıştı. İltutmuş, imparatorluğunu aralıklı Moğol istilalarına karşı savundu ve böylece Hindistan'ı büyük ölçekli bir yıkımdan kurtardı. Bazı ulema tarafından gayrimüslimleri zorla İslam'a döndürmesi tavsiye edildiğinde, İltutmuş onların baskılarına direnmiş ve yönetimi için daha geniş bir kurumsal temel oluşturmaya çalışmıştır. Danışmanlarının tavsiyelerine rağmen İltutmuş, kızı Razia'yı halefi

konumunu güçlendirmeye çalıştı. Kendisi Tajuddin Yalduz'un (Eldoz) kızıyla evlendi ve kız kardeşini Sind'in hükümdarı olan Nasiruddin Kubacha ile evlendirdi. Bihar valisi İltutmuş, Kutbüddin'in kızıyla evlendi. Yalduz, Kubaça ve İltutmuş, Kutbüddin'in kendisi gibi köle idiler. (Alıntılanan kaynak: *The Oxford History Of India*, Oxford University Press, Delhi, 1981, s. 222).

⁸² H. Forbes-Lindsay, *India Past And Present Vol 1*, Asian Educational Services, New Delhi, 1903, s.45

⁸³ Kalikinkar Datta, R. C. Majumdar, H. C. Raychaudhuri, *An Advanced History Of India*, MacMillan-St. Martin's Press, London, 1967, s. 281.

⁸⁴ Avrupalı tarihçiler tarafından 'Altamış' olarak da anılan Sultan İltutmuş, soylu bir aileden gelmesine rağmen kardeşleri tarafından köle olarak satılan İlbari kabilesine mensup bir Türk'tü. O ve Aybek Tamghaj adında başka bir köle ilk kez Gazne'ye götürüldüğünde, Muhammed onlar için talep edilen fiyatı ödemedi, ancak daha sonra Kutbüddin Aybek'in onları Delhi'de satın almasına izin verdi. Tamgaç, Yıldız Kutbüddin Aybek'i Gazne'den sürdürdüğünde öldürüldü, ancak İltutmuş efendisinin lehine hızla ilerledi ve 1196'da ele geçirilen Gwalior, Baran (Bulandshahr) ve Budaun tımarlarını arka arkaya aldı. Hindistan'da bile Türk soylularının çoğu onun otoritesine karşıydı ve bir süre Delhi, Budaun, Oudh ve Benares bölgelerinde ve Himalaya'nın dağ altı bölgesinde otorite kurmakla meşgul oldu. (Alıntılanan kaynaklar: Wolseley Haig, *The Cambridge History Of India: Vol. III Turks And Afghans*, Cambridge University Press, Cambridge, 1928, s.51-52, Kalikinkar Datta, R.C. Majumdar, H.C. Raychaudhuri, *An Advanced History Of India*, MacMillan-St. Martin's Press, London, 1967, s. 282-283.)

olarak atadı.⁸⁵ Razia Sultan (1236-1240) olarak bilinen kraliçe kısa süre içinde saray yaşam tarzını bir kenara bırakarak erkek egemen bir sarayı yönetmenin yanı sıra askerî seferlere de liderlik etmeye başladı. Razia kendini kabul ettirmeyi başardı ancak bazı muhafazakâr Türk- Afgan saray mensupları bir kadının imparatorluğu yönetmesini kabul etmediler ve tahttan indirilmesi için komplo kurdular. Razia 1240 yılında tahttan indirildi. Malik Yakut da saray mensupları tarafından öldürüldü, saray mensupları İltutmuş'un oğlu Nasüriddin Muhammed'i yeni hükümdar olarak atadılar.⁸⁶ Yeni kral 1246'dan 1266'ya kadar hüküm sürdü, ancak fiili iktidar Kırk Saraylılar arasından ve aynı zamanda kayınpederi olan bir generalin elindeydi. Gıyasüddin Balban, damadının yönetiminde sorunsuz bir yönetim sağlayan ve saray mensuplarının desteğini alan, zamanının çoğunu dua ederek ve Kur'an okuyarak geçiren yetenekli ve hırslı bir Türk generali idi.⁸⁷

Sultan Nasüriddin Muhammed'in erkek varisi yoktu ve Balban'ı 60 yaşında olmasına rağmen veliahtlığa aday gösterdi. Balban (1266-1286), İltutmuş'un öncülük ettiği ve Sultan Razia'nın tahttan indirilmesinden sonra patlak veren kısa süreli bir iç savaşın ardından Sultan Muhammed döneminde yeniden canlandırılan Köle Sultanlığı'nın reform, sağlamlaştırma ve genişletme politikasını sürdürdü. Balban, saray mensuplarının ve diğer taşra seçkinlerinin gücünü ve özerk eğilimlerini kısıtladı. İç rakipleri ve Moğollarla savaşmak için tamamen maaşlı bir daimi ordu tuttu. Maaşlı ve iyi eğitilmiş askerleri, iç barış ve refahı sağlamanın yanı sıra Hindistan'ı kaos ve yabancı işgalinden korudu. Balban, güvenli bir halkın krallığın uzun ömürlü olmasını garanti edeceğine inanıyordu ve bu nedenle kırsal kesimde faaliyet gösteren soyguncuları ve haydutları ortadan kaldırmaya çalıştı. Pers saray ihtişamına derin bir hayranlık duyuyordu ve bu tür protokolleri ve ilgili gereçleri düzenledikten sonra, bu gelenekleri harfiyen takip etti. Onun geleneği diğer krallar ve racalar tarafından da sürdürüldü, ta ki Babürlüler ve İngilizler bunu daha da ileri boyutlara ve ayrıntılı formalitelere taşıyana kadar. Sultan Balban, Delhi'den hiç ayrılmadı; ancak etkin yönetimi, sivil ve askerî yetkililer üzerindeki sert kontrolü krallığının

⁸⁵ J.C.Marshman, *Abridgment History Of India: From The Earliest Period To The Present Time*, The Serampore Press, Serampore, 1873, s.49-50.

⁸⁶ Sultan Naziruddin ilginç bir karakterdi. Alışkanlıklarının sadeliği, tutumluluğu ve devamlılığı ile dikkat çekiciydi. Özel hayatı bir müzavininki gibiydi. Kişisel harcamaları, kendi elleriyle kopya ettiği kitapların satışından karşılanırdı. Yemekleri karısı tarafından pişirilirdi ve karısı yemek pişirirken parmaklarını yaktığından şikâyet etse de ona hizmetçi vermeyi reddetti. Aynı zamanda Fars edebiyatının da büyük hamisiydi. Tarihçi Minhac-ı Sirac, Nasiruddin'in emrinde yüksek görevlerde bulunmuş ve kitabını hükümdarının adıyla anmıştır. Tarihçi bu dönemde "inancın emrettiği gibi birçok kutsal sefere çıktık ve her yerden çok fazla zenginlik geldi" diye gözlemler. (Alıntılanan Kaynak:V.A. Smith, *The Oxford History Of India*, Oxford University Press, Delhi, 1981, s. 227-228.)

⁸⁷ Delhi tahtındaki selefleri gibi Balban da Türkistan'ın ünlü İlbari kabilesinin soyundan geliyordu. İlk gençliğinde Babürler tarafından esir olarak Bağdat'a götürülmüş, dindar ve bilgili bir adam olan Bussorahlı Khwaja Caynaaluddin tarafından satın alınmıştır. Khwaja Jamaluddin onu, hepsi Sultan İltutmuş tarafından satın alınan diğer köleleriyle birlikte MS 1232 yılında Delhi'ye getirdi. Balban, İltutmuş'un "Kırklar" (Çâhelgân) olarak bilinen ünlü Türk-köle grubuna mensuptu. (Alıntılanan Kaynak: Kalinkar Datta, R.C. Majumdar, H.C. Raychaudhuri, *An Advanced History Of India*, MacMillan-St. Martin's Press, London, 1967, s.288.)

toprak ve idari bütünlüğünü sağladı.⁸⁸

1.3.4. Halaciler (1290–1320) ve Tuğluklular (1320–1413)

Birbirini takip eden ve Delhi Sultanlığı olarak bilinen Türk-Afgan rejimleri, on üçüncü yüzyılın sonları ve on dördüncü yüzyıl boyunca güneye periyodik akınlarla birlikte kuzeydeki siyasi hayata hükmetmiştir. Orta ve güneybatı Asya'ya kadar uzanan Farsça konuşulan bir kültürün katılımcıları olarak bu hanedanlar, yönetim kurumlarındaki yeniliklerin yanı sıra hukuk, siyaset teorisi, edebî ve dinî tarzlardaki farklı kültürel geleneklerin tanıtılması için bir kanal olmuştur. Bu hanedanlar aynı zamanda atlı savaş, ekin biçme modelleri ve sulama tekniklerinde de pratik yenilikler getirmişlerdir. Bölge içinde ve ötesinde ticareti teşvik eden kentsel büyümeyi ve yol ağlarını desteklediler. Saltanat döneminin başlarında ortaya çıkan bir başka model de hem yönetici elitlerin hem de yönetilenlerin kalıcı etnik ve dilsel çoğulculuğuydu. Yöneticiler sadece Türk kökenlilerden değil, aynı zamanda Afgan, Fars ve yerlilerin yanı sıra uzaklardan gelen göçmenlerden de oluşuyordu.⁸⁹

Hindistan'ın bu yeni yöneticileri fethettikleri ülkeyle kendilerini özdeşleştirmiş olsalar da inançları yine de belirgin bir şekilde yabancı kaldı ve bu şimdiye kadar bilinmeyen bir çatışma ve gerginliğe yol açtı. Hint kültürü, Budizm'in Hindistan'ı Doğu Asya'ya bağladığı gibi, Batı Asya ile yeni bağlantılar kuran İslamiyet ile karşılaşarak zenginleşmiştir. Batı'daki İslam ülkeleri de Hint fikirlerini Avrupa'ya aktarmıştır, örneğin Hint rakam sistemi Avrupa'da bir 'Arap' sistemi olarak benimsenmiştir. Benzer bir şekilde satranç oyunu da Hindistan'dan İran üzerinden Avrupa'ya geçmiştir.⁹⁰

Delhi'nin ilk Muhammedi krallığı homojen bir siyasi varlık değildi. Sultanların otoritesi normalde Agra ve Oudh Birleşik Eyaletleri, Bihar, Gwalior, Sind ve Orta Hindistan ile Racputana'nın bazı bölgelerine tekabül eden topraklarda tanınıyordu. Bengal Valileri çoğunlukla kendi kontrollerinden bağımsız kalmaya meyilliydiler ve Pencap üzerindeki imparatorluk hâkimiyeti zaman zaman Moğollar tarafından tehdit ediliyordu. Delhi'nin hertarafındaki tımarlar Müslüman nüfuzunun çekirdeğini oluşturuyordu, ancak birçok bağımsız yerel şef ve hoşnutsuz halk her zaman merkezî hükümetin otoritesine karşı gelmeye meyilliydi.

⁸⁸ Stanley Lane-Poole, *Medieval India Under Mohammedan Rule, (A.D. 712-1764)*, Haskell House Publishers, New York, 1970, s. 88.

⁸⁹ Barbara D. Metcalf, Thomas R. Metcalf, *A Concise History Of Modern India*, Cambridge University Press, New York, 2001, s.5-6.

⁹⁰ Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, *A History Of India*, Routledge, London, 1998, s.152-153.

Yukarıda eylemleri kaydedilen hattın Sultanları, yeni fethedilen topraklarda güçlü bir yönetim kurma girişimlerinde şiddet eylemlerinden kaçınmadılar. Güçleri, kendilerinden sayıca çok üstün olan ve savaşçı olmayan yerli tarım nüfusu arasında toprakların her tarafına dağılmış garnizonlardan oluşuyordu. Bu nüfusa sadece destek araçları için değil, aynı zamanda büyük ölçüde hükümetin alt mekanizması için de güveniyorlardı. Çünkü toprak gelirinin değerlendirilmesi ve toplanmasıyla ve genel olarak kamu ve devlet maliyesi hesaplarıyla bağlantılı neredeyse tüm küçük görevlerin, birçok nesil sonra olduğu gibi Hindular tarafından doldurulduğuna şüphe yoktur.⁹¹

Kuzey Hindistan'a güçlü ve yabancı bir dine mensup yeni bir yönetici tabaka getirmenin doğrudan siyasi sonuçlarının yanı sıra, yeni siyasi elit askerî açıdan yerli savaşçı yöneticilerden üstündü. Moğol ordularının yıkımından kurtulan az sayıdaki halk ve toplum arasında, savaşçıları Moğolların at üzerindeki becerileriyle boy ölçüşen Müslüman bozkır toplulukları da vardı. Bu Türk savaşçıları Hindistan'ı, Moğolların dehşetinden ve yıkımından kurtarmıştır.⁹²

Türk savaşçılardan oluşan küçük seçkinler, hükmettikleri sayısız topluluğun kurumlarını, sadakatlerini ve inançlarını değiştiremeyecek kadar azdı. Aslında, on üçüncü yüzyılda bu savaşçı seçkinler arasında çok az kişi bu topluluklar ve haraç sunma şekilleri hakkında herhangi bir şeyi değiştirmek isterdi. Onların yönetimine karşı ayaklanmalar olduğuna dair çok az şey duyulmuştur; daha ziyade, Delhi'deki yöneticilerinin sultan unvanlarına uygun kraliyet ayrıcalıklarını üstlenmek için artan hırslarından giderek daha fazla tedirgin olan dağınık seçkinlerdi. On üçüncü yüzyılın sonlarına doğru, krallığı genişletme arzusu Delhi'deki iki hükümdar soyu etrafında toplanmıştır: Halaci sultanları ve Tuğlular.

Babürlüler İndus'u geçtiklerinde, Balban'ın oğlu Prens Muhammed bir orduyla onlara karşı gönderildi. Tam bir zafer kazanmasına rağmen, kendisi savaşta öldürüldü. Köle hanedanının gücü, Balban'ın ölümünden ve zayıf liderlerin birbirini takip etmesinden sonra azaldı. Delhi'de

⁹¹ Wolseley Haig, *The Cambridge History Of India: Vol. III Turks And Afghans*, Cambridge University Press, Cambridge, 1928, s.87-88.

⁹² On ikinci yüzyılın sonlarında Moğol yayılması artık Araplardan ziyade Türklerin taşıdığı bir İslam ile çarpıştığında, Hint siyasetinin yapısında büyük bir değişiklik için koşullar oluşmuştu. Moğol baskısı altında Müslüman savaşçı gruplar Orta Asya'dan itilerek Hindistan'ın nispeten daha az dirençli dünyasına çekildi. Bununla birlikte, Moğollar Delhi sultanlarının Ganj ovası üzerindeki hâkimiyetini tehdit ettiği sürece, onlara karşı koymak için Orta Asya sınırında önemli bir Türk savaşçı ordusunun kalması gerekiyordu. Bunlar en dayanıklı askerlerden oluşuyordu ve kaçınılmaz olarak aralarındaki liderler kısa sürede sınır hizmetinin tehlikelerini Ganj şehirlerinin keyfi ve güvenliğiyle değiştirmeye çalıştılar. Böylece, Hindistan'ın on üçüncü yüzyılda Rus ve Balkan halklarına yapılan Moğol saldırılarından tamamen kurtulduğu doğru olsa da başarılı savunmanın dolaylı sonuçları, Hindistan'a akan ve Ganj Ovası ile Dekkan Platosu krallıklarına boyun eğdiren sürekli bir Müslüman atlı akını oldu. On dördüncü yüzyılda Müslümanların gücü onların sayesinde ilerledi. (Alıntılanan kaynak: Burton Stein, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010, s.133.)

önemli bir siyasi güce sahip olan Tatar paralı askerler ile Afgan Khilji⁹³ kabilesinin şefleri arasında bir güç mücadelesi ortaya çıktı. Balban'ın halefi Keykubat bir suikast sonucu öldürüldü, Tatarlar yenilgiye uğratıldı.⁹⁴

Firuz Halaci 1290'da Sultan Celalüddin Halaci olarak kendi hanedan yönetimini resmen ilan ederek tahta çıktı, ardından fetihler ve bölgesel yöneticilerin itaat altına alınması geldi. Balban'ın yönetiminde üst düzey bir memurdu ve bu nedenle merhum kralın politikalarını sürdürdü, ancak kısa süre sonra dindarlığa ve meditasyona yöneldi. Onun uhreviliği, daha fazla toprak kazanımı ve Moğollara daha güçlü bir karşı koyuş görmek isteyen pek çok saray mensubunun hoşuna gitmedi, ancak sultan zaten 70 yaşından fazlaydı ve savaştan hoşlanmıyordu. 1296'da Celaleddin, hırslı yeğeni Alaeddin Halaci'nin çevirdiği entrikaların kurbanı oldu. Alaeddin, kısa süre sonra acımasız yönetimi ve fetihlere olan derin tutkusuyla tanınmaya başladı. Delhi'nin kontrolünü ele geçirdikten hemen sonra Alaeddin, Hindistan'ı yabancı istilalara karşı savunacak düzenli bir ordu için daha fazla fona ihtiyaç duyduğundan gelir sistemini düzenlemeye başladı. Çiftçiler ve tüccarlara çok külfetli olabilecek bir vergi getirdiği için eleştirildi. Buna ek olarak, Dekkan'daki askerî karşılaşmalarından beri güney Hindistanlı tüccar ve prenslerin Romalılar ve Araplarla olumlu bir ticaret dengesine sahip olduğunu biliyordu ve resmî harcamalarını finanse etmek için onların kaynaklarına başvurdu. Alaeddin 1296'da tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Deogiri'ye saldırdı ve yarımada'nın derinliklerine yaptığı seferlerle büyük bir servet biriktirdi. Burada Alaeddin'in ganimetleri arasında mücevherler ve altının yanı sıra, sadakati ve Dekkan'ı daha yakından tanıması sayesinde kraliyetin gözünde daha da yükselecek olan, Hindu olup İslam'ı seçen Malik Kafur da vardı. Sultan sonunda onu güneydeki kral yardımcılığına terfi ettirirken, bir Moğol istilasını engellemek için kuzeye geri dönmek zorunda kaldı. Aslında Sultan Halaci, yedi Moğol saldırısını püskürtmüş ve böylece Hindistan'ı diğer Asya bölgelerinin başına gelen büyük yıkımdan korumuştur. Alaeddin, Hindu zengin sınıfını inciten tek taraflı bir fiyat politikası izlemiş olabilir, ancak bir Hindu kadınla evlenen ilk Delhi sultanıdır. Hatta oğullarını Hindu prenseslerle evlendirmiştir. İltutmuş gibi, tebaasının İslamlaştırılması taleplerini reddetmiştir. Dini, devlet yönetiminden uzak tutmaya inanıyordu ve mali işlerini yürütmek için Hindu bankerleri istihdam etti. Uzun süren yönetimi, uzak bölgelerde fetihler, Moğollara karşı direniş ve sıkı bir ekonomi politikası içeriyordu ve bunların hepsi açık bir güç kullanımıyla

⁹³ Khilji aşireti adını Afganistan'daki Khilj şehrinden alıyordu ve muhtemelen Türk kökenli olmalarına rağmen tamamen Afgan karakterli ve Köle hanedanının krallarının çoğunun ordularında etkin güç olan Türklere düşman olmuşlardı. (Alıntılanan Kaynak: George M. Dutcher, *The History Of Nations Vol 5: India-Persia*, P. F. Collier & Son Company, New York, 1907, s.98.)

⁹⁴ Balban'ın torunu olan Keykubat, yaklaşık on sekiz yaşındaydı ve babası Bengal'de yaşarken bu eyaletin valisi olarak tahta oturtuldu, "skandal yaratan sefahatiyle kendini rezil etti ve kısa bir saltanattan sonra görevden alındı." (Alıntılanan kaynak: V.A. Smith, *The Oxford Student's History Of India*, Clarendon Press, Oxford, 1921, s. 229.)

uygulanıyordu.⁹⁵

Sultan Alaeddin'in 1316'da ölümünden sonra, kısa süreli saray gerilimleri dönemi başladı. Yardımcısı Malik Kafur da aynı yıl öldürüldü ve çok geçmeden geniş bir sultanlık, tekrarlayan bir veraset sorunuyla karşı karşıya kaldı. Sultan'ın üçüncü oğlu Mübarek, Dekkan valisi Kuşru Han'dan yardım isteyerek iktidarı ele geçirmeyi başardı, ancak o bunun yerine kendi monarşiye yükselme hırsını beslemeye başladı. Mübarek'in öldürülmesini sağladı, ancak yine de Halaci krallığındaki güçlü saray mensupları tarafından sevilmediği için tahta çıkamadı. Pencap'ın yetenekli ve güvenilir valisi Gazi Malik'i, Halaci Sultanının üç oğlu da birbiri ardına öldürüldüğü için sultanlığın kontrolünü üstlenmeye davet ettiler. Gazi Malik, Delhi'ye doğru yürüdü ve Kuşru Han'ı mağlup ettikten sonra 1320 yılında Sultan Gıyasüddin Tuğluk unvanını alarak tahta çıktı. Tuğluk hanedanının bu kurucusu kısa süre içinde Alaeddin'in geride bıraktığı ve şimdi bir dizi isyandan muzdarip olan geniş imparatorluğu birleştirmekle meşgul oldu. Yeni sultanın kendisi de bir Türk kölenin ve Hindu bir annenin oğluydu ve Hintli köylüler ve toprak sahipleriyle daha derin bir yakınlık gösterdi. Alaeddin döneminde hızla artan toprak gelirlerini düşürdü. Beş yıllık iktidarı trajik bir şekilde sona erdi; Bengal'de bir seferden zaferle dönüşünde kendisini karşılamak için inşa edilen zafer köşkü üzerine düşerek onu ve büyük oğlunu öldürdü. Cenazesinden sonra ikinci oğlu Muhammed ibn Tuğluk 1325'te taç giydi ve 1351'deki ölümüne kadar hüküm sürdü. Yeni sultan yüksek eğitimliydi, ancak sık sık zayıf karakterli eğilimler gösteriyordu. Moğol istilalarından ve bunun sonucunda ortaya çıkan fahiş maliyetlerden rahatsız olan sultan, güneyden finansman arayışına girdi ve Dekkan'da seferlere çıktı.⁹⁶

Sultan Muhammed, selefının aksine, güneydeki müreffeh bölgelere daha yakın olmak için yeni başkentini Deogiri yakınlarında inşa etmeye karar verdi; başkente Devletabad (zenginlik şehri) adını verdi. Memurlarına ve ailelerine topluca Delhi'nin 700 mil güneyindeki Devletabad'a taşınmalarını emretti; burada uygun altyapı eksikliği ve kuzeydeki devşirme merkezlerine olan uzaklık başkenti herkes için sevimsiz hâle getiriyordu. Güneyde sekiz yıl geçirdikten sonra Sultan Muhammed, Delhi'ye dönüş emri verdi ve bu süreç, halkın öfkesine ve muazzam masraflara neden oldu. Sikke basımı için gümüşün azlığı, kraliyetin aniden bakır sikke basma emri vermesine yol açtı ve bu da başka bir felakete dönüştü. Sultan kısa süre sonra İran'daki Horasan'ı istila etmeyi planladı, ancak danışmanları tarafından caydırıldı. Muhammed bin Tuğluk, birçok yeni şehir kurdu ve Delhi'de Tuğlukabad adında yeni bir şehrin inşasını üstlendi. Sultan Muhammed bin Tuğluk; Orta Doğu, Afrika, Hindistan, Maldivler, Sri Lanka ve Çin'e yaptığı ziyaretlere dair yazılı anılar bırakan çağdaş Faslı gezgin İbn Batuta'nın (1304-1377)

⁹⁵ Satish Chandra, *History Of Medieval India*, Orient BlackSwan Private Limited, New Delhi, 2007, s.99-100.

⁹⁶ Stanley Lane-Poole, *Medieval India Under Mohammedan Rule, (A.D. 712-1764)*, Haskell House Publishers, New York, 1970, s.121-124.

kaydettiği gibi edebiyata meraklı bir kişiydi. İbn Batuta'ya göre, 'Sultan değişken ruh hâllerine yatkındı ve aynı anda hem kindar hem de cömert olabiliyordu.' Saltanatının olayları, tarafsız olmasa da çağdaş anlatıları çeşitli Delhi sultanları hakkında birincil elden bilgiler sunan erken dönem tarihçisi Ziyaüddin Barani (1284-1356) tarafından da kaydedilmiştir.⁹⁷

Sultan Muhammed bin Tuğluk, Sind'de seferdeyken çocuksuz olarak ölmüş ve bir varis bile tayin etmemişti. Bu yüzden nüfuzlu saray mensupları yeğeni Firuz Tuğluk'u tahta geçirdiler. Yeni kral, krallık içinde düzeni ve istikrarı yeniden sağlamaya çalıştı . Kısa süre sonra, herkesin yararına vergileri düşürmesine rağmen gayrimüslimlere cizye uyguladığında ulemanın etkisi altına girdi. Daha önce amcası tarafından izlenen politikaların çoğunu iptal etti ve tebaası ve komşularıyla ilişkilerinde barışçıl bir politikayı tercih etti. Onun hükümdarlığı sırasında, kısmenkuzeyden gelen istilalara karşı bir tepki olarak, kısmen de dış dünya ile bağımsız ticari ilişkiler kurmak amacıyla güneyde güçlü bir Vicayanagar krallığı ortaya çıktı.⁹⁸ Bengal de özerklik kazanmış ve Babürlüler tarafından ilhak edilene kadar yaklaşık 200 yıl boyunca Delhi'ye bağlı kalmıştır. Sultan Firuz Tuğluk 1388'de 90 yaşında öldü ve Delhi tahtı bir kez daha sultanlığı sürdürecektir başka bir güçlü hükümdarı bekledi. Dört zayıf şehzadenin saltanatının ardından, son Tuğluk kralı Sultan Nasüriddin Mahmud 1392'de tahta çıktı ve 1412'de yeni bir Seyyid hanedanının Delhi krallığını devralmasına kadar hüküm sürdü. Nasüriddin Mahmud döneminde yaşanan iki önemli gelişme büyük önem taşıyordu ve Güney Asya tarihinde uzun süre iz bıraktı. Birincisi, Bengal ve Gucarat özerk statülerini sürdürerek denizaşırı ticaret ve tarım yoluyla daha da zenginleştiler. İkinci olarak, Emir Timur (Timurlenk) 1397'de Hindistan'ı işgal etti ve bu süreçte Delhi büyük ölçekli sefalet ve yıkıma maruz kaldı. Orta Asya fatihi Emir Timur, yaklaşık 80.000 kişiyi öldürdükten sonra hızla Batı Asya'ya ilerledi ve Osmanlıları yenilgiye uğrattı. Ancak kendinden önceki pek çok kişi gibi o da Hindistan, İran, Irak ya da Anadolu'da kalmayıp aceleyle memleketi Semerkant'a dönmüş ve burayı dünyanın en güzel şehri hâline getirmeye çalışmıştır. Timurlenk'in 1406'da ölümünün ardından, bir asırdan fazla bir süre sonra torununun torunu Babür, 1526'da Babür İmparatorluğu'nu kurmak için atasının izinden gitmiştir.⁹⁹

⁹⁷ Ishwari Prasad, *A Short History Of Muslim Rule In India: From The Advent Of Islam To The Death Of Aurangzeb*, K. Mittra Ltd., Allahabad, 1933, s.132.

⁹⁸ Vicayanagar İmparatorluğu, 1336'dan itibaren Hindistan'ın yarımadası ve güneyindeki Deccan'da kurulmuştur. Hakka olarak da bilinen Harihara ve kardeşi Bukka Raya tarafından kurulmuştur. Adını modern Karnataka, Hindistan'daki başkenti Vicayanagar'dan (şimdi harabe hâlinindedir.) almıştır. Yaklaşık 1336'dan belki de yaklaşık 1660'a kadar sürmüştür, ancak son yüzyılı boyunca bir Bahmanilerin başını çektiği bir sultanlıklar ittifakının elindeki ağır bir yenilgi nedeniyle gerileme dönemine girdi, başkent alınıp yerle bir edildi ve yağmalandı. Bu imparatorluğun tarihini anlatan kıymetli bir eser için bkz. R. Sewell, *A Forgotten Empire: Vijayanagar-A Contribution To The History Of India*, Swan Sonnenschein & Co., Ltd., London, 1900.

⁹⁹ William Erskine, *A History Of India Under The Two First Sovereigns Of The House Of Taimur, Báber And Humáyun: Volume 1*, Longman, Brown, Gren, And Longmans, London, 1854, s.69-72.

1.3.5. Babür İmparatorluğu (1526-1858)

Hindistan'daki Müslüman dönemi Babür İmparatorluğu ile zirveye ulaşmıştır. Kurucusu Babür, doğrudan Türk Timur'un soyundan geliyordu, ancak Fars kültürüyle o kadar iç içeydi ki Babür ve Hintli Müslüman arasında ciddi bir kültürel çatışma yaşanmadı. O ve onun soyundan gelenler, Müslüman-Hint yönetimi üzerinde aynı canlandırıcı etkiye sahipti. Yeni bir canlılık, yeni bir birlik, yeni bir senteze giden yeni bir yapıcı amaç vardı. Ekber'in saltanatında olduğu gibi, bir süreliğine dünyanın büyük çağı yeniden başlıyor gibi görünüyordu. Bunun azımsanmayacak bir kısmı, yedi kuşak boyunca parlaklığın sınırında ya da ötesinde bir standardı koruyan yönetici ailenin dehasından kaynaklanıyordu; ailenin dehası imparatorları terk eder etmez görkemli dokunun çökmesi önemlidir. Kültürel açıdan Müslümanlar mükemmelliklerinin en üst seviyesine ulaştılar. Delhi'deki Tac Mahal ve Cuma Mescidi ile Agrave Fatehpur Sikri sarayları mimari çabalarını taçlandırdı; Babür minyatür resim okulu sanatsal duyarlılıklarının inceliğini ortaya koydu; Ebul Fazl'ın ansiklopedik bilgisi Biruni'ninkine ve şair kardeşi Faizi'nin dörtlükleri İranlı ustalara rakip oldu; Babür sarayı tüm alt kıta için bir görgü okulu hâline geldi. Hindu-Müslüman anlayışına yeni bir yaklaşım hem Guru Nanak'ın Sih kültü ve Ekber'in İlâhi İnancı gibi hareketlerde hem de Hindu ve Müslüman sanat biçimlerinin yeni Babür üslubunda zarif bir şekilde birbirine karışmasında kendini gösterdi. Portekizli Cizvitlerden Fransız kuyumculara kadar her türden yabancının hoş karşılanması ve sadece saat ve mekanik oyuncaklar gibi yabancı yeniliklere değil, fikirlere de gösterilen ilgi, büyüklüğün önemli bir işaretiydi. Ekber, Cizvitlerin inançları hakkındaki tartışmalarından zevk almış ve Dara Şükûh hem İncillerin hem de Upanişadların tercüme edilmesini emretmiştir.¹⁰⁰

Babür İmparatorluğu'nun siyasi tarihi, bazı kayda değer özelliklerle birlikte genel şablonu takip etti. İlk mücadele yıllarından sonra Ekber, Hint Okyanusu, Narmada nehri ve orta Hindistan ormanlarına kadar uzanan bir imparatorluk bölgesini sağlamlaştırdı. Daha sonra halefleri, on yedinci yüzyılın sonlarında Evrengzib neredeyse tüm Hindistan'ı kontrol edene kadar hâkimiyetlerini istikrarlı bir şekilde genişlettiler. Ekber hâkimiyetini genel olarak Hindularla ve özel olarak da Racputlarla imparatorlukta ortaklık anlamına gelen bir anlayışa dayandırdı.

¹⁰⁰ Bu başlık altında Babür İmparatorluğu'ndaki siyasi ve askerî gelişmeler ele alınmayacaktır, zira Babürlülerin uzun siyasi tarihleri ve Hindistan'da bıraktığı etkilerin kendisi başlı başına bir çalışma konusudur. Babür İmparatorluğu ve bu büyük imparatorluğun sultanları hakkında pek çok eser kaleme alınmıştır ve konu popülerliğini hâlen korumaktadır. Bu çalışma sırasında iki eser özellikle dikkat çekici bulunmuştur ve rahatlıkla tavsiye edilebilir: J. F. Richards, *The New Cambridge History Of India (I.5): The Mughal Empire*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004 ve R.C. Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People: Volume 7: The Mughul Empire*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1974.

Hindular onun güvenilir danışmanları arasındaydı, Racput racaları eyaletleri yönetiyor ve ordulara komuta ediyordu. Siyasi-askerî bir hizmet, tacın hizmetine onur güdüsünü getirdi ve toplulukları ortak bir üyelikte birleştirdi. Ekber'in sentetik dini bir başarısızlıktı, ancak Ekber'in çalışmalarının sonucu, Müslüman liderliği altında Hinduların çekincesiz kabul edebileceği gerçek bir Hint imparatorluğunun kurulmasıydı.¹⁰¹ Şah Cihan, zenginlik ve refah içinde yüzen bir rejimin görkemli başkanıydı. Bu dönemde Portekizli Cizvitler, İngiliz büyükelçi Roe ve Fransız doktor Bernier'in imparatorlukla ilgili raporları on yedinci yüzyıl Avrupa'sını Hindistan'ın zenginliği ve ihtişamı konusunda çok etkilemişti.¹⁰² Evrengzib (1658-1707) ile birlikte gerileme başladı. Kardeşi Dara Şükûh'u iç savaşıyla yerinden ederek işe başladı. Eylemleriyle Hindu kitlelerin sempatisini ve Racput racalarının çoğunun aktif desteğini kaybetti. Güneydeki Müslüman krallıklara saldırdı ve aynı zamanda Marathaları, korkusuz liderleri Şivaci yönetiminde isyana kışkırttı. Tüm imparatorluğu siyasi, dinî ve ekonomik bir gerilim içinde bıraktı. Bahadır Şah ve Muhammed Şah'ın ardından Babür dehası ülkeyi terk etti. Delhi 1739'da İranlı Nadir Şah tarafından, 1756 ve 1760'ta da Afganlar tarafından yağmalandı ve o tarihten itibaren siyasi varlığını sürdüremedi.¹⁰³

Babürler döneminde Hindistan belki de Guptalar döneminden bu yana hiçbir dönemde olmadığı kadar büyük bir refah seviyesine ulaşmıştır. Bunun en büyük nedeni, genel olarak daha fazla güvenliğe sahip olması ve böylece ulusal gelirin daha büyük bir kısmının ordular ve kaleler yerine üretken ve sermaye işlerine harcanabilmesidir. Hem doğu hem de batı sınırlarının ötesindeki dünya da saldırgan olmayan ve müreffeh bir durumdaydı. İç refah ticareti kârlı hâle getirirken, dış koşullar da talebi canlandırmıştır. Babürlerin görkemli saraylarını sürdürmelerini ve görkemli binalarını inşa etmelerini sağlayan, gelişen ticaretin kârları ve toprak gelirlerinin idari ve askerî harcamalardan fazla olmasıdır. Harcamalarının büyük bir kısmı ekonomik anlamda oldukça verimsizdir, ancak Avrupalı gözlemcileri Hindistan'ın sınırsız zenginliği konusunda bu kadar etkileyen de bu olmuştur. Ancak 1650'den itibaren Avrupa'daki ticari ve üretken gelişme, Hindistan'da buna karşılık gelen bir ilerlemeyle dengelenmedi ve Hindistan bu tarihten itibaren ekonomik yarışta nispeten geride kalmaya başladı.

1.4. HİNDİSTAN'IN AVRUPA TARİHİ (MODERN ÇAĞ)

¹⁰¹ R.C. Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People: Volume 7: The Mughul Empire*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1974, s. 168-174.

¹⁰² John F. Richards, *The New Cambridge History Of India (I.5): The Mughal Empire*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s.119-126.

¹⁰³ R.C. Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People: Volume 7: The Mughul Empire*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1974, s.233-242.

1.4.1. Avrupalıların Hindistan için Mücadelesi

Ticaret, Avrupa'nın Orta Çağ Güney Asya'sına nüfuz etmesinin arkasındaki itici güçtü. İlk gelenler 1498'de Vasco dö Gama'nın Ümit Burnu üzerinden güneybatı Hindistan'daki Kalikut'a yelken açmasıyla Portekizliler oldu. Kendi kimlik duyguları büyük ölçüde İslamiyet'e karşı mücadele içinde şekillenmiş olan Portekizlilerin dinî fanatizmi, Akdeniz'deki savaşları Asya sularına taşıdıklarında uluslararası ticarete yeni bir boyut kazandırdı. Arap ve Çin kayıtları denizin tehlikelerinden, fırtınalardan ve gemi enkazlarından bahsetse de korsanlarla yaşanan çatışmalar dışında fiziksel güç konusunda sessizdir. Portekizlilerin beraberlerinde getirdikleri şey, Asya ticaretine oldukça yabancı olan deniz ticaretinde münhasır haklar fikriydi.¹⁰⁴

Portekizlilerin savaşçılığı Haçlı Seferlerinin bir devamı olarak birbirini izleyen papaların desteğini almıştır. 1502 yılında Portekiz Kralı Manuel, Kalikut hükümdarına, İsa'nın düşmanları oldukları için tüm Müslümanların krallığından kovulması gerektiğini söyledi. O zamanlar bu mantıksız bir talep gibi görünmüyordu çünkü Portekizliler Hint Okyanusu'nda çok az deniz muhalefetiyle karşılaşyordu. Çin İmparatorluğu denize sırtını dönmüştü; Mısır, İran ve Vicayanagar ise donanmadan yoksundu. Bu avantaj, denizle ilgilenmeyen kara merkezli bir güç olan Babür İmparatorluğu'nun kurulmasıyla devam etti.¹⁰⁵

Avrupa'daki ticari girişimlerin en kârlısı olan baharat ticaretinin Portekizliler tarafından ele geçirilmesi karşısında çaresiz kalan Venedik, Mısır Memlûk sultanından Kızıldeniz'den geçen yolların açık tutulmasını sağlamasını talep etti. Kendisi bunu yapabilecek durumda olmayan sultan, Mısır'ın Hristiyanları taciz etmesi ve Kudüs'teki kutsal yerleri tahrip etmesi nedeniyle Papa'dan müdahale etmesini istedi. Osmanlılar Mısır'ı fethedip 1540'larda güçlerini Basra Körfezi'ne kadar genişletene kadar Portekizliler denizde gerginleşmedi. O zamana kadar Portekizlilerin Asya imparatorluklarına verdikleri isim olan Estado da India'nın, yani "Hindistan Devleti"nin otoritesini sürdürmek için bir kaleler zinciri vardı. Devletin merkezi, 1510 yılında ikinci genel vali Alfonso de Albuquerque'nin eline geçen bir Müslüman kalesi olan Goa'ydı. Üç yıl sonra Aden'e yaptığı saldırı engellenmiş olsa da Albuquerque, Basra Körfezi'nin girişindeki bir ada olan Hürmüz'ü tahkim ederek, Gucerat'taki Diu'da bir yerleşim bölgesi kurarak ve son olarak on yedi gemilik bir filoyla Malakka'yı ele geçirerek baharat ticaretinin büyük bölümünü kontrol altına aldı. Ancak Hindistan'da Portekizliler en çok Evrengzib'den endişe duyuyorlardı, her ne kadar güneye doğru ilerlemesi Goa'nın varlığını değil ticareti tehdit etse de hiçbir Babür imparatoru Portekizlileri Arabistan'a giden hacı gemilerini engellemeleri için kışkırtmayı göze

¹⁰⁴ John Keay, *India: A History, Revised And Expanded Edition*, Grove Press, New York, 2010, s. 306.

¹⁰⁵ R. S. Whiteway, *The Rise Of Portuguese Power In India (1497-1550)*, Asian Educational Services, New Delhi, 1989, s.92.

alamazdı. Estado da India için daha ciddi olan, 1580'den 1640'a kadar iki ülkenin Habsburglar altında geçici olarak birleşmiş olması nedeniyle İspanya ile olan kavgaları Portekiz'i de kapsayan Hollandalıların geliyordu.¹⁰⁶

Hollandalılar Goa'yı sekiz yıl boyunca abluka altına aldılar ve hatta Lizbon'dan yola çıkan gemileri taciz ettiler. Tüccarların kayıpları arttı ve o zamana kadar Goa merkezli olan ticari trafik, çoğunlukla Portekiz kontrolü dışındaki diğer Hint limanlarına göç etti. Estado da India, Maskat'ı elinde tutmasına rağmen Hürmüz'ün kaybedilmesi durumu daha da kötüleştirdi. Ancak Maskat'taki Portekiz donanma devriyeleri 1622'den sonra Hürmüz Boğazı'ndaki gemileri kontrol etmeyi imkânsız buldu. Hollandalılar baharat ticaretinin kontrolünü, Asya ticaretindeki paylarını korumak için büyük mücadele veren Portekizlilerden kolayca alamadılar. Goa'da bir dökümhaneye sahip olmalarına rağmen, Portekiz topları Hollanda toplarından daha düşük seviyedeydi. Hollanda'nın ateş gücüne karşı koyamayan Portekizlilerin Sri Lanka üzerindeki hâkimiyeti giderek gevşedi. 1652'ye gelindiğinde Hollandalılar hatırı sayılır bir bölgeye hükmediyor ve tarçın ticaretinin kontrolünü ele geçirmiş bulunuyordu.¹⁰⁷

Avrupalı ve Hintli rakipleri olmasına rağmen Hollandalılar, 1606 gibi erken bir tarihte bir ticaret merkezinin kurulduğu Hindistan'da kararlı bir muhalefetle karşılaşmadı. Kumaş buradan doğuya doğru Endonezya takımadalarına, Çin ve Japonya'ya, batıya doğru ise Avrupa ve Batı Hint Adaları'na gitti. Güneydoğu Asya pazarları toplam Hint tekstili ticaretinin büyük bir bölümünü oluşturuyordu, çünkü Hollandalılar kumaşı baharat için bir değişim aracı olarak kullanıyordu. Yerleşik bir tekstil merkezi olan Gucerat'taki Hollanda ticareti neredeyse tamamen baharata dayanıyordu. Surat limanında ve Hollandalıların Babür sarayına yakın bir çıkış noktası olan Agra'da satılan başlıca ürünler karanfil ve hindistan cevizi idi. Müslüman aristokrasinin ucuza tedarik edilen Endonezya baharatları için şişirilmiş fiyatlar ödemeye istekli olması, pazarı genişletmek için fiyatları düşürmeyi düşünen Hollandalı tüccarları şaşırtmıştır.¹⁰⁸

Önce Portekizliler, sonra da Hollandalılar, gemicilik için bir sığınak olarak müstahkem bir yerleşim fikri geliştirmişlerdi. Portekizlilerin kaleleri deniz trafiğini vergilendirmeye odaklanırken, Hollandalılarınkiler yerel ticarete, özellikle de baharat üretimi ve dağıtımına hâkim olmak için kullanıldı. İngilizler söz konusu olduğunda, müstahkem yerleşimlere olan bağlılık daha yavaş gelişti. Bunun Babür gücünün gerilemesiyle çok ilgisi vardı. Babürlüler ve Marathalar arasında ihtilafli olan bölgeye yakın bir konumda bulunan Bombay, yeterli savunma

¹⁰⁶ F. C. Danvers, *The Portuguese In India (Vol.1)*, Asian Educational Services, New Delhi, 1894, s.159-161.

¹⁰⁷ M. N. Pearson, *The New Cambridge History Of India (I.1): The Portuguese In India*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987, s.126-127.

¹⁰⁸ M. N. Pearson, *The New Cambridge History Of India (I.1): The Portuguese In India*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987, s.138-139.

olmadan bırakılamazdı. Bu yerleşim yeri 1661 yılında II.Charles'ın evlilik anlaşmasının bir parçası olarak Portekiz tarafından devredilmişti. Ancak kralın Portekizli kraliçesi Braganzalı Catherine, İngiltere'ye Bombay adasından daha fazlasını getirmiş, çaya olan düşkünlüğü İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'ni dünyanın en büyük tüccarı hâline getirecek bir moda yaratmıştır.¹⁰⁹

Fransa'nın Hindistan'daki ticaret merkezlerinin idari merkezi olan Pondicherry'den François Dupleiks, yakındaki İngiliz yerleşimi Madras'ı zayıflatmak için Hintli yöneticilerle entrika çevirmekten çok memnundu. Babürlü hükümdar Enverüddin hem Fransızları hem de İngilizleri barışı korumaya teşvik etti ve 1746'da oğlu Muhfuz Han'ı 10.000 kişilik bir orduyla savaş yasağını uygulamak üzere gönderdi. Adyar nehri kıyısında Muhfuz Han, Madras'a doğru yola çıkan 230 Avrupalı ve 700 Hintliden oluşan bir Fransız kuvvetiyle karşılaştı. Muhfuz Han, Fransızları durdurmaya çalıştığında, Fransız komutan adamlarına ateş açmalarını emretti: Bu karar sömürge tarihinde bir dönüm noktasıydı çünkü küçük ama disiplinli bir kuvvetin art arda açtığı yayılım ateşinin bir Babür ordusunu nasıl dağıtabileceğini gösteriyordu.¹¹⁰

Portekizlilerden itibaren Asya'daki tüm Avrupalı güçler sayısal zayıflıklarını yerel birlikleri askere alarak telafi etmeye çalışmışlardı, ancak Fransızlar bu askerleri sistematik olarak Avrupalı bir şekilde savaşmaları için eğiten ilk güç oldu. 1751'den sonra onlara sadece tüfek değil, aynı zamanda Avrupalı subaylar da sağladılar. Bu öncülüğü İngiliz Doğu Hindistan Şirketi takip etti ve bu süreçte İngiliz Hint Ordusu'nun temelleri atıldı. Burada tükenmez bir askerî insan gücü rezervi vardı. Mareşal Slim'in İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yorumladığı gibi, Burma'da Japon İmparatorluk Ordusu'na karşı kazanılan zafer "büyük ölçüde Asyalı olan bir ordu" tarafından elde edilmişti.¹¹¹

Madras'ı ele geçiren Fransızlar, St. David Kalesi'ni de ele geçirmeye çalıştı. Pondicherry'ye daha yakın olan bu kale ancak 300 kişi tarafından savunuluyordu ama aralarında Dupleiks'in ezeli rakibi Robert Clive da vardı. Kuşatma altındaki kaleye yardım etmek için Enverüddin 2500 adam gönderdi ve bunlar Fransızları Pondicherry'ye çekilmek zorunda bırakmaya yetti. Dupleiks Babürlülerle anlaşmak zorunda olduğunu fark etti ve Madras'ta elde ettiği ganimetlerle Enverüddin'e İngilizleri terk etmesi için rüşvet verebildi. Hatta Babür bayrağının bir hafta boyunca Madras'a çekilmesine bile izin vermiştir.¹¹²

¹⁰⁹ J. Mill, *The History Of British India In Six Volumes, (Vol. I)*, Baldwin, Cradock, And Joy, London, 1826, s.94.

¹¹⁰ Harriet Martineau, *British Rule In India: A Historical Sketch*, Smith, Elder And Co., London, 1857, s.69.

¹¹¹ Roper Lethbridge, *A Short Manual Of The History Of India: With An Account Of India As It Is*, Macmillan And Co., London, 1881, s.251.

¹¹² Lajpat Rai, *England's Debt To India: A Historical Narrative Of Britain's Fiscal Policy In India*, B. W. Huebsch, New York, 1917, s.46.

Avrupa'daki barış, Hindistan'daki düşmanlıkları resmen sona erdirdi ama Dupleiks'in entrikalarını sona erdirmeydi. Hatta Güney Hindistan'da o kadar başarılı oldular ki İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Fransa'nın Hintli müttefiklerine karşı harekete geçilmesini onayladı. Clive'in savaş meydanındaki müdahalesi Fransız etkisini kesin bir şekilde kontrol altına alıp Dupleiks'in Paris'e geri çağırılmasına neden olsa da Çin ticaretinin Hindistan'daki faaliyetlerini nasıl sürdürebileceği henüz anlaşılmadığından, askerî harcamalar şirket kârlarını derinden etkiledi. Çay hâlâ en çok talep gören emtia hâline gelmeliydi: 1701'de 8.000 sterlin olan değeri 1774'te 848.000 sterline çıkarak yüz kat artacak ve neredeyse tamamı İngiltere ve Amerikan kolonilerinde tüketilecekti.¹¹³

Clive kısa süre sonra Bengal'de başka bir krizle uğraşmak zorunda kaldı; Bengal valisi Siracüddevle, İngilizlerin Kalküta'da, Fransızların da Chandannagar'da tahkimat çalışmaları yapmasının kendisine karşı olduğuna inanıyordu. Bu yerleşimlerin yeni bir İngiliz-Fransız çatışmasına hazırlandığını keşfetmeyi beklemeyen Siracüddevle, 1756'da Kalküta'yı ele geçirdi. Clive bir yıl içinde durumu düzeltmiş ve Fransızları Chandannagar'dan kovmuştu. Clive'in Plassey'de Siracüddevle'yi yenilgiye uğratması sırasında muhtemelen on sekizinci yüzyıldaki diğer savaşlardan daha az çatışma yaşanmıştır, çünkü mesele günün geç saatlerinde Bengal kampına yapılan bir saldırıyla belirlenmiştir. Bir kez daha küçük bir İngiliz ordusu, büyük olasılıkla 30.000 kişilik daha büyük bir Hintli rakibini bozguna uğratmıştır. Siracüddevle'nin düşüşü İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'ni Bengal'de egemen kıldı.¹¹⁴ Güney Hindistan'da da Fransızlar, İngiliz komutan Eyre Coote'nin ikinci bir Plassey elde ettiği Vandivasi savaşında bozguna uğradı. Denizden yardım alamayan Pondicherry 1761'de teslim oldu. Görev sonrası Londra'ya çağrılan Clive zengin bir adam olarak İngiltere'ye çekildi ve bu başarı, diğerlerini de Hindistan'da şanslarını denemeye teşvik etti. İngiliz hükümeti, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi yetkililerinin zenginleşmesinden hiçbir zaman memnun olmadı, ancak ticaret ulusal ekonomi için o kadar değerliydi ki, Şirket'in Hindistan'da işlediği suçların Londra'daki davaları beraatle sonuçlanma eğilimindeydi.¹¹⁵

Clive'in halefleri, artık İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin alt kıtadaki daimi merkezi olan Kalküta'nın gücünü giderek arttırdı. Kuzey Amerika kolonilerinin kaybı İngiliz emperyal çıkarlarını doğuya yönlendirdi ve Londra'daki Maliye Bakanlığı'na her yıl 500.000 sterlin ödenmesini kurnazca ayarlayan ve Birleşik Krallık'ta dürüst bir imaj çizen Lord Cornwallis, Hindistan'da düpedüz emperyalizm yaparak itibarını kurtardı. Ancak 1797'de Richard

¹¹³ Robert Hunter, *The History Of India: From The Earliest Ages To The Fall Of The East India Company And The Proclamation Of Queen Victoria In 1858*, T. Nelson And Sons, London, 1863, s.28.

¹¹⁴ C. A. Bayly, *Indian Society And The Making Of The British Empire (The New Cambridge History Of India)*, Cambridge University Press, 2008, s.50.

¹¹⁵ D.C.Boulger, *The Story Of India*, H. Marshall & Son, London, 1897, s.64-65.

Wellesley'in atanması, savaşları Çin'deki afyon satışıyla finanse etmek zorunda kalmasına rağmen, şirketin rolünü ticaretin ötesine taşıdı. Wellesley, "Hindistan bir saraydan yönetilmeli, bir saymanlıktan değil, bir prensin fikirleriyle, müslin ve çivit tüccarınıninkilerle değil." diyordu.¹¹⁶

İngiltere, Fransa'nın yanı sıra Hollanda ve İspanya ile de savaş hâlindeydi; son müttefikleri Avusturya, yükselen Fransız general Bonapart tarafından henüz yenilmiş ve ayrı bir barış anlaşması imzalamak zorunda kalmıştı. Nore ve Spithead'deki isyanlar ise Kraliyet Donanması'nda morallerin bozulduğunu gösteriyordu. Fransa'nın Hindistan işlerine müdahale etme tehdidi karşısında yılmayan yeni genel vali, Kalküta'yı iyileştirmeye ve talimatlarına karşı gelenleri cezalandırmaya odaklandı. İlk olarak, uzun zamandır şirketin önünde engel çıkaran güney Hindistan'daki Maisur'u fethetti. Ardından Arthur Wellesley'i Marathalarla ilgilenmesi için görevlendirdi. Mısır'dan gelen Fransız tehdidi artık daha az ciddi olsa da Richard Wellesley, Napolyon'un hâlâ karadan ya da Kızıldeniz'den Hindistan'ı işgal etmeye çalışabileceğini düşünmekteydi. Napolyon için alt kıta her zaman bir İngiliz mülkünden daha fazlasıydı: onda Asya'nın zenginliği ve ihtişamıyla taçlandırılmış bir fetih vizyonuna ilham veriyordu.¹¹⁷

Marathalarla mücadele etmenin bir nedeni de artık 1775-1776 yıllarındaki Birinci Anglo- Maratha Savaşı sırasında olduğu kadar endişe verici görülmemeleriydi. Richard Wellesley, konfederasyonlarını Kalküta'nın kontrolü altına alma zamanının geldiğini düşünüyordu. Bu amaç doğrultusunda, kalan Fransızları Hindistan'dan kovması için kendisini yönlendiren İngiliz hükümetinden istemeden de olsa yardım aldı. Bu askerlerin çoğu Maratha'nın emrinde olduğu için, direktif genel valilere Baji Rao'nun yardımına gitme yetkisi verdi. Maratha Konfederasyonu'nun bu sözde lideri Pune'den çıkarılmıştı ve Kalküta'ya yaptığı çağrı Richard Wellesley'i memnun etti çünkü Baji Rao sadece toprak bırakmaya değil aynı zamanda vasal statüsünü kabul etmeye de hazırdı.¹¹⁸

Madras'tan yola çıkan Arthur Wellesley komutasındaki bir keşif kuvveti Pune'ye zorlanmadan ulaştı ve Baji Rao'yu eski görevine iade etti. İyileştirilmiş lojistiğin yanı sıra, yürüyüşteki ordu ister dost ister düşman olsun, Hindistan'da duyulmamış bir olay olan yağmalamanın olmaması da geçişi kolaylaştırdı. Arthur Wellesley'in İngiliz-Hint ordusu böyle bir emre, Yarımada Savaşı sırasında İngiliz kuvvetlerinin hiç olmadığı kadar açıktı. Bugünkü Jafrabad yakınlarında,

¹¹⁶ P. P. Pillai, *Economic Conditions in India*, George Routledge And Sons Ltd., London, 1925, s.249.

¹¹⁷ Trevor Lloyd, *Empire: The History Of The British Empire*, Hambledon Continuum, London, 2001, s. 56-57.

¹¹⁸ C. A. Bayly, *Indian Society And The Making Of The British Empire (The New Cambridge History Of India)*, Cambridge University Press, 2008, s. 102.

Assaye köyünde Marathalara yetiştirdi ve çok daha küçük bir orduyla savaşa girdi. Burada ve Argaum'da kazanılan zorlu zafer, Britanya'yı Hindistan'daki en büyük güç hâline getirdi.¹¹⁹

Marathalar geleneksel süvari taktiklerine güvenmiş olsalardı daha başarılı olabilirlerdi. Avrupalı piyade düzenlerini taklit ederek, kendilerini İngiliz Doğu Hindistan Şirketi sepoylarının yanı sıra İngiliz düzenli askerleriyle de karşı karşıya getirdiler. Richard Wellesley'in bu kadar çok Hint prensini yerinden etmesinin sorunlara yol açacağı öngörülemedi, oysa alt kıtanın bu kadar geniş bir alanında bu kadar hızlı gerçekleşen değişimin, kendi inanç ve geleneklerini sahiplenilen sepoylar arasında huzursuzluk yaratması kaçınılmazdı. Bu askerlere Avrupa tarzı üniforma giymeleri ve sakallarını kesmeleri emredildiğinde, Hindistan'ın güneyindeki Vellore'de bir isyan patlak verdi. En çok nefret edilen şey, tepesi ve deri kokartı olan silindirik bir şapka olan 'shako' idi, çünkü sepoyları İngiliz askerleri gibi giydirmenin onları Hristiyan yapmanın ilk adımı olduğu söyleniyordu. 1806'da Vellore'de sepoylar aniden orada konuşlanmış Avrupalı askerlere saldırarak yaklaşık 300 kişiyi öldürdü ve yaraladı. Hayatta kalan birkaç kişi, bir yardım kuvveti gelene kadar ana geçidin üzerindeki bir tabyada direndi. Daha sonra Vellore isyanının tamamen askerî bir mesele olduğu düşünüldü, ancak olayın İngiliz gücü üzerinde ciddiyetleri vardı: Hintli subaylar ve diğer rütbeliler, sonlarının yaklaştığına dair bir kehanete yanıt vermişti. Müslüman bir asker garnizondaki Avrupalıları öldürmek için bir komplo kurulduğu uyarısında bulunduğu, anlattıkları, çoğu komploya sempati duyan subaylardan oluşan bir komiteye havale edildi. Komite, iddianın temelsiz olduğunu rapor etti ve asker güvenilmez bulunarak hapse atıldı. Kargaşanın en endişe verici yönü, Hint İsyanı'nda yeniden ortaya çıkacak bir faktör olan dinin bir şikâyet olarak ilk kez dile getirilmesi idi. Din meselesinin kitleleri nasıl mobilize edebileceği, 1857 Sepoy (Süvari) isyanında kendisini bir kez dahagösterecekti.¹²⁰

1.4.2. Hindistan'da İngiliz Hâkimiyetinin Yerleşmesi

Hindistan tarihinin Modern Çağı, 1818 yılında İngiliz yönetiminin kurulmasıyla başlar. Bu çağ boyunca Hint yaşam koşullarında toplumu dönüştüren değişiklikler meydana gelmiştir. Orta Çağ'ın kişisel davranış idealleri, yönetenlerin ve yönetilenlerin siyasi davranışları, sınıflar, kastlar ve gruplar arasındaki sosyal ilişkiler yavaş yavaş değişmiştir. Kast, inanç ve ırka göre

¹¹⁹ Bipan Chandra, *History Of Modern India*, National Council of Educational Research and Training, New Delhi, 1971, s. 78.

¹²⁰ John F. Riddick, *The History Of British India: A Chronology*, Praeger Pub., Westport, 2006, s. 32.

bölünmüş halkların çeşitliliğinden, ülke için ortak sevgi bağlarıyla birleşmiş tek bir toplum geliştirmeye çalışıldı. Orta Çağ'daki yüksek ve alçak, kast içi ve kast dışı, dokunulabilir ve dokunulamaz, soylu ve sıradan ayrımları yerini herkesin eşitliği fikrine bırakmaya başladı.

Bu dönemde Hindistan'da faaliyet göstermeye başlayan yeni güçlerin bazıları maddi, bazıları ise manevi güçlerdir. Buhar ve elektrik gibi doğanın güçlerini kullanan Avrupa makinelerinin kullanılmaya başlanması Hindistan'ın ekonomik koşullarında devrim yaratmıştır. Hızlı seyahat ve iletişim araçları mesafeleri azaltmış ve farklı bölgelerdeki halkları birbirine yaklaştırmıştır. Nüfusun artması ve ormanların ve ıssız toprakların işgal edilmesi, ülkenin farklı bölgeleri arasındaki teması arttırmış ve Hint halklarının birliğinin gerçekleşmesini mümkün kılmıştır.

Bu dönüşüme yardımcı olan ahlaki faktörler arasında milliyetçilik fikrinin yayılması, rasyonel araştırma ve eleştiri ruhunun yeniden uyanması, toplumsal ilerleme ve bireysel kendini kanıtlama yer almaktadır. Bunlar, Batı insanının yaşamı ve idealleriyle temasın ve İngiliz edebiyatının incelenmesinin sonucuydu. İngiltere'nin etkin bir yönetim mekanizması, tek tip bir kanun sistemi ve eğitim yoluyla sağladığı barış, siyasi birlik ve sosyal eşitlik değişim sürecine güçlü bir şekilde yardımcı olmuştur.

Bu dönemin tarihi üç kısma ayrılabilir: (1) 1818'den 1858'e, (2) 1858'den 1919'a ve (3) 1919'dan 1947'ye kadarki dönem. İlk kısımda İngiliz egemenliği tamamlanmış ve yönetim sisteminin temelleri atılmıştır. İkinci bölümde, İngiliz yönetiminin etkileri ulusal birliğin sağlanması ve siyasi, sosyal ve dinî reform hareketleri şeklinde ortaya çıkmaya başlar. Üçüncü bölüm, özyönetim ve bağımsızlıkla son bulur.

1.4.3. Doğu Hindistan Şirketi Yönetimi Altında Hindistan (1818-1858)

Başlangıçta İngiltere tüccarları tarafından Hindistan ile İngiltere arasında ticaret yapmak üzere kurulan ticari bir kuruluş olan Doğu Hindistan Şirketi, orduları tarafından fethedilen Hindistan topraklarını yöneten siyasi bir organ hâline gelmişti. Şirketin karakterindeki bu değişiklik, İngiliz halkının ve Hükümetinin Şirkete yönelik görüşlerinde bir değişiklik meydana getirdi. Bunun sonucunda 1813 yılında Şirket'in tüzüğü yeniden gözden geçirildi. Şirketin ticaret tekelı kaldırıldı ve İngiliz hükümetinin egemenliği açıkça ortaya kondu.¹²¹ 1833 Yasası ile Şirket, Hindistan'daki İngiliz egemenliğinin yöneticileri olmaya devam etti, ancak bir ticaret şirketi

¹²¹ Fannie Roper Feudge, *India*, Lothrop & Co, Boston, 1880, s.329.

olmaktan çıktı. Yasa, Konsey'deki Genel Vali'ye Hindistan halkı için yasa yapma yetkisi verdi. 1835 yılında Kuzey-Batı Eyaleti (Daha sonra Birleşik Eyaletler olarak bilinecek.) Bengal'den ayrıldı ve yönetimi için bir Vali Yardımcısı atandı.¹²² 1853 Yasası Bengal için bir Vali Yardımcısı atanmasını mümkün kıldı. Yasama amacıyla Genel Vali, Yürütme Konseyi üyeleri ve diğerlerinden oluşan on iki kişilik bir Konsey kurdu.¹²³ 1858 tarihli Yasa, Doğu Hindistan Şirketi'nin elinde ya da yönetiminde bulunan tüm toprakları Kraliyet'e verdi. Şirketin yetki ve görevleri, memurları, mülkleri ve kuvvetleri Hindistan Dışişleri Bakanı'na devredildi ve ona danışmanlık yapmak ve yardımcı olmak üzere Hindistan Konseyi oluşturuldu. Genel Vali ve diğer yüksek memurların atamaları Kraliyet ya da Dışişleri Bakanı tarafından yapılacaktı. Kraliçe Viktorya'nın 1 Kasım 1858 tarihli bildirisi, değişikliği Hindistan halkına ve prenslerine duyurdu.¹²⁴

1818'den 1858'e kadar olan dönem; idari sistemin gelişmesi, anarşi ve kanunsuzluğun yerine barış ve düzenin kurulması açısından dikkate değerdir. İngilizler Hindistan'da tek tip bir hükümet sistemi kurdular ve böylece Hindistan halkları ve prensleri arasında siyasi birlik duygusu yarattılar. Ayrıca, sosyal ilerlemeyi ve dinî reformu teşvik eden iyi niyetli sosyal önlemler ve batı eğitimi getirdiler. Demir yollarının, postaların ve telgrafların kullanılmaya başlanması, kanalların ve yolların inşa edilmesi, Hindistan'ın ekonomik birliğinin temellerini atarak ulusal dayanışma için bir zemin hazırladı. İngiltere'den gönderilen genel valiler, Hindistan Dışişleri Bakanı'nın yönlendirmesi, kontrolü ve denetimi altında hareket eden İngiliz hükümetinin ajanlarıydı. Bu nedenle genel valiler tarafından izlenen politikalar ve alınan önemli tedbirler gerçekte Britanya'daki hükümetin kararlarıydı. Dolayısıyla bu politika ve önlemlerin her bir genel vali altında ayrı ayrı anlatılmasına gerek yoktur. 1818'den 1858'e kadar geçen kırk yıl içinde, Hastings Markisi'nden (1813-1823) başlayıp Earl Canning'e (1856-62) kadar sekiz genel vali görev yaptı.

İngilizler Bengal eyaletini fethettiklerinde Babürlülerin yönetim sistemini devraldılar, ancak bunu yavaş yavaş kendi amaçlarına uygun hâle getirdiler. O günlerde gelirlerin ana kaynağı topraktır. Bu nedenle, İngiliz yönetimine geçen her vilayetin toprak geliri sistemini düzgün bir şekilde düzenlemek gerekiyordu. Bengal'de izlenen Daimi Yerleşim sistemi kusurlu bulundu ve bu nedenle bu sistem yeni bölgelerde uygulanmadı. Sir Thomas Munro, Madras Başkanlığı'nda, Hint hükümetleri altında yöneticilerin gelir toplamak için zamindarları istihdam etmediklerini, doğrudan ekicilerle muhatap olduklarını tespit etti. Eski uygulamayı sürdürdü ve köylüler ile

¹²² Courtenay Peregrine Ilbert, *The Government of India*, Stevens And Sons, Ltd., London, 1898, s.94-96.

¹²³ Robert Watson Frazer, *British India*, T. Fisher Unwin Ltd., London, 1917, s.268.

¹²⁴ Courtenay Peregrine Ilbert, *The Government of India*, Stevens And Sons, Ltd., London, 1898, s.94-96.

hükümet arasına aracılardan girmesine izin vermedi. Her mal sahibinin elindeki arazi araştırıldı. Revize edilebilen oranlara göre değerlendirildi ve toprak sahibi, toprak gelirini doğrudan hükümete ödedi. Bu, *Ryotwari* (Peasant-köylü) sistemi olarak bilinmektedir. Bombay Başkanlığı'nda Mountstuart Elphinstone da benzer bir yöntem izlemiştir. Her tarla araştırıldı, toprakları sınıflandırıldı, her otuz yılda bir değerlendirme oranları hesaplandı ve tarlayı işgal eden kişi ,değerlendirilen geliri hükümete ödemek zorunda kaldı.¹²⁵

Agra eyaletinde Mahalwari yerleşimi yapıldı. Tek bir malikin ya da bir topluluğun sahip olduğu mülk ya da mülk grubu, değerlendirme birimiydi. Toprak geliri, zamindar ya da köy topluluğunu temsil eden zamindar tarafından hükümete ödenirdi. Kiracının zamindara ödemesi gereken kira da hükümet tarafından belirlenirdi. Kira ve gelir değerlendirmesi her otuz yılda bir gözden geçirilirdi. Pencap'ta yerleşim, Agra eyaletinde belirlenen çizgiyi izledi. Diğer vilayetlerde de yerel ihtiyaçlara uygun değişiklikler yapılarak benzer sistemler uygulamaya konuldu. Bu sistemlerin düzgün işlemesi için, altında gelir komiserleri ve tahsildarların çalıştığı Gelir Kurulları oluşturuldu. Tahsildarlara yargı ve yürütme görevleri de verildi. Ancak Madras'ta hiçbir komiser atanmadı. Eyaletlerde sistematik yerleşimlerin başlatılması ve bunlarla ilgilenecek idari kurumların kurulması, halkın ezici çoğunluğunu oluşturan köylülerin hayatına giren karmaşaya son verdi. Ancak ilk değerlendirmeler çok ağırdı ve büyük sıkıntılara neden oldu.¹²⁶

Koloni yönetimi altında hukuk ve ceza mahkemeleri ayrı ayrı örgütlenmişti. Sivil adalet için her vilayette en yüksek temyiz mahkemesi olan bir Sadr Divani Adalat vardı. Bu mahkemenin altında şehir mahkemeleri, sadr amiri mahkemeleri ve münşif mahkemeleri vardı. Benzer şekilde ceza adaleti için de bir Sadr Nizamat vardı. Adalat, aralarında oturum hâkimleri ve sulh hâkimlerinin mahkemelerinin de bulunduğu alt mahkemelerden gelen temyiz başvurularını dinliyordu. 1833 yılında bu mahkemelerden İngiltere'deki Privy Council¹²⁷'in yargı komitesine temyiz hakkı tanınmıştır. Eski köy Panchayat sistemi de mümkün olduğunca korunmuştur.

Warren Hastings 1781 yılında Müslümanların yüksek eğitimi için Kalküta Medresesini kurmuştur. Duncan tarafından 1791 yılında Varanasi'de Sanskritçe Koleji kurulmuştur. 18.yüzyıl sona ermeden önce Serampur'daki (Kalküta yakınlarında) misyonerler bir dizi okul açmıştır. 1800 yılında Wellesley tarafından Kamu Hizmeti için Fort William Koleji kurulmuştur. 1813 yılında Doğu Hindistan Şirketi eğitim amacıyla yüz bin rupi bağışta bulunmuş ve Kalküta'da bir dizi okul ve kolej açılmıştır. 1823'te Pandit Gangadhar Shastri,

¹²⁵ Robert Watson Frazer, *British India*, T. Fisher Unwin Ltd., London, 1917, s.270.

¹²⁶ E. A. Horne, *The Political System Of British India*, Clarendon Press, Oxford, 1922, s.29.

¹²⁷ Privy Council: Birleşik Krallık Özel Konseyi.

Agra Kolejini açmış ve ardından Bombay'da Elphinstone Koleji kurulmuştur. Tıp ve Mühendislik kolejleri ile Doğu çalışmaları içinde kolejler kurulmuştur.¹²⁸

1835 yılında, hükümetin sadece Doğu eğitiminin yaygınlaşmasına yardımcı olmasını isteyenler ile Hintlilere Batı eğitiminin öğretilmesini isteyenler arasındaki tartışma sona erdi. Bentinck ve Macaulay, 'kan ve renk bakımından Hintli ama zevk, fikir, ahlak ve zekâ bakımından İngiliz' bir sınıf yaratmaya karar verdiler. Batı kültürünün yayılması hükümetin sabit politikası hâline geldi. 1844 yılında, devlet hizmetinde istihdam için İngilizce eğitiminin gerekli olduğuna karar verildi. 1854 yılında Şirket Yöneticileri eğitimin yeniden düzenlenmesi için emir gönderdi. Buna göre, her vilayette bir Kamu Eğitimi Departmanı kuruldu ve Hint dilleri aracılığıyla eğitim verilen ilkokullar ile İngilizce ve diğer derslerin öğretildiği ortaokullar açıldı.¹²⁹

1829 yılında Sati uygulaması suç ilan edildi. Daha önce Hindistan yöneticileri tarafından dul kadınların gömülmesini durdurmak için birçok girişimde bulunulmuş olmasına rağmen, uygulama devam ediyor ve bu dönemde yayılıyordu. Bentinck, önde gelen Hindu reformcu Raja Ram Mohan Roy'un tavsiyesine uyarak dul kadınların ve küçük kız çocuklarının diri diri yakılmasını ya da gömülmesini yasa dışı ilan etti.¹³⁰

Thuglar Hindistan'ın huzuru için bir tehdit hâline gelen yağmacı çetelerdi. Etkili bir polis sistemi olmadığı için yollar güvensizdi ve Hint prenslerinin ordularının dağıtılması ve İngiliz fethinin ardından gelen genel huzursuzluk durumu, çaresiz adamlara kötü amaçlarını sürdürmek için topluluklar kurma fırsatı vermişti. Bentinck, Thugları bastırmak için güçlü önlemler aldı ve 1837'ye kadar bunların çoğu ortadan kaldırıldı.¹³¹

1843 yılında Ellenborough Hindistan'da köleliği yasakladı. Halefi Hardinge, Hindistan'ın bazı bölgelerinde ilkel kabileler arasında yaygın olan kadın, çocuk öldürme ve insan kurban etme uygulamalarını bastırdı.¹³² Auckland, büyük sulama işleri için ön adımlar attı. Hardinge, Ganj Kanalı'nın açılmasını sağladı ve Dalhousie, sulama kanallarına büyük önem verdi. Dalhousie; kanallar, yollar ve demir yolları gibi kamu işlerinin üstlenilmesi ve denetlenmesi için Bayındırlık İşleri Departmanını kurdu. Grand Trunk yolu yeniden inşa edildi ve demir yolları sistemi tasarlandı. Bombay ve Thana arasındaki ilk demir yolu hattı 1853 yılında açıldı. Elektrikli telgraf sistemi kuruldu ve posta sistemi geliştirildi. Sosyal reform önlemlerinin etkisi

¹²⁸ E. A. Horne, *The Political System Of British India*, Clarendon Press, Oxford, 1922, s.49.

¹²⁹ Barbara D. Metcalf, Thomas R. Metcalf, *A Concise History Of Modern India*, Cambridge University Press, New York, 2001, s. 81.

¹³⁰ Forbes-Lindsay, *India Past And Present Vol 1*, Asian Educational Services, New Delhi, 1903, s.238-239.

¹³¹ Harriet Martineau, *British Rule In India: A Historical Sketch*, Smith, Elder And Co., London, 1857, s.291.

¹³² Barbara D. Metcalf, Thomas R. Metcalf, *A Concise History Of Modern India*, Cambridge University Press, New York, 2001, s. 83.

tamamen iyi oldu. Bayındırlık işleri, özellikle demir yolları, telgraflar ve postalar, Hindistan'ın kaderi üzerinde büyük bir etkiye sahipti. Bunların hayata geçirilmesi Hindistan'ın birleşmesini mümkün kılmıştır.¹³³

Hindistan'daki İngiliz yönetiminin erken tarihinin iki yönü vardır. İngiliz Hükümeti'nin yararlı önlemleri yukarıda anlatıldı, ancak İngiliz fethinin bunun tersi bir yönü de vardı. Hindistan'ın yönetimi, amacı kâr elde etmek olan bir ticaret şirketinin eline geçti. Şirketin memurları, kendi çıkarlarını her şeyden üstün tutan ve boyunduruk altına aldıkları milyonların çıkarlarını çok az önemseyen tüccarlardı. Şirketin bencil politikasının sonucu, Hindistan ticaretinin ve sanayisinin gerilemesi, Hindistan'ın gelirlerinin Şirket hissedarlarına temettü ödemek için kullanılması oldu. Hindistan, İngiliz fethinden önce birçok endüstriye ev sahipliği yapıyordu. Pamuklu ve ipekli kumaşları dünya çapında ünlüydü. Dokuma ve iplikçilik, altın, gümüş, demir, bakır ve pirinç metal işçiliği, kâğıt imalatı, deri işçiliği, taş kesme, çömlekçilik, halıcılık, boyacılık, parfümcülük vb. zanaatlar yaygın olarak uygulanıyordu. Bu endüstriler Hintli işçilere büyük kazanç getiriyordu. Hint tarımı, ağır vergi yükü altında olmadığına, Hint nüfusunun tüm ihtiyaçlarını karşılayabiliyordu ve Hindistan çivit, tütün, şeker, afyon, tuz, kahve ve baharat ürettiyordu. Şirket'in ekonomi politikası Hint imalatının ve endüstriyel girişim ruhunun gerilemesine katkıda bulundu. Hint mallarının İngiltere'ye ithalatına ağır ve neredeyse yasaklayıcı vergiler konulurken Hindistan, İngiliz mallarını sadece nominal vergilerle almak zorunda bırakıldı.¹³⁴

Aynı yönde işleyen bir diğer önemli faktör de Hintli zanaatkâr ve esnafın İngiltere'deki imalatçılarla rekabet edememesiydi. Sanayi Devrimi, Batı'daki üretim yöntemlerini tamamen değiştirmiş, bunun sonucunda zanaatkârların evlerinde ilkel aletlerle üretilen Hint malları, buharla çalışan güçlü makineler aracılığıyla fabrikalarda büyük ölçekte üretilen mallarla rekabetedemez hâle gelmişti. Hindistan'ın iç ticareti, İngilizlerin seleflerinden devraldıkları, ancak dahakâtı bir şekilde tahsil ettikleri iç vergiler nedeniyle de zarar gördü. Bu vergiler, Hindistan'ın maddi refahı ve Hintli tüccarlar ile Şirket memurlarının ahlakı üzerinde kötü bir etkiye sahip olmasına rağmen, Şirket'e büyük bir gelir sağlıyordu ve Şirket de bu geliri feda etmek istemiyordu. Bazı iç vergiler Bentinck ve Auckland tarafından kaldırıldı. Hint sanatlarının, el sanatlarının ve sanayisinin gerilemesi köy yaşamına büyük bir darbe vurdu çünkü birçok işçi, topraksız işçi hâline geldi. Ancak İngiliz toprak geliri politikasının etkisi, ekicilerin yoksulluğunu ve sefaletini arttırmak oldu. Hükümetin ve Zamindar'ın zorlamaları onları tefecilerden borç almaya zorladı ve düşük gelirleri nedeniyle bu borçları geri ödeyemediler.

¹³³ Ajit K. Dasgupta, *A History Of Indian Economic Thought*, Routledge, London, 1993, s. 74.

¹³⁴ Ajit K. Dasgupta, *A History Of Indian Economic Thought*, Routledge, London, 1993, s. 76.

Topraklarını satmak zorunda kaldılar ve topraksız işçi sayısına yenilerini eklediler.¹³⁵

Lord Hastings'in fetihleri İngilizleri Hindistan'da üstün konuma getirmişti. Kuzeybatıda İngiliz egemenliğinin sınırları Sutlej Nehri'ne, Bahawalpur eyaletine ve Racputana sınırındaki çöle kadar uzanıyordu. Bu sınırın ötesinde Pencap ve Sind eyaletleri ve daha ileride Afganistan yer alıyordu. İngiliz Hükümeti'nin önündeki sorun, bu ülkelerle dostane ilişkiler kurmak ve onları İngiliz etki alanına sokmaktı. İngiliz Hükümeti, Rus gücünün Orta Asya'da hızla büyümesinden çok rahatsızdı. Rusya'nın Hindistan'a yönelik tecavüzlerinden korkuyordu ve sınır devletlerinin Rus etkisi altına girmesini istemiyordu. Doğuda, başkenti Ava'da bulunan Burma Krallığı, Trans-Gangetic yarımadasına hükmediyordu. Burmalılar Arakan, Manipur ve Assam'ı fethetmişlerdi ve bu bölgelerin sınırları İngiliz dominyonunun sınırlarıyla aynı çizgideydi. Maghlar olarak bilinen Arakan sakinlerinin çoğu Chittagong'a göç etti ve faaliyetleri İngilizler ile Burmalılar arasında sürtüşmeye neden oldu. İngiliz toprakları içinde, iç işlerinin kontrolünde belirli bir bağımsızlığa sahip olan, ancak yüce gücün egemenliği altında bulunan çok sayıda Hint eyaleti vardı. Bazı yöneticilerin idaresi verimsizdi ve konumları İngilizlerle yapılan anlaşmalarla güvence altına alındığından, tebaalarının refahını ihmal ediyorlardı.¹³⁶

Burmalılar İngiliz Hindistan'ının doğu komşularıydı. Burma'nın kuzeyindeki Pegu'nun yöneticileriydiler ve başkentleri Ava'ydı. Yavaş yavaş egemenliklerini güneye ve doğuya doğru genişletiyorlardı. Tenasserim, Arakan ve Manipur'u ele geçirdiler ve ardından 1821-1822'de Assam'ı fethettiler. İngilizler çok telaşlandı ve Burmalılar Doğu Hindistan Şirketi'nin topraklarına girme tehdidinde bulununca Genel Vali savaş ilan etti. Yangon'u işgal eden bir deniz seferi düzenlendi. Daha sonra İngiliz birlikleri kuzeye ilerleyerek Burmalı general Bandula'yı yendi ve Aşağı Burma'nın başkenti Prome'yi aldı. 1826 yılında imzalanan Yandabo Antlaşması ile İngilizler Arakan, Tenasserim, Assam, Cachar, Caynatia ve Manipur topraklarını elde etti.¹³⁷

Burma ile Doğu Hindistan Şirketi arasındaki ilişkiler gerginliğini korudu. Antlaşma, İngiliz yerleşiklere ve tüccarlara saygısızca davranan Burmalılar tarafından göz ardı edildi. Küçük olaylar savaşa yol açtı. Dalhousie, 1852'de Yangon'a birlikler gönderdi ve bu birlikler hızla ilerleyerek Martaban, Bassein ve Prome'yi ele geçirdi. Dalhousie, Aşağı Burma'nın ilhak edildiğini ilan etti. Ancak Kuzey Burma, Burma Kralının yönetiminde kaldı. Afganistan, Rusya

¹³⁵ Ajit K. Dasgupta, *A History Of Indian Economic Thought*, Routledge, London, 1993, s. 79.

¹³⁶ Sir Theodore Morison, *British India: From Queen Elizabeth To Lord Reading By An Indian Mahomedan*, Sir Isaac Pitman & Sons, Ltd., London, 1926, s. 178.

¹³⁷ George Devereux Oswald, *Sketches Of Rulers Of India (Vol. 1): The Mutiny Era And After; Dalhousie, Canning, Henry Lawrence, Clyde And Strathnairn, Lord Lawrence, Mayo, Nicholson, Havelock*, Clarendon Press, Oxford, 1908, s. 46.

ve İran Napolyon savaşları sırasında Ruslar Doğu'da ilerlemeye başlamıştı. 1826'da Persleri yendiler ve bu ülkede büyük bir nüfuz elde ettiler. İran'daki nüfuzlarından mahrum kalan İngilizler, dikkatlerini Rus işgaline karşı bir bariyer olarak kullanmak istedikleri Afganistan'a çevirdiler. Ancak Afganistan bu sırada bir kargaşa içindeydi. Ahmed Şah tarafından kurulan Durrani hanedanı, Barakzai aşiretinin reisi Dost Muhammed tarafından Kabil ve Gazne'den kovulmuştu. Bazı Durrani şefleri Herat ve Kandahar'ı ellerinde tutmaya devam etse de Durranilerin taht iddiacısı Şah Şüca Hindistan'a sığınmıştı. 1837'de Rusların desteğini alan Persler Herat'a doğru ilerledi ve şehri kuşattı. Dost Muhammed İngilizlerden yardım istedi ama İngilizler reddetti ve o da Ruslardan yardım istedi. Bunun üzerine Lord Auckland müdahale etmeye karar verdi. Basra Körfezi'ne bir deniz kuvveti göndererek İran Şahı'nı korkuttu ve Heratkuşatmasını kaldırmak zorunda bıraktı. Daha sonra Dost Muhammed'i tahttan indirmeye ve Şah Şüca'yı Kabil tahtına oturtmaya karar verdi. Maharaja Rancit Sing ve Şah Şüca ile bir antlaşma imzaladı ve Maharaja, Şah Şüca'yı geri getirmek için İngilizlerle iş birliği yapmayı kabul etti.¹³⁸

İngiliz kuvvetleri Sind üzerinden gönderildi. Kandahar ve Gazne ele geçirildi. Dost Muhammed, Kabil'den kaçtı ve Şah Şüca 1839'da İngiliz kuvvetleriyle birlikte şehre girdi. Ancak İngilizler Şah Şüca'nın otoritesini tesis etmekte başarısız oldular. Afganlar 1841 kışında ayaklanarak iki İngiliz subayını öldürdüler. Dost Muhammed'in oğlu Ekber Han, Afganların liderliğini üstlendi ve İngilizleri Kabil'i terk etmeye zorladılar. İngilizlerin geri çekilişi felaketle sonuçlandı, çünkü tüm kuvvetten sadece bir kişi Celalabad'a ulaşabildi. Artık Hindistan yönetiminin sorumluluğunu üstlenmiş olan Lord Ellenborough, General Pollock ve Nott'u (1842) durumu düzeltmek üzere gönderdi. İki kuvvet Kabil'e iki yönden ilerledi ve İngiliz esirleri kurtarıp İngiliz prestijini yeniden tesis ettikten sonra Hayber üzerinden Hindistan'a geri döndü. Dost Muhammed, Kabil'e döndü ve tahta yeniden oturdu. Birinci Afgan Savaşı, bir hükümdarı tahtından mahrum etmek için tamamen gereksiz bir girişimdi ve İngiliz kuvvetlerine, İngilizlerin Doğu'daki askerî itibarını büyük ölçüde düşüren ciddi geri dönüşler getirdi.¹³⁹

Sind; Haydarabad, Mirpur ve Talpur olmak üzere üç kola ayrılan Talpur Emirlerinin yönetimi altındaydı. İngilizler 1809'da onlarla ilişki kurmuş ve topraklarının bütünlüğünü garanti eden antlaşmalar yapmıştı. Auckland, Afganistan'ın işlerine karışmak gibi yanlış bir karar verdiğinde, antlaşmaları ihlal ederek İngiliz kuvvetlerini Sind üzerinden Afganistan'a gönderdi. Lord Ellenborough, bir fetih eylemiyle İngiliz gücünün ününü geri kazanmak istiyordu. Ayrıca Sind'in ilhakını İngiliz ticareti ve İngiliz Hindistan sınırının korunması için gerekli görüyordu.

¹³⁸ Sir Theodore Morison, *British India: From Queen Elizabeth To Lord Reading By An Indian Mahomedan*, Sir Isaac Pitman & Sons, Ltd., London, 1926, s. 193.

¹³⁹ R.C.Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People: Volume 9: British Paramountcy And Indian Renaissance Part I*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1963, s. 178-183.

Emirlerle kasıtlı olarak bir savaş kışkırttı ve Sir Charles Napier'i tasarımlarını gerçekleştirmesi için gönderdi. Napier, Beluci Emirlerini ayaklanmaya kışkırttı ve bu ayaklanmayı fetih için bir bahane olarak kullandı. Emirlerin güçleri Dabo'da ezildi ve eyalet 1843'te ilhak edildi.¹⁴⁰

Maharaja Rancit Sing 1839'daki ölümüne kadar hâkimiyet alanlarını büyük bir üstünlükle yönetmeye devam etti. Güçlü, ileri görüşlü ve âdil bir hükümdardı. Sih konfederasyonunun dağınık parçalarını birleştirmiş ve Pencap köylüsünü ve halkını kuzeybatıdan Afganların ve güneyden Marathaların korkunç istila tehdidinden kurtarmıştı. Güçlü ve disiplinli bir ordu kurmuş ve düzenli bir yönetim tesis etmişti. Rancit Sing'in yönetimi yardımsever bir otokratın kişisel yönetimiydi ve devamı, usta bir kişiliğe bağlıydı. Halefleri onun üstün niteliklerinden hiçbirine sahip değildi. Sonuç olarak ölümü üzerine düzensizlik güçleri serbest kaldı ve Sih gücü dağıldı. Oğlu Kharak Sing, zayıf bir halefti ve birkaç ay içinde öldü. Kharak Sing'in kısa süren iktidarı sırasında tahtın arkasındaki gerçek güç on sekiz yaşında bir genç olan oğlu Prens Nau Nihal Sing'di. Prens, yetenekli ve enerjiktir ama saray entrikalarına karışmış ve kendisine güçlü düşmanlar edinmişti. Kharak Sing Kasım 1840'ta öldü. Nau Nihal babası için son ayini yaptıktan sonra geri dönerken üstü kapalı bir geçidin altından geçerken yapının bir kısmı üzerine düştü ve aynı gece öldü. Pencap'ı kurtarabilecek ve güçlü bir yönetim getirebilecek tek adam böylece olay yerinden uzaklaştırılmış oldu. Annesi kendini naip ve eyaletin hükümdarı ilan etti, ancak otoritesi sadece birkaç ay sürdü. Rancit Sing'in tanınmış oğlu Şîr Sing, Ocak 1841'de Lahor'a saldırdı ve ordunun bir bölümü tarafından Mihrace ilan edildi. Bundan sonra devlet karışıklık içine düştü ve parti kavgaları ortaya çıktı. Ordu isyankardı ve Mihrace orduyu kontrol edemiyordu. İngilizler bu gelişmeleri büyük bir ilgiyle izlediler ve düzeni yeniden sağlamak için Pencap'ı işgal etmeyi ciddi olarak düşündüler. Sihler İngilizlerin planlarından şüpheleniyor ve bazı İngiliz subaylarının davranışlarından rahatsız oluyorlardı. İngiliz Hükümetinin iç işlerine karışması onları daha da güvensiz hâle getirmişti, ancak İngiliz ordusunun Afganistan'daki seferleri sırasında Sihler İngilizlere değerli yardımlarda bulunmuş ve bunun için Ellenborough onlara teşekkür etmişti. 1843 yılında Şîr Sing öldürüldü ve Rancit Sing'in bir başka oğlu Dalip Sing, annesi Rani Jindan Kaur'un himayesinde kral ilan edildi. Çeşitli Sih şefleri arasında naiplik ve vezirlik makamını elde etmek için bir mücadele başladı. Ancak ordu çok güçlü hâle geldi.¹⁴¹

Sihler, İngilizlerin er ya da geç Pencap'ı ele geçirmeye çalışacağına inanıyordu. İngilizlerin Bengal'den Sih Devleti'nin sınırlarına doğru sürekli ilerlemesi ve yakın zamanda Sind'i fethetmesi (1843) bu inançlarını doğruladı. İngilizler, özellikle Afgan Savaşı sırasında Sutlej

¹⁴⁰ John Keay, *India: A History, Revised And Expanded Edition*, Grove Press, New York, 2010, s. 419-420.

¹⁴¹ Julia Corner, *The History Of China & India Pictorial & Descriptive*, H. Washbourne, London, 1846, s. 347-348.

üzerinde askerî karakollar kurmuş ve güçlendirmişlerdi ve bu durum Maharaja Rancit Sing ile yapılan 1809 antlaşmasının ruhuna aykırı olarak görülüyordu. Muhtemelen Sihler de Şah Şüca'yı Kabil tahtına oturttukten sonra bazı İngiliz subaylarının Şah'ın konumunu güçlendirmek için Peşaver'i Sihlerden alıp Şah'a vermeyi teklif ettiklerini biliyorlardı. Lahor'daki İngiliz ajanının 1844-1845'teki faaliyetleri o kadar kışkırtıcıydı ki Sihler İngilizlerle savaşın kaçınılmaz olduğuna ikna oldular. Tüm bu süre boyunca, kıskançlıklar ve kişisel çekişmelerle parçalanmış Sih şefleri orduyu kontrol edemediler. Aslında ordu o kadar güçlüydü ki, Şîr Sing'in tahta çıkmasına yardım ettiği 1841'den beri Lahor'un siyasi hayatında ve kralların seçilip seçilmemesinde baskın bir rol oynuyordu. Bu nedenle bazı şefler, orduyu zayıflatmak ve bakan ya da yönetici olarak kendi konumlarını sağlamlaştırmak için gizliden gizliye İngilizlerle savaşmayı arzuluyorlardı. Böyle bir savaşın aynı zamanda devletlerinin bağımsızlığını kaybetmesiyle sonuçlanabileceğini düşünmüyorlardı. İngiliz birlikleri Ludhiana yakınlarındaki Sih köylerini işgal ettiğinde ve böylece Khalsa'nın egemenliğine el koyduğunda, ordu kendini tutamadı. Askerler Sutlej'i geçti ve 1845 kışında Birinci Sih Savaşı başladı.¹⁴²

İlk savaş Firozpur'a yirmi mil uzaklıktaki Mudki'de yapıldı. İngiliz ordusu 18 Aralık'ta Ambala ve Ludhiana'dan buraya gelmiş ve Sih ordusunun bir kısmı tarafından saldırıya uğramıştı. Sihlere Lal Sing komuta ediyordu ve onları savaşa dâhil ettikten sonra yanlarından ayrıldı, böylece Sihler 'yönlendirilmemiş cesaretlerinin' onları yönlendirdiği şekilde savaştilar. Lal Sing'in beklediği ve planladığı gibi yenildiler, ancak savaş, belirleyici bir savaş değildi. Sih ordusunun ana gücü Mudki'den yaklaşık on mil uzaklıktaki Firozşah'ta kamp kurmuştu. İngiliz birlikleri Mudki'den yürüyüşe geçti ve Sihlerin kamp kurduğu yerden yaklaşık dört mil uzaklıktaki bir yerde Firozpur tümeniyle güçlerini birleştirdi. İngilizler Firozşah'taki Sih mevzilerine saldırdı ve şiddetli bir savaş başladı. Burada yedeklere komuta eden Tej Sing, Lal Sing'in kuvvetleri kaçana kadar adamlarını savaşa sokmadı. Son anda bile, Tej Sing'in birliklerinin kararlı bir saldırısı durumu kurtarabilecekken, tereddüt etti ve birliklerini emirsiz bırakarak kaçtı. Sihler savaşı kaybettiler ama İngilizlere de ağır kayıplar verdirdiler. Sih ordusu Ocak 1846'da yeni çarpışmalar için tekrar dönmek üzere nehrin sağ kıyısına geçti. Bu arada İngilizler de enerjik bir hazırlık yapmış ve Hindistan'ın dört bir yanından takviye birlikler çağırılmıştı. 28 Ocak'ta Aliwal'da ve 10 Şubat'ta Sobraon'da bir savaş daha yapıldı. Ancak bu son savaştan önce Sihlerin bazı liderleriyle İngilizlerin Sih ordusuna saldıracağı ve yenildiklerinde ordunun kendi yönetimi tarafından açıkça terk edileceği ve böylece İngilizlerin Lahor'a yürümesine izin verileceği konusunda gizli bir anlaşmaya varıldı. Bu zaferlerden sonra İngilizler Lahor'a ilerledi ve Sihler Jolandhar Doab'ı ve Sutlej'in sol kıyısındaki tüm bölgeleri devrettikleri

¹⁴² Sir Theodore Morison, *British India: From Queen Elizabeth To Lord Reading By An Indian Mahomedan*, Sir Isaac Pitman & Sons, Ltd., London, 1926, s. 163-166.

bir antlaşma yaptı. Ayrıca büyük bir tazminat ödemek zorunda kaldılar. Ordunun küçültülmesini ve başkente bir İngiliz ikametgâhının atanmasını kabul ettiler. İngilizlerle iş birliği yapan Jammu Raja Gulab Sing, tazminatın büyük bir kısmını ödedi.¹⁴³

Antlaşmanın yarattığı durum istikrarsızdı. İngilizler ülkeyi ilhak etmemişti ama Sihlere çok az bağımsızlık bırakmışlardı. Böyle bir durumun kalıcı olması mümkün değildi. Küçük bir olay patlamaya yol açtı. Multan Divanı General Mulraj, vilayetinin hesaplarını doğru dürüst vermemişti ve geri çağrıldı. Görevi bırakmayı reddetti; Sih ordusu onun yanında yer aldı ve İngiliz Mukim, kuvvetlerini Multan'ı kuşatmaya gönderdi. Bazı Sih Sardarları yetkililere karşı ayaklandı. Lord Dalhousie, Lahor eyaletine savaş ilan etti ve General Gough'u ülkeyi işgal etmesi için gönderdi. Chillianwala'da Sihlerle çekişmeli bir savaş yaptı ama onları Gucerat'ta kesin bir yenilgiye uğrattı. Pencap ilhak edildi (1849) ve Sir Dalip Sing görevden alındı. Eyaletin idaresi Sihleri silahsızlandıran ve barışı tesis eden üç komiserden oluşan bir kurulun sorumluluğuna verildi.¹⁴⁴

Lord Wellesley'in Hintli hükümdarlara yönelik politikası ikincil ittifaklardan oluşuyordu. Bu politika uyarınca bir Hint devletinin bağımsızlığından vazgeçmesi, İngiliz Hükümetine tabi olması ve onu hükümdar olarak tanıması gerekiyordu. Devletin Hintli ya da yabancı bir güçle herhangi bir ittifaka girmesi yasaklanmış, ancak kendi izole toprakları içindeki otoritesi İngiliz Hükümetinin koruması altında güvence altına alınmıştır. Bu amaçla devlet, İngiliz subayları tarafından eğitilen ve komuta edilen bir İngiliz ordusu birliğinin bakımı için bir sübvansiyon ödemek zorundaydı.¹⁴⁵

Wellesley'in halefleri tarafından izlenen müdahale etmeme politikası mali kaygılar nedeniyle gerekliydi; bu nedenle tasarruf ihtiyacı ortadan kalkar kalkmaz müdahale etmeme politikasından vazgeçildi. Lord Hastings Genel Vali olduğunda, müdahale etmeme politikasını tersine çevirdi ve Wellesley'in politikasını yeniden canlandırdı. İngiliz egemenliğini pekiştirdi, İngilizlerin Hindistan'daki üstünlüğünü tesis etti ve Hintli hükümdarları bağımlı müttefikler hâline getirdi. Bu şekilde İngilizlerle tali ittifak ilişkisine giren devletler farklı büyüklükteydi ve Hindistan'ın her yerine dağılmışlardı. Büyük bir kısmı Racputana ve Orta Hindistan'da toplanmıştı. Bunların yanı sıra, Dekkan'da Satara, Nagpur, Haydarabad ve Maisur, en güneyde Travancore ve Koçi,

¹⁴³ Sir Theodore Morison, *British India: From Queen Elizabeth To Lord Reading By An Indian Mahomedan*, Sir Isaac Pitman & Sons, Ltd., London, 1926, s. 166-169.

¹⁴⁴ R. C. Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People: Volume 9: British Paramountcy And Indian Renaissance Part I*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1963, s. 283-286.

¹⁴⁵ T. W. Holderness, *Peoples And Problems Of India*, H. Holt and Company, New York, 1912, s. 181-183.

batıda Baroda ve kuzeyde Oudh önemli münferit devletlerdi.¹⁴⁶

Lord Amherst, Lord Hastings'in politikasında hiçbir değişiklik yapmadı. Görev süresi boyunca, taht veraseti konusunda bir anlaşmazlığın ortaya çıktığı Bharatpur'un işlerine müdahale etti. Raja Baldeo Sing İngilizler tarafından tanındı, ancak kuzeni Durjan Sal ona karşı çıktı ve hükümdarlık gücüne meydan okudu. İngiliz Başkomutanı direnişin üstesinden geldi ve 1826'da kaleyi ele geçirdi. Durjan Sal sınır dışı edildi.¹⁴⁷

Lord William Bentinck ,Hindistan'a müdahale etmeme talimatıyla geldi ve esas olarak bu emirlere uydu. Devlet işlerinin kötü yönetildiği Maisur'da yönetim 1832 yılında devralındı. Maisur yakınlarındaki Coorg eyaleti ile Assam'daki Caynatia ve Cachar eyaletleri ilhak edildi. Ancak işleri düzgün yürütülmeyen diğer eyaletlerin yöneticilerine Genel Vali sadece uyarı mektupları gönderdi. Bentinck, İngiliz topraklarında reformlar yapmakla yetindi ve barış bozulmadığı sürece devletlerin iç işlerine karışmak zorunda hissetmedi.¹⁴⁸

Lord Auckland ,Afganistan işleriyle meşgul oldu ve Hindistan eyaletleriyle çok az ilgilendi. Ellenborough'nun döneminde Gwalior eyaleti hükümetin dikkatini çekti. Naiplikle ilgili anlaşmazlıklar nedeniyle sorunlar ortaya çıkmıştı. Ordu otoriteyi ele geçirmişti ve tutumu endişe yaratıyordu. Genel Vali 1843 yılında orduyu dağıtmaya karar verdi ve İngiliz kuvvetleriyle birlikte Chambal'ı geçti. Devlet birlikleri Maharaja Pur ve Panniar'da yenilgiye uğradı ve dağıldı. Gwalior topraklarına pratikte dokunulmadı, ancak eski anlaşmalar gözden geçirildi. Devlet ordusu küçültüldü ve bir İngiliz birliği kuruldu.¹⁴⁹

1848'de göreve gelen Lord Dalhousie, batı medeniyetinin üstünlüğüne ve İngiliz yönetiminin nimetlerine büyük bir inanç duyuyordu ve Hint eyaletlerini silip süpürmek istiyordu. Onları verimsiz, ilerlemeyen ve gelişmekten aciz olarak görüyordu. Varlıklarına son vermek için, mümkün olan her yerde Lekelenme Doktrinini uyguladı. Bu doktrine göre, varlıklarını İngilizlere borçlu olan devletler, doğal mirasçılarının başarısızlığı durumunda egemen güce geçiyordu. Bu doktrin, evlat edinilen bir varisin doğal bir varisle aynı haklara sahip olduğu Hindu evlat edinme kuralına karşıydı. Lord Dalhousie, İngiliz döneminde ortaya çıkan ya da İngilizler tarafından ilhak edilme fırsatı varken bağışlanan devletlerin mirasçılarının evlat edinilmesine izin vermemiştir. Bu doktrini, hükümdarları doğal varisleri olmadan ölen

¹⁴⁶ William C. Pearce, *History Of India From The Earliest Times To 1880*, William L. Allison Co., New York, 1800, s. 166.

¹⁴⁷ Julia Corner, *The History Of China & India Pictorial & Descriptive*, H. Washbourne, London, 1846, s. 354.

¹⁴⁸ Barbara D. Metcalf, Thomas R. Metcalf, *A Concise History Of Modern India*, Cambridge University Press, New York, 2001, s. 104.

¹⁴⁹ V. A. Smith, *The Oxford History Of India*, Oxford University Press, Delhi, 1981, s. 461.

prensliklere uyguladı.¹⁵⁰

En büyük kızgınlığa neden olan önlem, Oudh'un ilhakı oldu. Oudh, 1765 yılında Allahabad Antlaşması'nı imzalayan Shuja-ud-Daulah zamanından beri İngilizlerin müttefikiydi. Birbiri ardına gelen Genel Valiler, Navabların bağımsızlığını azaltmış ve prensliğe ağır yükler yüklemişti. Bunun sonucunda mali bozukluklar artmış ve hükümet verimsiz hâle gelmişti. İngiliz korumasının garantisi altında kendilerini güvende hisseden yöneticiler, iyi bir yönetim için tüm teşviklerini kaybettiler. 1818 ile 1858 yılları arasında yarı bağımsız Hint eyaletleri tamamen güçsüz duruma düşürüldü. En büyük eyaletlerden bazıları Britanya Hindistanı'na dâhiledilirken, diğerleri de tamamen en büyük güce tabi kılındı. Birçoğu Şirket Hükümetinin gücü vekudretinden o kadar etkilenmişti ki 1857 İsyanına katılmaktan kaçındılar.¹⁵¹

1.4.4. 1857 İsyanı ve Hindistan'da İngiliz Hâkimiyetinin Tesisi

Lord Dalhousie 1856'da Hindistan'dan ayrıldığında, bir fırtınanın yaklaşmakta olduğundan ve Hindistan'daki İngiliz varlığıyla ilgili endişe duyulacak bir durumdan şüphelenmemişti. Ancak Lord Canning'in görevi devralmasının üzerinden henüz bir yıl geçmemişti ki, Hindistan kargaşaya sürüklendi. 1857'de meydana gelen ayaklanmanın nedenlerini anlamak için, İngilizlerin Hindistan'da kurduğu egemenliğin karakterinin, geçmişteki tüm egemen güçlerden farklı olduğunu hatırlamak gerekir. İngiliz egemenliği, eski siyasi düzenin tamamen sonlandırılmasıdır. Hintliler, politik sistemden tamamen dışlanmış ve milyonların kaderi Büyük Britanya idaresinin tercihlerine bırakılmıştır. Hintliler tüm kritik karar alma mekanizmasından el çektiler ve sadece alt düzey pozisyonlarda istihdam edilmiştir. Halk, pratikte silahsızlandırılmış ve istilacısından daha aşağı görülmüştür.¹⁵²

İngiliz egemenliğinin ekonomik ilk sonuçları servetin tükenmesi ve Hint sanayi ve ticaretinin ağır darbe almasıdır. İngiliz varlığı ile birlikte sadece askerî ve idari birimlerdeki insanlar işsiz kalmadı, aynı zamanda birçok zanaatkâr, esnaf, tüccar ve banker de iflasın eşiğine geldi, çünkü ekonomik kayıpların telafisi çok daha yavaş ve zordu. İngilizlerin beraberlerinde getirdikleri

¹⁵⁰ Robert Hunter, *The History Of India: From The Earliest Ages To The Fall Of The East India Company And The Proclamation Of Queen Victoria In 1858*, T. Nelson And Sons, London, 1863, s. 264.

¹⁵¹ William C. Pearce, *History Of India From The Earliest Times To 1880*, William L. Allison Co., New York, 1800, s. 183.

¹⁵² William C. Pearce, *History Of India From The Earliest Times To 1880*, William L. Allison Co., New York, 1800, s. 185.

Batı uygarlığının etkisi, yerli halkın benimsediği kültürü yıkmaya başladı. Eğitim sistemi 'Panditlerin ve Mevlevilerin' tekelinden çıkıp İngiliz eğitimcilerin eline geçiyordu. İlkeleri tamamen farklı bir eğitim türü eskisinin yerini alıyordu ve eski gelenekler ve kurumlar tamamen göz ardı ediliyordu. Bu durum iki yönlü bir zorluk yarattı. Birincisi, Hint toplumuna hâkim olan sınıfların sosyal üstünlüğü yıkıldı ve yabancı bir halk olan İngilizler onların yerini almaya başladı. İkincisi, yeni kültürün ilerleyişi din için bir tehdit oluşturuyor gibi görünüyordu. Sıradan insanların zihinleri doğal olarak çok karışıktı.¹⁵³

Siyasi koşullar genel bir huzursuzluk ortamı yarattı. Hintli birliklerin düşük maaş, yavaş terfi ve sınırlı imkânlar vb. hizmet koşullarıyla bağlantılı özel şikâyetleri vardı. Bardağı taşıran son damla, 'inek ve domuz yağına batırılmış fişeklerin' piyasaya sürülmesiydi. Bu durum Hindu ve Müslüman askerleri öfkелendirdi ve ayaklanarak inançlarının düşmanı olarak gördükleri İngilizleri devirmeye karar verdiler. Başlangıçta durum isyancılar açısından elverişli görünüyordu, çünkü Hindistan'daki Avrupalı askerlerin sayısı o sırada büyük ölçüde azalmıştı ve İngiliz ordusunun prestiji Afganistan'daki son felaketler ve Kırım Savaşı'nın gidişatı nedeniyle zedelenmişti.¹⁵⁴

Delhi ve çevresi, Agra ve Oudh eyaleti, Orta Hindistan ve Bihar olmak isyanın birkaç aktif merkezi vardı. Ayrıca Pencap'ta, Haydarabad'da, Bombay Başkanlığı'nda ve Racputana'da iç karışıklıklar meydana geldi. İsyana toprak ağaları, şefler ve prensler önderlik ediyor, Müslümanların ve Hinduların dinî liderleri de onları destekliyordu. Ancak izlenecek stratejiye dair ortak bir plan yoktu. Her lider kendi savaşını veriyordu ve birleşik bir muhalefet sergileyemiyorlardı. Öte yandan, İngiliz kuvvetleri iyi eğitilmiş subayların komutası altındaydı. Büyük fonlara, savaş mühimmatına ve diğer kaynaklara sahip olan bir hükümet tarafından destekleniyorlardı. İsyân, başından itibaren başarısızlığa mahkumdu.¹⁵⁵

İlk çatışmalar 10 Mayıs 1857'de Merut'ta meydana geldi. İngiliz askerî operasyonları Delhi, Lucknow ve Kanpur şehirleri ile Rohilkhand ve Orta Hindistan coğrafyasına yöneldi. Delhi, İngiliz destekçisi Sihlerin yardımıyla ele geçirildi ve İmparator Bahadır Şah tahttan indirilerek Yangon'a sürüldü. Lucknow uzun süren bir direniş gösterdi ama neticede İngiliz Başkomutanının eline geçti. II. Baji Rao'nun oğlu Nana Sahib'in bulunduğu Kanpur, İngiliz kuvvetleri tarafından başlangıçta kolayca işgal edildi ancak çatışmalar süresince birden fazla kez el değiştirdi. Rohilkhand'da Hafız Rahmat Han'ın oğlu vali ilan edildi ancak gücünü bir yıl

¹⁵³ H. Forbes-Lindsay, *India Past And Present Vol 1*, Asian Educational Services, New Delhi, 1903, s. 116-117.

¹⁵⁴ Sudhindra Bose, *Some Aspects Of British Rule In India*, The Chesnutt Printing Co., Iowa, 1916, s. 94-95.

¹⁵⁵ Robert Hunter, *The History Of India: From The Earliest Ages To The Fall Of The East India Company And The Proclamation Of Queen Victoria In 1858*, T. Nelson And Sons, London, 1863, s. 277.

kadar koruyabildi. Orta Hindistan'da Jhansi ve Gwalior, isyanın ana merkezleriydi. Jhansili Rani Laksmi Bai ve Tatya Tope İngilizlere uzun süre karşı koydular, ancak Rani, birliklerinin başında savaşıırken öldürüldü ve Tatya Tope esir alınarak idam edildi. Bihar isyancılarının lideri Babu Kunwar Sing, seksen yaşında olmasına rağmen, İngilizlere karşı büyük bir cesaret ve beceriyle savaştı, ancak savaşta yaralandı ve sonrasında öldü. 1859 yılına gelindiğinde barış sağlandı ve ardından düzen yeniden tesis edildi.¹⁵⁶

Hint isyanının sona ermesiyle birlikte, eski siyasi sisteminin yeniden canlandırılması hayali de sona ermişti. Hindistan için artık geçmişe bakmak anlamsızdı. İsyân başarısızlığa uğramasına rağmen, İngiliz yönetim sisteminde radikal değişikliklere yol açtı, nitekim Doğu Hindistan Şirketi'nin kar odaklı ticari yönetim sistemini silip süpürdü. Hindistan Hükümeti 1858 Yasası ile Şirketten Kraliyete devredildi ve Hindistan Dışişleri Bakanı görevi Kontrol Kurulu Başkanından devraldı. 1 Kasım 1858'de Allahabad'da düzenlenen büyük Durbar'da okunan Kraliçe'nin Bildirisi, yapılan değişiklikleri Hindistan halkına duyurdu.¹⁵⁷

1.4.5. Kraliyet Yönetiminde Hindistan, 1858-1919

Hint tarihinin Modern Çağı, insanların yaşamında meydana gelen büyük değişimler açısından dikkate değerdir. Tarih Öncesi Çağ'da Hindistan, ilerlemeleri tarihinin malzemesini oluşturan ırklar tarafından iskân edilmiştir. Aryan Yerleşimleri Çağında, tarihi boyunca ülkeye hâkim olan kültür, yaşam ve kurumlara damgasını vurmuştur. Antik Çağ'da Ari ve yerli kültürler kaynaşmış, bu kültür tüm ülkeye yayılmış ve böylece mukadder birliğin temelleri atılmıştır. Ancak ulusal birlik arzusu toplumda ve devlette kalıcı bir vücut bulamamıştır, çünkü vilayetlerin, kabilelerin ve kastların bölünmüşlüğü bir ulus fikriyle birleştirilememiştir. Ancak Budist ve Cayna inançlarının yayılması ve Asoka, Chandragupta II ve Harsha'nın gibi imparatorlukların kurulması bu hedefe işaret etmektedir.

Orta Çağ boyunca birleşme yönünde bir adım daha atılmıştır. Delhi Sultanları ve Babür hükümdarlarının imparatorlukları, Hindistan halkları için ortak hâle gelen bir medeniyetin büyümesiyle desteklenen kalıcı bir siyasi birlik duygusu yarattı. Hindistan'ın sanatçıları, şairleri ve azizleri bu birliğin ifadesiydi. Toplum, değişimin itici gücünü hissetti. İrksal bölünmeler

¹⁵⁶ V. A. Smith, *The Oxford History Of India*, Oxford University Press, Delhi, 1981, s. 457-458.

¹⁵⁷ Peter Robb, *A History Of India*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, s. 185.

kesin bir gerileme yaşadı ve sosyal bölünmeler sınıflar, kastlar ve topluluklar olarak birleşmeye başladı. Ülkenin tüm ticaret ve sanayiler için birliği gerçekleşmemiş olsa da Hindistan değerli ve hafif sanayi ürünleri için tek bir pazar hâline geldi.

Modern Çağ'da Hindistan'ın İngilizler tarafından fethedilmesi ve İngiliz yönetiminin kurulması, siyasi birliğin gerçekleşmesini mümkün kılan koşulları sağlamıştır. 1858'den 1919'a kadar olan dönemin tarihi, ulusal birlik bilincinin hızla büyümesiyle ilgilidir. Kast temelli bölünmeler sertliğini kaybetmeye ve eski ırk ve kabile ayrımları ortadan kalkmaya başlamıştır. Toplumsal farklılıkların vurgulandığı doğrudur, ancak aynı zamanda komşuluk bağları güçlenmiş ve Hindistan'da yaşayan herkesin tek bir topluma ait olduğu duygusu ortaya çıkmıştır. Bu duygu ilk olarak eğitimli sınıflar arasında ve şehirlerde uyandı, ancak hızla daha geniş çevrelere yayıldı. Yayılmasıyla birlikte daha derin, daha güçlü ve daha zengin hâle geldi ve dinden sonra en güçlü davranış motifi olarak zaferi kesinleşti. Milliyetçilik duygusu toplumun gelişimine yeni bir ivme kazandırdı. Bölünmüş ve dağınık yaşam merkezlerinin yerine, Hindistan giderek daha fazla organik bir bütünlüğe sahip olmaya başladı. İlerleme ruhu toplumu dinî, ekonomik ve siyasi yaşamında reform yapmaya itti ve edebiyat, bilim ve sanatta ifadesini buldu.

Milliyetçiliğin büyümesi hükümetin doğasını ve faaliyetlerini etkiledi. Dönemin başında İngiliz Hükümeti yalnızca gücünü aldığı İngiliz halkına karşı sorumluydu. Zaman geçtikçe hükümet, yönetilenlerin fikirlerinin tanınması ve kararlarını etkilemesi gerektiğini fark etti ve ulusal bilinç daha yaygın hâle geldikçe, hükümetin halka karşı sorumlu olması gerektiği yönündeki doğal arzu ortaya çıktı ve Swaraj'ın kurulması için hareket güçlendi.

Dolayısıyla, dönemin tarihinin üç yönü vardır: Bir yönüyle, İngiliz Hükümetinin tarihidir, yani idari sistemin gelişiminin, idarenin farklı alanlardaki faaliyetlerinin ve hükümetin Hindistan sınırlarındaki güçlerle ilişkilerinin tarihidir. İkinci açıdan, ya hükümetin ya da halkın kendi eylemlerinin bir sonucu olarak meydana gelen sosyal değişimlerin tarihidir. Üçüncü açıdan ise, milliyetçiliğin büyümesiyle birlikte gerçekleşen siyasi ilerlemenin tarihidir.

1.4.5.1. Kraliyet Dönemindeki Anayasal-İdari Gelişmeler ve Reformlar

1858 Yasası, Hindistan'ın idaresi için nihai sorumluluğu, İngiliz Kabinesi'nin bir üyesi olan ve önlemleri ve politikaları için İngiliz Parlamentosu'na karşı sorumlu olan Dışişleri Bakanı'na

verdi. Ayrıca kendisine yardımcı olması ve tavsiyelerde bulunması için Hindistan Konseyi'ni kurdu. Konsey, Kraliyet tarafından atanan ve Hindistan deneyimine sahip bir dizi üyeden oluşuyordu. Mali konularda Konsey'in onayı gerekliydi, ancak bunun dışında Konsey'in kararları Dışişleri Bakanı için bağlayıcı değildi. Daha sonraki kanunlar Konsey'in kontrolünü azalttı ve yetkiyi Dışişleri Bakanı'nın elinde topladı. 1907'de dönemin Dışişleri Bakanı Lord Morley, Konsey'e iki Hintli üye ekledi.¹⁵⁸

1858 Yasası Hindistan'daki hükümet sisteminde hiçbir değişiklik yapmadı. Hindistan Dışişleri Bakanı'nın genel denetimi ve yönlendirmesi altında, Hindistan Genel Valisi Hindistan Hükümeti'nden sorumluydu ve hem sivil hem de askerî idareyi kontrol ediyordu. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması ve 1870'te Kızıldeniz'e telgraf kablosunun döşenmesiyle birlikte, Dışişleri Bakanı'nın Hindistan Hükümeti üzerindeki kontrolü daha da artma eğilimi gösterdi.¹⁵⁹

Genel Vali'ye, 1858'de dört olağan üyeden oluşan ve Başkomutan'ın da olağanüstü üye olarak yer aldığı bir Yürütme Konseyi yardımcı oluyordu. Olağan üyelerin sayısı 1861'de beşe, 1874'te ise altıya çıkarıldı. Her üye bir bölümden sorumluydu ve tüm küçük meseleleri çözme yetkisine sahipti. Daha önemli meseleler, bazı durumlarda Konsey kararlarını geçersiz kılma yetkisine sahip olan Genel Vali'nin başkanlığında haftada bir kez toplanan Konsey'de görüşülüyordu. Yavaş yavaş yetkiler, tüm önemli meselelerde vilayet valilerine danışan Genel Vali'de yoğunlaştı. 1909 yılında, bir Hintli olan Bay Sinha (daha sonra Lord Sinha) ilk kez Yürütme Konseyi'ne atandı. Hindistan Hükümeti'nin altında Eyalet Hükümetleri yer alıyordu. 1858'den 1918'e kadar iki tür vilayet vardı: (1) Düzenleyici ve (2) Düzenleyici olmayan, hukuk ve örgütlenme sistemleri bakımından farklılık gösteren. Bazı İl Hükümetlerinin başında valiler, diğerlerinin başında ise vali yardımcılarını bulunuyordu; birinci grup, ikinciye göre daha fazla özgürlük ve yetkiye sahipti. Bu ayrımlar 1918 yılında kaldırılmıştır. Eyalet Hükümetleri, Konsey'deki Genel Vali'nin emirlerine uymak ve yaptıkları işlemlerden onu haberdar etmek zorundaydı. Böylece otorite, Hindistan Hükümeti'nde merkezileştirildi. Hindistan'da yasa yapma konusunda en yüksek otorite İngiliz Parlamentosu'ydu. İngiliz Hükümeti 1853 yılında Genel Vali Konseyi'ne kanun yapma yetkisi verdi ve yasama amacıyla Konsey'e altı üye ekledi. 1861 yılında İmparatorluk Yasama Konseyi yeniden düzenlendi. Konsey, Genel Vali'nin Yürütme Konseyi ile birlikte en az altı, en fazla on iki üyeden oluşuyordu. Bu Konsey'e ilk olarak Genel Vali tarafından aday gösterilen ve aralarında Patiala Mihracesi, Varanasi Racası ve Sir Dinkar Rao (o zaman Holkar Eyaleti başbakanı) olmak üzere üç Hintlinin de bulunduğu memur olmayan üyeler getirildi. Daha sonra Hintliler sadece Hint Devletleri arasından değil,

¹⁵⁸ Stanley A. Wolpert, *A New History Of India*, Oxford University Press, New York, 2009, s. 275.

¹⁵⁹ Percival Spear, *India, Pakistan And The West*, Oxford U.P., London, 1967, s. 154-155.

aynı zamanda Britanya Hindistanı'ndan ve emekli memurlar, avukatlar vs. arasından da seçildi. 1861 tarihli Kanun uyarınca Bengal, Bombay ve Madras'ta (1862) ve N.W.P.'de (1886) eyalet yasama konseyleri kuruldu.¹⁶⁰

1892 yılında Parlamento tarafından kabul edilen bir kanun ile İmparatorluk Yasama Konseyi'nin ilave üye sayısı en az altıdan ona ve en fazla on ikiden on altıya çıkarıldı. Bu yasa, Konsey'in Hükümet'in gelir ve gider tahminlerini görüşmesine ve yönetim işleriyle ilgili sorular sormasına olanak sağlamıştır. Ayrıca, Hindistan Yasama Konseyi'ne İl Yasama Konseyleri aracılığıyla üye seçilmesini de öngörüyordu. İl Konseylerinin üye sayısı da arttırılmış ve bunlardan bazılarının belediye ve ilçe kurulları ile üniversiteler aracılığıyla seçilmesi öngörülmüştür. Vilayet Konseyleri 1886 yılında Birleşik Vilayetlerde, daha sonra da Pencap ve diğer vilayetlerde kurulmuştur. 1909 yılında Konseyler tekrar reforme edilmiştir. İmparatorluk Yasama Konseyi'nin ilave üye sayısı altmışa çıkarıldı; bunlardan yirmi yedisi, bazıları Müslümanlar ve Zamindarlar gibi özel seçmenler, diğerleri ise il konseylerinin resmî olmayan üyeleri tarafından seçilecekti. İl Konseylerinde de benzer değişiklikler yapılmış ve üyelerin çoğunluğunun resmî olmayan kişilerden oluşması ilkesi kabul edilmiştir. Ayrıca kapsam ve işlevleri de genişletilmiştir. Değişikliklerin sonucu Hindistan'da bir parlamenter sistemin kurulması değildi, ancak sorumlu hükümete giden yolda ileriye doğru bir adım teşkil ediyorlardı. 1919 yılında, Bay Montagu'nun Hindistan Dışişleri Bakanı ve Lord Chelmsford'un Genel Vali olduğu dönemde, daha önemli siyasi değişiklikler yapıldı ve yasama organları yeniden oluşturuldu. İngiliz Parlamentosu ilk kez iktidarın halka devredilmesi gerektiği ilkesini kabul etti. Ancak 1919 Yasası bu ilkeyi sadece Eyalet Hükümetlerine uyguladı. Görevleri sırasıyla devredilen ve ayrılmış konular olarak iki kısma ayrıldı. Yasa, İl Hükümetlerini, devredilen konuları etkileyen yasama ve idari konularda Hindistan Hükümetinin kontrolünden bağımsız hâle getirdi, çünkü bu konularda sorumluluk İl Yasama Konseylerine devredildi. Eyaletin Yürütme Hükümeti iki kısma ayrılmıştı; bir kısımda eyaletin başı olarak vali ve onun ayrılmış konulardan sorumlu Yürütme Konseyi üyeleri, ikinci kısımda ise vali ile devredilen konulardan sorumlu bakanlar yer alıyordu. Vali ve Yürütme Konseyi üyeleri Kraliyet tarafından beş yıllığına atanmaktaydı. Vali, bakanları Konsey'in seçilmiş üyeleri arasından atıyordu ancak bakanlar sadece Konsey'in güvenini korudukları sürece görevde kalıyorlardı. İl Yasama Konseyleri, valinin Yürütme Konseyi üyeleri ile aday gösterilen ve seçilen üyelerden oluşuyordu; üyelerin en fazla yüzde yirmisi memurdu ve en az yüzde yetmiş seçiliyordu. Toplam üye sayısı farklı vilayetlerde farklılık göstermekteydi; Bengal en büyük, Merkez Vilayetler ise en küçük sayıya sahipti. Topluluklara ve özel sınıflara özel temsil hakkı

¹⁶⁰ Burton Stein, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010, s. 246-248.

tanınmıştır. Yasama meclislerinin yetki ve imtiyazları mali, yasama ve idari konularda genişletilmiştir. Ayrılmış konular İngiliz Parlamentosu'nun yetkisi altında kalmaya devam etti, ancak devredilen konular, Konsey'deki temsilcileri aracılığıyla onları kontrol eden halkın otoritesine uygun hâle getirildi. Devredilen konular arasında eğitim, sanayi, yerel özyönetim, sağlık, tüketim ve tarım vardı. İmparatorluk Yasama Konseyi'nin yerini Danıştay ve Yasama Meclisi olmak üzere iki meclisten oluşan bir Yasama Organı aldı. Danıştay'ın 33'ü seçilmiş ve 27'si aday gösterilmiş -çoğunluğu memur- 60 üyesi vardı. Yasama Meclisi ise 104'ü seçilmiş ve geri kalanı aday gösterilmiş 145 üyeden oluşuyordu. Bu şekilde oluşturulan Hindistan Yasama Meclisi, İngiliz Parlamentosuna bağlı bir kanun yapma organıydı.¹⁶¹

Yargı sistemi bu dönemde yeniden düzenlenmiştir. 1858'den önce uygulanan kanunlar çok çeşitliydi: İngiliz kanunları, Hindu ve Müslüman kanunları, eski gelenek ve düzenlemeler. Daha sonra kanunlar tek tip hâle getirildi ve kodifiye edildi. Hindistan Ceza Kanunu 1861 yılında kabul edilmiştir. Değişiklik ihtiyacı ortaya çıktıkça kanunlar zaman zaman revize edildi. Farklı mahkeme sistemleri 1861 yılında yeni bir sistemle değiştirildi. Kalküta, Madras ve Bombay'da ve daha sonra Allahabad'da ve diğer eyaletlerde Yüksek Mahkemeler kuruldu ve eski Sadr Adalatlar ve Yüksek Mahkemeler kaldırıldı. Yüksek Mahkemeler hem hukuk hem de ceza davaları için temyiz mahkemeleriydi. Belirli konularda kararları İngiltere'deki Privy Council'e temyiz edilebiliyordu.¹⁶²

Kamu hizmetlerine yapılacak atamaları düzenlemek üzere 1858 yılında Dışişleri Bakanı yetkilendirilmiştir. Hindistan Kamu Hizmetine atamaların Londra'da rekabetçi bir sınav yoluyla yapılması ilkesi 1833 yılında kabul edilmiş ve 1858 yılında yeniden teyit edilmiştir. 1863 yılında ilk Hintli sınavda başarılı oldu, ancak bu şekilde hizmete giren Hintlilerin sayısı az kaldı. Daha sonra, Hintlilerin sınavsız olarak devlet memuru olarak atanabileceği kurallar getirildi. Yasal kamu hizmeti 1888 yılında kaldırıldı. Kamu hizmetleri üst, taşra ve alt olmak üzere üç kola ayrıldı. Hindistan Kamu Hizmeti, adalet de dâhil olmak üzere genel yönetim işleri kendisine emanet edildiği için en önemli kurumdu. Hükümetin politikasını şekillendiriyordu, çünkü üst düzey kontrol içeren tüm önemli makamlar üyeleri tarafından yürütülüyordu. Hindistan Kamu Hizmeti ağırlıklı olarak İngilizlerden oluşuyordu. Taşra Teşkilatı, Hindistan'da işe alınıyordu ve Hintlilerden oluşuyordu. Maaşları birinci servisten daha düşüktü ve rütbeleri de daha aşağıdaydı. Üçüncü Hizmet ise Ast Hizmet olarak biliniyordu. Maaşları ve rütbeleri

¹⁶¹ Peter Robb, *A History Of India*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, s. 154-159.

¹⁶² R. C. Majumdar, *An Advanced History Of India*, MacMillan-St. Martin's Press, London, 1967, s. 127-129.

Taşra Hizmetinden daha düşüktü.¹⁶³

Hindistan Hükümeti'nin 1858'de Kraliyet'e devredilmesiyle birlikte Hint Ordusu'nun yeniden örgütlenmesi gerçekleştirildi. Şirket'in Avrupalı birlikleri Kraliyet'in hizmetine devredildi ve böylece tüm birlikler Kraliyet'in hizmetkârı hâline geldi. Hintli birliklerin sayısı büyük ölçüde azaltıldı, böylece İngilizlerin Hintli birliklere oranı yarı yarıya düştü. Toplar Hintlilerin elinden alındı ve İngilizlerin sorumluluğuna verildi. Ordular, tek bir kontrol altına alındıkları 1895 yılına kadar üç başkanlık için ayrı ayrı örgütlendi. 1907 yılında ordu, savaş koşullarına uygun bir temelde yeniden örgütlendi. 1893'ten sonra ordu için Hintlilerin askere alınması giderek daha fazla savaşçı ırklar olarak adlandırılan ırklarla sınırlandırıldı, böylece Pencaplılar, Sihler ve Gurkhalar en büyük kısmı oluşturmaya başladı. Başkomutan, Hindistan Hükümeti altında ordunun idaresi için tek yetkiliydi. Yüksek rütbeli subaylar, ister İngiliz ister Hint birliklerine komuta etsinler, görevlerini Kral'dan alırlardı. 1917'de Hintli subaylar ilk kez Kral'ın Komisyonuna uygun hâle getirildi. Hint birliklerinin diğer Hintli subayları, Kral'ın Komisyonundan daha düşük rütbeli olan Genel Vali'nin Komisyonuna sahipti.¹⁶⁴

1.4.5.2. Hindistan Hükümetinin İç Politikası

İdari sistemin gelişimini izledikten sonra, Hindistan'ın iç işlerinde hükümetin faaliyetlerini ilişkilendirmek gerekir. Hindistan Hükümeti'nin 1858 yılında Kraliyet'e devredilmesiyle mali yönetim sistemi değiştirilmiştir. İlk olarak, Hindistan gelirlerinin harcanması Dışişleri Bakanı ve Konseyinin kontrolü altına alındı ve Hindistan Hükümetine sınırlı harcama yapma yetkisi bırakıldı. Hindistan'da eski sistemin yerini İngiliz modelini takip eden bir organizasyon aldı. Tüm gelir ve giderleri kontrol etmek üzere 1859 yılında ayrı bir Maliye Bakanı atandı ve İl Hükümetleri sadece Merkezî Hükümetin temsilcileri hâline getirilerek mali işler merkezileştirildi. Bütçe hazırlama sistemi getirildi. Hindistan Hükümeti'nin ilk Maliye Üyesi olan James Wilson, bütçe kalemlerinin uygun bir şekilde sınıflandırılmasını sağladı, vergilendirme ilkelerini ortaya koydu ve gelir vergisini devletin gelir kaynağı olarak tanıttı. 1881 yılında Lord Ripon'un Maliye Üyesi Sir Evelyn Baring, hesapların tutulmasında önemli değişiklikler yaptı. Hesapları kontrol etmek ve incelemek üzere hesap departmanının başına bir

¹⁶³ G. M. Dutcher, *The History Of Nations Vol 5: India-Persia*, P. F. Collier & Son Company, New York, 1907, s. 246.

¹⁶⁴ Bipan Chandra, *India's Struggle For Independence*, Penguin Random House India Pvt. Ltd, New Delhi, 1989, s. 421-424.

Kontrolör ve Genel Denetçi getirildi. 1858 yılında merkezî finans sistemi kuruldu. İmparatorluk Hükümeti harcamaların her dalının en küçük ayrıntılarını kontrol ediyordu. Ancak bu sistem, Hindistan gibi büyük, sosyal ve ekonomik koşulları çok çeşitli olan bir ülkenin ihtiyaçlarına uygun değildi. İmparatorluk Hükümeti, idarenin giderek karmaşıklaşan yapısıyla baş edemeyeceğini anladı ve temsilcileri olan Eyalet Hükümetlerinin gevşek, savurgan ve cimri olduklarını gördü. Bu nedenle 1870 yılında Lord Mayo, belirli harcama kalemlerinin eyalet hükümetlerine devredilebileceği ve bunun için Hindistan gelirlerinden hibe yapılabileceği bir mali ademimerkeziyetçilik planı hazırladı. Bu plan iyi işledi ve 1877 yılında Lord Lytton tarafından değişikliklerle genişletildi. Lytton, eyaletin giderlerini karşılamak üzere eyalet hükümetlerine belirli gelir kalemlerinden pay verdi ve düzenlemeyi her beş yılda bir yeniden gözden geçirilebilir hâle getirdi.¹⁶⁵

Sir Evelyn Baring 1882'de başka değişiklikler de yaptı. Bazı gelir kalemleri tamamen vilayeteait hâle getirilirken, diğer bazı gelir kalemleri de vilayetlerin olağan giderlerini karşılayabilmeleri ve gerekli iyileştirmeleri yapabilmeleri için İmparatorluk ve Vilayet Hükümetleri arasında değişen oranlarda paylaştırıldı. Böylece Vilayet Hükümetleri imparatorluk kontrolünden belli bir ölçüde bağımsızlık elde etti. 1904 yılında taşra maliyesi sorunu Lord Curzon'un dikkatini çekti. Lord Curzon, Eyalet Hükümetlerinin gelir ve harcamalarına daha kalıcı bir ilgi gösterilmesini sağlayacak yeni bir çözümün ilkelerini ortaya koydu. Gelir başlıkları ikisi arasında belirtilen oranlarda paylaştırıldı. İmparatorluk gelirleri imparatorluğu ilgilendiren konularla ilgili harcamaları karşılarken, vilayet gelirleri de genel idare için vilayet içinde yapılan harcamalardan sorumlu kılındı. Böylece, gelir tahsislerinin belirlenmesinde vilayetin ihtiyaçları ve ulus inşa eden birimlerin gelişimi göz önünde bulundurulmuştur. Yerleşim beş yıllık yerine yarı kalıcı hâle getirildi. 1912 yılında, sabit tahsisler gelir paylarına dönüştürülerek 1904 sisteminin kusurları daha da giderildi ve yerleşim kalıcı hâle getirildi. İl Hükümetlerinin yeni vergiler ve krediler toplamasına izin verilmedi, ancak İmparatorluk Hükümeti büyük yerel fayda sağlayan projeleri karşılamak için hibe yapmaya istekli olduğunu ifade etti. İmparatorluk Hükümetinin kontrolü azaltıldı.¹⁶⁶

Hindistan Hükümeti'nin 1919 tarihli yasası, vilayetlere mali bağımsızlık vermiş ve merkezî hükümetin kaynaklarını vilayetlerin kaynaklarından tamamen ayırmıştır. Bölünmüş gelir başlıkları sistemi kaldırıldı ve bununla birlikte İmparatorluk Hükümetinin vilayetlerin ihtiyaçlarına yönelik denetimi de ortadan kalktı. Vilayetler, sınırlar dâhilinde, borçlanma

¹⁶⁵ Bipin Chandra, *History Of Modern India*, National Council of Educational Research and Training, New Delhi, 1971, s. 155-157.

¹⁶⁶ D. C. Boulger, *India In The Nineteenth Century*, H. Marshall & Son, London, 1901, s. 253-257.

yetkisinin yanı sıra vergilendirme hakkını da elde etti.¹⁶⁷

Hindistan Hükümeti'nin başlıca harcama kalemleri şunlardır: (1) ordu ve donanma dâhil askerî masraflar; (2) genel idare ve adalet dâhil kamu hizmetleri; (3) demir yolları, posta, telgraf ve sulama dâhil bayındırlık işleri ve (4) açlık yardımı, sağlık hizmetleri, tıbbi masraflar ve eğitim dâhil maddi ve manevi refah çalışmaları. Giderlerini karşılamak için Hükümetin ana gelir kaynakları şunlardı: (1) Arazi geliri ve gelir vergisi; (2) İçki gibi tüketim malları üzerindeki özel tüketim vergisi de dâhil olmak üzere dolaylı vergiler; (3) Gümrükler veya Hindistan'a ithal edilen ürünler üzerindeki vergiler; kumaş, şeker ve likör gibi yiyecek ve içecek maddeleri, mamul mallar, makineler, yağlar vb. ve Hindistan'dan ihraç edilen jüt, pirinç, çay, deri vb. ürünler; (4) Afyon, tuz ve orman ürünleri gibi hükümet tekelleri ve (5) Demir yolları ve sulama işleri gibi üretken kamu işleri.¹⁶⁸

Maliyenin tarihi üç döneme ayrılır. 1858'den 1876'ya kadar Hükümetin harcamaları yılda yaklaşık 50 milyon Rupî civarında kaldı. Bu dönemde herhangi bir genişleme savaşı yapılmadı ve diğer kalemlere yapılan harcamalar sabit kaldı. 1876'dan 1900'e kadar zor zamanlar yaşandı, ülke bir dizi kötü mevsim geçirdi ve geniş alanlarda kıtlık ve açlık hüküm sürdü. Sınırdaki Rusya'nın baskısı Hükümeti pahalı savunma operasyonlarına girişmeye zorladı ve İngiliz devlet adamlarının ileri politikasının bir sonucu olarak Afganistan ve Burma'da pahalı savaşlar yürütülmek zorunda kaldı. Hindistan Hükümeti'nin gelirleri, İngiliz imalatçıların çıkarlarını gözeterek benimsemek zorunda kaldıkları serbest ticaret politikasından etkilendi. Dahası, Hindistan para biriminin temelini oluşturan gümüşün fiyatındaki düşüş nedeniyle mali durum karışıklık tehdidi altındaydı. Gümüş arzındaki ani artış, Hint rupisinin değerinin düşmesine neden oldu ve Hükümet altın standardını benimsemeye ve gümüşün serbestçe basılması için darphaneleri kapatmaya yönlendirildi. Sonraki dönemde, 1900'den 1919'a kadar, harcamalar yaklaşık 200 crore'a yükseldi. Dönemin ilk yıllarında askerî harcamalar Lord Curzon'un sınır politikası nedeniyle ve 1914'ten itibaren de Birinci Dünya Savaşı nedeniyle artmıştır. Diğer tüm harcama kalemlerinde artışlar meydana gelmiştir, çünkü Hükümet faaliyetleri her yönde çoğalmıştır ve ayrıca kamu borçlarının faizi önemli ölçüde artmış ve Hindistan gelirleri üzerindeki en ağır yüklerden biri hâline gelmiştir. Gelirler söz konusu olduğunda en büyük artışlar gelir vergisi, özel tüketim, gümrük, demir yolları ve sulamada gerçekleşmiştir. Tuzdan elde edilen gelir sabit kalmış, afyondan elde edilen gelir ise düşmüştür.¹⁶⁹

On dokuzuncu yüzyıl boyunca İngiltere'de kamuoyu, sanayinin Hükümet tarafından doğrudan

¹⁶⁷ Arthur Cotterel, *Asia: A Concise History*, John Wiley & Sons Pte. Ltd., 2011, s. 355.

¹⁶⁸ P. Banerjea, *Fiscal Policy In India*, Macmillan and Co., Limited, Calcutta, 1922, s. 52.

¹⁶⁹ P. Banerjea, *Fiscal Policy In India*, Macmillan and Co., Limited, Calcutta, 1922, s. 56.

teşvik edilmesine karşıydı. Bu nedenle Hindistan Hükümeti, Hindistan'ın sanayileşmesine doğrudan yardımcı olmak için çok az şey yapmıştır. Dahası, Hükümet serbest ticaret politikasını benimsemek zorundaydı, bu da büyüyen sanayilere dolaylı yardımda bulunmayı bile imkânsız hâle getiriyordu. Başta Birleşik Eyaletler ve Madras olmak üzere Eyalet Hükümetleri tarafından sanayi departmanları oluşturmak için bazı çabalar sarf edilmiştir, ancak Hindistan Dışişleri Bakanı Lord Morley, devlet tarafından ticari hatlarda sanayi işlerinin üstlenilmesine karşı çıkmıştır ve Hükümetin yapmasına izin verilen tek yardım deneyim, eğitim ve bilgi toplama şeklinde olmuştur. Bununla birlikte Hükümet; orman ürünleri, tuz ve afyon üretim ve satışını kontrol etmek üzere orman, tuz ve afyon departmanlarını organize etti. Ayrıca kıtlık, salgın ve hastalıklar nedeniyle insanların çektiği acıları dindirme sorumluluğunu da üstlendi. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında kıtlıklar oldukça sık görülüyordu ve bazıları çok şiddetliydi. 1876-1878 yıllarındaki büyük Dekkan kıtlığından sonra Hükümet 1883 yılında bir komisyon atamış ve bu komisyon, kıtlık yardımına ilişkin tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyelerin en önemlileri arasında çocukların ve kadınların korunması ve bu tür ihtiyaçların karşılanması için Hükümet gelirlerinden bir buçuk milyon rupi ayrılması yer almaktaydı. Bu fon ,sefalet ve sıkıntı olasılığını büyük ölçüde azaltmıştır.¹⁷⁰

1881 yılından itibaren çocukları ve kadınları korumak ve işçiler için daha iyi koşullar sağlamak amacıyla bir dizi işçi kanunu çıkarıldı. Sıhhi koşulların iyileştirilmesine yönelik önlemler 1864 yılında başladı. Ancak 1896'da veba salgını korkunç bir şekilde patlak verdiğinde, Hükümetin dikkati bu soruna çekildi ve sıhhi departman örgütlendi. Ancak sağlık hizmetleri için verilen ödenekler oldukça yetersizdi ve hem kentlerde hem de köylerde yoksulların yaşam koşulları o kadar yetersizdi ki Hindistan, dünyanın tüm uygar ülkeleri arasında en yüksek ölüm oranına ve en düşük ortalama yaşam beklentisine sahipti. Ancak yüksek ölüm oranına rağmen Hindistan'da nüfus büyük ölçüde artmıştı. Bazı yazarların tahminlerine göre, Orta Çağ boyunca Hindistan'ın nüfusu on ile on dört milyon arasındaydı. İlk nüfus sayımının yapıldığı 1872 yılında bu rakam 20 milyonun üzerine çıkmış, 1921 yılında ise yaklaşık 32 milyona ulaşmıştır. Nüfusun artması ekonomik koşullar üzerinde çok etkili olmuştur. Hindistan'da afyon ekiminin kısıtlanması konusunda Hükümetin politikasını ahlaki yarar düşünceleri etkilemiştir. 1908 yılında Hükümet, Çin'e afyon ihracatının azalacağını garanti etmiş ve bu kaynaktan elde edilen gelirden feragat etmeye karar vermiştir. Hükümetin politikası, yasa dışı içki üretimini ve satışını teşvik etmeden özel tüketim vergisinden elde edilen geliri arttırmaktı.¹⁷¹

¹⁷⁰ K.M. Panikkar, *A Survey Of Indian History*, The National Information & Publications Ltd., Bombay, 1947, s. 260-264.

¹⁷¹ W.S. Lilly, *India And Its Problems*, Sands & Co., London, 1902, s. 281-283.

19. yüzyıl boyunca Hükümet, Hindistan'da iletişim ve ulaşım araçlarının geliştirilmesini üstlendi. Kara yolları, demir yolları, postalar ve telgraflar aracılığıyla ülkeyi açtı ve Hindistan'ı buharlı gemiler ve kablolar aracılığıyla dünyaya bağladı. Bu girişimlerin ekonomik koşullar üzerindeki etkisi devrim niteliğindeydi, çünkü Orta Çağ koşullarını yavaş yavaş dönüştürdüler ve Hindistan'ın modern ekonomik yaşamının temelini oluşturdular. İngiliz öncesi dönemde Hindistan'da demir yolu yoktu ve yollar kötüydü. Nüfus birimleri olan köyler izole edilmiş ve kendi içlerine kapanmış durumdaydı ve ülkenin bir bölümü ile diğer bölümü arasındaki temas çok azdı. 19. yüzyılın ortalarına kadar bu koşullarda çok az değişiklik oldu. Lord William Bentinck ve Lord Dalhousie, iletişimi büyük ölçüde genişleten ve geliştiren planlar gerçekleştirdiler ve 19. yüzyılın sonunda büyük bir ilerleme kaydedildi. 1919 yılına gelindiğinde, 50.000 milden fazla metal yol, yaklaşık 150.000 mil metal olmayan yol ve yaklaşık 35.000 mil demir yolu inşa edilmişti. Posta ve telgraf olanakları da bunlarla birlikte genişledi. Süveyş Kanalı'nın 1869'da açılması, buharlı gemiciliğin örgütlenmesi ve deniz altından kabloların döşenmesi Hindistan'ı dış dünya ile yakın temasa geçirdi. Tarım alanlarını genişleten sulamanın geliştirilmesi, tek tip bir para birimi ve gümrük tarifesi sisteminin sağlanması, serbest iç ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve tarımsal ve endüstriyel koşullardaki değişiklikler de ekonomik geçişi teşvik etti. Geçişin sonuçları, halkların eski izolasyonunun bozulması ve toplumun ekonomik yapısının değişmesi oldu. Hindistan'da tarım artık sadece yerel ihtiyaçları karşılamak için yapılmıyordu. Jüt ve çay gibi yeni ürünler üretilmeye başlandı. Farklı bölgeler kendi doğal koşullarına uygun farklı ürünlerin üretiminde uzmanlaşmaya başladı. Köyün kendi kendine yeterliliği ortadan kalkmaya başladı, bir bölgenin diğerine bağımlılığı arttı ve ülke çok sayıda ayrı pazara bölünmek yerine tek bir pazar oluşturdu. Nüfus artık alışlagelmiş yerlerine ya da ikametgâhlarına ve alışlagelmiş uğraşlarına hapsolmamıştı. Bir yerden başka bir yere ve bir meslekten başka bir mesleğe geçme eğilimi daha fazlaydı. Böylece gelenek ve statünün katılıkları yerini rekabete bırakıyor ve yaşam esnek ve ilerici hâle geliyordu. Bu güçlerin baskısı altında tüm ülke tek bir ekonomik birim hâline geliyordu.¹⁷²

1857'de yaşanan korkunç olaylar Hükümeti sosyal reform önlemleri almakta korkuttu. Hindistan'da iyi ya da kötü sosyal gelenekler büyük ölçüde dine dayanıyordu ve Hükümet, Hintlilerin isyanının sosyal meselelere müdahalesinden kaynaklandığı sonucuna vardı. Bu nedenle Hükümet uzun bir süre boyunca toplumsal ilerlemeye aktif bir ilgi göstermedi ve yasalar yoluyla reform yapılmasını isteyenlerin taleplerine kulak asmadı. Ancak Lord Lansdowne zamanında (1888-1893), Hükümetin endişeleri azaldı ve 1892'de on iki yaşın

¹⁷² Roper Lethbridge, *A Short Manual Of The History Of India: With An Account Of India As It Is*, Macmillan And Co., London, 1881, s. 80-84.

altındaki kız çocuklarını koruyan ve çocuk yaşta evliliği kontrol eden bir Yasa çıkarıldı.¹⁷³

1854'te başkanlık bölgelerinde Kamu Eğitimi Bölümleri kuruldu ve ardından 1857'de Kalküta, Bombay ve Madras'ta üç üniversite kuruldu. Londra Üniversitesi model olarak alındı ve bu nedenle bu üniversitelere öğretim görevi değil, sadece sınav yapma görevi verildi. 1882-1883 yıllarında Hükümet, üniversite eğitimi konusunda rapor hazırlaması için bir komisyon atadı ve ardından biri 1885'te Lahor'da, diğeri 1887'de Allahabad'da olmak üzere iki sınav üniversitesi daha kuruldu. Lord Curzon'un Eğitim Komisyonu (1902-1904) üniversitelerin temel karakterini değiştirmeden organizasyonlarını değiştirmiştir. 1916'da kurulan Kalküta Üniversitesi Komisyonu, Hindistan'da öğretim ve yerleşim üniversitelerinin kurulmasını tavsiye etmiştir. Banaras Hindu Üniversitesi ve Aligarh Müslüman Üniversitesi, Hindistan'da varlıklarını kamu bağışına borçlu olan ilk üniversiteler olmalarına rağmen, bu ilkeleri takip etmiştir. Ortaöğretimde de büyük ilerleme kaydedilmiş, ancak ilköğretim, dönem boyunca çok geri kalmıştır.¹⁷⁴

Gazeteler Hindistan'da İngiliz yönetiminin kurulmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Şirket yönetiminin ilk günlerinde, bunların ilki İngilizlerin sahip olduğu İngiliz gazeteleriydi. Daha sonra Hintliler tarafından İngilizce'nin yanı sıra Hint dillerinde de gazeteler çıkarılmaya başlandı. Şirket bu gazeteler üzerinde sıkı bir kontrol uyguluyordu ancak 1835 yılında Lord Metcalfe tam bir ifade özgürlüğü tanıdı. Lord Lytton 1878'de Hint dillerindeki gazetelerin özgürlüğünü kısıtlayan Yerel Basın Yasasını çıkardı. Lord Ripon bu yasayı yürürlükten kaldırdı, ancak 1910 yılında kısıtlamalar yeniden getirildi.¹⁷⁵

Kraliçe'nin 1858'deki bildirisinde Hintlilerin tüm görevler için uygun sayılacağı vaat edilmiş ve 1861'den itibaren Yasama Konseylerine Hintliler aday gösterilmiştir. Başkanlık şehirlerinde belediyeler Doğu Hindistan Şirketi'nin ilk günlerinden beri mevcuttu. 1842 ve 1862 yılları arasında, büyük nüfus merkezlerinde belediyelerin kurulmasına izin veren yasalar çıkarıldı. Lord Mayo onların çalışma alanlarını genişletti. Görevleri genişletildi ve seçim sistemi getirildi. Lord Ripon, 1883-1884'te seçim sistemini genişletti, bir ölçüde mali kontrol sağladı ve memur olmayanların başkan olarak seçilmesine izin verdi. Ayrıca Yerel Bölge Kurullarını kurdu. 1915 yılında daha fazla ilerleme kaydedildi. Seçilmiş unsur genişletildi, memur olmayan başkanların

¹⁷³ V. A. Smith, *The Oxford Student's History Of India*, Clarendon Press, Oxford, 1921, s. 364-365.

¹⁷⁴ Denis Judd, *The Lion And The Tiger: The Rise And Fall Of The British Raj, 1600-1947*, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 138.

¹⁷⁵ George M. Dutcher, *The History Of Nations Vol 5: India-Persia*, P. F. Collier & Son Company, New York, 1907, s. 255-256.

istihdamı artırıldı ve finans üzerinde daha fazla kontrol sağlandı.¹⁷⁶

1.4.5.3. Hindistan Hükümeti'nin Dış Politikası

Hindistan Hükümeti'nin komşu devletlerle olan ilişkileri, Büyük Britanya'nın Avrupa devletleriyle olan ilişkilerine bağlıydı, çünkü Hindistan Hükümeti, Britanya Hükümeti'nin bir alt koluydu ve Britanya Parlamentosu tarafından belirlenen politikayı uygulamakla yükümlüydü. Hindistan Hükümeti'nin bu dönemdeki dış politikasını anlamak için Büyük Britanya'nın dış politikasını kısaca ele almak gerekir. Büyük Britanya'nın on dokuzuncu yüzyılın ortalarında Avrupa kıtasında iki ciddi rakibi vardı: Rusya ve Fransa. Rusların iki emeli vardı; İstanbul'u ilhak etmek ve Doğu'daki imparatorluklarını genişletmek istiyorlardı. Her iki konuda da çıkarları İngilizlerinkine karşıydı ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca iki güç, düşmanca tutumlarını sürdürdü. Fransızlar 1871'de Almanlar tarafından yenilgiye uğratıldı ve iki eyaletini kaybetti. Bir sömürge imparatorluğu kurmaya hevesliyidiler ve Afrika'nın çeşitli bölgelerinde ve Hint-Çin'de egemenliklerini kurmuşlardı. Tüm bu bölgelerde, komşu topraklara sahip olan İngilizlerle çatışmaya girdiler. Dolayısıyla bu iki ulus 19. yüzyıl boyunca da düşmanca ilişkiler içindeydi.

Yirminci yüzyılın başlarında Almanya, Avrupa'da egemen güçlerden biri hâline geldi ve sanayisinin, ticaretinin ve sömürge imparatorluğunun genişlemesi İngilizlerin tepkisini çekmiştir. İngiliz devlet adamlarının dış politikası, önce Rusya ve Fransa'nın, daha sonra da Almanya'nın amaçlarına karşı koymak üzere tasarlanmıştı ve Hindistan Hükümeti, Hindistan söz konusu olduğunda onların kararlarını takip etmek zorundaydı. Hindistan Hükümeti ile komşuları arasındaki ilişkilerin tarihinde üç dönem ayırt edilebilir: (1) 1856'dan 1876'ya kadar süren ustaca hareketsizlik dönemi; (2) 1876'dan 1904'e kadar süren ileri politika dönemi ve (3) 1904'ten 1919'a kadar süren uzlaşma dönemi.

1856'dan 1876'ya kadar olan dönemde, Büyük Britanya'nın dış politikası Avrupa'daki karışıklıklardan uzak durmaktı ve Hindistan Hükümeti, Hindistan'ın barışını tehdit etmedikleri sürece komşularının işlerine karışmama politikasını izledi. Sadece kuzeybatı yönünden Hindistan'a yönelik bir tehdit olabilirdi, çünkü Hindistan sınırının ötesinde Afganistan ülkesi ve Afganistan'ın ötesinde hızla Rusya'nın etkisi altına giren Oxus (Aksu-Ceyhun) ve Jaxartes (Siriderya-Seyhun) nehirlerinin vadileri uzanıyordu. İngiliz devlet adamları 1873'e kadar

¹⁷⁶ Roper Lethbridge, *A Short Manual Of The History Of India: With An Account Of India As It Is*, Macmillan And Co., London, 1881, s. 108-109.

Rusya'nın Orta Asya'da yayılmasını ciddi bir tehdit olarak görmediler ve Hindistan Hükümeti de bu nedenle Afganistan işlerine karışmayı gereksiz buldu. Canning'in yerine Hindistan Genel Valisi olan Lord Elgin'in (1862-1863) görev süresi kısa oldu ve halefleri Lord Mayo (1869- 1872) ve Lord Northbrook (1872-1876) tarafından sürdürülen hareketsizlik politikasını formüle etmek Lord Lawrence'a (1864-1869) düştü. Lawrence, Afganistan hükümdarı ile ittifak fikrinden hoşlanmıyordu ve bu nedenle Afganistan'ın iç işlerine karışmayı reddetti. Afgan Emiri Dost Muhammed 1863'te öldüğünde ve oğlu Şîr Ali kardeşleriyle kanlı bir mücadeleden sonra tahta çıktığında, Emir olarak tanındı. 1869 yılında Lord Mayo, Ambala'daki bir Durbar'da Şîr Ali ile bir araya geldi. Emir'e dostluğu konusunda güvence verdi, ancak kesin bir taahhütte bulunmayı reddetti. Lord Northbrook da aynı politikayı izledi ve Şîr Ali'nin veliaht olarak seçtiği oğlunu tanıma taleplerini reddetti.¹⁷⁷

1874 yılında İngiliz devlet adamları, izlenen tarafsızlık politikasının İngiliz prestijini düşürdüğünü ve çıkarlarına zarar verdiğini düşünmeye başladılar. Ruslar Orta Asya'da büyük bir ilerleme kaydetmişlerdi; Afganistan Emiri ile mektuplaşmaya başlamışlardı ve Büyük Britanya'nın müttefiki olan Türkiye Sultanı'na karşı entrikalar çeviriyorlardı. Bu nedenle İngilizler, Afganistan'daki Rus etkisine karşı koymaya karar verdiler. 1876'dan 1880'e kadar Genel Vali olan Lord Lytton, Şîr Ali'yi İngiliz kontrolü altına almak için buraya gönderildi. Genel Vali tarafından Kabil'e bir İngiliz elçisinin yerleştirilmesi için kendisiyle müzakereler başlatıldı, ancak sonuçsuz kaldı. Bunun üzerine İngilizler Bolan Geçidi'ne hâkim olan, Hayber'in savunmasını destekleyen ve Kandahar ile Bolan arasındaki yolu kontrol eden Ketta'yı 1877'de işgal ettiler. Bu işgal, Şîr Ali tarafından düşmanca bir hareket olarak değerlendirildi. 1876'da Rusya , Türkiye'ye savaş ilan etti ve İngilizler Rusların Türkiye üzerinde üstünlük kurmasını engellemek için müdahaleye hazırlandı. Ruslar Emir ile bir ittifak arayışına girdiler ve Kabil'e bir elçi göndererek onunla bir dostluk anlaşması imzaladılar. Bu arada Türk-Rus Savaşı sona ermiş, Ruslar Berlin Antlaşmasını imzalamıştı ve İngiliz devlet adamları Asya'da Rusya'ya karşı herhangi bir gösteri yapılmasını istemiyorlardı. Ancak Lord Lytton, Afganistan'da İngiliz nüfuzunu tesis etmeyi kafasına koymuştu, bu nedenle Chamberlain başkanlığında bir heyeti Hayber üzerinden Kabil'e gönderdi. Emir, Rusların İngilizlere karşı kendisine yardım edeceğini düşünerek bu heyeti kabul etmeyi reddetti. Bu ret savaş ilanına yol açtı. İngiliz birlikleri Afgan geçitlerini zorladı ve 1878'de Kandahar'ı işgal etti. Şîr Ali, Türkistan'a kaçtı ve oğlu Yakup Han, Afgan dış işlerini İngiliz kontrolü altına sokan Gandamak Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Ardından bir İngiliz elçisi öldürüldü ve İngiliz kuvvetleri Roberts komutasında yeniden Kandahar'a yürümek zorunda kaldı. Lytton'un

¹⁷⁷ F. R. Feudge, *India*, Lothrop & Co, Boston, 1880, s. 583-584.

politikası başarısız olmuştu ve yerine Lord Ripon geçti. Yeni Genel Vali (1880-1884), Şîr Ali'nin yeğeni Abdur Rahman ile anlaşmaya vardı. Afganistan'ın dış ilişkilerinin kontrolünü güvence altına aldı ve Pişin'i (Belucistan) elinde tuttu, ancak Kabil'de bir elçi bulundurma talebinden vazgeçti. Lord Dufferin (1884-1888) Rus-Afgan sınırlarının belirlenmesi gerektiğini fark etti, çünkü 1884'te Merv'in (Orta Asya) Ruslar tarafından işgali Afganistan'ın bütünlüğünü tehdit ediyordu. Bir sınır komisyonu kuruldu, ancak komisyon toplanamadan Ruslar bir Afgan ileri karakolu olan Panjdeh'i işgal etti. Bu durum, Emir ile varılan mutabakatın şartları uyarınca İngilizlerin Afganların müttefiki olarak katılacağı bir savaşa yol açabilirdi. Ancak Emir toprak değişimini kabul etti ve savaş önlendi. Ardından sınır komisyonu toplandı ve Afganistan'ın kuzey sınırını belirledi. Emir Abdur Rahman 1901'deki ölümüne kadar İngilizlerle olan ittifaka sadık kaldı. Oğlu Habibullah 1905 yılında anlaşmayı yeniledi.¹⁷⁸

Fransızlar 1858'den beri Hint-Çin'de egemenliklerini kurmuş ve nüfuzlarını Yukarı Burma'ya doğru genişletmişlerdi. Fransızların yakınlığı İngilizlerin endişelenmesine yol açtı. Yukarı Burma Kralı İngilizlerle dostane ilişkiler içindeydi, ancak bazı önemsiz olaylar onunla Hindistan Hükümeti arasında tartışmalara yol açtı. Bunun üzerine Burmalılar 1883'te Fransızlarla ittifak arayışına girdiler ve Büyük Britanya ile Fransa'nın ilişkileri sömürge meseleleri yüzünden gergin olduğundan, İngilizler Burma ile Fransa arasında Yukarı Burma'da Fransız nüfuzunu tesis edecek bir anlaşmaya izin vermeye hazır değildi. Dufferin, Mandalay'ı işgal eden bir ordu gönderdi. Kral Thebaw sınır dışı edildi ve Yukarı Burma 1886'da İngiliz Hindistan'ına bağlandı.¹⁷⁹

Lord Lansdowne (1888-1894) ve Lord Elgin'in (1894-1899) Genel Valilikleri sırasında herhangi bir savaş olmadı. Lord Curzon (1899-1905) ile birlikte sınırlarda yeniden aktif operasyonlar başladı.

Rusya tedirginliği, İngilizleri Afganistan'da olduğu gibi Tibet'e de müdahale etmeye yöneltti. Tibet, Çin'in egemenliği altındaydı ve dinî bir tarikatın başı olan Dalai Lama tarafından yönetiliyordu. Dalai Lama 1898 yılı civarında Dorjiev adlı bir Rus Budist'in etkisi altına girdi. Rusya'ya misyonlar gönderdi ve bu da İngilizlerin şüphelerini uyandırdı. Hindistan Hükümeti, Tibet Hükümeti ile bir anlaşmaya varmaya çalıştı ama başarılı olamadı. Lord Curzon 1904'te askerî eskort eşliğinde bir heyet gönderdi ve bu heyet Lhasa'ya zorla girerek mal alışverişi için

¹⁷⁸ Kalikinkar Datta, R. C. Majumdar, H. C. Raychaudhuri, *An Advanced History Of India*, MacMillan-St. Martin's Press, London, 1967, s. 835-839.

¹⁷⁹ Denis Judd, *The Lion And The Tiger: The Rise And Fall Of The British Raj, 1600-1947*, Oxford University Press, Oxford, 2004, s.158-159.

pazarların açılacağı ve tazminat ödeneceği bir anlaşma yaptı.¹⁸⁰

İngiltere'nin Rusya ve Fransa ile ilişkileri on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru değişti. Almanya'nın artan tehdidi, İngiliz devlet adamlarını bu iki güçle ittifak ve dostluk anlaşmaları yapmaya yöneltti. 1904 yılında İngiltere ve Fransa arasında, Uzak Doğu da dâhil olmak üzere dünyanın her yerindeki çatışmalarına son veren bir anlaşma yapıldı. Lord Minto'nun (1905- 1910) yönetimi sırasında, 1907'de bir İngiliz-Rus konvansiyonu İngiltere ve Rusya'nın İran, Afganistan ve Tibet'teki etki alanlarını tanımladı. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) patlak verdiğinde Lord Hardinge (1910-1916) Hindistan Genel Valisi'ydi. Rusya ile yapılan anlaşmanın sonucu, savaş sırasında Hindistan sınırlarının saldırıya karşı güvende kalmasıydı. Alman ajanları Emir Habibullah'ı savaşa kışkırtmaya çalışsalar da başarılı olamadılar. Habibullah 1919 yılında Celalabad'da öldürüldü. Oğlu Amanullah Emir oldu ve onunla birlikte İngiliz-Afgan ilişkileri tarihinde yeni bir dönem başladı.¹⁸¹

Hindistan prensleri ve halkı, savaş sırasında İngiliz Hükümetini coşkuyla destekledi. Kendiliğinden ortaya çıkan sadakat gösterileri Genel Vali'yi mevcut tüm birlikleri savaş cephesine göndermeye teşvik etti. Dört yıl süren savaş boyunca Hindistan savaşa yaklaşık yüz bin asker ve dört yüz bin savaşçı olmayan kişi ile katkıda bulundu. Hint birlikleri Fransa, Doğu Afrika, Filistin, Mezopotamya ve Yunanistan'daki savaş alanlarında savaştı. Hindistan askerlerinin masraflarını karşıladı ve savaş masraflarına yüz milyon sterlin katkıda bulundu. Hint prensleri ve halkı, acı çekenlere yardım amacıyla cömertçe para yardımında bulundu. Savaş malzemesi tedarikinde Hindistan'ın payı da aynı derecede cömertti. Hindistan'ın yaptığı büyük fedakârlıklar dünyanın gözünde Hindistan'ın statüsünü yükseltti ve savaşı sona erdiren Versay Antlaşmasını imzalamak üzere bir Hintli davet edilmekle kalmadı, aynı zamanda Hindistan'ın statüsü, gelecekte ulusların anlaşmazlıklarını çözmek üzere antlaşmayla kurulan Milletler Cemiyetinin üyelerinden biri hâline getirilerek tanındı.¹⁸²

¹⁸⁰ Denis Judd, *The Lion And The Tiger: The Rise And Fall Of The British Raj, 1600-1947*, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 113-116.

¹⁸¹ Ian Knight, *Queen Victoria's Enemies (3): India (Men at Arms Series, 219)*, Osprey Publishing, London, 1990, s. 41-44.

¹⁸² R. C. Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People: Volume 9: British Paramountcy And Indian Renaissance Part I*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1963, s. 1039-1040.

2.BÖLÜM: BAĞIMSIZLIK HAREKETİ ÖNCESİNDE HİNDU VE MÜSLÜMAN TOPLUMLARINDA SOSYAL VE DİNÎ REFORM HAREKETLERİ

2.1. BRİTANYA HİNDİSTAN'INDA HİNDU DİNİ VE SOSYAL REFORMU

Binlerce yıllık Hint tarihine bakıldığında, 18.yüzyıl ile 20.yüzyıl Hindistan'ı arasında var olandan daha büyük bir zıtlık düşünülemez. Bir yanda durgunlaşan geleneksel bir kültür ve toplum var, hatta daha önce tanık olunmamış bir çöküş hâlinde, Ram Mohan Roy'dan itibaren modern Hintlilerin çoğu tarafından kınanan bir çöküş. Öte yandan, kendini modernleştirmenin, yeni bir ulus olarak ortaya çıkmanın, yeniden tamamen kendine ait ve kültürüne bağlı kalmanın, ancak çağdaş dünyada yerini almanın sancıları ve yaratıcı heyecanı içinde olan hâlâ geleneksel bir toplum vardır. On dokuzuncu yüzyıl bu sürecin başladığı, dinî, sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda muazzam bir dönüşümün yaşandığı önemli bir yüzyıl olmuştur. Bu dönüşüm gerçekleşirken birbiriyle ilişkili birçok faktör söz konusuydu. İlk olarak İngiliz yönetiminin etkisi sayılabilir. Bu, Hindistan'daki yaşamı birçok kanaldan etkiledi: yönetim, yasama, ticaret, iletişim ağının oluşturulması, kısmi sanayileşme ve kentleşme, bunların hepsi sadece bunlarla doğrudan ilgili olan birçok Hintli üzerinde değil, aynı zamanda bir bütün olarak toplum üzerinde de büyük etkiye sahipti, çünkü her önlem bir şekilde bazı geleneksel yaşam kalıplarına müdahale ediyordu. Kültürel alanda da İngilizler, oryantalist, faydacı ya da Evanjelik akademisyenler, eğitimciler ve misyonerler aracılığıyla baskı uyguladı. Bu etkilerin toplamı, insanların yaşamları ve fikirleri üzerinde çeşitli şekillerde etkili olmuş, onları yaşam kalıplarını yeni koşullara göre ayarlamaya zorlamış ve böylece sürekli bir sosyal değişim gerçekleştirmiştir. Yeni koşullara bu kademeli adaptasyonda dönüm noktası olarak reformcular öne çıkmaktadır. Bunlar, yeni duruma bilinçli bir şekilde tepki gösteren ve sosyal ve dinî tutumlarda ve geleneklerin kendisinden kopuşu da içeren kasıtlı değişiklikleri savunan Hintlilerdir. Değişimi yavaş bir uyum süreci olarak değil, kendi içinde olumlu bir değer olarak görmüşler ve mevcut kalıpların olumsuzluğuyla karşılaştırmışlardır. Bir grup olarak 19.yüzyıl Hindistan'ı üzerinde büyük bir etkiye sahip olsalar da değişimi etkileyen tek faktör değillerdir.

Sosyal ve dinî reformcular doğal olarak Hinduizm'de yeni bir olgu değildi; aslında bazı açılardan Hinduizm'in doğası sürekli olarak uyarlayıcı ve reformist olmaktır. Yine de 19. yüzyıl reform hareketi genel olarak önceki Hindu reformundan bir dizi yeni özellik ile ayrılıyordu.

Siyasi bir harekete sıkı sıkıya bağlı hâle geldi ve sonuç olarak siyasi otoriteyi, yönetimi ve mevzuatı etkilemeye çalıştı. Bu siyasi hareket çok geçmeden tüm Hindistan'ı kapsayan milliyetçi bir harekete dönüştü ve reform, milliyetçi bir tat ve tüm Hindistan'ı kapsayan bir uzantı kazandı. Önceleri sosyal reform, dinsel motivasyon ve dinsel reformla ayrılmaz bir biçimde iç içe geçmişken, on dokuzuncu yüzyılda bu ikisinin ilişkisi değişiklik göstermiş ve bazen seküler ve rasyonalist motifler belirleyici olmuştur, ancak aslında yüzyıl, tamamen geleneksel kalıplar içinde kalan ve dönem üzerindeki etkisi önemsiz kalan birkaç reformcu üretmiştir. Bunlar arasında en dikkate değer olanlar, kendi adını taşıyan bir mezhebin başlatıcısı olan Güceratlı Swami Narayana ve Tamilnadu'lu Mahatma Ramalagam'dır.¹⁸³

İngiliz yönetimi, İngiliz eğitimi ve Avrupa edebiyatı Hindistan'a yeni entelektüellere meydan okuyan bir dizi taze fikir getirmişti. Etik düşüncenin temeli olarak rasyonalizm, insanın ilerlemesi ve evrimi fikri, toplumsal değişimin 'bilimsel' olarak tasarlanması olasılığı, bireycilikle bağlantılı doğal haklar kavramının hepsi geleneksel topluma yabancıydı. Hristiyan misyonerlerin fikirleri ve çalışmaları da aynı derecede güçlü bir etki yaratmıştır. Ram Mohan Roy'dan başlayarak 19. yüzyıl reformcularının kendileri, misyonerlik faaliyetlerinin bazı yönlerine şiddetle karşı çıksalar da bu etkinin hakkını vermekten çekinmemiş ve borçlu olduklarını kesin bir dille kabul etmişlerdir. 19.yy'ın ilk on yıllarında Hindistan, çoğunlukla İngiliz yönetimi ya da İngiliz ticaretiyle yakından ilişkili olan küçük bir yeni sosyal grup, İngiliz eğitimli entelijansiya üretmişti. Bu insanlar arasında ilk olarak çeşitli reform fikirleri ortaya çıktı. Öncelikle kendi hayatlarını derinden etkileyen kişisel bir sorunla başa çıkmaya çalışıyorlardı: İngilizlerle ve Avrupalı fikirlerle sürekli temas hâlinde olmaları, kendi toplumlarının bazı sosyal ve dinî özelliklerine kaygıyla bakmalarına neden olmuştur. Bu ilk aşamadaki sosyal reform, çoğunlukla bu insanların kendi yaşadıkları ve Avrupa'dan etkilenen gruplarına mensup diğer insanların da yaşadığı zorluklarla başa çıkma arzusundan kaynaklanıyordu. Henüz halk kitleleri için herhangi bir endişe ya da toplumun genel yapısını dönüştürme arzusu yoktur. İstedikleri şey, hayatlarını keşfetmekte oldukları yeni standartlara ve değerlere göre yeniden şekillendirmektir. Kendi fikirlerini açıklığa kavuşturmaya ve bunları kendilerine yakın aydınlar arasında yaymaya çalıştılar. Dolayısıyla bu ilk aşama, örgütlenmeden ziyade propaganda dönemidir; reformcunun neredeyse yalnızca kendi grubuyla ilgilendiği, siyasi kaygıların belirsiz olduğu ve kişisel sosyal reformun, dinî reformun sağlam temellerine dayanması gerektiğinin genel olarak kabul edildiği bir dönemdir.

Bengal, önemli ölçüde İngiliz etkisine maruz kalan ve yeni İngiliz eğitimli grubu üreten ilk yer

¹⁸³ R. C. Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People Volume 11: Struggle For Freedom*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1969, s. 137-138.

olmuştur. 1800'lerin başlarında Batı etkisine karşı farklı tepkilerin kristalleştiğini ve radikaller, reformcular ve muhafazakârlar olmak üzere üç farklı grubun ortaya çıktığını görüyoruz. Râm Mohan Roy (1772-1833) ilk büyük modern reformcudur ve 'Modern Hindistan'ın Babası' olarak adlandırılmıştır. Gençliğinde Farsça ve Arapçanın yanı sıra klasik Sanskrit metinlerini de okudu. Doğu Hindistan Şirketi için yaptığı çalışmalar ve ticari başarısı, kırk iki yaşında iş dünyasından emekli olmasına ve rahat koşullarda Kalküta'ya yerleşmesine olanak sağladı. Hayatının geride kalan yirmi yılı Bengal ve Hindistan'ın geri kalanı için büyük önem taşıyordu. İslamiyet ve Hinduizm üzerine yaptığı çalışmalar ve Batı düşüncesiyle olan derin tanışıklığı onu, oynayacağı sosyal ve dinî reformcu rolü için çağdaşlarından daha fazla donatmıştır.¹⁸⁴

Dinî alanda Ram Mohan'ın ana saldırı hedefi Hindu putperestlik sistemi, mitolojisi ve kültüydü. Alternatif olarak, Avrupa deizminden ve yakın ilişki içinde olduğu Üniteryenlerin ideolojisinden güçlü bir şekilde etkilenmiş olan deistik bir teizm türü önerdi. Diğer dinler üzerine yaptığı çalışmalar onu, dogmalarının, ritüellerinin ve batıl inançlarının altında akılcı bir din ve insani ahlakın ortak bir çekirdeğinin yattığına ikna etti. Bu nedenle İsa'nın İlkeleri'nde Hristiyan ahlakına övgüler düzerken, Hristiyan teolojisine saldırabiliyor ve misyonerlerle yıllarca tartışabiliyordu. Reformcu Hinduizm'inin, bazılarını tercüme ettiği eski Upanişadlarda ve Vedanta'da bulunacağını iddia etmiştir. Aslında onun çok şematik dinî inancı, Brahma'nın adı dışında, neredeyse hiçbir özel Hindu içeriğe sahip değildir. Bir sosyal reformcu olarak Ram Mohan'ın ilgisi esas olarak Hindu toplumundaki kadınların durumuyla ilgiliydi ve bu ilgi on yıllar boyunca sosyal reform hareketine hâkim olacaktı. Kocalarının cenaze törenlerinde dul kadınların kendilerini yakması anlamına gelen sati'nin kaldırılması için yürüttüğü uzun ve başarılı kampanya ile haklı bir üne sahip olan Ram Mohan, çocuk yaşta evliliklere karşı ve kadınların eğitimi için de aralıksız mücadele etmiştir. Ram Mohan'ın yöntemi öncelikle propaganda, ardından da ajitasyondur. Propagandası, kaleminden çıkan ve hepsi de reformcu fikirleriyle ilgili olan risalelerle yürütüldü. Bu, gazetecilikle de desteklendi: özellikle Bengalce ve Farsça haftalık dergileriyle yerel basının doğuşuna öncülük etti. Ayrıca İngiliz tipi eğitimi, reformun ana aracı olarak güçlü bir şekilde destekledi. Ram Mohan'ın propagandası, toplantılar ve dilekçeler yoluyla kamuoyunu toplamak ve böylece hükümeti etkilemek için ajitasyona doğru ilerledi. Ajitasyon yapan, örgütlenen ve başarılı olan ilk kişi oydu. Zaman geçtikçe Ram Mohan siyasi ajitasyonun hükümeti etkilemek için kullanılması gerektiğini daha fazla fark etti ve hayatının İngiltere'de geçirdiği son yılları esas olarak bu işe yöneldi ve yine gelecek on yıllar için bir trend oluşturdu. Ram Mohan'ın örgütsel çabalarının en büyük başarısı 1828 yılında Brahma Sabha'nın (Daha sonra Brahma Samaj olarak bilinecektir) kurulmasıydı. Bu, 'tek

¹⁸⁴ Devendra Nath Bannerjea, *India's Nation Builders*, Headley Bros., London, 1919, s. 40-42.

Tanrı'ya tapınmayı öğretmek ve uygulamak için' dinî bir organdı. Kendine ait bir tapınağı vardı ve burada putperestlikten ve batıl inançlardan uzak, çoğunlukla Üniteryen ibadeti örnek alınarak cemaat hâlinde ibadet ediliyordu. Ram Mohan'ın yaşamı boyunca ve daha sonraki on yıl boyunca dinî ayinler için düzenli olarak toplanan küçük bir insan topluluğuydu, ancak daha sonra yeni liderler altında çok daha büyük bir öneme sahip oldu. Ram Mohan Hinduizm'den aslakopmadı ve kamusal yaşamında Ortodoksları gücendirmemeye özen gösterdi, reformun Hindu toplumu içinden yapılması gerektiğini düşünüyordu.¹⁸⁵

Bu görüş, hareketleri 'Genç Bengal' olarak bilinen Avrasyalı öğretmen Henry Derozio (1809-31) liderliğindeki dönemin genç radikalleri tarafından reddedildi. Dinleri rasyonalizmdi ve Ortodoksluğa her yönüyle şiddetle saldırdılar. Söylemleri devrimci olmakla kalmıyor, eylemleri de çoğu zaman inançlarıyla örtüşüyordu: bazıları kutsal ipliklerini atıyor, sığır eti yiyor ve Hinduizm'i ve Ram Mohan gibi 'yarı liberalleri' hor gördüklerini açıkça gösteriyorlardı. Ortodoks toplumu ayağa kalktı ve Derozio'yu Hindu Koleji'nden uzaklaştırmak ve diğer gençlere baskı yapmak için hızla harekete geçti. Derozio'nun 1831'deki erken ölümü Genç Bengal'i zayıflattı ve 1840'larda bir hareket olarak kaldı: üyelerinin gençliği, net bir ideoloji ve liderlikten yoksun olmaları, gerçek toplumdan izole olmaları, Ortodoksların saldırılarına karşı bir grup olarak hayatta kalmalarına izin vermeyecek kadar büyük handikaplardı. Ancak bu grubun yaşça olgunlaşmış, rasyonel düşüncenin okulunda eğitilmiş pek çok milliyetçi bireyi, hükümet görevlerinde ve Bengal'in hareketli siyasi ve kültürel yaşamında seçkin figürler hâline geldi.¹⁸⁶

Ortodokslar dönemin Bengal toplumunda aşırı sağı oluşturuyordu. Radhakanta Deb'in (1794-1876) liderliği altında hem reformculara hem de radikallere karşı sosyo-dinsel statükonun savunucuları oldular ve 1830'da Dharma Sabha'yı kurdular. Bu parti, Hindu partileri arasında en zengin ve sayıca en büyük olanıydı. Gazeteleri aracılığıyla Ortodoksluğun korunması için reformcularla sonuna kadar mücadele etti. Yine de Ortodoks parti, İngilizce eğitimin yaygınlaştırılmasında oynadığı çok aktif rolle reform hareketine önemli katkılarda bulundu.¹⁸⁷

Ram Mohan Roy'un ölümünden sonra Brahmo Samaj on yıl boyunca durgun bir dönem geçirdikten sonra Debendranath Tagore (1817-1905) liderliği devraldı ve Samaj'a yeni bir yön verdi. Samaj'ı gevşek bir topluluktan, üyeleri resmî törenle kabul edilen bir örgüte dönüştürdü. Bir inanç bildirgesi hazırladı, bir teoloji okulu kurdu, ilk Brahmo misyonerlerini gönderdi ve yeni bir ayin olan 'Brahma Ayinleri'ni yarattı. Kendisi Hinduizm'in tefekkür yönüne meyilliydi

¹⁸⁵ Devendra Nath Bannerjee, *India's Nation Builders*, Headley Bros., London, 1919, s. 44-51.

¹⁸⁶ R. C. Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People: Volume 9: British Paramountcy And Indian Renaissance Part I*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1963, s. 210.

¹⁸⁷ Judith E. Walsh, *A Brief History Of India*, Infobase Publishing, New York, 2006, s. 141.

ve Ram Mohan'ın rasyonalizmine karşıydı. Adanmışlık, etik görevler ve Veda'ya yakın ama putperest olmayan Brahma ayinlerine vurgu yapan Samaj, sayıları hızla arttıkça Hinduizm'in ana akımına yaklaştı. Samaj'ın asıl kaygısı sosyal reform değil, dinî reformdu ve Ortodoksiyi çok fazla rencide etmekten kaçınıyordu.¹⁸⁸

Keshub Chandra Sen (1838-84) ile birlikte Samaj'da yeni bir rüzgâr esmeye başladı. Cemiyete katılmasından kısa bir süre sonra Debendranath onu kendi yanında liderliğe yükseltti. Keshub sabırsız bir ikonoklastik reformcuydu, tüm Hindu kültürünü yeniden yadsıyor, kastı ve kadınların inzivaya çekilmesini reddediyordu. Kısa süre sonra Samaj ikiye bölündü; bir yanda Debendranath ve reform konusunda temkinli, din konusunda Hindu olan yaşlı üyeler Adi Brahma Samaj'ı kurdular; diğer yanda Keshub ve sabırsız ve kozmopolit genç adamları Hindistan'ın yeni Brahma Samaj'ını kurdular. Sen'in Samaj'ı en popüler olanıydı. Evrensellik, büyük dinlerden seçilmiş metinlerin tanıtılmasıyla vurgulanırken, diğer yandan Hinduizm ve Bengal ile olan bağlantı, Samkirtan'ın kamusal adanmışlığı gibi Chaitanya'nın takipçilerinin karakteristik ibadet biçimlerinin benimsenmesiyle güçlendirildi. Sosyal alanda da Keshub ilerledi ve 1871'de İngiltere'yi ziyaret ettikten sonra kadın eğitimi, işçi eğitimi, hayırseverlik ve öfke organlarını organize eden Hindistan Reform Derneği'ni kurdu. Keshub, Brahmoevliliklerini yasallaştıran Evlilik Yasası'nın (1872) kabul edilmesinde büyük bir başarı elde etti. Ancak bu belki de Brahmolar'ı Hindu toplumundan etkili bir şekilde ayıran ve böylece toplumun mayası olarak etkinliklerini büyük ölçüde engelleyen en önemli faktör oldu. 1872 yılı Keshub'un kariyerinin ve etkisinin zirvesini oluşturmuştur: o dönemde Hindistan'daki en güçlü, ilham verici ve hayranlık duyulan dinî ve sosyal reformcu olduğuna şüphe yoktur. Belki de Ramakrishna'nın etkisi Keshub'un kendi dinî gelişimine giderek daha fazla takıntılı hâle gelmesine neden oldu. Kendisini yeni bir peygamber, yeni bir Mesih, yeni bir Chaitanya olarak görüyordu. Tüm bu mistik meşguliyet onu sosyal reformdan uzaklaştırdı. 1878'de on üç yaşındaki kızının Hindu törenleriyle bir prensle evlenmesine izin vermesi, Brahmos'un çoğunluğunun Sadharan Brahma Samaj'ı kurarak ayrılmasına neden oldu. Keshub tüm inançları birleştirmeyi amaçlayan Yeni Dağıtım Kilisesi'ni kurdu. Keshub'un ölümünden kısa bir süre sonra hareket, önemsiz partilere bölündü. Üç Samaj arasında Bengal'de reform için bir güç olarak kalan ve varlığını sürdüren Sadharan oldu. Keshub bir şekilde Hindistan'daki bu ilk sosyo-rehberci reform hareketinin gerçekten de tüm Hindistan'ı ilgilendiren bir mesele hâline gelmesini imkânsız kıldı ve popüleritesine rağmen hareketin kitleler üzerinde kalıcı bir etkisi olmadığı kanıtlandı. Öte yandan, Keshub'un en iyi yaptığı şey, tüm Hindistan'ı kapsayan ve

¹⁸⁸ A. L. Basham (ed.), *A Cultural History Of India*, Oxford University Press, 1975, s. 410-411.

kitleleri ilgilendiren bir reform vizyonu ile hareketin bir sonraki aşamasının habercisiydi.¹⁸⁹

Bu dönemde Bengal, ülke çapında ele alınan ilk sosyal reform davası olan dulların yeniden evlendirilmesi hareketini üstlenen ve başarılı bir sonuca ulaştıran bilim adamı Isvarachandra Vidyasagar'ı (1820-91) da yetiştirmiştir. Akademisyen ve Sanskrit Koleji müdürü olan yazar, 'Bengal nesir üslubunun babası' olarak saygı görmektedir. Savunduğu ve yasalaştığını gördüğü reform, yani yüksek kasttan bir dulun yasal olarak yeniden evlenebilmesi, çok az kişiyi etkiledi ve aslında uzun yıllar boyunca çok az kişi tarafından uygulandı. Bununla birlikte, dul kadınların yeniden evlendirilmesi hareketi çok önemliydi çünkü ülkenin dört bir yanındaki diğer reform hareketlerine ilham kaynağı oldu. 1840'tan itibaren Maharashtra'da dinî ve sosyal reform bilincinin arttığına dair çok sayıda kanıt bulunmaktadır. Pek çok yerde yerel reform grupları ve toplulukları zaten vardı ve bunların çoğu 1827'de kurulan Elphinstone Enstitüsü öğrencileri tarafından başlatılmıştı. Bu erken dönemde iki şahsiyet öne çıkmaktadır. Lokahitawâdi olarak bilinen Gopal Hari Deshmukh (1823-1892) İngiliz eğitimliydi ve hukuk alanında kariyer yapmayı hedefliyordu. Marathi dilinde yazdığı yazılar geleneksel toplumun sosyal adaletsizliklerine, kast sistemine ve kadınların durumuna karşı sert saldırılar içeriyordu. Ayrıca Maharashtra'nın tipik özelliği olan Brahmanların Hindu yaşamı üzerindeki mutlak entelektüel ve ahlaki egemenliğini yüksek sesle kınadı. Düşük kasttan arkadaşı ve işbirlikçisi Jotiba Govind Phule (1827-1890), Brahman baskısına karşı bu mücadeleyi hacimli düzyazı ve şiirsel eserlerinde ele aldı ve düşük kastların yükselmesi için kurduğu Satyaeodhak Samaj adlı örgütte somut bir biçim verdi. Birçok teorik reformcu arasında Phule çok pratik bir adamdı; kız okulları, dokunulmazlar için okullar, dul kadınlar için bir düşkünler evi kurdu. Onun tutkulu ve pratik kaygısı yoksullar, düşük kasttan işçiler ve köylüler içindi. Onun çalışmalarında, Maharashtra'nın daha sonraki siyasi anti-Brahman hareketinin ve sendikaların başlangıcı bulunmaktadır.¹⁹⁰

1867 yılında Maharashtra kendi dinî ve sosyal reform örgütü olan Prarthana Samaj'ı ortaya çıkardı. Keshub Chandra Sen'in Brahmo Samaj misyoneri olarak yaptığı bir ziyaret Maharashtralılara kendi cemiyetlerini kurmaları için ilham verdi. Prarthana Samaj'ın teizmi Bengali muadilinininkine benziyordu, ancak bilinçli olarak Maharashtrian azizlerinin bhakti geleneğiyle bağlantılıydı. Aynı putperestlik reddi, Vedalara ve tenasühe karşı olumsuz bir tutum ve benzer türde bir cemaat ibadeti vardı. Sosyal reform da dinî reformla yakından ilişkiliydi ve

¹⁸⁹ Barbara D. Metcalf, Thomas R. Metcalf, *A Concise History Of Modern India*, Cambridge University Press, New York, 2001, s. 114-116.

¹⁹⁰ John Keay, *India: A History, Revised And Expanded Edition*, Grove Press, New York, 2010, s. 338-339.

esas olarak kast sisteminin adaletsizlikleri ve kadınların durumuyla ilgileniyordu.¹⁹¹

Bengal'le olan bu benzerliklere rağmen, Maharastra'daki hareket de bazı açılardan Bengal'deki muadilinden oldukça farklıydı. Maharaştrialılar reformu, değerlerin ve kurumların aşamalı bir dönüşüm süreci olarak görüyorlardı. Kendi Orta Çağ bhakti geleneklerini devrimci değil evrimci bir başka reform hareketi olarak gördüler. Reform Hinduizm'den ve toplumdan kopmamalıdır. Sosyal davranışları bu ihtiyat tarafından yönlendirildi: söylemlerinde ikonoklastik olsalar da isyankâr eylemlerle Ortodoksluğu ve kast önyargılarını rahatsız etmemeye dikkat ettiler. Ayrıca dinî ve sosyal reform arasındaki bağlantıya yönelik farklı bir tutumları vardı. Bengalliler bu ikisi arasında yakın bir ilişkiye ihtiyaç duyarken ve ikisini uyumlu hâle getirmek için içten içe ya ateist olmaya ya da yeni bir inanç ve kült oluşturmaya zorlanırken, Maharaştrianlar sosyal ve dinî reformların ayrı ama bağlantılı evrimsel yollardan gidebileceğine inanıyordu. Sosyal dokuda ya da Hindu dininde devrim yapmaya gerek yoktu. Sonuç olarak, bir yandan eğitim ve yazı yoluyla fikirlerini yaymaya odaklanırken, diğer yandan da pratik sosyal çalışma görevine giriştiler.¹⁹²

Prarthana Samaj, bir örgüt olarak hiçbir zaman büyük bir etkiye sahip olmadı. Ancak M.G. Ranade, R.G. Bhandarkar ve K.T. Telang gibi üyeleri on dokuzuncu yüzyıl Maharastra'sının büyük liderleri arasındaydı ve daha sonraki yıllarda Sosyal Reform Hareketi'nin kurucuları oldular. Bu hareketin özel karakteri, sadece ayrı bir mezhep grubuna değil, tüm topluma ulaşma olasılığını sağlaması ve genel bir sosyal reform hareketine dönüşebilmesidir.¹⁹³

Bu erken dönemde Madras'ta dinî ve sosyal reform neredeyse hiç yoktu. Bengalli ve Maharashtrialı misyonerler tarafından kurulan bazı Brâhmo Samâj ve bazı Prârthanâ Samâj grupları vardı, ancak Madras gerçekten başlamakta çok yavaş kaldı. Bunun nedeni orada yaygın olan kendine özgü toplumsal yapı gibi görünmektedir. Bu çok katı, kemikleşmiş bir sistemdi ve aynı zamanda Güney Hindistan'ın şimdiye kadar yetiştirdiği az sayıdaki İngilizce eğitilmiş Brahmanların hâkimiyetindeydi. Bu bölgede sosyal reformun gerçekleşmesi uzun zaman aldı.

Bu arada Kuzey Hindistan, yeniden biçimlendirme çalışmaları en derin ve en kalıcı etkiye sahip olacak gerçek bir 'Hindu Luther' üretti. Dayananda Sara Svati'nin (1824-83) yetişme yılları, İngiliz eğitiminin gelişimlerinde önemli bir unsur olduğu diğer reformcuların çoğununkinden farklıydı. Gucerati Brahman bir aileden gelen Dayananda, gençliğinde münzevi olmak için evden kaçtı. On yedi yıl boyunca Hindistan'da dolaştı, farklı öğretmenler tarafından eğitildi ve Hinduizm'i başka hiçbir reformcunun ulaşamadığı bir yakınlıkla gözlemledi. 1863 yılında

¹⁹¹ Judith E. Walsh, *A Brief History Of India*, Infobase Publishing, New York, 2006, s. 149, 162.

¹⁹² Burton Stein, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010, s. 264.

¹⁹³ Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, *A History Of India*, Routledge, London, 1998, s. 259.

gezgin bir vaiz oldu ve beş yıl sonra faaliyetlerine okullar kurmayı da ekledi. 1872'de Kalküta'da Brahmos'la tanıştı ve Keshub'un iki önerisine uyduğu söylenir: sannyas'tan (neredeyse çıplak olmak) vazgeçip bir şehirli gibi giyinmek ve Sanskritçe yerine yerel dilde vaaz vermek. Artık fikirleri kristalleşmişti ve 1875'te en önemli eseri Satyarth Prakash'ı yayınladı ve reform cemiyeti Arya Samaj'ı kurdu. Bu son derece etkileyici ve güçlü figür, geleneksel çileci ile modern reformcunun çarpıcı bir bileşimiydi. Hayatının ilk yılları gezgin bir sannyasi olarak kutsal metinleri öğrenmekle, yoga ve çilecilik yoluyla dinî tatminini bulmak için çabalamakla ve her zaman yaşayan Hinduizmi içinden gözlemlemekle geçti. Sonra birdenbire sahnede bir Luther olarak belirir ve Hinduizm'in gericiliğine saldırır. Ancak tarzı hâlâ çok gelenekseldir; vaazlarını sözlü olarak Sanskritçe verir ve büyük panditlere meydan okuyarak, kutsal kitaplara atıfta bulunarak kendi bakış açısını kanıtlamaya çalıştığı halka açık tartışmalar yapar. Nihayet, Brahmo ve Prarthana Samaj liderleriyle temasından sonra, yeni bir yaklaşım ortaya çıkar: örgütleyici reformcu yaklaşımı. Burada onun yerel dil, yayın, eğitim, örgütlenme gibi modern yeniden biçimlendirme tekniklerini başarıyla benimsediği görülür. Dayananda'yı on dokuzuncu yüzyıl reformcuları arasında eşsiz bir figür hâline getiren, tüm bu unsurların güçlü birleşimiydi.¹⁹⁴

Dayananda'nın teolojik vizyonu, zamanının yozlaşmış Hinduizminin yakından gözlemlenmesinden ortaya çıkmıştı. Çok tanrıcılığa, putperestliğe ve bunlarla bağlantılı birçok batıl inanç ve ayine ve Brahmanların kutsal ilim ve dinî uygulamalar üzerindeki boğucu hâkimiyetine saldırdı. O, tüm insan inançlarının gereçlerinin ve düşmanlıklarının üstünde, ilkel bir tektanrıcılık vizyonuna sahipti. Bu dinin aslında dört Veda'da yer alan ancak yüzyıllar içinde bozulmuş olan orijinal Vedik din olduğunu düşünüyordu. Onun amacı bu dinin hakikatini yaymak, onu saflığına kavuşturmak ve böylece Hint halkını unutulmuş ihtişamına yeniden kavuşturmaktı. Böylece Dayananda'nın fikirleri, çağdaş Hinduizm'in çoğunu kınamakla birlikte, birkaç temel yolla Ortodoksluğa yakın durdu: Vedalara, karma ve transmigasyona inanç ve altı darshanaya ve tek Tanrı için çeşitli Hindu isimlerine bağlılık. Bu teoloji, özellikle Vedik inancın tüm dinler üzerindeki üstünlüğüne dair gururlu iddiası ve tam bir Hindu olmaktan vazgeçmeden putperest olmayan bir tektanrıci olma olasılığını sunması nedeniyle pek çok kişi için büyük bir çekiciliğe sahipti.¹⁹⁵ Dayananda ritüel reformunda da aynı ruhtan ilham almıştır. Her ne kadar putperest ve batıl inançlara dayalı kirlerinden arındırmış olsa da Hinduizm'in temel ayinlerini- beş günlük kurban ve on altı sakrament-muhafaza etmiştir. Bunlara yeni homa kurbanının yanı sıra ilahiler söyleme, vaazlar ve dersler de dâhil olmak üzere yeni reformist toplumsal ibadet

¹⁹⁴ Devendra Nath Bannerjea, *India's Nation Builders*, Headley Bros., London, 1919, s. 71-76.

¹⁹⁵ Devendra Nath Bannerjea, *India's Nation Builders*, Headley Bros., London, 1919, s. 77-82.

türünü ekledi.¹⁹⁶

Dayananda'nın sosyal reformu, bir Hindu'nun hayatının her yönüne hükmeden birçok mezhep veya kast tabu ve âdetinin kendi içlerinde hiçbir dinî anlam taşımadığı temel varsayımı üzerine kurulmuştu. Yüzyıllar boyunca bu kalıntılar birikmiş ve Brahmanlar tarafından halka hükmetmek için dinî bir önem atfedilmişti. Çağdaş kast sistemi, orijinal Vedik varna sisteminin tamamen dejenere edilmesinden başka bir şey değildi, toplum o zamanlar her bireyin eylemlerine ve niteliklerine göre dört sınıfa ayrılmıştı ve kadınlar erkeklerle eşit haklara sahipti. Dayananda, Hindistan'ın geri dönmesi gereken sistemin bu olduğunu ve reformun ana araçlarının üç tane olması gerektiğini düşünüyordu. Okullar çocukları çağdaş toplumdan tamamen soyutlayarak yeni ruhla yetiştirecek; hükümet eylemleri insanları niteliklerine ve liyakatlerine göre yeniden sınıflandıracak ve Suddhi kampanyası Hristiyanları ve Müslümanları Hindu katına geri getirecekti. Bu amaç ve program açıkça uzun menzilliydi ve Dayananda mükemmel toplumun kendi zamanında uygulanmasını bekleyemeyecek kadar gerçekçiydi: ne kастlara doğrudan bir saldırı başlattı ne de takipçilerinden kast karşıtı bir eylem bekledi. Arya Samaj'ın başlangıcı geçici olmuştur. Dayananda'nın sosyal platformunun pek çok yönü ve dinî programının ikonoklastik yanı pek çok kişiye hitap etse de Bombay ve Kalküta'nın entelektüelleri, dini yeniden şekillendirmeye yönelik kendi taşralı tutumlarından etkilendikleri için, Dayananda'nın Vedik inancından hoşlanmadılar. Ancak birkaç yıl sonra Samaj Panjab'da büyük bir başarı kazandı ve o andan itibaren en geniş tabanlı hareket hâline geldi. Dayananda bir anlamda bu ilk bireyci reform dönemine ait olsa da başka bir açıdan bir geçiş aşamasını temsil eder ve Hindu toplumunun tamamen elden geçirilmesi vizyonu ve reform ile milliyetçiliği yaratıcı bir şekilde bir araya getirmesiyle gelecekteki gelişmeleri başlatır.¹⁹⁷

1880'den itibaren Hindistan sahnesini önceki on yıllarda kıpırdanan iki önemli eğilim işgal etti; milliyetçilik ve siyasi eylem. Artık bireyler ve gruplar kendilerini açıkça Hint tarihinde yeni bir kavram olan Hint ulusuyla özdeşleştiriyordu ve bilinçli bir şekilde milliyetçi olan bu elit grup, işlevini öncelikle siyasi ajitasyon ve reform olarak görüyordu. Milliyetçiliğin ve siyasetin bu baskınlığı, daha önce hâkim olan dinî ve sosyal reform fikirleri üzerinde de etkili olmaya başladı. Milliyetçiliğin kendisi, biri dinî diğeri seküler olmak üzere iki model geliştirmiş ve her bir ekol sosyal reforma farklı bir yer vermiştir.

Yeni dinî milliyetçiliğin iki erken dönem örneği Bankim ve Tilak'tır. Her ikisinin de dinî milliyetçiliğinin aslında derin taşra köklerine sahip olması ve sırasıyla Bengal ve Maharashtrian milliyetçiliği olarak görülebilecekken, sadece gönülsüzce tüm Hindistan ölçeğine yansıtılması

¹⁹⁶ Devendra Nath Bannerjea, *India's Nation Builders*, Headley Bros., London, 1919, s. 82-83.

¹⁹⁷ Devendra Nath Bannerjea, *India's Nation Builders*, Headley Bros., London, 1919, s. 83-89.

çok çarpıcıdır. Bankim Chandra Chatterjee (1838-94) Bengal'i gelenekçi Ortodokslar ve ilerici reformcular arasında bölünmüş buldu; her ikisinin de gerçek bir canlanma yaratamayacağını düşünüyordu; biri katı geleneklerin kölesi, diğeri ise Batı'nın kör hayranıydı. Bankim gerçek bir canlanmanın ancak Hinduizm'in iç reformu yoluyla ulusal karakterin değiştirilmesiyle sağlanabileceğini düşünüyordu. Bankim hayatının son yirmi yılında tek bir amaç için ciltler dolusu yazı yazdı: güçlü, diri ve bağımsız bir Bengal'in yeniden canlanmasının dinî temellerini atmak. Onun dini, Pozitivizmin hümanizmi ile Krishna mitinin ve Bengal Ana Tanrıça kültünün aktivist yorumunu birleştirir. Özellikle romanları Bengallilerde, önce orta sınıfta, daha sonra da kitlelerde, dillerine ve dinlerine karşı bir özgüven ve gurur uyandırdı. Bu, Bankim'in romanlarında kutlanan Bengal'in tarihi kahramanlarından duyulan yeni bir gururla dinî yönü yeniden güçlendirilen, temelde Bengal yanlısı ve radikal Hindu yeni bir milliyetçiliği.¹⁹⁸

Bal Gangadhar Tilak (1857-1920) milliyetçiliğinde Bankim kadar Maharashtrialıydı, o da Hintlilerin yeniden güçlü, gururlu ve milliyetçilikte birleşmiş olmalarını istiyordu ve Hinduizmi bu yeni ruhun temeli olarak görüyordu. Bu ruhu desteklemek için Hinduizm'in antikliğini ve değerini yücelten kitaplar ve makaleler yayınladı ve Gita Rahasya'da aktivizmi vaaz etti. Ganapati festivali ve eivaji festivali gibi yeni Hindu festivallerinin açılışını yaptı, böylece Hindumilliyetçi aktivizm fikirleriyle halka ulaştı ve onlara görkemli Maharaştria geçmişleriyle gurur duymalarını aşıladı. Kendisi sosyal değişime karşı olmasa da Batılı fikirlerden esinlenen sosyal reforma karşıydı. Sosyal reform ve siyasi ajitasyonun birbirinden ayrılmasını savunuyordu. Milliyetçi Hindu siyaseti önce gelmeli ve kitlelere yayılmalıydı ve bu onun zihninde sosyal reformla bağdaşmıyordu. Bu noktada reformcularla amansızca mücadele etti.¹⁹⁹

Sosyal reform hareketinin nihayet ulusal bir temelde örgütlenmesi 1880'lerde gerçekleşti. Bunu gerçekleştiren kişi, Bombay Parsi'si Behramci Malabari (1853-1912) idi. Çocuk yaşta evliliğin Rıza Yaşı Yasası ile yasal olarak kontrol edilmesini içeren Malabar'ın kampanyası daha öncekilerden farklıydı, çünkü öncelikle bu gerçekliği göz ardı edilemeyecek şekilde insanların önüne koymayı amaçlayan kararlı ve yetenekli bir gazetecinin eseriydi ve göz ardı edilmedi. Rıza Yaşı Yasa Tasarısı tartışması, sosyal reformu bir daha asla göz ardı edilmemek üzere ulusal haritaya yerleştirdi ve sosyal reformun milliyetçi hareketle ayrılmaz bir şekilde birleşmesini sağladı. Böylece bir yandan sosyal reform fikirleri etkili bir şekilde yayılırken, diğer yandan da reform karşıtlarını, Tilak gibi uyanışçıları kamuoyuna tanıttı. Reformcular ve uyanışçılar arasındaki bu ilk savaşı, reformcular kazandı. Hindistan Ulusal Kongresi 1885 yılında kurulduğunda, Kongre'nin müzakerelerine sosyal reformu dâhil edip etmemesi gerektiği

¹⁹⁸ Judith E. Walsh, *A Brief History Of India*, Infobase Publishing, New York, 2006, s. 181.

¹⁹⁹ Devendra Nath Bannerjea, *India's Nation Builders*, Headley Bros., London, 1919, s. 183.

sorusu hemen gündeme geldi. Rıza Yaşı Yasa Tasarısı tartışmaları sürerken bu soru birkaç yıl boyunca tartışıldı ve sonunda sosyal konuların Kongre görüşmelerinden çıkarılmasına, ancak her yıl Kongre toplantısından hemen sonra toplanmak üzere ayrı bir organ olan Ulusal Sosyal Konferans'ın oluşturulmasına karar verildi. M. G. Ranade (1852-1901) bu Konferansın kilit teorisyeni ve organizatörüyü. Konferansın mevcut taşra sosyal reform organlarından ayrıldığı ilk önemli yol, seküler bir ideolojiyi onaylamasıydı. Böylece Kongre ile aynı seküler köklere sahip oldu ve bireysel vicdan ve hümanizmin reformun temel motifleri olduğunu vurguladı. Konferans yeniden şekillenmenin aktif bir teşvikçisi değildi; rolü yerel reform çalışmalarının ulusal bir odağı olmasıydı. Yerel çalışmalara ulusal tanınma verildi ve reformcular amaçlarını ve yöntemlerini bu forumda tartıştılar ve tüm Hindistan'ı ilgilendiren kararlar aldılar. Yol gösterici ışık olan Ranade, farklı yaklaşımları bir arada tutmaya çalışarak, en az direnç gösteren çizgide reformu savunarak ip üzerinde yürüdü. Ancak yüzyıl sona ererken, daha radikal reformcular seslerini daha fazla duyurmaya ve harekete geçilmesi için baskı yapmaya başladılar. Ranade 1901 yılında öldüğünde ve liderliği Chandavarkar tarafından devralındığında, bir ılımlılık dönemi sona erdi ve yeni bir aciliyet ve sabırsızlık, daha cesur bir ruh kendini gösterdi.²⁰⁰

On dokuzuncu yüzyılın son yirmi yılı boyunca ulusal sahnede yukarıda anlatılan evrim devam ederken, taşradaki reform grupları da kendi gelişimlerini sürdürdüler. Bu dönemde sosyal reform hareketi Bengal hariç tüm bölgelerde taraftar ve faaliyet açısından istikrarlı bir büyüme yaşamıştır. Maharashtra'da tüm büyük kentler kendi yerel Reform Derneklerini kurdular ve bu derneklerin faaliyetleri ve büyümeleri büyük ölçüde bireysel liderlere bağlıydı. Seçkin bir kişilik olan dul Pandita Ramabai (1858-1922) 1890 yılında Pune'da yüksek sınıf dullar için bir ev olan Sharada Sadan'ı kurdu. Kendisi de dul bir kadınla evlenen ve Pune Dullar Yeniden Evlenme Derneği'ni yeniden canlandıran Dhondu Kheshave (daha sonra Maharshi) Karve tarafından yakından desteklenmiştir. O da dul kadınlar için bir ev kurdu ve kadınların eğitimini teşvik etti. Prarthana Samaj çalışmalarını sürdürdü ve esas olarak kadınlara ve düşük kasttan işçilere yönelik eğitim çalışmaları, ilkokullar ve yetimhaneler aracılığıyla reformu destekledi. Her ne kadar dinî yaşam ve reformla meşgul olsa da laik hümanizmin güçlü olduğu bir çağda, sosyal vedinî reform arasındaki hayati bağlantıyı korudu. Bu dönemde Madras, toplumsal yeniden şekillenmeye daha yeni ilgi duymaya başlamıştı. Kast yapısının katılığı ve bu eyaletteki siyasi uyanışın yavaşlığı bu gecikmenin önemli nedenleriydi. 1892'de Madras Hindu Sosyal Reform Derneği ortaya çıktı ve çoğunlukla radikal reformcular tarafından yönetildi. Ancak bunlar küçük bir yüksek kast grubuydu ve hırsları çoğunlukla bireysel olarak bir dizi reformist vaatte bulunan

²⁰⁰ Burton Stein, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010, s. 263-268.

üyelere yönelmişti. O dönemde iki bireysel reformcu yerel çalışmalara damgasını vurmuştur: Viresahngam Pantulu (1848-1919), dul kadınların durumuyla ilgilenmiş; R. Venkata Ratnam Naidu (1862-1939) ise 'toplumsal saflığı savunan ve devadasi geleneğiyle mücadele eden bir hareket' başlatmıştır.²⁰¹

Sosyal değişimin hızla ilerlediği Bengal'de sosyal reform bir depresyona girdi. Sadharan Brahmo Samaj, yoksullar ve alt sınıflar adına filantropik çalışmalarda çok aktifti, ancak sosyal reformla ilgilenmiyordu. Olağanüstü bir istisna, kadınların ve dul kadınların yükselmesi için cesurca çalışan ve kendisi de dul bir kadınla evlenen Shashpada Banerji idi. Bazılarının Ortodoksluğa, bazılarının da Batı'ya bağlılığının başka yerlere kıyasla daha tutkulu ve fanatik olduğu bu eyalette, siyasi bağlılığın her şeyi içine çeken yoğunluğu ve kültürel canlanma tutkusu sosyal reformu geri plana itti. Yine de Bengal, muazzam etkiye sahip bir dinî figür yetiştirdi: Ramakrishna (1834-86). Kalküta yakınlarındaki Dakkhineshwarl'da bulunan Kill tapınağında basit bir tapınak rahibi iken mistik olarak büyük bir ün kazandı. Vaazlarının sadeliğini, mistik ve felsefi derinliğini, ruhani yoğunluğunu ve doğrudan ciddiyetini saf bir Hindulukla öylesine birleştirdi ki, en Batılı ve sofistike olanlar bile onun cazibesine dayanmakta zorlandı. Diğer dinleri deneyerek ulaştığı doktrini basitçe 'tüm dinlerin doğru olduğu, ancak herkes için kendi inandığı dinin mümkün olan en iyi din olduğuydu. Putperestliği kınamadı. Hayatının son yıllarında, kişiliği ve doktrinleriyle büyülenmiş bir grup eğitilmiş Bengalli genci etrafına topladı. Bunların lideri, Ramakrishna Misyonu'nun ve yeni bir keşişler tarikatının kurucusu Vivekananda olan Narendranath Datta'ydı (1862-1902). Kuzey Hindistan'da, Panjabve Kuzey-Batı Eyaleti'nde, toplumsal yeniden oluşum benzersiz bir şekilde örgütlendi. Genel organların burada çok az etkisi vardı - sahneye hâkim olan Arya Samaj ve kast örgütleriydi. Arya Samaj, 1893'te Ortodoks ve liberaller arasında bir bölünme yaşasa da hiçbir reform organının büyümediği kadar büyüdü - yüzyılın sonunda üyeleri hızla 100.000'e yaklaşıyordu. Eğitim çalışmaları istikrarlı bir şekilde ilerliyordu ve kısa süre içinde okullarının sayısı bakımından Hristiyan misyonerlere rakip oldular. Dayananda kesinlikle başarı için doğru formülü bulmuştu. Başka yerlerde tek başına bulunan unsurların bir kombinasyonu Samaj etkili bir şekilde yönetiliyordu ve bir kast örgütü olmadan bir kast örgütünün uyumuna ve gücüne sahipti. Üyeleri dinî gayret konusunda Brahmos'a rakipti. Yine de sosyal programı Brahmos'un radikalizminden kaçınıyor, daha ziyade Prarthana Samaj'ın liberal yaklaşımından ilham alıyordu. Putperestliğe, çok tanrıcılığa ve Hinduizm'in sosyal suistimallerine karşı yoğun propagandasını sürdürürken, ki bu propaganda Kuzey Hindistan nüfusunun giderek artan bir yüzdesine etkili bir şekilde ulaşıyordu. Samaj, Hindu toplumundan kopmayı gerektirmiyordu.

²⁰¹ Burton Stein, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010, s. 264.

Arya Samaj kitlelere etkili bir şekilde ulaşmaya başladı ve Hindu toplumunu içeriden değiştirme sürecini başlattı. İlk yeni kast örgütleri kuzeyde ortaya çıktı. Burada kast sistemi, onu diğer bölgelerden ayıran ve kast yoluyla reformu mümkün kılan bazı özelliklere sahipti: Brahmanların hâkimiyeti nispeten zayıftı, insanların çoğunluğu orta dereceli bitişik kasta aitti ve en alt gruplar diğer bölgelerdeki kadar baskı altında değildi. Kastlar geleneksel olarak iyi örgütlenmişti ve üyeleri üzerinde etkili bir güce sahipti. Yeni olan, ilgili kastların birliklerinin ortaya çıkmasıydı: bunlar kast liderlerinin kendi gruplarını bağladıkları gönüllü organlardı. Öncelikli kaygıları üyelerinin refahıydı, ancak programları sosyal reformcular tarafından savunulan ideal ve ilkelerin çoğunu içeriyordu, böylece Ulusal Sosyal Konferans bunları resmî olarak reform toplulukları olarak kabul etti.²⁰²

1887'de Lucknow'da meslekleri yazarlık olan bir grup alt tabakadan oluşan Kayastha Konferansı kuruldu. Örgütün erken dönemde reformist ve Ortodoks olarak ikiye ayrılması, liderlerinin büyük bir kısmının reformist fikirlere ne kadar hevesli olduğunu göstermektedir. Bir diğer önemli örgüt de 1891 yılında kurulan Vaishyas örgütüdür. Sosyal reform platformları oldukça ileri olmasına rağmen bölünmeden kaçınmayı başarmışlardır. 1900 yılına gelindiğinde 100'den fazla yerel sabhanın sayıları ve etkileri hızla artmıştır. Bu dönemde kast örgütleri siyasetten uzak durdular, ancak yirminci yüzyılda Hindistan'ın bazı bölgelerinde çok büyük siyasi önem kazandılar, hatta çoğu zaman siyasi oyuna hâkim oldular. Yirminci yüzyılın ilk yirmi yılı Hindistan siyasetinin ılımlılar ve aşırılar arasındaki büyük tartışmaya ve Kongre'nin kontrolü için verdikleri mücadeleye sahne oldu. Ancak sosyal reform hareketinin gelişimi bu tartışma ve mücadele ile yakından ilişkiliydi. Eski aşırıların ılımlı liderliğe karşı başlıca iki itirazı vardı: ılımlıların amaç ve yöntemlerinin tamamen İngiliz odaklı olduğu ve bu nedenle vatansever olmadıkları ve halk kitlelerine ulaşamadıkları. Radikaller ise ulusal ve dinî kimliğe dayalı bir militanlığı savunuyor ve kitlelerin katılımını istiyorlardı. Dinî milliyetçilik ve halk için endişe gibi bu iki temel unsurun Dayananda, Keshub ve Bankim'de nasıl kendini hissettirmeye başladığı anlatılmıştır. Şimdi bunlar dönemin en etkili liderlerinden bazılarının ayırt edici özellikleri haline geldi: Aurobindo Ghos, Lajpat Rai ve Vivekananda.²⁰³

19.yüzyılın son yirmi yılında sosyal reformun nasıl milliyetçi laikler tarafından domine edildiği görülmüştür. Uyanışçı aşırılık yanlıları doğal olarak bu yaklaşıma, Avrupa fikirlerine dayandığı ve Avrupa modellerini hedeflediği için milliyetsizleştirici ve aşağılayıcı olduğu gerekçesiyle şiddetle karşı çıktılar. Böylece reformcular ve uyanışçılar arasında yoğun bir tartışma başladı.

²⁰² R. C. Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People Volume 10: British Paramountcy And Indian Renaissance Part II*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1960, s. 476-481.

²⁰³ Annie Besant, *How India Wrought For Freedom: The Story Of The National Congress Told From Official Records*, Theosophical Publishing House, Madras, 1915, s. 65-66.

Ancak, Tilak dışındaki canlanmacıların çoğu, yaşamın pek çok alanında sosyal reforma kendilerini adanmışlardı. Reformcularla karşılıklı görüşmelerinde, reform programı söz konusu olduğunda, iki grup arasında çok geniş bir anlaşma alanı olduğu giderek daha açık hâle geldi. Farklılıklar ilhamda, motivasyonda ve hedefledikleri toplum modelinde yatıyordu. Uyanışçılar, tamamen milliyetçi bir güdünün ve Hindu bir modelin, reformcunun öngördüğü her türlü reform için ilham kaynağı olabileceğini göstermeyi başardılar. Ancak bundan daha fazlasını kanıtladılar: Hindu milliyetçiliğinin ve ideal bir Hindu toplumunun Batı tipi reformda olmayan bir kitlesel çekiciliğe sahip olduğunu gösterdiler. Bu argümanlar karşı konulamazdı ve reform hareketi bir bütün olarak imajını ve modelini canlanmacı Hindu milliyetçiliği yönünde değiştirdi ve halk kitlelerine yönelik bir kaygıya yöneldi. İlerleyen paragraflarda bu dirilişçi Hinduizmin bazı önde gelen şahsiyetlerde nasıl farklı şekillerde evrildiği ve daha geniş tabanlı sosyal reform kaygısının reformist yapıların evrimini nasıl etkilediği tartışılacaktır.

Ramakrishna'nın öğrencisi Vivekananda (1863-1902) çok farklı düşünce akımlarından etkilenmiştir. Önce Batı eğitimi aldı ve Keshub'un Brahmo Samaj'ı ile yakın temas kurdu. Ardından Hindu mistiği olan ustası Ramakrishna'nın etkisi geldi. Ustasının ölümünden sonra Vivekananda, Hindistan'ı dolaştı ve ardından birkaç yılını Amerika ve Avrupa'da geçirdi. Böylece, zamanının milliyetçileri arasında belki de en geniş deneyime sahip oldu. Yaşayan Hinduizm hakkındaki bilgisi Dayananda'nınkine yaklaşıyordu. Batı hakkındaki bilgisi sadece teorik değildi, aynı zamanda Batı'yı kişisel deneyimlerinden tanıyordu, bu da onun tüm kötülüklerini reddetmesine ve yine de gücünü kabul etmesine izin veriyordu. Reform hareketini ilk elden biliyordu ve Hindistan'da yaptığı gezintilerde etkisinin solukluğunu doğrulamıştı. Ramakrishna'nın onun üzerindeki etkisi çok büyüktü; Hinduizm'in teorik ve pratik başarıları ona büyük bir gurur veriyordu. Hinduizm'in eksikliklerini birçok kişiden daha açık bir şekilde gördü ve bunları daha şiddetli bir şekilde kınadı: Brahmanların zorbalığı, kastın neslinin bozulması, ritüelin boğuculaşması, fiziksel ve ahlaki korkaklık. Yine de, reformcuları eleştirdi. Tutkuyla vaaz ettiği reform evrimsel olmalı, geçmişten kopmamalı, insanın Tanrı olduğuna dair Hindu dinî inancından ilham almalı, tüm kötülüklerin kökenine, yoksulların durumuna uzanmalıydı. Böyle bir reform, insanın asaletinin ve maneviyatının tam anlamıyla gelişeceği Hindistan'ın kutsal toprakları olan Punya Bhümi'ye götürecekti. Kamusal hayatının kısa on yılında, ulusal ölçekte kendi dönemi üzerindeki etkisi, büyük bir ulusal azizin güçlü mesajının etkisiydi. Batı'ya Hinduizm'in büyüklüğünü gösterdikten sonra, Hinduların eksikliklerinden sert bir şekilde bahsettiğinde ve ulusal dinî rönesans mesajını ilan ettiğinde ilgi gördü. Ancak bu mesaj bir program haline getirilmedi ve siyasi bir tabanı yoktu; bu nedenle ulusal bir lider olamadı. Ancak onun liderliği, bu yüzyılda özellikle Bengal'de önemli bir dinî reform ve sosyal hizmet

kurumu hâline gelen Ramakrishna Misyonu'nda kapsam buldu.²⁰⁴

Aurobindo Ghos'un (1872-1950) uzun yaşamı zıtlıklarla doluydu. Yedi yaşından itibaren aldığı eğitim tamamen İngilizcedir ve on dört yılını İngiltere'de geçirmiştir. Hindistan'a döndüğünde siyasi dönemi başladı ve 1910'da Pondicherry'deki aşramına çekilerek hayatını felsefe ve mistisizme adadı. Aurobindo, Bhavani Mandır adlı erken dönem broşüründe Bankim'in fikirlerinden ne kadar güçlü bir şekilde etkilendiğini gösterir. Burada Ana'ya ve Hindistan'ı yeniden canlandırmak için siyasi ve sosyal eyleme adanmış bir dinî tarikat fikri bulunmaktadır. Anne, bu modern keşiflerin odak noktası olması gereken ana vatan Hindistan'ı temsil eder. Milliyetçiliğin bu dinî hasisliği Aurobindo'nun siyasi kariyeri boyunca onun için esas olmaya devam etti; aslında milliyetçilik onun için dindi. Daha ilk günlerinden itibaren Kongre'yi kitlelere ulaşmamakla suçladı ve kitlelere etkili bir şekilde ulaşmanın yolunun Ana'nın dininden geçtiğini ilan etti. Bu fikirler, Bande Mataram'ın editörlüğünde B. C. Pal ile iş birliği yaptığı yıllarda tam olarak ortaya çıktı. Gita'yı okuduğu, yoga ve mistisizm biçimleri üzerine deneyler yaptığı 1908'deki hapisane dönemi, hayatını tamamen değiştirdi. Pondicherry'ye çekildi ve burada bir aşram kurdu. Burada kendi özgün bütüncül ikiliksiz felsefesini inşa etti ve büyük bir mistik ve aziz olarak ün kazandı.²⁰⁵

Pencap'ta doğan Lala Lajpat Rai (1856-1928), Seyyid Ahmed Han'ın takipçisi olan İslam'a eğilimli Hindu bir baba ile Ortodoks Sih bir annenin oğluydu. İslami öğretilerle yetiştirildi, ancak kısa süre sonra yetiştirilme tarzını reddetti ve kendisini güçlü bir şekilde Hinduizm ile özdeşleştirdi. Bir süre Brahmo Samaj'ın üyesi olduktan sonra Arya Samaj'a katıldı. 1885'te Hans Raj ile birlikte Lahor'da Dayananda Anglo-Vedik Koleji'ni kurdu ve Arya liderliğine dâhil oldu; 1898'deki bölünme sırasında Lajpat liberal kolun lideri oldu. On dokuzuncu yüzyılın son on yılında Kongre siyasetine olan ilk ilgisi azaldı, ancak 1900'den itibaren siyasi alana geri döndü, çok güçlü bir aşırılık yanlısı lider hâline geldi ve politik olmayan Aryalar tarafından Dayananda'nın arzusuna karşı Samaj'ı siyasete çekmekle suçlandı. Lajpat Rai'nin yazıları ve eylemleri kendisini ve fikirlerini açıkça ortaya koymaktadır. Arya ideolojisi aşırı milliyetçi siyasetle birleşmiştir. 1896-1897 ve 1899-1900 kışları sırasında, büyük ölçüde kendi fonlarıyla finanse edilen yardım operasyonlarında ve binlerce yetimin Hristiyan misyonerlerden 'kurtarılmasında' son derece aktifti. 1900 Lahor Kongresi'nde, her yıllık oturumun en az yarım gününün sanayi ve eğitim sorunlarının tartışılmasına ayrılması kararının yeniden alınmasını sağladı. Arya Samaj'ın düşük kastlara yönelik yeni ilgisinden de büyük ölçüde o sorumluydu ve 1920'de ilk Tüm Hindistan Sendikalar Kongresi'nin başkanlığına seçildi. Ona göre ılımlı

²⁰⁴ Annie Besant, *How India Wrought For Freedom: The Story Of The National Congress Told From Official Records*, Theosophical Publishing House, Madras, 1915, s. 68-74.

²⁰⁵ A. L. Basham (ed.), *A Cultural History Of India*, Oxford University Press, 1975, s. 178.

Kongre, dilenci zihniyetine sahipti, İngilizlerden sahte umutlar besliyordu, kendi küçük çevresinin ötesini görmüyordu ve İngiliz eğitimi almış Hintlilerin yıllık festivalini düzenlemekle yetiniyordu. İngiltere'ye yaptığı ziyaretin ardından Kongre'nin İngiliz halkı ve politikacılarından Hindistan'a yardım etmelerini beklemesinin aptallık olduğunu ilan etti. Kongre'nin, Hinduizm'e dayanan bir milliyetçilik temelinde bir ulus inşa eden cesur bir Hindu örgütü olması gerektiğini ilan etti. Sosyal reform liderlerini reformlarını 'milliyet' yerine 'rasyonaliteye' dayandırdıkları için suçladı, ancak liberal bir Arya olduğu için canlanmacı reform fikirleri yumuşatıldı ve reform hareketine verilen yeni milliyetçi yön için çok çalıştı. Ekim 1928'de, sağlığı kötüye gitmesine rağmen, Simon Komisyonu'na karşı bir yürüyüşe öncülük etti ve bir lathi saldırısında vuruldu. Bu durum hastalığını daha da ağırlaştırdı ve iki hafta sonra öldü.²⁰⁶

Kuzey Hindistan'da Arya Samaj öncülük etti. Samaj 1900 yılına kadar kast reformu vaazları vermiş ancak Aryalar dışında kimsenin bu konuda harekete geçmesini beklememişti ve aslında üyeliği çoğunlukla eğitimli sınıflarla sınırlıydı. 1900'den itibaren Samaj, iki grup iş birliği yaparak kast sistemini reforme etmek için bir kampanya başlattı. Yöntem, devrim niteliğindedi: düşük kast grupları askere alındı ve statüleri törensel olarak iki kez doğmuşların statüsüne yükseltildi ve iç içe geçme ve evlenme hakları tanındı. Hristiyan misyonerlerin bu düşük kastları dönüştürmedeki başarısı Samaj'ın eyleminde kesinlikle önemli bir faktördü. Aslında düşük kastların din değiştirmesi hareketi, Dayananda'nın şiddetli Hindu milliyetçiliğinin çocuğu olan Hristiyanların ve Müslümanların din değiştirmesine yönelik suddhi hareketinden doğmuş ve Samaj'ı giderek daha fazla toplumsal ajitasyona ve Mahasabha'nın toplumsal Ortodoksisıyla iş birliğine dâhil etmiştir. Düşük kasttan bir grubun ilk kez kabulü sağlandıktan sonra, hareket Arya reformcularını bile şaşırtan bir ivme kazandı. Çok sayıda düşük kast ve dokunulmaz grup kabul edildi ve yüzyılın başında 100.000 civarında olan Samaj'ın sayısı 1921'de 500.000'e, 1931'de ise neredeyse bir milyona ulaştı. Bu elemenin prosedürü, Ortodoksiyi gereksiz yere rencide etmeyecek, ancak ilkelerine saldırmayacak şekildeydi. Yeni katılanlar sosyal ölçekte yükselseler de kendi grup kimliklerini korudular ve yüksek kast Aryalar ile arındırılmış gruplar arasındaki kast ayrımları ortadan kaldırılmadı. Arya Samaj hem sosyal reform ve Hindu milliyetçiliğinin başarılı senkretizmi hem de halk kitlelerine ulaşma başarısıyla dönemin en etkili dinî ve sosyal reform hareketi olduğunu kanıtladı. Maharashtra'nın kendine has bir yaklaşımı vardı; muhtemelen Tilak'ın düşmanlığı ve Ranade'nin etkisi nedeniyle buradaki canlanmacılık sosyal reformla birleşmedi. Ancak yirminci yüzyıldaki sosyal reform, yeni ruhunu halk kitlelerine yönelik artan bir ilgiyle ifade etti. Maharashtra'da Arya Samaj gibi birleşik olmayan, ancak yaklaşımları daha pratik ve ayakları yere basan çok

²⁰⁶ Devendra Nath Bannerjea, *India's Nation Builders*, Headley Bros., London, 1919, s. 212-224.

sayıda cemiyet ortaya çıktı. Chandavarkâr tarafından 1911'de Bombay'da başlatılan Sosyal Bilim Birliği, gece okulları, teknik okullar, kütüphaneler, dinlenme tesisleri ve kooperatif kredi birlikleri kurarak çalışan sınıflara yönelik kaygılarında öncülük etmiştir. Malabari tarafından kurulan Seva Sadan ise her kasttan kadının bakımında uzmanlaşmış, eğitim, refah ve tıbbi hizmetler sağlamıştır. Maharshi Karve, bir kadın üniversitesinin açılışını yaparak kadınların yükselmesi için yaptığı çalışmaları taçlandırmıştır.²⁰⁷

G.K. Gokhale tarafından 1915 yılında kurulan Hindistan Hizmetkârları Cemiyeti, titizlikle eğitilen ve sadece geçimlik maaş ödenen adanmış bireylerden oluşan bir elit topluluğuydu. Üyeleri küçük, bir kurum olarak etkisi sınırlı kaldı, ancak üyelerinin sosyal reform alanındaki çalışmaları, yine açlık yardımı, sendikal örgütlenme, kooperatifler ve aşiretlerin ve ezilen sınıfların yükseltilmesi gibi pratik alanlarda çok kayda değerdi. Prarthana Samaj da benzer şekilde sınırlı bir etkiye sahip olmakla birlikte, 1906 yılında kurduğu Hindistan'ın Ezilen Sınıflar Misyonu ile bu alana girmiştir. Bu misyon 1913 yılına kadar otuz eğitim kurumunu yönetmiş ve haklı olarak 'Harijanlara yönelik Gandian programlarının öncüsü' olarak adlandırılmıştır. Daha önce bahsedilen Jotiba Phule'nin Brahman olmayan hareketi ölümünden sonra durgunlaştı, ancak 1900'lerde Kolhapur Eyaleti Maharajası tarafından yeniden canlandırıldı. Brahmanların boyunduruğunu kırmak ve düşük kasttan insanları yükseltmek için Brahman olmayanları Vedik törenleri icra etmeleri için eğitti ve daha sonra bu dinî reformu devam ettirmek için Arya Samaj'ı çağırdı. Ayrıca eyaletindeki memuriyetlerin yüzde 50'sini Brahman olmayanlara ayırmış ve onlar için okullar düzenlemiştir. Daha sonra bu Brahman olmayanlar hareketi güney Hindistan'da müthiş bir siyasi güç hâline gelecekti. Maharashtra'da Dr. Ambedkâr'ın önderlik ettiği dokunulmazların özgürleştirilmesi hareketi esas olarak siyasi nitelikteydi.²⁰⁸

1900'den sonra Madras'ta yavaş yavaş başlayan hareket, yoluna girdi. Güney Hindistan'daki canlanmacı düşünce, Vivekananda'nın ziyaretinden ve Teosofik Cemiyet'in lideri Annie Besant'ın yazı ve konuşmalarından güçlü bir teşvik almıştı. Bayan Besant başlangıçta reform karşıtı bir dinî canlanmacıydı, ancak on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru tutumundaki birçokdeğişiklikten biri yolda ilerliyordu ve 1904'te 'Hindu medeniyetinin ruhuyla uyum içinde ulusal çizgilerde Hindu sosyal ve dinî ilerlemesini teşvik etmek için' Madras Hindu Derneği'ni kurdu. Hem Madras'taki hem de ulusal ölçekteki büyük etkisi, yeni canlanmacılık ve sosyal reform ittifakını destekledi. Madras böylece ulusal eğilimle uyumlu hâle geldi. Güneyin en büyük sosyal sorunu, yüksek ve düşük kastlar arasındaki muazzam uçurum ve ikincilerin tamamen

²⁰⁷ Judith E. Walsh, *A Brief History Of India*, Infobase Publishing, New York, 2006, s. 244-245.

²⁰⁸ Burton Stein, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010, s. 244-245.

aşağılanmasıydı. Yirminci yüzyıl boyunca statü ve güç bakımından yükselişleri dikkat çekiciydi, ancak bu sosyal reform hareketinin çalışmalarının doğrudan bir sonucu değildi. Daha etkili olan faktörler, öncelikle çeşitli örgütler, Hristiyan misyonları, Teosofi Derneği, Bunalımlı Sınıflar Misyonu ve Ramakrishna Misyonu tarafından yürütülen bunalımlı sınıflara ve işçilere yönelik sosyal hizmetlerdeki büyük ilerlemedir. Aslında Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Madras'ın bu alanda Hindistan'ın geri kalanına öncülük etmiş olabileceği ifade edilmiştir. Bu araştırmanın kapsamı dışında kalan, alt sınıfların yükselişindeki ikinci önemli faktör, daha sonraki yıllarda ortaya çıkan siyasi non-Brahman olmayan hareketlerinin çalışmalarıdır.²⁰⁹

Bengal'deki durum diğer vilayetlerdekinden çok farklıydı. Bir yandan Bengal açık ara en 'sosyal reformcu' gruba, Brahmlara ve onların etrafında toplanan Batı eğitilmiş kesime sahipti. Diğer yandan sosyal hareket neredeyse yok denecek kadar azdı. Bengalli liderlerin kendileri de bu gerçeği kabul etmiş ve hatta bu düşüşün nedenlerini analiz etmişlerdir. Esasen bunun nedeni, Brahmo reformizminin kendine özgü niteliği ile siyasi milliyetçilik ve kültürel canlanmacılığın muazzam gücünün birleşimiydi. Brahmoçuluk Bengal'deki reformun prototipiydi ve yoğun bir şekilde bireyciydi ve Batı'dan esinlenmişti. Kültürel canlanmacılık Bankim tarafından harekete geçirildiğinde ve yoğun siyasi meşguliyet Bengal'in bölünmesiyle aşırı derecede teşvik edildiğinde, bu ikisi Bengal zihnini tamamen ele geçirdi ve Bengal'deki reform hareketinin cazibesi kısa sürede önemsiz hâle geldi. Çoğunlukla Sadharan Brahmo Samaj tarafından olmak üzere, pratik sosyal çalışmalar giderek daha fazla üstlenildi, ancak bunlar sosyal reform mücadelelerine dönüşmedi ve örgütsel biçimler almadı. Shashipada Banerji Bengal'in bölünmesinden hemen önce aktif yaşamdan çekildiğinde, Bengal son reformist mücadelecisini de kaybetmiş oldu.²¹⁰

1920'lere gelindiğinde Hint dini ve sosyal reform hareketi, Hint yaşamının önemli ve farklı bir olgusu olarak kendine özgü kimliğini kaybetmişti. Buna pek çok faktör katkıda bulundu. Bunlardan biri, siyaset, din ve toplum hakkındaki yeni fikirleriyle ulusal sahneye hâkim olacak ve çoğu zaman onu karıştıracak olan Gandhi'nin ortaya çıkmasıydı. Siyasetin kendisi farklı bir şekilde gelişti ve artık sosyal reform kaygısının siyasi bilinç ve eylemle çok daha yakın bir şekilde ilişkilendirildiği ve devletin yasama yoluyla toplumun reformu için sorumluluk alması gerektiğine inanıldığı görülmektedir. Nehru'nun Refah Devleti kavramı bu ideali en iyi şekilde somutlaştırdı. Bir diğer önemli faktör, sosyal reform için ajitasyonun kendisini farklı özel alanlarda sosyal hizmet örgütlemeye pratik işine giderek daha fazla dağıtmasıydı, Tüm Hindistan Kadın Konferansı tarafından kadınların eğitilmesi ve yükseltilmesi, köy kalkınma projeleri,

²⁰⁹ A. L. Basham (ed.), *A Cultural History Of India*, Oxford University Press, 1975, s. 376-378.

²¹⁰ A. L. Basham (ed.), *A Cultural History Of India*, Oxford University Press, 1975, s. 380-381.

ezilen sınıfların örgütlenmesi ve işçi sendikalarının kurulması gibi. Ancak, son kertede, bu yeni tutum ve yaklaşımlar, 'sosyal reform'u özel olarak tanımlanabilir bir etiket olarak arka plana iterken, varlıklarını Ram Mohan Roy'dan Lajpat Rai'ye kadar ulusal kimliğin ve sosyal reformun ortaya çıkması ve başarılı bir şekilde bütünleşmesi için çalışan liderlere ve örgütlere borçludur.

2.2. HİNT MÜSLÜMAN TOPLUMUNDA REFORM HAREKETLERİ

Hint alt kıtasının 1947'de bölünmesi, yakın dünya tarihinin en önemli olaylarından biri olmaya devam etmektedir ve dünyanın en çok Müslümanının yaşadığı Güney Asya'da İslam'ın gidişatında kesinlikle bir dönüm noktası olmuştur. Pakistan, Hindistan ve Bangladeş olmak üzere üç devlete bölünen bu bölge, zayıflayan Babür İmparatorluğu'nun son yıllarında İngiliz gücünün yükselişine tanık oldu. Siyasi gerileme, eğitimsel ve mali açıdan bazı düzenlemelere ihtiyaç duyan ayrıcalıksız bir topluluk olduklarını düşünen Hintli Müslümanlar arasındaki ıstırapı daha da arttırdı. Sonraki yüzyıllarda farklı zamanlarda Müslüman entelektüeller ve aktivistler çeşitli çözümler önerdiler, ta ki 1940'larda Müslüman bir devlet olan Pakistan talebi hayal güçlerini yakalayana kadar. Böylece 1947'de ikiye bölünen Pakistan'ın ortaya çıkışı, uzun bir Müslüman mirasının doruk noktası oldu. 1720'den sonra ortaya çıkan siyasi kriz çok boyutlu bir hâl aldığında, bölünmüş ve olumsuz güçler tarafından gölgelenmiş gibi görünüyordu. Geleneksel olarak Hindistan'daki yönetici Müslüman gruplar Arap, Türk, Fars ve Afgan kökenliydi, ancak daha sonra Hintli unsurlar da çeşitli imparatorluk hiyerarşilerine katıldı. Ancak Müslümanlar da herkes gibi alt-bölgenin dört bir yanına dağılmış bir şekilde yaşamaya devam etti. İndus Vadisi ve Doğu Bengal'deki oranları daha yüksekti ama aynı zamanda ezicibir çoğunlukla kırsaldı. Hint-İslam kültürünün evrimi toplumlar arası pek çok köprü inşa etmişti, ancak dinler tüm Hint toplumlarını da birbirinden ayrı tutuyordu. Müslüman yöneticiler genellikle arazi bağışları yoluyla önde gelen ulemaya ve Sufi türbelerine yardım etmiş ancak bütüncül din değiştirmeleri desteklemekten kaçınmışlardır. Delhi, Lucknow, Faizabad ve Lahor gibi Müslüman metropol merkezleri bile mutlak bir Müslüman çoğunluk talep etmemiş; yöneticiler de demografik değişiklikleri zorlamaya çalışmamıştır. Bu bölümde, son üç yüzyıl boyunca Müslümanların kendi kolektif kimliklerine ilişkin tutumları ve Hindistan ile İslam'ın busöylemi nasıl desteklediği ve nihayetinde Pakistan'ın evrimine yol açan artan siyasallaşma konularına bakılacaktır. Buna ek olarak, Pakistan talebinin kökenlerini, takipçileri tarafından Quaid-i-Azam (Büyük Lider) olarak adlandırılan Muhammed Ali Cinnah (1876-1948)

liderliğindeki Tüm Hindistan Müslüman Ligi (*All-India Muslim League*) (AIML) çatısı altında toplanacak olan Britanya Hindistanı'ndaki Müslüman çoğunluk ve azınlık bölgelerini karakterize eden gelişmelerde aranacaktır.

Müslüman toplulukların dağınık yapısı ve toprak tercihleri ve kırsal kümelerle dönüşmeleri, Geç Babür döneminde birçok metropol Müslüman entelektüelini endişelendirmiştir. Ayrıca, Delhili Şah Veliyullah (1703-1764) gibi Müslüman âlimler, yönetici elitin ve mahkemelerinin gevşek davranışlarından derin rahatsızlık duyuyordu. Ona göre, özellikle Gucerat, Pencap ve orta Hindistan'ın bölgesel iddialara sahne olduğu ve güçlü dinî kimlikler sergilediği bir dönemde, Müslümanları iç ve dış tehditlere karşı ancak saf geleneklere dayanan enerjik bir Müslüman siyasi otorite koruyabilirdi. Kendisi de iç istikrarsızlığın ve Avrupa sömürgeciliğinin kurbanı olan Hindistan hakkındaki bu tür tartışmalar, Şah Veliyullah'ın oğulları ve torunlarının alt kıtanın bir barış ülkesi mi yoksa bir savaş yurdu mu olduğu konusunu tartışmalarına neden oldu. Dolayısıyla Güney Asya'da İslam'la ilgili sorular da Hindistan'ın kendi karakterine ve çoğul demografisine bağlıydı. Sürgünler ve Engizisyon sırasında Gırnata'nın düşüşünün yakın olduğunu düşünen İspanyol Müslümanlar gibi, Veliyullah'ın Delhi'deki müritleri de siyasi ve teolojik bir geri kazanım olmadığı takdirde Müslüman Hindistan'ın alacakaranlığa gömüleceğinden korkuyordu.²¹¹

İngilizler ve Müslüman toplulukların çıkarlarına tamamen düşman olmasa da kayıtsız görünen bölgesel güçler tarafından kaybedildiği düşünülen Hindistan hakkındaki tartışma, on dokuzuncu yüzyılda daha büyük bir yoğunluk kazandı. Şah Abdülaziz (1747-1823) gibi Müslümanlar geçmiş tarihin bilincindeydiler ve kendi inançlarına güveniyorlardı. Bununla birlikte, tüm Müslümanların siyasi ve ekonomik durumlarının iç karartıcı olması onu da heyecanlandırıyordu. Şah Veliyullah'ın oğlu ve Delhi'nin önde gelen âlimlerindendi ve Hindistan'ın bir Savaş Evi (Darul Harb) olduğunu, barışın ancak Müslümanların yaşam tarzlarını önemli ölçüde İslamlaştırmaları hâlinde tesis edilebileceğini ilan etmişti. Babür İmparatoru'nun Doğu Hindistan Şirketi'nin cömertliğine olan aşırı bağımlılığının ve diğer bölgesel savaş lordlarının değişen sadakatlerinin farkında olan bu önde gelen âlim, Babür başkentindeki güçlü İngiliz mukimi Sir Charles Metcalfe gibi İngiliz yetkililerle dostane ilişkileri içindeydi. Bununla birlikte, Hindistan'daki Müslüman düşünce süreçlerinin ve aktivizminin ihyacılık ve reformculuğa odaklanan iki uçlu bir girişim olduğunu belirtmek önemlidir. İhyacılar, ilahiyat fakülteleri ve eğitim çabaları aracılığıyla köklere dönüş hareketini hedeflerken, modernistler aynı hedefi arzulamış ancak modernite ve batılılaşmayı özümseme

²¹¹ Anil Chandra Banerjee, *Two Nations: The Philosophy of Muslim Nationalism*, Concept Publishing Company, New Delhi, 1981, s. 44-46.

çağrısında bulunmuş ve böylece İslami modernizm olarak bilinen şeyi oluşturmuşlardır. Bu ideolojik ayrım, çoğu zaman bulanık olsa da bugün bile Güney Asya'da devam etmektedir ve Müslüman kültürüne özgü değildir.²¹²

Erken dönem aktivizminin önde gelen Müslüman entelektüellerinden biri Seyyid Cemaluddin el-Afgani'dir (1838-1897). Raj'ın güçlenmesine, Müslümanlar arasında yaygın bir kayıp duygusuna ve yönetici elit içinde bir bölünmeye tanık oldu. Orta Doğu'ya yaptığı ziyaretler ve İslam'ın sadece bir teoloji olarak değil, aynı zamanda güçlendirici bir siyasi inanç olarak yeniden canlandırılması üzerine verdiği dersler, ona Mısır'da öğrenciler ve takipçiler kazandırdı. Önemli öğrencilerinden biri, onunla birlikte Paris'e giden Muhammed Abduh'tu (1849-1905). Birlikte Urvatul Vusga adında, Müslüman bir yenilenmeyi hedefleyen ancak Pan-İslamik bağlara daha fazla yer veren Arapça bir dergi yayınladılar. El-Afgani, ciddi bir atalet ve teslimiyet içinde bulunduğu Osmanlı halifeliğine yaptığı ziyarette hayal kırıklığına uğramış ve reformlar için yaptığı telkinler Halifelikten tepki görmüştür. El-Afgani ve müritleri Pan-İslamist oldukları kadar sömürgecilik karşıtıydılar, ancak Batı'nın eğitimsel ve bilimsel başarılarını reddetmediler. Böylece öğretileri, Müslümanlar olarak kendilerini inkâr etmeden bir sentez arayışına girmiştir.²¹³

El-Afgani dışında Hindistan'da İslami modernizmin en önemli şahsiyeti, uzun ve verimli yaşamı boyunca çeşitli eğitimsel ve entelektüel hareketlere öncülük eden Sir Seyyid Ahmed Han'dır (1817-98). Özellikle 1857 felaketinden ve bunun sonucunda ortaya çıkan İngiliz öfkесinden sonra Müslümanların içinde bulunduğu ciddi çıkmaza karşı bu Delhi yerlisi hem İngilizlere hemde Hintli Müslümanlara yönelik tartışmalar ve yayınlar yapmıştır. Müslümanların yeniden uyanışını rasyonel bir ruh arayışı ve Batı eğitimi ve ahlakının özümсenmesi yoluyla gördü. Yazıları, çeviri çalışmaları, tartışmaları ve konuşmaları dışında Seyyid Ahmed'in en büyük katkısı, 1920'de Müslüman Üniversitesi'ne dönüşen ve Pakistan için talebin güç motoru olarak görülen Aligarh'taki Mohammadan Anglo-Oriental College'ı (MAO) kurmasıdır. Kur'an'ın ayrıntılı Urduca tefsirlerini bile yayınlayan Seyyid Ahmed bir reformcuymdu, ancak bir canlanmacı tarzında değildi. Amacı barışçıl yollarla Müslümanların yenilenmesiydi ve modern eğitim ve rasyonalizme güvenerek, Deoband ve Rai Bareilli'deki seminerlerde çağdaşları tarafından teşvik edilen dışlayıcı yaklaşıma karşı çıktı. Güney Asya Müslüman tarihinin önemli bir dönüm noktasında Sir Seyyid Ahmed Han, İslami ve modernist gelenekleri anlamaya yönelik öncü bir söylem sundu. İslam'ı yalnızca Hindistan'daki yabancı bir güç ya da eklektizmin başlıca bileşenlerinden biri olarak konumlandıran basitleştirilmiş pozisyonun

²¹² Muhammad Ishaq, *India's Contribution To The Study Of Hadith Literature*, The University Of Dacca, Lahore, 1955, s. 179-181.

²¹³ K. L. Gauba, *The Consequences Of Pakistan*, Lion Press, Lahore, 1946, s. 245.

ötesine geçen Seyyid Ahmed, "Müslümanlık", "Hintlilik" ve hatta Avrupa liderliğindeki modernite hakkında önemli meseleleri gündeme getirdi. Bir reddiyeciye dönüşmeden veya eleştirel olmayan bir taklitçi rolünü üstlenmeden, bu üç yörüngeyi rasyonel bir şekilde yorumlamaya çalıştı. Buna ek olarak, kolektif bir Müslüman rönesansı için bazı olası alternatifler bile ortaya koydu. Bu Müslüman rasyonalist, kolay anlaşılır Urduca'dan Delhi'nin tarihî mirasının belgelenmesine, etikten dinler arası diyaloga ve eğitim reformizminden kilise reformuna kadar, Müslümanların yeniden uyanışının bayrak taşıyıcısı oldu.²¹⁴

Seyyid Ahmed Han'ın çağdaşlarından bazıları, yazılarında İngilizce ve Urduca'yı benimseyerek ve modern eğitimin, cinsiyet haklarının ve tüm tarafların birbirini daha iyi anlamasının aciliyetinin altını çizerek kendi yöntemleriyle reformizme zemin hazırladılar. 1857'den ve resmî cezalandırmadan sonra, bazı misyoner örgütleri de Evanjelik çabalarında kendilerini enerjik hissetti ve hatta birkaçı İslam'ın Peygamberliğinin ve ilahi kökenlerinin geçerliliğini sorgulamaya başladı. İngiliz sömürge yönetimi Evanjelik girişimleri açıkça himaye etmekten kaçınsa da bireysel düzeydeki sempati ve olumlu tutumlara rağmen, Batılı misyonerler İngiliz statüsü ve gücünden bunalan birçok Hintlinin din değiştirmeye meyledebileceğini biliyordu. Afrika, Avustralasya, Çin ve Batı Yarımküre'de olduğu gibi, küreselleşen Avrupa'nın sömürgeleştirmesi bu geniş bölgelerde Hristiyanlık için nadir ve zamanında fırsatlar sunmuş ve öncü yerel Hristiyan toplulukların ortaya çıkmasına yol açmıştı. Ancak Hindistan'da "Dokunulmazlar" dışında, köklü Hindu, Sih, Parsi ve Müslüman topluluklar din değiştirmeye direnmiş, ancak misyoner cemiyetlerinin sunduğu eğitim ve sağlık olanaklarından faydalanmışlardır. Birçok Müslüman ulema, Hristiyan meslektaşlarıyla ayrıntılı ve iyi duyurulmuş tartışmalar bile yapacaktı. Müslüman entelektüeller, İslam'a yönelik Batı kaynaklı saldırıları çürütmek için bilimsel çalışmalarda bulundular. Bu ilk Müslüman hukukçular ve İslam tarihi bilginleri arasında Syed Ameer Ali (1849-1928), *The Spirit of Islam* (İslam'ın Ruhu) ve *A Short History of Saracens* (Sarazenlerin Kısa Tarihi) adlı eserleri uygun bir zamanda ortaya çıkan ve otoriter nitelikte tarihsel çalışmalar olduğunu kanıtlayan öncü bir tarihçiydi. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınan bu kitaplar, İslam tarihini ve Peygamber'in biyografisini orijinal kaynaklara dayanarak sunarken, yalnızca İslam üzerine Batılı ve misyoner akademisyenleri yeniden eleştirmekle kalmamış, aynı zamanda gelişmekte olan Müslüman orta sınıfı güçlendirmenin bir aracı olmuştur. Seyyid Ali gibi kişiler modern eğitimden faydalanmış, ancak bazı hemşerilerinin savunmacı ve özür dileyici tavırlarına içerlemişlerdir. Ameer Ali dahasonra Londra'ya taşınmış ve 1908'de AIML'nin Londra şubesinin örgütlenmesi de dâhil olmak

²¹⁴ K. M. Panikkar, *A Survey Of Indian History*, The National Information & Publications Ltd., Bombay, 1947, s. 227-228.

üzere akademik ve siyasi çabalarını sürdürmüştür.²¹⁵

Kuzey Hindistan'da reformlara ve modern eğitime karşı bir miktar direnç vardı, ancak güney bölgeleri oldukça açıktı. Böylece Bombay ve Madras gibi şehirlerde Müslüman orta sınıf profesyonellerin sayısı giderek arttı. Babürlülerin gerilemesinin bir sonucu olarak, kuzey Hindistan'daki birçok ilahiyat fakültesi ve ulema, mali desteklerini kaybetmiştir. Bu nedenle reddedilmeyi ya da izole edilmeyi tercih ederken, güneydeki meslektaşları uzun süre kendi başlarının çaresine bakmış ve resmî himaye aramaya hevesli olmamışlardır. Örneğin Bombay'da Justice Badruddin Tyabji (1844-1906) 1876 yılında modern eğitim vermeyi amaçlayan Anjuman-ı İslam School'u kurdu ve bugün derneği hâlâ çeşitli eğitim kurumları işletmektedir. Kadınların eğitimini savunan ilk Müslüman liderlerden biriydi ve belki de kızlarını ileri eğitim için yurtdışına gönderen ilk Hintli Müslümandı. Pencap'ta, Lahor ve Amritsar'daki Anjuman-ı İslamia da dâhil olmak üzere birçok Anjuman genç erkekler için okullar açarken, Anjuman-ı Himayat-ı İslam (AHI) Pencap'ın merkezinde hem kızlar hem de erkekler için okullara öncülük etmiştir. AHI'nin yıllık oturumları Lahor, Amritsar ve Gujranwala'daki Müslümanlar arasında kültürel bilincin yaratılmasında öncü bir rol oynamıştır. Müslüman Hindistan'ın gelecekteki şair-filozofu olan genç Muhammed İkbal (1875-1938) AHI'nin yıllık oturumlarında şiirler okumaya başladı ve 1940'larda Müslüman Liginin kadroları da benzer kentli orta sınıf geçmişlerden geliyordu. 1840'lardan kalma Foreman Christian (FC) Koleji, Pencap'ta modern eğitim veren türünün en eski kurumudur ve kuruluşunu Amerikan Presbiteryenlerine borçludur. Government College Lahore, 1864 yılında önde gelen bir kurum olarak kurulmuştur. Pencap Üniversitesi, Aitchison Koleji (Chiefs Koleji) ve Mayo Sanat Okulu -hepsi Lahor'da yer almaktadır- sonraki yıllarda kurulmuştur. Anjumanlar ayrıca Lahor ve Amritsar'da İslami Kolejler açmış, Peşaver'deki İslami Kolej ve Lahor'daki Mohammadan Anglo-Oriental (MAO) Koleji de genç Müslümanlar arasında modern eğitime yönelik artan talebi karşılamak üzere hayır kurumları tarafından kurulmuştur.²¹⁶

Misyoner kadınlar bazı zenana çalışmaları (evlerdeki kadınlar için) başlatmışlardı, ancak daha çok sağlık konularına ve daha sonra da eğitime odaklanmışlardı. On dokuzuncu yüzyıl Müslüman ve Hindu reformcuları eğitim için ustaca bir zemin hazırlamış ve 1857'den kısa bir süre sonra kız çocukları için ilkokullar açılmaya başlamıştır. Bu alandaki ilk katkılar, Müslüman kadın haklarının sesli bir savunucusu olan ve Hugug-un Nisvan (Kadın Hakları) adlı bir kitap yazan ve bu konuda bir tartışma başlatan Maulvi Mümtaz Ali (1860-1935) tarafından yapılmıştır. Maulvi Mümtaz Ali, Syed Ahmed Khan'ın çağdaşıydı ve kadınlarla erkeklerin tam

²¹⁵ Peter Robb, *A History Of India*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, s. 189.

²¹⁶ Peter Robb, *A History Of India*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, s. 192.

eşitliğine inanıyordu. Hugug-un Nisvan, yenilikçi ve cesur yaklaşımıyla o kadar devrimciydi ki, Seyyid Ahmed bile Mümtaz Ali'yi kendisine karşı ciddi bir muhalefete neden olmaması için yayınlamaktan vazgeçirmeye çalıştı. Aslında Seyyid Ahmed'in kendisi de kadın haklarının bir destekçisiydi Maulvi Mümtaz Ali, cinsiyetin güçlendirilmesine olan tutkulu inancı sayesinde kitabını yayınladı ve gelecekteki birçok reformcunun çabalarına yardımcı oldu. Cinsiyet eşitliği davasını Kur'an ve Hadis temelinde savunmuştur ki bu, her görüşten kadının tamamen eve bağlı kaldığı o günlerde düşünülemez bir şeydir. Maulvi Mümtaz Ali, eşi Muhammadi Begüm'ün editörlüğünde eğitim ve toplumsal cinsiyet konularına adanmış Tehzeb-i-Nisvan adlı Urduca bir dergi de yayınladı. Onun ölümünden sonra derginin yayın sorumluluğunu kızları üstlenmiştir. Benzer şekilde, bir başka erken dönem Müslüman reformcu olan Şeyh Abdullah da kadınların eğitimini savunmuş ve Aligarh'ta bir kız okulu kurmuştur. Bu okul daha sonra tam teşekküllü bir üniversiteye dönüştürülmüştür ve şu anda Aligarh Müslüman Üniversitesi'nin bir bileşenidir.²¹⁷

Abdul Latif'in reformist çabaları ve Seyyid Ahmed'e varlıklı Bengalli Müslüman ailelerden gelen yardım, birçok Müslüman arasında bölgeler arası ittifak arzusunu yeniden teyit etti. Lahor'daki Mianlar ve Bengal'deki Sühreverdirler gibi bazı eğitilmiş Müslüman aileler kadınlarını okula göndermeye öncülük etti. Bu erken rol modelleri, kentli gruplar arasında kadınların eğitime karşı var olan önyargıların aşılmasına yardımcı olmuştur. Pencap'ta Mian Muhammed Şafi (1869-1932) gibi Müslüman öncülerin evrensel eğitim çabaları, kendi kızlarını yüksek öğrenim kurumlarına göndermesi ve Bölünme'den önceki on yıllarda aktif siyasete katılımlarını teşvik etmesi nedeniyle oldukça önemlidir. Maulvi Mahbub Alam'ın Paisa Akhbar'ı ve kızı Fatima Begüm'ün editörlüğünü yaptığı Sharif Bibi gibi bazı çağdaş gazeteler, Hindistan'ın başka yerlerinde kadınların eğitim ve mesleklere katılımı bölünmeye kadar çok az olsa da Müslüman ebeveynleri, kızlarını eğitmeye teşvik etmiştir. Lahor'da on dokuzuncu yüzyılın sonlarında başlayan Urduca rönesansı, roman, şiir, tiyatro, tarih ve gazetecilik alanlarında birçok edebî şaheser yaratmakla kalmamış, aynı zamanda kuzey Hindistan'da şehirli ve kendine güvenen bir Müslüman topluluğun varlığını sürdürmesine de yardımcı olmuştur.²¹⁸

Modernistlerin kentsel alanlarda yaptığı bazı atılımlara rağmen, Hint Müslümanlarının çoğu ya köylü ya da zanaatkârdı. Ayrıca oldukça küçük bir toprak sahibi elit sınıf da vardı. Sonuç olarak, Müslüman orta sınıfın evrimi yavaş ve dağınık kaldı. Akademik kurumlar ve Urdu basını, ayrı bir Müslüman topluluğa ait olma konusunda gözle görülür bir öz farkındalığı usulüne uygun olarak filizlendirdi; ancak önemli bir itici güç de Şah Veliyullah'ın öğretisinden

²¹⁷ B. R. Nanda, *Road To Pakistan: The Life And Times Of Mohammad Ali Jinnah*, Routledge India, New Delhi, 2010, s. 229-230.

²¹⁸ Stanley A. Wolpert, *Jinnah Of Pakistan*, Oxford University Press, New York, 1984, s. 194.

etkilenen ve 1831'deki Cihat hareketinin ve Feridilerin fiyaskosundan sonra ilahiyat temelli eğitime yönelen yeniden canlanmacılara borçludur. Cihat hareketi, Mekke ve Medine'den dönüşünde İngilizleri Hindistan'dan kovmaya kararlı olan Şah Abdülaziz'in öğrencisi Seyyid Ahmed Barelvi (1786-1831) tarafından yönetiliyordu. Seyyid Ahmed Barelvi'nin İslamcı hareketi aslında Tehrik-i Muhammediyye olarak biliniyordu. En yakın arkadaşı, Ahmed'in püriten ve aktivist programını paylaşan Şah Veliyullah'ın torunu Şah İsmail'di (ö. 1831). Bazı dindar müritler topladıktan sonra, İndus ötesi bölgelere doğru uzun ve zorlu bir yürüyüşe girişti. Doğu Hindistan Şirketi'ne doğru yola çıkmadan önce İndus Vadisi'ni Sih yönetiminden kurtarmak istiyorlardı. Bu nedenle, Peşaver'e doğru ilerlerken Ranjeet Sing'in Lahor krallığından kaçındılar ve bunun yerine Sind, Belucistan ve Puştun kabile kuşağı üzerinden dolambaçlı bir yolculuk yaptılar. Bu mücahitler başlangıçta Sih birliklerine karşı zaferler kazandılar ve bir süre Peşaver'in kontrolünü ellerinde tuttular, ancak bazı yerel nüfuzlu kişilerin firarları ve ihanetleri Peşaver Vadisi'nden sürülmelerine neden oldu. Nihayet 1830'da aşağı Hazara'nın dağlık bölgesindeki Balakot kasabasına ulaştılar ve 1831'deki kesin bir savaşın ardından hem Cihat liderleri hem de takipçilerinden bazıları Sih birlikleri tarafından öldürüldü. Cihat hareketi, lojistik ve teknik nedenlerle Sihleri yerinden edemedi ve Sihler ile İngilizler Cihatçıları Arap uyanışçısı Muhammed bin Abdülvahhab'ın (1703-1787) öğretileriyle telkin edilen hoşgörüsüz Vahabiler olarak göstererek hareketi kontrol altına almayı başardı. Sonraki birkaç on yıl boyunca Cihad hareketi, Svat dağlarında ve Hint-Afgan sınırındaki aşiret bölgelerinde faaliyet gösterdi. İngilizler, Puştunlar arasındaki yerel desteklerine karşı koymak için sık sık askerî hareketlere başvurmak zorunda kaldı.²¹⁹

Bengal'de, bir başka çağdaş Müslüman âlim Hacı Şeriat Ullah (1781-1840) köylüler ve dokumacılar arasında Faraidhi hareketini başlatmış ve onları saf bir geleneğin temel uygulamaları ve inançları olan farzlara odaklanmaya çağırmıştı. Şah Veliyullah ve Seyyid Ahmed Barelvi gibi o da yenilikleri (bidaa) reddetmekte ısrar etmiş ve güçlü İngiliz karşıtı duygular sergilemiştir. Malik'in ölümünden sonra misyonu, vergi ödemeyi reddederek ve aynı zamanda Hindu toprak sahiplerine direnerek hareketi aktif bir meydan okumaya dönüştüren oğlu Dudhu Mian (1819-1862) tarafından sürdürüldü. Faraidhi hareketi bir süre topraksız Müslüman köylüler için toprak kazanmaya çalıştı ve bir Müslüman dayanışması örneği oluşturdu, ancak kısa süre sonra basit bir karşı çıkışın yerleşik Raj'a ve köklü Bhadraklok'a karşı işe yaramayacağı anlaşıldı. Feridiler, kültürel yeniden tanımlama gayretiyle birlikte broşürlere, siyasallaşmaya, kurum oluşturmaya ve matbaa endüstrisine dayanan erken bir Siyasal İslam modelini takip ettiler. Mücahitler gibi onlar da barışçıl bir doğanın açık "ortodoks" izlerini

²¹⁹ Dar Ahmad Bashir, *Why Pakistan*, New Era Publication, Lahore, 1852, s. 106-107.

taşıyan küçük kasaba Müslüman Bengalli bilincini temsil ediyorlardı. Özellikle 1857'den sonra Raj'ın görünürdeki yenilmezliğine tanık olan ve içe kapanma döneminde Müslüman kitleleri yeniden canlandırma hevesiyle hareket eden bazı Müslüman ulema, ilahiyat temelli eğitim organize etmeye çalıştı. Reformistler gibi onlar da Müslümanların refahını sıkı bir eğitimle ulaşılabilecek nihai ideal olarak görüyorlardı, ancak bu eğitimin vurgusu, ortamı ve müfredatı son derece farklıydı. Cihadı bir ideoloji olarak tamamen reddetmeksizin, Müslüman kitlelerin herhangi bir eylemde bulunmadan önce Urduca ve Arapça dillerinde kendi İslami miraslarından haberdar edilmeleri gerektiğine inanıyorlardı. Hindular arasındaki Arya Samaj gibi, ilahiyat fakültelerinin ve mezunlarının ana akım bir rol oynayacağı planlı bir örgütsel çalışma yoluyla Hint Müslümanlarının İslamlaştırılmasına inanıyorlardı. Ancak bu uyanışçılar arasındaki doktriner bir grup, Sufi azizleri ve türbelerini üretken olmayan ve kaderci görerek saf ve dışlayıcı bir yaklaşımı vurgulamıştır. Bunun aksine, diğer grup ise evliyaları ve türbeleri Yaratıcı ile insanlık arasında aracılar olarak kabul etmiş ve böylece senkretik bir din biçimi izlemiştir. Hint Müslümanları arasında Deoband'daki ilahiyat okulu - Medrese Darul Uloom - İslam'ın köklere dönüşü, literalist ve pürist bir versiyonunu savunmuştur. Bu ihyacılık ekolüne göre, modernitenin güçlü bir şekilde reddedilmesi, kayıp bir İslami ihtişamın yeniden yaratılmasına giden yolu hızlandırabilirdi. Deoband ilahiyat fakültesinin kurucuları ve liderleri inanç ve siyaseti bir araya getirmiş ve açık bir cihat ya da Raj'a karşı militarist bir meydan okumadan uzak durarak İslami uyanışı daha aktivist bir biçimde gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Deoband'da eğitim gören ulema nesilleri Hindistan'ın dört bir yanında benzer bölgesel ilahiyat fakülteleri kurmuş, Deobandi müfredatını benimsemiş ve birbirini takip eden on yıllar boyunca Taliban da dâhil olmak üzere dinî-politik partilerin kurulmasına ön ayak olmuşlardır. Deobandi İslamı giderek kurum oluşturma, yayın yapma ve genellikle yanlışlıkla Vahhabi İslamı olarak tanımlanan İslam'ın katı ve saf bir versiyonunu takip edecek olan geleceğin din adamlarını yetiştirme konusunda daha fazla deneyim kazandı. Arap Necd ve Hicaz'daki hareketle bağlantıları oldukça sınırlıydı; bunun yerine Güney Asya siyasetinin iç dinamikleri ve zorlukları tarafından motive edilmişlerdi.²²⁰

1867'de Deoband'da Darul Uloom'un kurulmasından kısa bir süre sonra, yine UP'de, Rai Bareilli kasabasında, Deoband'daki muadilinden farklı olarak, İslam'ın mistik geleneklerinde Müslümanların yeniden doğuşu için bir olasılık arayan başka bir seminer kuruldu. Sufi azizleri Yaratıcı ile insanlar arasında aracılar olarak gören akıl hocaları ve gelecek kuşak mezunlar, kendi İslami ahlak anlayışlarını senkretik bir Hint kültürü içinde konumlandırıdılar. Güney Asya Müslümanlarının çoğu, Brelvi yaklaşımının yükselişini sürdürdüğü Sufi geleneklerinin takipçisi

²²⁰ Rahmat Ali Choudhary, *Pakistan the Fatherland of Pak Nation*, Book Traders, Lahore, 1978, s. 164-168.

olmuştur ve olmaktadır. Bu, Sufi İslam'ın tamamen apolitik olduğu ve siyasi aktivizmden kaçındığı anlamına gelmemektedir, özellikle de Peygamber'e sarsılmaz bir saygı da dâhil olmak üzere temel inançlar söz konusu olduğunda. Alt kıtadaki Brelvi İslamı belirli Sufi tarikatları etrafında döner ve periyodik ritüeller içerir ve Deobandi eklemlesmesinden farklı olarak türbelerde ya da yaşayan bir azizin önünde adanmış müzik ve dansa izin verir. Brelvi Müslümanları diğer pürist gruplardan sayıca fazladır, ancak Deobandi meslektaşlarını karakterize eden kurumsal çerçeve ve titizlik düzeyine sahip değildirler ve bu nedenle bölünmüş kalmaktadırlar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Deobandi uleması 1920 yılında Jamiat Ulama-i Hind'i (JUH) kurmuştur. Pan-İslamcı duyguları benimseyen bu hareket, Britanya Hindistanı'ndaki Hilafet hareketinin aktivist bir evresinde gelişmiştir. Hindistan Ulusal Kongresi ile aynı platformları paylaşan bu ulema, Hindistan'ın bağımsızlığını savunurken aynı zamanda Pan-İslamcı bir kimliğe de sahip çıkmıştır. Bazıları Ehl-i Hadis ve Tebliğ gibi partiler kurmuş, marjinal Müslümanları İslam'ın daha katı bir versiyonuna teşvik etmeyi amaçlamış ve siyasete karışmaktan bilinçli olarak kaçınmıştır. Hindistan Ulusal Kongresi (INC) ve AIML 1920'lerde çoğunlukla hareketsiz kalırken, Hilafet hareketi ve 1919 Montague-Chelmsford Reformları'nın yarattığı siyasallaşma Hindistan'daki siyasi yelpazeyi bölgeselleştirdi çünkü bazı artık güçler eyalet meclislerine kaydırılmıştı. 1920'lerde birçok ideolojik ve bölgesel parti, çeşitli siyasi programlar sundu. JUH dışında Hindistan Komünist Partisi, Hindu Mahasabha, Akali Dal, Majils-i Ahrar Islam, Krisha Projak, Tehreek-i Khaksar, Punjab Ulusal Birlikçi Partisi ve Kızıl Gömlekliler (Khudai Khidmatgar) popülist siyaset yoluyla paralel hedefler için çeşitli şekillerde mücadele etti. Karizmatik şahsiyetler tarafından yönetilen bu partilerin birçoğu periyodik mitingler düzenledi; tanıtım broşürleri dağıttı; üniformalı gönüllülerin geçit törenlerini düzenledi ve Müslüman örneklerde köklerini Hintli Müslümanların Osmanlı Halifeliğinin siyasikaderi konusunda tedirgin olduğu dönemde aradı. Bu bölgesel ve dinî-politik partiler, davalarına öncülük etmek için din veya ideoloji, tarih, toprak, ekonomi ve siyaset gibi alanlardan türetilen çeşitli kültürel ve ulusal sembolleri kullandı. Dolayısıyla 1940'larda Pakistan davasını savunan parti olan AIML, kariyerinin başlarında geniş bir güç yelpazesıyla rekabet etmek zorunda kalmış ve çoğunlukla Müslüman modernistlerin bir örgütü olarak kalmıştır.²²¹

1906'da kurulan AIML, bir Müslüman devletini savunmaya başladığı 1940 yılına kadar Britanya Hindistan'ında Müslümanların çıkarları için yürütülen kampanyaya öncülük etmiştir. Hukukçular ve reform yanlısı Müslümanlar tarafından yönetilen örgüt, toplam Hint nüfusunun dörtte birini oluşturan Güney Asya Müslümanlarının siyasallaşmasında öncü bir rol oynamıştır. Tarihî Hayber Geçidi'nden Myanmar sınırlarına kadar uzanan bu Hintli Müslümanlar dünyanın

²²¹ B.M. Chaudhuri, *Muslim Politics In India*, Orient Book Company, Calcutta, 1946, s. 23-24.

en büyük Müslüman topluluğunu oluşturuyor ve çeşitli etnik-bölgesel gruplara ayrılıyordu. Ancak çeşitliliğe sahip Hindu nüfusla karşılaştırıldığında Müslümanlar hâlâ azınlıktaydı ve çoğu durumda ekonomik ve siyasi olarak yeterince ayrıcalıklı değillerdi. INC'de az sayıda Müslüman elit yer alsa da parti giderek B. G. Tilak gibi Hindu liderlerin baskın etkisi altına girdi ve 1905'te Bengal'in iki idari birime bölünmesinden sonra daha da ivme kazandı. INC'nin ajitasyonel siyaseti, İngilizlerin anayasal reform vaatleriyle aynı döneme denk geldi ve Hintlilerin yerel meselelere bir nebze de olsa katılımını sağladı. Korku ve beklentilerin ortasında, bazı toprak sahibi grupların da katıldığı Müslüman profesyonel elit, 1906'da Lord Minto ile görüşerek yaklaşan reformlarda kendi toplumları için güvenceler talep etti. Başarılı lobicilik faaliyetleri, Müslümanların seçilmiş yerel organlarda yeterli düzeyde temsil edilmesini sağlayarak onlara ayrı seçim bölgeleri garanti etti. Aynı zamanda hem bir baskı grubu hem de etkili bir faaliyet gösterecek düzenli bir parti kurmaları gerektiğinin bilincine varmalarını sağladı. Müslümanların siyasi yapılanmasına yönelik öncü çabaların - modernist ve yeniden dirilişçi söylemler gibi - demografik ve diğer dengesizliklere karşı daha duyarlı olan Müslüman azınlık vilayetlerinde kök salmış olması anlaşılabilir bir durumdur. UP ve Delhi gibi yerlerde, Hintçeyi ve Hindistan siyasetinin Hindu çoğunluğa doğru yeniden yönlendirilmesini savunan çoğunluk güçleriyle karşı karşıya kalan bu Müslüman elitler, Müslüman ayrılıkçılığını tanımladılar. AIML, 1913 yılında M.A. Cinnah'ın (1876-1948) harekete katılmasıyla bir ivme kazandı. Cinnah, iki Hintli siyasi parti arasında daha yakın bir iş birliğine inanıyordu ve bu laik avukatın çabaları sayesinde taraflar ortak bir formül üzerinde anlaştılar. 1916'da imzalanan Lucknow Paketi, Hindular ve Müslümanlar için eyalet meclislerinde yer ayrılmasını sağladı ve yirmi yıl sonra INC'nin 1937'deki büyük seçim başarılarının ardından AIML'yi görmezden gelme eğilimine girmesiyle sona erecek olan bir iş birliği dönemini başlattı. INC liderliğindeki bakanlıkların çeşitli eyaletlerde kurulması ve tek taraflı politikaları, Britanya Hindistanı'ndaki Hindu-Müslüman ayrımını daha da arttırdı. Mahatma Gandhi (1869-1948) İkinci Dünya Savaşı sırasında iş birliği yapmama hareketine liderlik ederken, artık Quaid-i-Azam (Büyük Lider) olarak anılan Cinnah, bölgesel liderlerle ittifaklar kurarak Lig'in yeniden örgütlenmesiyle meşgul oldu. Lig, 1940 yılında Lahor'daki yıllık toplantısında, kısa süre sonra Pakistan talebi olarak bilinecek olan siyasi egemenlik hedefini takip etmeye karar verdi. İngilizlerin savaşıyla meşgul olması ve partiler arası farklılıkların şiddetlenmesi sadece toplumsal gerilimleri arttırmakla kalmadı, aynı zamanda ayrı bir Müslüman devlet talebini daha da yaygınlaştırdı.²²²

Cinnah, Hintlilerin etnik ya da dinî kimliklerinin ötesinde birlik, eşitlik ve bağımsızlıklarını savunan liberal bir Müslümandı ve uzun süre bağımsızlığın kazanılması için Hindu-Müslüman

²²² K. M. Panikkar, *A Survey Of Indian History*, The National Information & Publications Ltd., Bombay, 1947, s. 229-230.

birliği için çabaladı. 1920'lerde, değişen siyasi ittifaklar ve çeşitli topluluklar arasındaki rekabetin ardından, Cinnah, eğitim ve mesleklerde Müslümanların yetersiz temsiline değinmeyi reddeden INC'nin 1928 tarihli Nehru Raporu'ndan dolayı hayal kırıklığına uğradı. Yuvarlak Masa Konferanslarının 1930'ların başındaki başarısızlığından sonra Cinnah, Londra'da avukatlık yapmaya karar vermişti, ancak kısa süre sonra Muhammed İkbal ve Liagat Ali Khan (1896-1951) gibi arkadaşları tarafından Hindistan'a dönmesi ve İngilizler, INC ve uyanışçılarla mücadelesinde AIML'ye liderlik etmesi için ikna edildi. Müslüman uyanışçılar, mevcut birçok foruma ve kurtuluşçu coşkuya rağmen, Müslümanların durumunu çözecek somut bir programdan yoksundular ve bölgesel ve üniter çözümler arasında bocalıyorlardı. Vizyoner şair ve filozof Muhammed İkbal, bir Müslüman rönesansı arayışındaydı ve bölgesel milliyetçiliğe karşı olmasına rağmen, Hint Müslümanlarının entelektüel ve kültürel bir yeniden doğuşun öncüsü olarak egemenlik elde etmeleri gerektiğini düşünüyordu. Ona göre, kendi yüceltilmiş gelenekleri ile ezici modernite arasında bir sentez bulmanın yanı sıra, ihtiyaç duydukları topluluk duygusunu ancak siyasi temsilleri yoluyla geri kazanabilirlerdi. İkbal'in fikirleri 1930'da AIML'nin Allahabad'daki yıllık oturumunda yaptığı konuşmadan itibaren daha geniş bir kitleye ulaşmaya başlamıştı. Siyasi bir yeniden tanımlama ve kültürel öz farkındalık için yaptığı çağrılar, hem Urduca hem de Farsça olarak yazdığı güçlendirici edebî yazılar aracılığıyla yapıldı. Onun mesajı, Britanya'dan bağımsızlığını kazanmaya doğru adım adım ilerleyen karmaşık ve çok kültürlü bir alt kıtadaki pek çok Müslüman için büyük bir umut vaat ediyordu. Cambridge'de Pan İslamcı bir öğrenci ve düşünür olan Choudhary Rahmat Ali (1895-1951), 1933'te yazdığı bir monografide Hindistan'ın çeşitli bölgelerindeki Müslüman demografisine uygun olarak birkaç Müslüman devlet kurulmasını önermiştir. İndus Vadisi için Pencap, Afganistan (Frontier), Sind, Keşmir ve Belucistan'dan oluşan Pakistan'ı tavsiye etmiştir. *Now or Never* (Şimdi ya da Asla) adlı kitabında ayrıca Müslüman Bengalliler için ayrı bir devlet (Bengalistan) ve Nizam'ın Haydarabad eyaletinin Osmanistan olarak yeniden düzenlenmesini önermiştir. 1940'ların başına kadar AIML tarafından resmen benimsenmemiş olsa da Pakistan fikri halkın hayal gücünde yer etmiş ve 1946 seçimleri sırasında çoğu Hintli Müslüman için neredeyse ortak bir inanç hâline gelmiştir.²²³

Cinnah ve İkbal gibi önde gelen liderlerin AIML'ye rehberlik etmesine rağmen parti, İkinci Dünya Savaşı sırasında kitlelerin örgütü hâline gelene kadar uzun bir süre UP, Madras ve Bombay gibi çoğunlukla Müslüman azınlık bölgelerinden gelen elitlerden oluşmuştur. İdeolojik rakipleri arasında JUH gibi uyanışçıların yanı sıra Pencap'taki İttihatçı Parti ve Frontier'deki Kırmızı Gömlekliler gibi bölgesel rakipler de vardı. JUH ve onun çeşitli bölgesel ve küçük

²²³ John Keay, *India: A History, Revised And Expanded Edition*, Grove Press, New York, 2010, s. 524, 526-527.

ortakları modernistlere ve onların modern bir Müslüman bölgesel devlet ideallerine güvenmedikleri gibi bu liderlerin İslami kimliklerine de güvenmiyorlardı. Pencap'taki Müslüman, Hindu ve Sih toprak sahiplerini bir araya getiren İttihatçı Parti, 1924 yılında Pencap Meclisi bünyesinde, toplumlar arası ittifaklar kurarak Pencaplı Müslümanlara yardım etmeye çalışan bir siyasetçi olan Sir Fazl-ı Hüsyen (1877-1936) tarafından kurulmuştu. 1936'da öldüğünde örgütün başına Sikandar Hayat Han (1892-1942) geçti ve grubun 1937'deki seçim zaferinin ardından Pencap'ın başbakanı oldu. Sikandar Hayat 1937'de Lucknow'da Cinnah ile bir anlaşma imzalayarak AIML'ye destek sözü verdi. Sikandar Hayat'ın Aralık 1942'de ani ölümü üzerine, Khushablı bir Müslüman İttihatçı olan Hızır Hayat (1900-1975) Pencap'ın başbakanı oldu ve AIML'nin İttihatçı Parti ile birleşme taleplerine direnmeye başladı. Cinnah-Hızır ayrılığı 1944'ten sonra ciddi bir hâl aldı ve 1947'deki kitlesel boykot, Pencap Meclisi'nde artık Lig çoğunluğu olduğu için Hızır'ın bakanlığının sona ermesine yol açtı.²²⁴

NWFP'de AIML, Pushtun ulusalizmini İslami genel refah ve kamu hizmeti kavramıyla birleştiren bir Hilafetçi olan Abdul Gaffar Han'ın (1890-1988) karizması nedeniyle zayıflamıştı. Kendisi aynı zamanda INC ile ittifak kurmuş ve AIML'ye her zaman mesafeli durmuştu. Abdul Gaffar Han 1929'da sosyal hizmette gurur arayan ve Gandi'nin şiddetsizlik politikasını izleyen Kırmızı Gömlekliler'i kurmuştu. Kardeşi Doktor Khan Saheb, meclisteki az bir çoğunluk sayesinde eyaletin başbakanı oldu ancak Hızır Hayat gibi o da Lig taraftarlarının organize ettiği kitlesel bir karşı koyuşla karşılaştı. INC-Kırmızı Gömlekliler bakanlığı halkın tepkisine rağmen bir süre daha devam etti. Buna karşı Lig öncülüğünde dilekçeler verildi, ancak bu vilayetin geleceğine ilişkin nihai karar referanduma bırakıldı. İktidarın devredildiği fırtınalı günlerde düzenlenen referandumda, Sınır halkının Hindistan ve Pakistan arasındaki tercihleri konusunda görüşleri soruldu. Kırmızı Gömlekliler gelecekteki hareket tarzları konusunda net değildi ve çoğunlukla oylamaları boykot ettiler. Aksine, AIML'nin ayrı bir Müslüman devleti sloganı Pushtunlar ve NWFP'deki diğer Müslüman nüfus grupları arasında oldukça popüler hâle gelmişti. 1947 Referandumu, Hindistan'ın tamamı için kabul edilen mekanizmalar göz önüne alındığında, bağımsız bir etnik devlet kurmak için herhangi bir ayrılığa izin vermemiş ve böylece eyaletin Pakistan'la bütünleşmesinin yolunu açmıştır. Bazı Kızıl Gömleklilerin boykotuna rağmen, 1947'de Pakistan için verilen oylar oldukça belirleyici oldu.²²⁵

1936'da Bombay'dan ayrılarak yeni kurulan Sind eyaleti, toprak sahibi ve şehirli şahsiyetler etrafında dönen aktif parti siyasetini miras almıştı. AIML eyalet meclisine girmeyi başardı ve 1940 gibi erken bir tarihte, G. M. Syed (1904-95) liderliğindeki Sind meclisi, Hintli liderler ile

²²⁴ Hugh Tinker, *India And Pakistan: A Political Analysis*, Frederick A. Praeger, New York, 1962, s. 19.

²²⁵ Peter Robb, *A History Of India*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, s. 190-191.

sömürge yönetimi arasındaki anayasal ve siyasi müzakerelerin temel dayanağı hâline gelmeden çok önce "Pakistan" için oy kullanmıştı. Bengal'de AIML kendisini Müslümanların kültürel ve ekonomik çıkarlarının ana koruyucusu olarak göstermeyi başardı ve bu ,başarılmaya değer bir ütopya hâline geldi. Deneyimli bir Müslüman Lejyoner olan Huseyn Shaheed Suhrawardy (1892-1963) liderliğindeki Bengal, başlangıçta bağımsızlık aramaya çalıştı; ancak Pencap gibi demografisi onu Hindistan ve Pakistan arasında bölünmeye doğru itti. Sonunda doğu bölgeleri Batı Bengal'den ayrılarak Müslümanların çoğunlukta olduğu genç devletin doğu kanadını oluşturdu. Assam'da Müslümanların çoğunlukta olduğu bazı bölgelerde yapılan referandumda Pakistan'a ezici bir destek çıktı ve böylece Doğu Bengal, Sylhet ile birlikte Doğu Pakistan oldu. Belucistan'daki çeşitli idari bölgeler de dâhil olmak üzere İndus Vadisi, Batı Pakistan olarak belirlendi ve M.A. Cinnah 14 Ağustos 1947'de Pakistan'ın ilk genel valisi oldu. Cinnah'ın yakın sırdaşı Liaquat Ali Khan ilk başbakan olarak görevi devraldı. Dünyanın en büyük beşinci devleti ortaya çıkmıştı ama 1.000 milden fazla Hindistan toprağıyla birbirinden ayrılmış iki farklı kanada bölünmüştü. Pakistan, dünyanın en büyük göçünün ve iki genç ulus-devlet arasında artan güvensizliğin ortasında, 14 Ağustos'ta Karaçi'de Cinnah ve Mountbatten tarafından resmen açıldı. AIML, İkbâl'in ölümünden dokuz yıl ve Britanya Hindistanı'nda Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelerin topraksal olarak yeniden tanımlanmasını öngören Lahor Kararı'ndan yedi yıl sonra ülkeyi teslim etmişti. Bu süreç sorunsuz ve istikrarlı görünmekle birlikte, farklı coğrafi ve kültürel gerçeklikleri bünyesinde barındıran yeni bir devlet doğarken ciddi zorluklar ve endişelerle doluydu.²²⁶

2.3. GANDİ, NEHRU VE CİNNAH'IN KARAKTERLERİNE ŞEKİL VEREN DÖNEM ÜZERİNE KISA BİR GİRİŞ: 19.YY HİNDİSTAN'INA DAİR BAZI TESPİTLER

On dokuzuncu yüzyılın sonlarındaki Hindistan'a aşina olmak, Hintli liderler olan Gandhi, Nehru ve Cinnah'ın gelişimini ve en sonunda ulusal ve uluslararası şöhrete ulaşmalarının nasıl olduğunu anlamak için gereklidir.

Britanya İmparatorluğu'nun Hindistan'daki erken idaresini hiç tecrübe etmemiş sonraki nesiller Hindistan'ı 'imparatorluk tacının en parlak mücevheri' (*The Jewel of the Crown*) olarak göklere çıkarmış olsalar da bu üç liderin büyüdüğü dönemde Hindistan; iklime karşı mücadelenin, yabancı ve iyi anlaşılmamış bir toplumla karşılaşmanın ve kültür şokunun yaşandığı bir

²²⁶ Anvar Enayatullah, *Story Of Jinnah*, Pakistan Publications, Karachi, 1900, s. 39-43.

ortamdır. Hindistan'ın yerli halkı ve Hindistan'daki Avrupalı yerleşimciler ihtişam, lüks ve rahat yaşam konusunda kıta Avrupasına nazaran çok daha az imkâna sahiptiler. Britanya'nın Hindistan'la ticari bağlantıları, Avrupalı tüccarların Delhi'deki Babür sarayına gitmeye cesaret ettikleri ve Doğu Hindistan Şirketi'nin kurulduğu Tudor dönemine kadar uzanmaktadır. Babür İmparatorluğu'nun siyasi gücü 1700'lerin sonlarından itibaren aşama aşama zayıflamış ve Hindistan geneline belirsizlik hâkim olmuştur. Tüccarlar, mali çıkarlarını düzensizlikten ve yabancı rekabetten koruma ihtiyacının cazibesine kapılarak kendilerini yavaş yavaş emperyalistlere dönüştürdüler.²²⁷ Ancak bu tür bir emperyalizmin, Doğu Hindistan Şirketi yöneticileri ve İngiliz hükümeti tarafından isteksizlikle karşılandığı unutulmamalıdır. Zira Avrupalılar kendilerine 'pahalya mal olan' karışıklıklardan nefret ediyor ve mümkün olan her yerde tasarruf ve kârı tercih ediyorlardı. Parlamento; sayıları artan şirket hizmetlileri, serbest yağmacılar ve maceraperestlerden oluşan bu karışık grubu disiplin altına almaya ve onları gelecekteki idareci rolleri için eğitmeyi daha fazla erteleyememiştir. Parlamento ayrıca İngiltere'nin bu genişleyen Asya imparatorluğuna karşı yükümlülüklerini de tanımlamaya çalışmıştır. 1860'lara gelindiğinde Doğu Hindistan Şirketi lağvedilmiş, Hindistan alt kıtası Kraliyet yönetimi altına girmiş ve düzenli bir imparatorluk yönetimi sistemi kurulmuştur.²²⁸ Bu emperyal girişimden, çeşitli Britanyalı gruplar askerî ve sivil hizmetlerde kariyer, yatırım ve ticaret fırsatlarından önemli faydalar elde ederken, bir devlet olarak Britanya, denizlerin ötesinde görece ucuz bir kışla ve bolca asker kazanmıştır. Burada Hindistan gelirlerinden ödenen bir ordu sadece Hindistan'daki Pax Britannica'yı korumak için değil, Doğu Afrika'dan Güney Çin Denizlerine uzanan bir yaydaki emperyal çıkarları savunmak için de hazır beklemektedir. Hindistan'ın dünyanın geri kalanına yaptığı ham madde ihracatı, Britanya'nın sanayileşmiş ama büyük ölçüde ithalata bağımlı küçük bir ada olarak tek başına yapamayacağı bir şekilde dünya genelindeki ticaret defterlerini dengelemesine yardımcı olmuştur. Hindistan'ın yoksul kesimlerinden gelen sözleşmeli işçiler, Güney Afrika gibi imparatorluğun diğer bölgelerinin kalkınması için hayati önem taşıyan insan gücünün sağlanmasında büyük öneme sahiptir. Dolayısıyla stratejik ve ekonomik açıdan Hindistan, 19. yüzyılın sonunda İngiltere'nin global konumunun kilit noktasıdır.²²⁹

Hint alt-kıtasının çok sayıda halkı, dili ve bölgeyi barındıran geniş topraklarının sadece üçte ikisi doğrudan İngiliz yönetimi altındadır. İngilizler burada; genel vali ve konsey danışmanlarından oluşan kademeli bir hükümet, valileri ve danışma organlarıyla vilayetler ve günlük işlerde başvuru binlerce Hintli arasındaki düzen ve yönetimden sorumlu olan

²²⁷ Stephen Cohen, *Emerging Power: India*, Brookings Institution Press, Washington, 2001, s. 17-20.

²²⁸ F. R. Frazer, *British India*, T. Fisher Unwin Ltd., London, 1917, s. 316-317.

²²⁹ Judith Brown, *The Oxford History of the British Empire Volume IV: The Twentieth Century*, Oxford University Press, Oxford, 1998, s. 53, 57-59.

memurların bulunduğu, bölgesel düzeyinde bir yönetim inşa etmiştir. İngiliz parlamentosu ve seçmenleri, Hindistan'ı ilgilendiren konulardan sıkıldıkları ve Hint alt-kıtasında İngiliz vergi mükelleflerini etkileyecek herhangi bir masrafa karşı oldukları için, Hindistan İmparatorluğu kendi kendini finanse etmek zorundadır. Yönetim yapısı mümkün olduğunca basit planlanmıştır. Kolonici idareciler rollerini sağlam bir yönetim, hızlı tecelli eden adalet ve emperyal çıkarları korumakla sınırlı görmüşlerdir. Bu sınırlı hedeflerin bile çoğu zaman imkânsız olduğu görülmüştür. İngilizlerin toplumsal olaylara müdahale ya da radikal ekonomik reform planları yoktur; bu duruş hem pratik gereklilikleri hem de o dönemde yaygın olan hükümetin rolüne ilişkin 'bırakınız yapsınlar' (*laissez-faire*) anlayışını yansıtmaktadır.²³⁰

Emperyal girişimlerinde devamlı olarak Hintlilerin yardımına ihtiyaç duyulmuş ve farklı türden temas ve iş birliği deneyimi kaçınılmaz olarak Hint toplumu ve algısındaki değişiklikleri tetiklemiştir. Gelirleri günden güne azalan Hintli vergi mükellefleri kolonyal yönetime dair bir farkındalığın içine çekilmiş ve onun değerini sorgulamaya başlamıştır. İngilizler, düzenli bir hukuk sisteminin temel unsurları ve İngilizce eğitimin başlangıcı da dâhil olmak üzere modern bir devletin altyapısını geliştirmeye başladıkça daha fazla Hintlinin avukat, öğretmen, doktor ve öğrenci olarak birbirleri ile çeşitli derecelerde aktif iş birliği içinde olmasını sağlamıştır. Zira İngilizce konuşan bir zümreye aitlerse, din, kast ve dil sınırlarını aşarak fikir teatisine başlayabilirlerdi. Böylesine değişken bir ortamda, Hintlilerin kamusal hayatta öne çıkmaları için fırsatlar genişlemiş ve çeşitlenmiştir.²³¹

İngilizler, Hindistan'daki emperyal varlığını korumanın askerî güç meselesi olduğu kadar siyasi bir girişim olduğunun da farkındadır. Babür dönemi Hindistan'ının siyasi zaafı ve saray entrikaları, İngilizlerin fazla zorlanmadan 18. yüzyılda Hindistan'da egemenlik tohumlarını atmasını kolaylaştırmıştır. 19. yüzyılda siyasi becerilerini geliştirerek, egemenliği pekiştirmenin şehir ve kırsaldaki küçük topluluklardaki önemli bireylerin sadakatinde yattığını farketmişlerdir. Bu kişilere İngiliz resmî makamlarına ayrıcalıklı erişim hakkı ve yabancı tebaalarıyla iletişimde aracı olacakları danışma konseylerinde giderek daha fazla yer verdiler.

19. yüzyılın sonuna gelindiğinde, İngiliz imkânlarıyla tanışmaları sayesinde kamu hayatında öne çıkan bu kişilerin Hint toplumundaki daha geleneksel otorite figürleri kadar hoşnutsuzluk odakları hâline geldiği anlaşılmıştır. Bütün bu çabalar, emperyal yönetimin artan iki sorununu çözmeye yönelik girişimlerdi: Hintlilerin yerel faaliyetlerinde kendi kendilerini

²³⁰ Denis Judd, *The Lion And The Tiger: The Rise And Fall Of The British Raj, 1600-1947*, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 6-7.

²³¹ Geoffrey Ashe, *Gandhi*, Stein and Day Publishers, New York, 1968, s. 61.

vergilendirmesini sağlamak ve İngiliz varlığını sorgulamaya başlayan kitlelerin algılarını ve siyasi tercihlerini yönlendirmek.²³²

İngilizlerin siyasi müttefiklere olan ihtiyacı ve Hintlilere İngiliz eğitimi, meslekler ve yeni devlet yapıları aracılığıyla sunulan fikir ve beceriler, Hint siyasetine yeni bir boyut, siyasi yaşama da yeni alanlar ekledi. Avukatlar, doktorlar, eğitimciler, yöneticiler ve benzerleri, İngiliz ders kitaplarında yer alan fikirlerin Hindistan'da uygulanmadığı bir siyasi bağlamda yaşadıkları hayal kırıklığının giderek daha fazla farkına vardılar. Yazılanlar eşitlik, milliyetçilik, özgürlük ve demokrasi kavramlarıyla ilham verebilirdi, ancak İngilizlerin Hindistan'daki eylemleri bu idealizmden çok azını yansıtıyor ve daha yüksek sesle ırksal eşitsizlik ve otokrasiden bahsediyordu. Bunun sonucunda yeni siyaset tarzlarının temelleri atıldı. 19. yüzyılın ortalarından itibaren eğitilmiş Hintlilerden oluşan yerel dernekler; üyelerinin eğitim, Hintlilerin prestijli Hindistan Kamu Hizmetine (kısaca ICS) girişinin önündeki engeller, Hintlilerin hükümet konseylerine asgari düzeyde katılımı veya ırk ayrımcılığını tartışmak üzere gelişti. Bu kişisel gelişim ve öğrenci toplulukları, edebiyat dernekleri ve siyasi grupların birleşmesiyle 1885 yılında Hindistan Ulusal Kongresi (*Indian National Congress-INC*) ortaya çıktı. Bu, kıtasal bir platformun idareye karşı yüksek bir sesle konuşacağını fark eden ve iletişim dili olarak İngilizceyi kullanan yerel grupların gevşek bir birliğiydi. Bir organ olarak düşünüldüğünde Kongre, İngiliz idaresine bariz bir şekilde sadıktır. Dönem dönem siyasi reformlar talep etse de imparatorluk yapısını tehdit eder bir yönü olmamıştır, çünkü üyelerinin kamusal hayatta öne çıkmalarını sağlayan yapı doğrudan İngiliz varlığıyla ilintilidir. Gerçek anlamda bir halk organı da değildir, zira Kongre'nin ele aldığı konular sıradan insanların günlük hayatta karşılaştığı zorluklara hiçbir pratik çözüm sunmamaktadır. Sosyal ve dinî çekişmeler doğuracağı düşünülen konulardan bütünüyle kaçınılmıştır. Tüm bu dezavantajlarına rağmen Kongre, Hintlilerin kendilerini ifade edebilecekleri ve 'Hint ulusu' diye bir kavramın dillendirilebileceği yeni bir kamusal forum oluşturmuştur. Sınırlı yerel siyasetin aksine Kongre, farklı kesimden insanların birbirleriyle ve idarecilerle bir araya gelebildikleri, Hindistan'a dair konularda karşılıklı muhatap bulabildikleri bir yüksek siyaset arenasıdır.²³³

Alt kıtanın geri kalan üçte biri, İngilizlerin 19. yüzyılın başlarındaki genişleme hamlesinden ve reform gayretinin dışında kalan, Hindistan'ın prenslik devletlerinin²³⁴ (*princely states*) kontrolü altında kalmaya devam etti. Bunlar, Güney Hindistan'daki kudretli Haydarabad'dan Bombay'ın

²³² Sugata Bose, *Modern South Asia: History, Culture, Political Economy*, Routledge, New York, 1998, s. 103.

²³³ D. Mackenzie Brown, *Indian Political Thought From Ranade To Bhave: The Nationalist Movement*, University of California Press, Berkeley, 1961, s. 29-30, 32-33.

²³⁴ Prenslik devleti (yerli devlet veya Hint devleti olarak da adlandırılır.), İngiliz Hint İmparatorluğu'nun doğrudan İngilizler tarafından değil, dolaylı bir yönetim biçimi altında bir Hint hükümdarı tarafından yönetilen, bir yan ittifaka ve İngiliz tacının hükümdarlığına veya üstünlüğüne tabi olan, nominal egemen bir siyasi varlıktır. 1947 yılında Hindistan'da resmî rakamlarla 565 prenslik devleti vardı.

kuzeyindeki küçük eyaletlere kadar kendi içlerinde büyük farklılıklar gösteriyorlardı. Bazı hükümdarlar, tarih boyunca yaptıkları gibi, tebaalarının hayatı pahasına kendilerini lüks ve hizmetle çevreleyen savurgan tutumlarını sürdürdüler. Diğerleri ise ciddi, ileriye gören, halklarının refahı için endişelenen ve Avrupa benzeri, modern yönetim tekniklerini öğrenmeye hevesli kimselerdi. İngilizler bu ilginç sentezin üzerine gevşek bir kontrol mekanizması getirmişti; prensler silahlı güçten mahrum bırakıldı, ancak prenslik yöneticilerinin yaşam tarzının ve hükümet uygulamalarının İngiliz güvenliğini tehlikeye atmadığını izlemekle görevli bir İngiliz mukimi gözetiminde olmaları şartıyla, kendi bölgelerinde onlara geniş bir özgürlük alanı (*autonomy*) tanıdı. Prensliklere bağlı toplumlarda yaşayanlar daha muhafazakâr olduğundan, eğitim fırsatları azdı ve İngiliz desteğinden emin olan prensler tebaalarıyla siyasi uzlaşmaya gerek görmüyorlardı.²³⁵

19. yüzyılda Britanya Hindistanı'nda hükümet yapıları önemli ölçüde değişmiş, kamusal yaşamda yeni alanlar ve kaynaklar yaratılmış, ortak bir dilin, İngiliz tarzı eğitimin ve belirgin bir şekilde gelişen iletişimin yarattığı yeni fırsatlar doğmuş, ancak ekonomik işleyişin temelinde köklü bir değişiklik olmamıştır. Toprak, Hindistan'da yüzyıllar boyunca zenginliğin ve nüfuzun ana kaynağı olmuştur. İngiliz döneminde de öyle kalmıştır. Hindistan'da tek tip bir toprak sahipliği modeli yoktur ve 19. yüzyıl Hindistan'ı, Avrupa tarihindeki örneklerle benzeyen feodal bir toplum olarak tanımlanamaz. Nitekim birkaç bölgede büyük mülkler vardır, ancak çok daha yaygın bir toprak sahipliği modeli, bazı topraklara sahip olan ve diğer arazileri kiralayan müreffeh köylü-çiftçi veya akraba grubunun hak ve geleneklerinin bir arada bulunduğu karmaşık bir yapıdaydı. Hindistan siyasetinin kalıpları, özellikle köy veya bölge düzeyinde, bu tür baskın kırsal halkın endişelerini yansıtmaktaydı ve siyasi bağlantı hatları genellikle kırsal yaşamın günlük rutinlerinde ortaya konan akrabalık ve patronaj hatlarını takip ediyordu. Güç ve nüfuzun yerel konfigürasyonları, bir bölgenin temel ekolojisi, toprak sahipliği ve kullanım biçimleri tarafından şekillendiriliyordu. Kıtasal nüfuz peşinde koşan hiçbir kişi ya da kurum bu yerel tabanı görmezden gelemezdi, ancak onunla uzlaşmak, ileri gelenleriyle nasıl başa çıkacağını öğrenmek ve hassasiyetleri dâhilinde iş birliği yapmak zorundaydı. Aktör fark etmeksizin, alt kıtaya egemen olan kolonyal yönetim, milliyetçi bir parti ya da lider varlığını, meşruiyetini ve geleceğini teminat altına alma bağlamında pek çok yerel bağlantı kurmak için çabalamalıydı.²³⁶

Hindistan'ın iç ve dış ticareti, yüzyıllar boyunca doğal iletişim kanalları sayesinde onu kontrol edenlere zenginlik ve refah sağlamıştır. Britanya'nın varlığı, Hindistan ekonomisinin kendi

²³⁵ John Darwin, *The Empire Project: The Rise And Fall Of The British World-System, 1830-1970*, Cambridge University Press, New York, 2009, s. 112-115.

²³⁶ R. C. Dutt, *Economic History Of India*, A. M. Kelley, New York, 1969, s. 237-238.

içinde ve iletişimin genişlemesi yoluyla dünya ekonomisiyle entegre sağladıkça, yeni fırsatlarda ortaya çıkmıştır. Bu fırsatlardan yararlananlar genellikle aileleri ticaret ve finans alanında nesiller boyu deneyim sahibi olan kişilerdi. Benzer şekilde, 19. yüzyılın sonlarında Hindistan'da görülen modern sanayi girişimleri mevcut sosyal kalıpları bozmak, zenginliği yeni Hintli gruplar arasında paylaşmak veya toplumun geleneksel ekonomik temellerini değiştirmek için yetersiz kalmıştır. İlk modern sanayinin çoğu, özellikle doğu Hindistan'da, Avrupalıların kontrolü altındaydı. Batıda pamuk fabrikalarını finanse eden ya da gemi yapımına girişen Hintliler, Parsi topluluğu ya da Bombay'ın kuzeyindeki Ahmedabad'ın geleneksel olarak varlıkticaret aileleri örneğinde olduğu gibi, mevcut ticari çıkarları çeşitlendirme ve köklü uzmanlık üzerine inşa etme eğilimindeydi. Bu durum, Bombay, Madras ve Kalküta gibi liman kentlerinin menziline kümelenen endüstriyel büyümenin yerleşmiş doğasıyla pekiştirildi.²³⁷

Böylesine sınırlı bir ekonomik değişim ve İngiliz kültürü ve eğitiminden derinden etkilenen Hintlilerin nispeten dar bir yelpazede olduğu göz önüne alındığında, Hint toplumunun bir asırlık İngiliz emperyal yönetiminden sonra nispeten değişmemiş olması şaşırtıcı değildir. İngilizler, örneğin İspanyolların Güney Amerika'yı fethettikleri gibi Hindistan'ı fethetmemişlerdi. Köyün ve yörenin sağlam toplulukları bozulmadan kalmış ve İngilizler sadece alt kıtanın siyasetine, nispeten Babür otoritesinin çöktüğü yerleri kontrol ederken, sosyal realiteye mesafeli kalmışlar, üzerinde hâkimiyet kurdukları milyonlardan kopuk ve üstünlük duygusuyla bezeli bir 'İngiliz yaşam tarzını' (*The British Way Of Life*) yaratmışlardır. 19. yüzyılın başlarındaki birkaç kısa yıl boyunca İngiliz Faydacılar, Evanjelikler ve serbest tüccarlar Hint toplumunda reform yapmayı, halkı kuşatan din ve gelenek zincirlerini kırmayı ve derilerinin renkleri dışında yöneticilerinden ayırt edilemeyecek modern düşünceli Hintlilerin varlığını hayal etmişlerdi. Yaşadıkları tecrübeler onlara, Hint toplumunun alışkanlıklarında son derece istikrarlı olduğunu; yönetimde, ekonomide ve bir dereceye kadar değerlerde, öz benliklerini kaybetmeden, değişimi mükemmele yakın ölçüde benimseyebildiğini öğretmiştir. 1857 isyanı, toplum mühendisliğinin (*social engineering*) söz konusu olamayacağını zor yoldan onlara göstermiştir.²³⁸

Toprak, Hint toplumunun temel direklerinden biriye, din de bir diğeridir. Kuzey batıda ve Bengal'de kümelenmiş büyük bir Müslüman azınlık olmasına rağmen Hintlilerin çoğunluğu Hinduizm'i benimsiyordu. Caynalar, Sihler, Parsiler ve Hristiyanlar gibi küçük azınlıklar da Hint toplumunun dinî çoğulculuğuna katkıda bulunmuştur. Her toplumda dinî gelenek günlük yaşamı derinden etkilemiştir. Din, başta evlilik olmak üzere yakın sosyal ilişkilerin sınırlarını çizmiş ve giyim, yiyecek ve aile etkileşimleri dâhil olmak üzere hane içi ve sosyal yaşamın her

²³⁷ Kenneth W. Jones, *The New Cambridge History Of India (III.1): Socio-Religious Reform Movements In British India*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, s. 4-6.

²³⁸ Peter Auber, *Rise And Progress Of The British Power In India*, Wm. H. Allen & Co, London, 1837, s. 29, 33.

yönünü kapsayan davranış kalıplarını ortaya koymuştur. Sıradan yaşamda dinî ve sosyal yaşamın ayrılmazlığı en çok kast sisteminin hâkim olduğu Hindular arasında belirgindi. Batılı gözlemciler, belirli maddeler ve mesleklerle bağlantılı ‘saflik ve kirlilik’ (*purity and impurity*) kavramlarını anlamakta güçlük çektiği için, bu sosyal tabakalaşma sisteminden oldukça rahatsız olmuşlardır. Dahası, Hindu mirasının karmaşıklığını oluşturan zengin teolojik ve felsefi gelenekler ve ibadet şekilleri karşısında şaşkınlığa düşmüş ve çoğu zaman endişe duymuşlardır. Hindular için bu duruma bakış açısı muazzam bir zıtlık oluşturmaktaydı. Bu mirasın içinde doğan ve kastlar arasındaki katı kurallara uyararak büyüyen; yakınları tarafından Hindu kahramanlarının, tanrılarının ve tanrıçalarının renkli efsaneleri anlatılan; çocuklukları aile ibadeti ve sayısız dinî bayrama katılımı ile geçenler için Hindu mirası, canlı bir mirastır. Bu miras onlara, bir yaşam biçimini ve içinde bulundukları dünyayı anlamlandıran bilişsel bir yapı sağlamaktadır.²³⁹

Eğitim ve kişisel ilişkiler yoluyla Batılı ve Hristiyan değerlerle tanışan Hindular, yaşantılarına dair anlayışlarında bir gerilim hissettiler. Kast hiyerarşisinin en altındakilere insanlık dışı muamele yapılması, Hindu kadınların dul kaldıktan sonra yoksulluğa ve toplumsal dışlanmaya maruz kalması, çocuk yaşta evlilik gibi uygulamalara karşı eleştirel yaklaşmaya başladılar. Batı'dan gelen yeni değerler onların binlerce yıllık değerlerine, geleneklerine ve kimliklerine meydan okuyordu. Bu meydan okumaya verdikleri yanıt, Hinduluk miraslarını tümünden reddetmeden bu tür uygulamaları iyileştirmeye çalışan sosyal reform dernekleri kurmak oldu. Eş zamanlı olarak, değişen dünyada Hindu olmanın anlamını sorgulayan dinî reform dernekleri de ortaya çıkmıştır.²⁴⁰

2.4. HİNDİSTAN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİNE YÖN VEREN ÜÇ LİDER: GANDİ, NEHRU VE CİNNAH

Bu başlık altında Hindistan bağımsızlık mücadelesi tarihinde öne çıkmış ve küresel tanınırlığa sahip üç liderin (Mahatma Gandhi, Cavaharlal Nehru ve Muhammed Ali Cinnah) Hindistan siyasetine dâhil olmadan önceki erken hayatları, doğdukları coğrafya ve yetiştirildikleri aile ortamları, eğitim alanları ve bu bağlamda karşılaştıkları zorluklar ve fırsatlar hakkında bilgiler sunulacaktır. Her bir lider ayrı ayrı değerlendirildikten sonra, üç liderin hayatlarının kesiştiği ve

²³⁹. Sumit Sarkar, *Modern India: 1885-1947*, Macmillan Press, Basingstoke, 1989, s. 22-23.

²⁴⁰ C. A. Bayly, *Indian Society And The Making Of The British Empire (The New Cambridge History Of India)*, Cambridge University Press, 2008, s. 136, 138.

Hindistan halkının mutlak kaderini tayin eden gelişmelerin yaşandığı 1915 sonrası dönemden bağımsızlığın kazanıldığı 1947 tarihine kadar geçen dönemdeki siyasi-toplumsal gelişmeler ve bağımsızlığın sonuçları ele alınarak, tez çalışması sonlandırılacaktır.

2.4.1. Mahatma Gandhi (1869-1948)

Mahatma Gandhi yirminci yüzyılda ülkesinin en önde gelen figürlerinden biri olmuş ve daha sonra destekçileri tarafından 'Bir Ulusun Babası' olarak kabul edilmiştir. Mahatma Gandhi'nin yaşam öyküsü, sosyal reform arzusu onu dünyanın en önemli insan hakları savunucularından birine dönüştüren mütevazı bir adamın öyküsüdür. Ancak kariyeri belirli bir zaman ve mekân bağlamında kök salmış ve şekillenmiştir.

Gandi, doğduğu tarihten ölümüne kadar geçen hayatı boyunca sıra dışı sanatsal, akademik ya da bilimsel yetenekleri ile kendisinden söz ettirmemiştir. Hiçbir zaman akademik bir derece kazanmamış veya özel bir onur/ünvan almamıştır. Hindistan siyasetine yön veren bir seçimde aday olmamış ya da bir kamu görevinde bulunmamıştır. 1948 yılında, yetmiş sekiz yaşındayken öldüğünde, neredeyse tüm dünyada bilinen bir figür hâline gelmiş, farklı milletlerden milyonlarca insan onun yasını tutmuştur. Albert Einstein onu anarken şöyle demektedir: "Gandi...güçlü bir insan kitlesinin yalnızca alışlagelmiş siyasi manevra ve hilelerin kurnaz oyunları ile değil, ahlaki açıdan üstün bir yaşam tarzının mantıklı örnekleriyle de bir araya getirilebileceğini gösterdi."²⁴¹ Diğer övgüler Gandhi'yi Sokrates, Buda, İsa ve Aziz Fransis ile karşılaştırmıştır. "Eylem benim alanımdır." diyen Gandhi'nin kendisi de onları örnek almaya çalışmış, aynı zamanda tüm hayatını alçakgönüllülük üzerine 'bir dizi deney' olarak görmüştür.²⁴² *A Story of My Experiments With Truth* (Hakikatle Olan Deneylerimin Hikâyesi) başlıklı otobiyografisinde şunları yazmaktadır:

"Evrensel ve her yeri kaplayan Hakikat Ruhu'nu yüz yüze görebilmek için yaratılanların en acımasızını bile kendisi gibi sevebilmek gerekir ve bunun peşinde olan bir insan hayatın hiçbir alanından uzak durmayı göze alamaz. Bu nedenle hakikate olan bağlılığım beni siyaset alanına çekti ve en ufak bir tereddüt duymadan ve yine de tüm alçakgönüllülüğümle söyleyebilirim ki, dinin siyasetle ilgisi olmadığını söyleyenler dinin ne anlama geldiğini bilmiyorlar."... "Yaşayan her şeyle özdeşleşmek, kendini arındırmadan mümkün değildir. ... Mükemmel saflığa erişmek

²⁴¹ Yogesh Chadha, *Gandhi: A Life*, John Wiley & Sons, Inc. New York, 1997, s.1.

²⁴² Erik H. Erikson, *Gandhi's Truth: On The Origins Of Militant Nonviolence*, Norton Press, New York, 1969, s.97.

için düşüncede, konuşmada ve eylemde kesinlikle tutkusuz olmak; sevgi ve nefretin, bağlanma ve itmenin karşıt akımlarının üzerine çıkmak gerekir İnce tutkuları fethetmek bana dünyanın silah gücüyle fiziksel olarak fethedilmesinden çok daha zor görünüyor. Kendimi sıfıra indirmeliyim. Bir insan kendi özgür iradesiyle kendini diğer yaratıklar arasında en sona koymadığı sürece, onun için kurtuluş yoktur. Ahimsa alçakgönüllülüğün en uç sınırındır.”²⁴³

2.4.1.1. Gandhi'nin Erken Hayatı (1869-1888)

Gandi, 2 Ekim 1869'da Bombay Başkanlığı'na bağlı bir bölge olan Gucerat'ın Kathiavar Siyasi Ajansı'ndaki Porbandar prenslik eyaletinin Porbandar kasabasında dünyaya gelmiştir. Karamchand ve Putlibai Gandhi'nin üçüncü oğlu ve dördüncü çocuğudur. O sırada Karamchand kırk yedi , dördüncü eşi olan Putlibai ise yirmi beş yaşlarındadır. Gandhi'yi gören herkes, bebeğin tatlı, neşeli yüzüne, canlı gözlerine ve büyük kulaklarına dikkat çekmektedir.²⁴⁴

Gandi'nin doğduğu eyalet olan Gucerat, Hindistan'ın batısındadır. Kathiavar ise Umman Denizi'ne açılan bir yarımadadır. Yarımada, anakaraya sadece bazen su altında kalan bir tuz ovası ile bağlı olduğu için Hindistan tarihinin önemli olaylarından izole edilmiştir. Eskiden saray içi entrikalar ve yerel savaşlarla ünlü çok sayıda küçük, feodal prenslik devletlerine bölünmüştür. İngilizler, 1857 İsyanı bastırıldıktan ve Hindistan'da doğrudan İngiliz egemenliği kurulduktan sonra bile Kathiavar'daki ve başka yerlerdeki prenslik devletlerini mevcut hâliyle bırakmıştır. Ayrıca, İsyan gibi başka genel ayaklanmalara karşı tampon görevi göreceğini düşündükleri ve buna ek olarak İngiliz yönetimine şatafat ve gösteriş katacağını düşündükleri birçok yeni eyalet kurmuşlardır. On dokuzuncu yüzyılın son yıllarında, tüm prenslik devletleri, feodal yöntemlerine daha da sıkı sıkıya bağlı hâle gelmiş ve bu siyasi yapılar, İngiliz yönetiminin imkânları olarak anılan stabilize yollar, demir yolu rayları, tek tip bir hukuk sistemi ve merkezî bir yönetim gibi faydalarından etkilenmeden kalmıştır. Prenslerin siyasi kariyerleri İngilizlerin keyfiyeti ile sıkı sıkıya ilintilidir. Varlıklarını, İngiliz Kraliyetine sadakate borçludurlar ve onun yerel temsilcilerine hesap vermekle mükelleftirler. Bir temsilci genellikle birçok prenslik üzerinde yetki sahibidir; örneğin Kathiavar yarımadasından sorumlu bir temsilci,

²⁴³ Mohandas K. Gandhi, *An Autobiography: The Story Of My Experiments With Truth*, Beacon Press, Boston, 1993, s.503-504.

²⁴⁴ Amy Pastan, *Gandhi*, Dorling Kindersley, London, 2006, s.7.

'Kathiavar Siyasi Temsilciliği' olarak adlandırılan bir grupta toplanan yaklaşık iki yüz prenslik üzerinde yetki kullanmaktadır.²⁴⁵

1872'de yapılan nüfus sayımında Porbandar eyaletinin nüfusu yetmiş iki bin, Porbandar kasabasının nüfusu ise on beş bin olarak bilinmektedir. Kasaba, arka planda ormanlık Barda Tepeleri'nin bulunduğu sahilde yer alıyordu ve yüksek, kalın duvarlarla çevriliydi. Gelgit olduğunda deniz, duvarlara kadar yükseliyordu. Evlerin hepsi yumuşak beyaz kireç taşından inşa edilmişti ve bu da kasabaya Beyaz Şehir lakabını vermişti. Sokaklarda neredeyse hiç ağaç ya da yeşillik yoktu ama Hindu sakinlerinin neredeyse tamamı evlerinde ve tapınaklarında tulsı ya da fesleğen bitkisinden saksılar ya da küvetler bulunduruyordu. Bitkilerin önünde dua ediyor ve iyi şans tılsımı olarak boyunlarına ve kollarına tohumlardan ipler takıyorlardı. Hindular nadiren denize açılmaya cesaret ederlerdi, çünkü "kara suları" geçen her Hindu kastını kaybederdi. Bunun yerine evlerinde çalışarak, Müslüman komşularının gemilere yükleyip Aden, Zanzibar, Cape Town ve Arabistan ve Afrika'nın diğer limanlarında ticaretini yaptıkları ipek ve pamuklu kumaşlar üretmesiyle bilinmekteydi.²⁴⁶

Gandi ailesinin yaşamı bu prensliklerden üçü (Junagadh, Rajkot ve Porbandar) üzerinde yoğunlaşıyordu. Bu üçü birbirine bitişikti ve bir tür kaba üçgen oluşturuyordu; her prenslik devletin başkenti aynı adı taşıyan bir kasabaydı. Üç eyaleti birbirinden ayıracak pek bir şey de yoktu. Her birinin Hindu ranası ya da Müslüman navabı (prensi) onun da divanı (başbakanı) vardı. Divan, prensine devlet işlerini yönetmede ve İngiliz siyasi ajanı ile ilişkilerde yardımcı olan bir tür üst düzey temsilciydi. Kathiavar Siyasi Ajansı'nın sakinleri çoğunlukla Hindu ve Müslümandı ve tıpkı Guceratiler gibi inatçı, tutumlu ve çalışkan olmalarıyla bilinirlerdi.²⁴⁷

Gandi'nin on dokuzuncu yüzyıldan önceki ataları hakkında çok az şey bilinmektedir. Teyitten yoksun bilgilere göre, on yedinci yüzyılda Junagadh eyaletindeki Kutiyana köyünde yaşayan Lal adlı bir adamın soyundan geliyor olabilir. Lal'in Ram adında bir oğlu vardı, onun da Rahidas adında bir oğlu vardı, bu da Gandi'nin büyük büyükbabası ve tarih olmasa da hakkında bir kayda sahip olduğumuz en eski atası olan Harcivan'ın babası olabilir (Aslında, Gandi'nin soyuyla ilgili bilgilerin çoğu, hatta Gandi'nin kendi ilk yıllarıyla ilgili bilgiler bile şüphelidir; bunların çoğu Gandi yaklaşık altmış yaşındayken yazdığı otobiyografisinden derlenmiştir.) Harcivan'ın Porbandar kasabasında bir ev satın aldığı ve on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru bir tüccar-muhtemelen bir bakkal-olarak iş kurduğu anlaşılmaktadır. Harcivan'ın Uttamchand

²⁴⁵ Louis Fischer, *Gandhi: His Life And Message For The World*, Signet Classic, New York, 2010, s.5.

²⁴⁶ Geoffrey Ashe, *Gandhi*, Stein and Day Publishers, New York, 1968, s.11.

²⁴⁷ Michael Edwardes, *The Myth Of The Mahatma: Gandhi, The British, And The Raj*, Constable, London, 1986, s.179-180.

adında bir oğlu vardı. Ne zaman doğduğu bilinmemekte ama adı Khimoji olan Porbandar ranasının divanı olmayı başardığı bilinmektedir.²⁴⁸

Khimoji 1831 yılında, oğlu ve varisi Vikmatji henüz sekiz yaşındayken öldü. Uttamchand kısa süre sonra Vikmatji'nin Rupali Ba olarak bilinen annesi kraliçe naibiyle, hizmetçilerinin karıştığı bir aile içi anlaşmazlıkta karşı tarafı tutarak anlaşmazlığa düştü. Rupali Ba, Harpvan'ın satın aldığı Uttamchand'ın evini saray muhafızlarıyla kuşattırdı. Uttamchand bir şekilde Junagadh eyaletine kaçtı ve burada Kutiyana'da bakkal olarak çalışmaya başladı. Navab'a saygılarını sunmaya gittiğinde, Hinduların sadece kirli işler için kullandığı sol eliyle prensi selamladı. "Sağ elim zaten Porbandar'a rehinli" diyerek kendini mazur gösterdi.²⁴⁹ Navab, Uttamchand'a küstahlığı için göstermelik bir ceza verdi (On dakika boyunca yalın ayak güneşin altında bekletildi.) ancak başka bir devlete de olsa sadakati için onu yerleşik olmayan tüccarlardan alınan gümrük vergilerinden muaf tutarak ödüllendirdi. 1841 yılında Rupali Ba öldü ve Vikmatji Porbandar tahtına geçti. Uttamchand'ı geri dönmeye ve divan olmaya davet etti ama o bunu yapmadı. Bunun yerine Uttamchand, altı oğlundan beşincisi ve en yeteneklisi olan Karamchand'ı bu görev için tavsiye etti ve 1847'de, yirmi beş yaşındayken Karamchand, Porbandar'ın divanı oldu ve bu görevi yaklaşık yirmi sekiz yıl boyunca sürdürdü.²⁵⁰

Karamchand ilk evliliğini yaklaşık on dört yaşındayken, ikinci evliliğini ise yaklaşık yirmi beş yaşındayken yaptı. İlk iki eşinden iki kızı olmuştur, ancak her iki eşi de erkek çocuk doğurmadan ölmüştür ve kızları hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Üçüncü kez ne zaman evlendiğine dair bir kayıt yoktur, ancak bu evliliğin çocuksuz olduğu ve üçüncü karısından hâlâ onunla evliyken tekrar evlenmek için izin aldığı düşünülmektedir. Her halükârda, yaklaşık 1860 yılında, kırk yaşını aşmışken, o zamanlar henüz ergenlik çağındaki Putlibai ile evlendi. Putlibai ona dört çocuk doğurdu: 1862'de bir kızı, Raliat; 1863'te bir oğlu, Laksmidas; 1867'de ikinci oğlu, Karsandas ve 1869'da üçüncü oğlu, Mohandas Karamchand Gandhi (Mahatma Gandhi'nin tam adı). Karamchand'ın Gandhi soyadını ne zaman ve nasıl kullanmaya başladığı ya da Gandhi'nin babasının soyadını göbek adı olarak ne zaman kullanmaya başladığı tam olarak bilinmemektedir. Hintliler evlerinden uzakta oldukları nadir durumlarda-mesela hacca gittiklerinde-babalarının, köylerinin, kasabalarının ya da çoğu zaman kastlarının veya alt kastlarının adlarını anarak kendilerini tanıtabilirlerdi, ancak genel olarak İngiliz yönetimine kadar Hintliler soyadı kullanmazlardı. İngilizler, modern kayıt tutma sistemleri için ikinci bir ismin gerekli olduğuna karar vermiş, böylece Hintliler-özellikle de İngiliz resmî makamlarıyla

²⁴⁸ Ramachandra Guha, *Gandhi Before India*, Allen Lane, London, 2013, s. 15-16.

²⁴⁹ Alexander Jack Homer, *The Gandhi Reader: A Sourcebook Of His Life And Writings*, Grove Press, New York, 1994, s. 3-4.

²⁵⁰ Ved Mehta, *Mahatma Gandhi And His Apostles*, Penguin Books, New York, 1993, s. 71-72.

bir şekilde bağlantılı olanlar-soyadı kullanmaya başlamışlardır. Karamçand muhtemelen bu şekilde Karamçand Gandhi olmuştur.²⁵¹

Gandiler bakkallar alt kastına mensuptur-Gandi aslında Gucerati dilinde ‘bakka’ anlamına gelen bir kelimedir-ve bakkallar da Banya adı verilen daha büyük bir esnaf ve tefeci alt kastına mensuptur. Banyalar çiftçi ve tüccarlardan oluşan Vaişya kastına mensuptur; bu kast Hindu toplumunun sayısız yerel küçük farklılıklarla birlikte geri dönülmez bir şekilde bölündüğü dört kasttan üçüncüsüdür; rahipler ve bilginlerden oluşan Brahman kastı birinci, savaşçılar ve soylulardan oluşan Kşatriya kastı ikinci, el işçilerinden oluşan Sudra kastı ise dördüncü kasta (Dokunulmazlar kastsızdır.). Her kast ve alt kast kendi kalıtsal mesleği ve işleviyle yakından özdeşleşmiştir. Örneğin Banya, Hindistan'da kurnaz, açgözlü bir tüccar için kullanılan bir aşağılama terimidir.²⁵²

Karamçand, Putlibai ve çocukları Porbandar'da, Haricivan'ın zamanından bu yana geçen üç kuşak boyunca tek katlı mütevazı bir yapıdan üç katlı bir yapıya dönüşen eski aile evinde yaşıyorlardı. Ev iki tapınağın arasına sıkışmıştı. Karamçand ve ailesi zemin katta bir verandaya açılan iki odada kalırken, evin geri kalanı Karamçand'ın beş erkek kardeşi ile onların eşleri ve çocuklarına ayrılmıştı. Böylece Gandhi'nin kalabalık bir aile grubu içinde olduğu ve onlarla etkileşiminin karakterinin oluşmasına etkili olduğu söylenebilir.²⁵³

Karamçand, bir Vaişnava olarak yetiştirilmişti. Sadece üç ya da dört yıl eğitim görmüştü ve sadece Gucerat dilini okuyup yazabiliyordu. Tecrübeli bir arabulucu ve politik dile hâkim olmasına rağmen, İngilizlere uyum sağlamada biraz zorluk çekmiş gibi görünmektedir. Gandhi'nin bir keresinde, şöyle dediği aktarılmaktadır: "Babam bir valinin ziyareti sırasında Durbar'a katılmak zorunda kaldığında evimiz alt üst oldu. ... Eğer bir ressam olsaydım, bacaklarını çoraplarının içine sokarken ve ayaklarını uygunsuz ve rahatsız botların içine sokarken babamın duyduğu tiksintiyi ve yüzündeki işkenceyi resmedebilirdim."²⁵⁴

Putlibai, Junagadh eyaletindeki Datrana köyünde doğmuştur. Bir Pranami olarak yetiştirildi; Vaishnava mezhebinin yerel bir münzevi, ortodoks kolunun üyesiydi, ancak Tanrı'yla doğrudan iletişime vurgu yaptığı için İslam'dan güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Putlibai okuma-yazmayı hiç öğrenmemiş sıradan bir kadındı. Belirli bir dinî eğitimi olmamasına rağmen, kendini disipline etmek ve arındırmak için öngörülen dinî yeminleri ve oruçları içtenlikle yerine getirirdi. Muson mevsiminin dört ayı boyunca, dininin emrettiği gibi oruç tutardı, genellikle her

251 Olivia E. Coolidge, *Gandhi*, Houghton Mifflin, Boston, 1971, s. 5-6.

252 Jad Adams, *Gandhi: The True Man Behind Modern India*, Pegasus Books, New York, 2011, s. 7.

253 Judith M. Brown, *Gandhi: Prisoner Of Hope*, Yale University Press, New Haven, 1989, s. 17.

254 Mohandas K. Gandhi, *An Autobiography: The Story Of My Experiments With Truth*, Beacon Press, Boston, 1993, s. 26-27.

seferinde iki ya da üç gün, güneşi görene kadar orucunu bozmadı. Gandhi, annesi için: "Biz çocuklar o günlerde gökyüzüne bakar, güneşin doğuşunu annemize duyurmak için beklerdik. Öyle günler hatırlıyorum ki, güneşin aniden ortaya çıkması üzerine koşup annemize haber verirdik. Kendi gözleriyle görmek için dışarı koşardı, ama o zamana kadar güneş gitmiş olurdu, böylece onu yemeğinden mahrum bırakırdı. 'Önemli değil,' derdi neşeyle. 'Tanrı bugün yemek yememi istemedi.'" diye yazıyor.²⁵⁵

Gandi yedi yaşına kadar Porbandar'daki aile evinde yaşadı ve yerel Dhooli Shala'ya (Toz Okulu) gitti. Bu tür okullarda okul müdürü, çocuklara tozlu zemine bir çubukla harfler çizerek okuma ve yazmayı öğrettiği için bu şekilde adlandırıldı.²⁵⁶ Bu dönemde Gandhi hakkında bildiklerimizin bir kısmı, ayrıntıları bir anlatımdan diğerine değişen, belki de uydurma birkaç hikâyeye dayanmaktadır. Bunlara bu çalışmada yer verilmeyecektir.

Aile, 1876'da yakındaki Rajkot Prensliği'ne taşındı ve Karamchand burada da üst düzey bakanlık görevini üstlendi. Rajkot, Beyaz Şehir'e göre kasvetli bir tezat oluşturuyordu. İç kesimdeydi ve her anlamda daha az dışa dönüktü. Bununla birlikte, Kathiavar Siyasi Ajansı'nın merkeziydi ve bu nedenle Rajkot dekanının Porbandar dekanından biraz daha fazla itibarı vardı. Rajkot, İngilizlerin göstermelik bir kuruluşa sahip olduğu diğer Hint şehirleri gibi büyümüştü. Bir yanda tepeleri kiremit çatılarla örtülü yüksek, bakımsız apartmanlardan oluşan kalabalık, kirli gecekondu mahallelerinden oluşan yerli şehir; diğer yanda ise her biri kendi bakımlı yerleşkesi içinde yer alan, düz çatılı, temiz, alçak, geniş bungalovlardan oluşan İngiliz mahallesi vardı.²⁵⁷

Bir Hindu geleneği olduğu üzere, Gandhi on üç yaşındayken görücü usulü bir evlilik yaptı. Eşi Kasturba ona sadık bir eş oldu. Ancak Gandhi'nin onunla ilişkisi, suçluluk duygusunun damgasını vurduğu karmaşık bir şekilde gelişmiştir. Pek çok kişi bunu psiko-analitik olarak açıklamaya çalışmış, Gandhi'nin babasının ölümüyle ilgili kendi anlatısına odaklanmıştır. Bu anlatıda, babasının son hastalığı sırasında Gandhi ona sadakatle bakmıştır. Ancak bir gece, hamile olan Kasturba ile sevişmek için görevlerini bırakmış, bu sırada babası ölmüş ve Gandhi yoğun bir suçluluk hissetmiştir.²⁵⁸ Bu hikâye, Gandhi'nin kişilik oluşumunun tek bir travmatik olaya dayandığına dair açıklamalara elverişlidir. Ancak Gandhi'nin söz konusu hikâyeye çok daha uzun vadeli ve yaygın bir cinsel suçluluk duygusu yüklediği de düşünülebilir.

²⁵⁵ Mohandas K. Gandhi, *An Autobiography: The Story Of My Experiments With Truth*, Beacon Press, Boston, 1993, s. 4.

²⁵⁶ Anne M. Todd, Martin E. Marty, *Mohandas Gandhi (Spiritual Leaders And Thinkers)*, Chelsea House, Philadelphia, 2004, s. 9.

²⁵⁷ Elizabeth Rider Montgomery, *Gandhi: Peaceful Fighter*, Garrard Pub Co, Illinois, 1970, s. 7.

²⁵⁸ Mohandas K. Gandhi, *An Autobiography: The Story Of My Experiments With Truth*, Beacon Press, Boston, 1993, s. 28-29.

Gandi'nin ailesi, Rajkot'ta orta derecede başarılı bir eğitimin ve Samaldas Koleji'nde kısa bir dönemin ardından, bir arkadaşlarının tavsiyesi üzerine genç adamı Inner Temple'da hukuk eğitimi alması için Londra'ya göndermeye karar vermiştir. Gandi'nin Londra'ya gitmemesi yönündeki büyük toplumsal baskıya rağmen bu konuda kararlı olması, genç adamdaki güçlü iradenin ilk işaretiydi. Annesi, İngiltere'de Hindu ritüellerini yerine getiremeyeceğinden korkuyordu. Gitmesini kabul etmesinin bir koşulu olarak Gandi; kadınlardan, etten ve alkolden uzak duracağına dair yemin etti. Daha sonra yolculuğu ile ilgili kendi kastından önemli bir muhalefetle karşılaştı. Hindu inancına göre Kala Pani'yi²⁵⁹ geçmek kişinin kastını bozardı. Gandi Bombay'da gemisini beklerken, bir kast lideri, onun yurtdışına gitmekten vazgeçmesini istedi. Gandi tercihte ısrar edince kasttan kovuldu.²⁶⁰

2.4.1.2. Gandi'nin İngiltere Yılları (1888-1891)

Gandi'nin 1888'den 1891'e kadar Londra'da geçirdiği dönem, kişisel dönüşümünün mütevazı bir başlangıcıydı. İmparatorluk metropolündeki deneyimler, bir kısmı daha sonraki yaşamlarında önemli siyasi veya profesyonel roller oynayacak olan genç, elit Hintlilerin küçük ama önemli bir bölümünün kişisel ve siyasi gelişimi için çok önemliydi. 1890'da Londra'da yaklaşık 100 Hintli öğrenci vardı. Ortak marjinal konumları onları bir araya getirmiş, Hindistan'ın kendi içinde nadir görülen bölgesel, etnik ve dinî sınırları aşmalarına neden olmuştu. Bu sosyal dünyada 'Hintli' sabit bir kimlik değil, devam eden bir çalışmaydı; olası tanımları konuşmalarda ve sosyal pratiklerde inşa ediliyordu.²⁶¹ Suskun Gandi, Londra'daki bu ortamda çok az iz bıraktı ama sonunda en güçlü ses hâline geleceği ulus hakkındaki bir sohbete dâhil oldu. Gandi'nin katıldığı Ulusal Hint Derneği toplantıları özellikle önemliydi. Burada Gandi, kronik utangaçlığına rağmen Bengalli bir yazar olan Narayan Hemchandra²⁶² ile yakın bir dostluk kurmuştur.²⁶³

Londra'da bulunmak, öz kimlik ve modernlikle bedensel pratik düzeyinde ilişki kurma konularını gündeme getirdi. Gandi, Hindistan'da İngiliz memurlar tarafından giyilen ancak Londra'da hiç görülmeyen türden beyaz bir takım elbiseyle şehre gelerek kendini utandırdı.

²⁵⁹ Kala pani (kara su anlamında) Hinduizm'de denizlere ulaşmanın yasaklanmasını temsil eder. Bu yasağa göre, denizleri aşıp yabancı topraklara gitmek kişinin toplumsal saygınlığını yitirmesine, kültürel karakterinin ve gelecek nesillerinin yozlaşmasına neden olur.

²⁶⁰ Martin Burgess Green, *Gandhi: Voice Of A New Age Revolution*, Continuum Intl Pub Group, New York, 1993, s. 42-43.

²⁶¹ Bhikhu Parekh, *Gandhi: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2001, s. 3-4.

²⁶² Narayan Hemchandra Guceratili bir otobiyografi yazarı, çevirmen ve eleştirmendi. Çok seyahat etmiş ve otobiyografi, roman, öykü ve eleştiri yazmıştır. Üretken bir çevirmen ve Bengal edebiyatını Gucerat'a tanıtmayla tanınıyordu.

²⁶³ Geoffrey Ashe, *Gandhi*, Stein and Day Publishers, New York, 1968, s. 36-37.

Başlangıçta modern bir İngiliz beyefendisi gibi giyinmeye çalışmak için hatırı sayılır bir zaman ve para harcamıştır. Gandhi kısa süre içinde sanatsal açıdan daha ölçülü bir hâle geldi, ancak sonraki yirmi yıl boyunca takım elbiseli, kolalı yakalı giyim tarzını terk etmeyecekti.²⁶⁴ Bu dönemde Gandhi'nin aklında imparatorluk vatandaşlığının Hindistan'a sağlayacağı faydalar konusunda hiçbir soru işareti yoktu. Hindistan ayaklanmasının ardından Kraliçe Viktorya'nın 1858'de yayınladığı ve Hintli tebaasına âdil muamele yapma ve ayrımcılık yapmama sözü verdiği bildirideki sözlerden derinden etkilenmişti. Bu belge ona Hintlilere İmparatorluk içinde özel ve korunan bir statü veriyor gibi göründü. Londra'daki Hintli entelektüeller, 1890 civarında, Hintlilerin Britanyalılık iddialarına dayanan kademeli siyasi reform ve demokratikleşme terimleriyle düşünüyorlardı. Bu emperyal sadık bakış açısı 1906 yılına kadar Gandhi tarafından neredeyse sorgulanmayacaktı ve o zaman bile, 1915'te Hindistan'a döndüğünde hâlâ savunduğu bir bakış açısı olan tam bağımsızlıktan ziyade İmparatorluk içinde bir iç yönetim talebine geçti. Britanya İmparatorluğu'nun dokunulmaz görüldüğü ve Hintli elit reformcuların Britanyalı liberallerle aynı hedeflerin peşinde koştuğu bir dünyada, bu son derece pragmatik bir bakış açısı gibi görünüyordu.²⁶⁵

Kişisel ve siyasi düzeyde, genç Gandhi için metropoldeki önemli bir deneyim İngiliz vejetaryen hareketiyle karşılaşmasıydı. Hindistan'dan yolculuk sırasında ve Londra'daki ilk haftalarında Gandhi, gemi mutfaklarının ve Londra'daki istif evlerinin sundukları karşısında yeterli vejetaryen yiyecek bulamamaktan muzdaripti. Bu nedenle, Farringdon Caddesi'ndeki vejetaryen Central Restoran ile karşılaştığında ve vitrinde Henry Salt'ın '*A Plea for Vegetarianism*' (Vejetaryenlik İçin Bir Savunma) adlı kitabını gördüğünde bir vahiy hissine kapıldı.²⁶⁶ Restorana girerek doyurucu bir yemeğin tadını çıkardı, kitabı satın aldı ve daha sonra okuyarak vejetaryenlik davasına katıldı. Bu, Gandhi'nin Londra'dan ayrılana kadar ana siyasi faaliyeti olan vejetaryenliğe aktif katılımının başlangıcıydı. Vejetaryenlik son derece organize bir hareketti ve Gandhi vejetaryen derneklerinin üyelerini çok misafirperver buldu. Konferanslara katılarak, toplantılar düzenleyerek, komitelerde yer alarak ve gazete makaleleri yazarak Gandhi gelecekte kendisine iyi hizmet edecek prosedür, organizasyon ve propaganda tekniklerini öğrendi.²⁶⁷ Ayrıca vejetaryenlik, Gandhi'ye gelecekte önemli olacak kültürel ve siyasi yönelimler de kazandırdı. Rajkot'taki evinde Gandhi, et ve modernite arasında bağlantı kuran yaygın Hint milliyetçisi mecazdan etkilenmişti. İngilizlerin üstün siyasi gücünün, et tüketiminden kaynaklanan üstün fiziksel güce dayandığına inanılıyordu. Bu nedenle bazı ideologlar Hinduların bedenlerini ve

²⁶⁴ Genevieve Blais, *Gandhi: A Beginner's Guide*, Hodder & Stoughton, London, 2000, s. 6.

²⁶⁵ Judith Brown, Anthony Parel, *The Cambridge Companion To Gandhi*, Cambridge University Press, New York, 2011, s. 25-26.

²⁶⁶ Gianni Sofri, *Gandhi And India (Interlink Illustrated Histories)*, Interlink Pub Group Inc, New York, 1999, s. 52.

²⁶⁷ Taya Zinkin, *The Story Of Gandhi*, Criterion Books, INC., New York, 1966, s. 26.

dolayısıyla kendilerini savunma kapasitelerini güçlendirmek için et yasağını aşmaları gerektiğini savundu. Bu doktrinin peşinden giden Gandhi ve Rajkot'taki arkadaşları et yeme deneyleri yapmış, ancak bunun sonucunda vicdan azabı çekmişlerdi.²⁶⁸ Londra'daki vejetaryenlerde Gandhi, annesine olan sadakatini ve ona ettiği yemini modernite özlemleriyle uzlaştırmaya olanak tanıyan bir grup buldu. Gandhi'nin kendini adadığı aynı uygulamalar için Batı biliminin onayını talep ettiler. Vejetaryenler aynı zamanda içinde yaşadıkları medeniyete karşı eleştirel bir duruşa sahipti. Radikal vejetaryenler endüstriyalizme ve modern kente düşmandılar; Viktorya dönemi entelektüelleri arasında yaygın olan kent karşıtlığını kabul ediyorlardı. Vejetaryenler aynı zamanda diyet uygulamaları nedeniyle Hinduizm'e de sempati duyuyorlardı, böylece Hint medeniyetinin yeniden değerlendirilmesine ve Hindistan'daki İngiliz yönetimine karşı eleştirel bir eğilim yaratılmasına olanak sağladılar. Vejetaryen risalesi Gandhi üzerinde kalıcı bir etki bırakan Henry S. Salt (1851-1939), Kropotkin'in anarşist düşüncesinden etkilenmiş ve çalışmalarında vejetaryenliği sömürge politikası, fabrika koşulları, hukuk sistemi, hapishaneler ve hayvanlara yönelik zulüm eleştirileriyle ilişkilendirmeye çalışmıştır.²⁶⁹ Gandhi'nin çalışmalarını inceleyenler, onun yazılarındaki belirgin gıda takıntısı karşısında şaşkınlığa düşebilir; ancak vejetaryenliğin Gandhi'nin kendini tanımlama sürecindeki merkezî konumu bunu açıklamaya yardımcı olmaktadır.

1891'de Hindistan'a dönen genç Gandhi'nin kariyeri pek de etkileyici değildi. Londra'da eğitimini tamamlamış ama pek başarılı olamamıştı. Bombay'da avukat olarak kariyer yapmaya çalıştı, ancak sahne korkusu nedeniyle topluluk önünde konuşamadığı için başarısızlığa uğradı. Gandhi daha sonra Rajkot'a yerleşti ve burada yasal belgelerin taslaklarını hazırlayarak kıt kanaat geçimini sağladı. Sonra, bu çıkmazı aşabilmesi için bir fırsat doğdu. Gandhi'ye Güney Afrika'da nispeten kazançlı bir iş teklif edildi. Porbandar merkezli, ancak İngiliz kolonisi Natal ve Boer Cumhuriyeti Transvaal'da da faaliyet gösteren bir Müslüman tüccar firması olan Dada Abdulla, aile içi bir hukuki anlaşmazlıkta kendileri adına hareket edecek güvenilir bir avukata ihtiyaç duyuyordu. Gandhi bu fırsatı değerlendirmeye karar verdi. Ailesini geride bırakarak Afrika'ya doğru yola çıktı.²⁷⁰

2.4.1.3. Gandhi'nin Afrika Yılları (1893-1913)

²⁶⁸ F. W. Rawding, *Gandhi And The Struggle For India's Independence*, Lerner Pub Group, Minneapolis, 1982, s. 14.

²⁶⁹ J. G. Rowe, *The Mahatma*, Epworth Press, London, 1931, s. 13.

²⁷⁰ George Woodcock, *Gandhi*, Planeta-Agostini, Barcelona, 1971, s. 27.

Gandi 1893 yılında Natal'ın Durban limanına vardığında 'Güney Afrika' diye bir siyasi oluşum yoktu. Natal, şeker mülklerine dayalı bir plantokrasinin hâkim olduğu bir yerleşimci kolonisiydi. Bu çiftlikler için yeterli sayıda Afrikalı işçi bulmanın zorluğu nedeniyle, İngilizler 1860'tan beri Hindistan'dan, çoğunluğu Tamil ve Telugu ama bir kısmı da Kuzey Hindistan'dan sözleşmeli işçi ithal ediyordu.²⁷¹ Onların ardından, büyük çoğunluğu Müslüman Guceratiler olmak üzere, yolcu Hintliler olarak adlandırılan ve mağazacılık yaparak bölgenin perakende ekonomisinde önemli bir rol oynamaya başlayanlar geldi. Koloninin Afrikalı nüfusu, İngilizlerin 1879'da Zulu krallığını askerî olarak yenilgiye uğratmasından ve bunu izleyen iç savaşla Zulu devletinin parçalanmasından bu yana siyasi olarak ikincil konuma düşmüştü. Komşu Transvaal, 1886 yılına kadar oligarşik bir beyaz Afrikan cumhuriyeti, ağırlıklı olarak geçimlik bir ekonomi içinde yaşayan büyük bir Afrikalı tebaa nüfusuna sahip zayıf bir devlettir.²⁷² Bu sosyal düzen, altının keşfiyle değişti. Johannesburg şehri, uluslararası bir nüfusa sahip bu endüstrinin merkezi olarak hızlı nüfus artışı ve büyümeye sahne oldu. Bu durum Boer rejimi için bir kriz yarattı. Bir yandan, hükümet artık devletlerinin idari ve askerî açıdan güçlendirilmesi için yeterli gelire sahipti, ancak diğer yandan, imtiyaz talep eden ve böylece iktidarı ele geçirme tehdidinde bulunan Rand'daki (Johannesburg çevresindeki bölge) büyük İngiliz göçmen yoğunluğu tarafından tehdit ediliyordu. İngiliz hükümeti belirsiz bir 'hükümdarlık' iddiasında bulunduğu için Boerler İngiliz müdahalesinden korkuyordu. Yenilenen ekonomik büyümenin altın kıtlığı nedeniyle kısıtlandığı bir dünyada, Transvaal'in kontrolü küresel politikada önemli bir paydı. Başta Müslüman tüccarlar olmak üzere bir grup Hintli

,Transvaal'e yerleşmişti ama aynı zamanda süresi dolmuş sözleşmeli işçiler de bulunmaktaydı.²⁷³

Gandi'nin Güney Afrika'daki ilk haftaları onu bir dizi ırkçı aşağılamaya maruz bırakmıştır. Durban'da bir yargıç, türban taktığı için onu bir mahkeme oturumundan çıkarmıştır. Transvaal'a gitmek üzere trenle yola çıkmış, ancak Natal'ın başkenti Pietermaritzburg'da bir polis tarafından trenden atılıp geceyi soğuk gibi bir istasyon platformunda geçirmiştir. Ertesi gün trenle yola devam ederken Charlestown'da posta arabasına binmek zorunda kalmış ve burada tren hattında bir kesinti yaşanmıştır. Bu yolculuk sırasında vagonun dışında oturmaya zorlanmış ve bir şirket yetkilisi tarafından saldırıya uğramıştır. Johannesburg'a vardığında Grand National Hotel'de konaklamasına izin verilmemiştir.²⁷⁴ Otobiyografi'de anlatılan ve Gandi'nin takipçileri

²⁷¹ Joseph J. Doke, *M. K. Gandhi: An Indian Patriot In South Africa*, Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Madras, 1967, s. 80.

²⁷² Louis Fischer, *The Essential Gandhi: An Anthology*, Random House, New York, 1962, s. 37-38.

²⁷³ Rajmohan Gandhi, *Gandhi: The Man, His People, And The Empire*, University of California Press, Berkeley, 2008, s. 56-57.

²⁷⁴ Frederick B. Fisher, *That Strange Little Brown Man: Gandhi*, R. Long & R. R. Smith, Inc., New York, 1932, s. 30-32.

tarafından detaylandırılan Gandhi efsanesinde bu olaylar, özellikle de Pietermaritzburg istasyonundaki gece, Gandhi'nin Güney Afrika'da kalıp savaşmaya karar verdiği bir dönümnoktası olarak tasvir edilir. Ancak durumun gerçekten böyle mi olduğunu yoksa bunun olayların geriye dönük bir kurgusu mu olduğunu söylemek zordur. Yine de o zamana kadar Hindistan ya da Britanya'da ırkçı şiddet ya da aşağılanma yaşamamış gibi görünen Gandhi'nin bu olaylardan derin bir travma geçirdiği anlaşılmaktadır.

Gandhi ertesini yılın büyük bir kısmını Transvaal'in başkenti Pretorya'da geçirdi. Burada bir lider olarak rolü için gerekli olan kişisel özgüven gelişimini yaşamış gibi görünüyordu. Belki de ırkçılığa duyduğu kızgınlık bu enerjiyi sağladı. Ancak hukuki becerileri, edebî yeteneği ve İngilizceye hâkimiyeti onu, zeki ancak az eğitilmiş tüccarların hâkim olduğu küçük Pretorya Hint topluluğu içinde oldukça sıra dışı kıldı. Gandhi kısa sürede kendisini yerel topluluğun lideri olarak kabul ettirmeyi başardı. Düzenli toplantıları başlattı, insanları prosedür ve konuşma teknikleri konusunda eğitti, takipçilerini daha iyi sağlık uygulamaları ve daha yüksek düzeyde iş yapmaya teşvik etti ve İngilizce dersleri verdi. Dada Abdulla davasını, Güney Afrika'daki kapsamlı ve kazançlı hukuk kariyerinin temelini oluşturacak bir teknik olan mahkeme dışı uzlaşma yoluyla başarıyla çözdü. Durban'a döndüğünde Gandhi etkili bir genç lider olmaya başlamıştı.²⁷⁵

Gandhi, Hindistan'a dönmek üzereydi ancak tüccar patronları tarafından kendisi için verilen bir Durban veda partisinde, Natal sömürgecileri meclisinin nitelikli imtiyaz temelinde oy hakkına sahip olan az sayıdaki Hintliyi bu haktan mahrum bırakacak bir önlemleri değerlendirdiğine dair bir gazete haberi gördü. Toplanan Müslüman iş adamları ona kalıp yasa tasarısıyla mücadele etmesi çağrısında bulundu. Gandhi bu kararını tamamen etik ve ruhani terimlerle anlatmıştır ve çoğu biyografi yazarı da onun sözüne itibar eder. Ancak artık Güney Afrika'daki Hintliler arasında saygın biri olarak, Hindistan'daki belirsizliğe dönmek onun için cazip değildir. Devletin bu hamlesi kesinlikle ırkçıydı, ancak sadece küçük bir avuç zengin tüccarı etkiledi. Gandhi'nin yaptığı şeyin, Güney Afrika'da kalmak ve yerel itibarını arttırmak için kendine bir gerekçe yaratmak olduğu da düşünülebilir.²⁷⁶

İmtiyazla ilgili kampanya, Gandhi'nin ustası olacağı bir dizi tekniği ilk kez başarılı bir şekilde kullanmasına tanık oldu. Bir dilekçe organize edildi ve meclise sunuldu, ancak yine de tasarı kabul edildi. Gandhi daha sonra kırsal kesime yayılan gönüllülerden oluşan bir yapı ile çok daha kapsamlı bir dilekçe kampanyası oluşturdu. Çağrı, Natal sömürgecilerinin liderleri üzerinden Londra'daki Sömürgeler Sekreterine yönlendirildi. Gandhi, İngiltere ve Hindistan'daki gazetelere

²⁷⁵ Louis Fischer, *The Life Of Mahatma Gandhi*, Harper Collins Publishers, London, 1997, s. 40-42.

²⁷⁶ Ramachandra Guha, *Gandhi Before India*, Allen Lane, London, 2013, s. 58-59.

bilgi gönderdi ve her iki ülkedeki önemli yayınlardan destek aldı. Kampanyasının kazanımlarını pekiştirmeye devam etti ve Britanya Hintlilerinin çıkarlarını temsil eden kalıcı bir örgüt olarak Natal Hint Kongresi'ni kurdu. Aynı zamanda bir eğitim grubu kurdu ve broşürler hazırladı. Kampanyanın ardından, Afrika'daki olumsuz sosyal koşulları Hindistan'da da duyurmaya başladığı sözleşmeli işçilere, ücretsiz hukuki danışmanlık verme uygulamasını devreye koydu. Kısacası Gandhi, Hintlilerin Natal ve Transvaal'de karşılaştıkları pek çok ayrımcılık biçimine karşı yerel ve uluslararası bir lobici otorite hâline gelmiştir.²⁷⁷

Gandhi henüz kendine özgü bir felsefe ve siyasi strateji geliştirmemişti. Hâlâ esas olarak tüccar elitin çıkarları doğrultusunda çalışıyordu. Ancak biriktirdiği becerilerini ve Hint diasporasının kendi kesimindeki önemini, kendisini ve kampanyasını küresel olarak yansıtmak için kullanmaya başlamıştı. Bunu yapabilmesinin ve Güney Afrika merkezli çok daha etkili kampanyalara doğru ilerleyebilmesinin önemli tarihsel nedenleri vardı. Bu koşullar, zeki siyasi aktivistlerin davalarını yazılı basın aracılığıyla uluslararası alanda duyurmaları için eşi benzeri görülmemiş fırsatlar yarattı ve bir ülkeden gelen haberler, başka bir ülkede anında siyasi bir tepki yaratmak için zamanında alınabiliyordu. Gandhi böylece 'dünya medya siyaseti'nin mükemmel bir uygulayıcısı olacaktı. Hindistan'ın Britanya İmparatorluğu içindeki karmaşık idari konumu, bunu yapmak için özellikle iyi bir konumdaydı. Kalküta'daki Genel Vali hükümeti ile Londra'daki Hindistan Ofisi arasında yapısal bir çatışma ve rekabet söz konusuydu. 1890'lara gelindiğinde, Hindistan Hükümeti Hintli seçkinlerin siyasi taleplerini yönetmekle ilgilenmeye başlamıştı ve bu nedenle kamuoyunun tepkileri oldukça önemseniyordu. Genel Vali, Natal'da olduğu gibi diaspora Hintlilerin sorumluluğunu üstlendi, ancak bunu yaparken Natal gibi diğer kolonilerin Londra'daki Koloni Ofisi'ne bağlı olması sorunuyla karşılaştı. Koloni Ofisi genellikle yerleşimcilerin görüşlerini uzlaştırmakla ilgileniyordu. Ancak İngiltere'deki paternalist²⁷⁸ görüşü yatıştırmak için sömürgecilerin ırkçı aşırılıklarını da yumuşatması gerekiyordu. Bu nedenle Gandhi'nin Hindistan'daki kamuoyuna Hintlilerin Güney Afrika'daki konumu hakkında çağrıda bulunması mümkün olacaktı ve Genel Vali'nin, hükümetinin ilgisini çekme ihtimali artacaktı. Böylece yerleşimci sömürgecilerin yerel çıkarları ile imparatorluk merkezinin daha geniş çıkarları arasındaki gerilimler üzerinde ince bir 'denge oyunu' oynanabilecektir.²⁷⁹

Bu dönem ayrıca, Anglofon dünyada beyaz ırk devletlerinin yükseldiği bir dönemdi. 'Beyaz adamların ülkeleri', beyaz işçileri ve küçük iş adamlarını beyaz olmayanların rekabetine karşı

²⁷⁷ Stanley Wolpert, *Gandhi's Passion: The Life And Legacy Of Mahatma Gandhi*, Oxford University Press, New York, 2001, s. 39.

²⁷⁸ Paternalizm, toplumun sosyal refahını sağlamak amacıyla devletin otoritesini kullanması şeklinde ifade edilmektedir.

²⁷⁹ Olivia E. Coolidge, *Gandhi*, Houghton Mifflin, Boston, 1971, s. 42-43.

koruyacaktı. Bu projelere itici güç genellikle ‘Asyalı göçünü önleme/durdurma girişimleri’ oldu. 1890'lara gelindiğinde, artık sayıları Hintlilerden fazla olan ve onları ticarete ve iş gücü piyasasında rakip olarak gören beyaz Natalialılar, Natal'daki yaşamı renkli göçmenler için daha az cazip hâle getirmeyi amaçlayan önlemler almaya başladılar. Natal idaresi 1895 yılında eski sözleşmeli işçileri Hindistan'a geri dönmeye ikna etmek amacıyla yıllık bir vergi koydu. Ancak Asyalı milliyetçileri yeni bir ‘kendini kanıtlama’ seviyesine çıkararak şey, uluslararası ırkçı seferberlik dalgasıydı. Gandhi bu tip ırkçı politikaya karşı yenilikçi bir tutum benimsemeye kararlıydı.²⁸⁰

1896'da Gandhi, Hindistan'a döndü. Orada, Hindistan Ulusal Kongresi'ndeki ılımlıların lideri G.K. Gokhale ile derin ve kalıcı bir dostluk kurdu. Ayrıca halka açık toplantılarda Güney Afrika'daki Hintlilerin çektiği sıkıntılar hakkında konuştu. Reuters Telgraf Servisi aracılığıyla bildirilen açıklamaları, Natal idaresinde öfkeye neden oldu. Yıl sonuna doğru ailesiyle birlikte S.S. Courland gemisiyle Natal'a doğru yola çıktığında, Durban'daki beyaz işçiler ve tüccarlar tarafından yabancı düşmanı bir kampanyanın odağı hâline geldi. Courland, başka bir gemi olan S.S. Naderi ile aynı zamanda yola çıktı ve bu iki gemi, Natal idaresi nezdinde ‘Asyalı tehdidi’ni somutlaştırdı. Gemiler, yalnızca Gandhi'yi değil, yüzlerce yeni Hintli işçiyi de beraberinde getirmişti. Üstelik gemiler, Hindistan'da ortaya çıktığı düşünülen hıyarcıklı veba salgınının neden olduğu uluslararası bir panik dalgasına rağmen yola çıkmıştı. İrkçı, siyasi ve sıhhi gerekçelerle oluşturulan pek çok söylem, beyaz Natalialıları harekete geçirdi. Gemiler Durban açıklarına ulaştığında, yetkililer veba tehlikesi gerekçesiyle uzun bir karantina dönemini uygulamaya koydular. 16 Ocak 1897'de Gandhi ve arkadaşlarının karaya çıkmasına izin verildi ve üç bin civarında kişiden oluşan öfkeli bir kalabalık tarafından karşılandılar. Bazı göstericiler arbede sırasında Gandhi'yi tecrit etmeyi başardı ve Gandhi ciddi biçimde darp edildi. Gandhi, saldırganlarla arasına giren Durban polis şefinin eşi Bayan Aleksander'ın müdahalesiyle olası bir ölümden kurtuldu. Gandhi'ye karşı düzenlenen bu gösteri, sözleşmeli işçileri ve tüccarları dışlamak amacıyla göçmenler için bir okuryazarlık testi öngören ve ‘Natal Yasası’nın kabul edilmesine giden planın bir parçasıydı. Yasa, sömürgecilerin pratikte ırkçılık yapmasına izin verirken, açıkça ırkçı etiketler kullanarak Whitehall'u zor durumda bırakmadığı için Koloni Ofisi'ni memnun etti. ‘Natal okuryazarlık testi’, ayrımcı göç mevzuatının bir modeli olarak dünya çapında yaygın şekilde kopyalanacaktır.²⁸¹

Britanya İmparatorluğu ile Boer cumhuriyetleri Transvaal ve Orange Free State arasında 1899'da patlak veren savaş, Gandhi'ye Natal Hintlilerinin İmparatorluğa sadık oldukları

²⁸⁰ Jeanette Eaton, *Gandhi: Fighter Without A Sword*, William Morrow & Co, New York, 1950, s. 81-82.

²⁸¹ M. K. Gandhi, *Satyagraha In South Africa*, Navajivan Publishing House, Ahmedabad, 1928, s. 58-59.

yönündeki iddialarını dile getirme fırsatı verdi. Bir Hint ambulans birliğini toplamayı ve yönetmeyi teklif etti. Gandhi'nin Boerlere sempati duyması anlaşılabilir bir durumdu, zira savaş açıkça İngiliz konsolosu Sir Alfred Milner tarafından planlanmıştı ve Rand'ın altın madenlerine olan İngiliz ilgisiyle bağlantısız değildi. Ancak Gandhi, 'bir savaşta tebaanın, Kraliyet'in korumasından yararlanmak istiyorlarsa Kraliyet'e sadakatlerini göstermek gibi ahlaki bir yükümlülükleri olduğu' görüşündeydi. Birçok resmî direnişten sonra, Boerlerin Natal'a ilerlemesiyle yenilgi tehdidi altında olan yetkililer, birliğin kurulmasına izin verdi. Gandhi bu birliği göze çarpan bir verimlilik ve başarıyla organize etti. Birlik ateş altında kendini göstermiş, çabalarından dolayı İngiliz yetkililerden ve hatta Natal idaresinden takdir toplamıştır.²⁸²

Savaştaki rolüyle ülkesindeki itibarı daha da güçlenen Gandhi 1901'de kısa süreliğine Hindistan'a döndü. Orada siyasi bir kariyer yapmayı düşünmüş olabilir. Natal'da kazandığı tüm saygıya rağmen, Hindistan'da oynayabileceği rol belli değildi. Güney Afrika'daki savaş iki buçuk yıl süren kanlı çatışmaların ardından sona erdi. Bu nedenle 1902 yılının sonunda, kendisini ziyaret eden Sömürge Bakanı Joseph Chamberlain ile yapılacak bir toplantıda Hint topluluklarını temsil etmek üzere Güney Afrika'ya dönmesi istendiğinde Gandhi bunu kabul etti.²⁸³

Güney Afrika'ya döndükten sonra Gandhi Johannesburg'da kapsamlı bir hukuk pratiği geliştirmeye başladı. Durban'daki dayanaklarını korurken, artık İngiliz işgali altında olan Transvaal, Gandhi'nin faaliyetlerinin ana sahnesi hâline geldi. Johannesburg'un en önde gelen ve başarılı avukatlarından biri oldu ve Troyeville banliyösünde iki katlı şık bir ev tutarak her sabah buradan şehir merkezine uzun bir yürüyüş yaptı. Johannesburg, Gandhi'nin kişisel, entelektüel ve siyasi gelişimi için en önemli şehir olacaktı. Eşsiz niteliklere sahip bir lider olarak kendini burada ortaya koydu. Şehir, böyle bir evrim için pek de uygun bir yer değildi. Maden patronlarının yönettiği altın endüstrisi, iş gücünün ve toplumun kalanının ihtiyaçlarını dikkate almayan bir endüstriyel verimlilikle yönetiliyordu. Güney Afrika'nın dört bir yanından gelen ucuz Afrikalı iş gücünün yanı sıra on binlerce Çinli sözleşmeli işçi tehlikeli ve hastalıklarla dolukoşullarda istihdam edildi, göçmen İngiliz işçilere madencilik ve zanaat becerileri sağladı; ancak sözde yüksek ücretlerinin yüksek yaşam maliyetiyle dengelendiği görüldü ve birçoğu kırk yaşından önce akciğer hastalıkları nedeniyle hayatlarını kaybetti. Şehrin silüetine, cevherin işlenmesinde kullanılan siyanür parçacıklarını barındıran sarı maden çöplükleri ve sanayi bacaları hâkimdi. Göreve yeni gelen İngiliz yetkililer kentin planlamasını ve olanaklarını iyileştirmeye çalıştılar. Ancak bunu ırkçı kararlar olarak ve idarenin menfaatlerini ön planda tutarak yaptılar. Örneğin, 1904 yılında Hintli göçmenlerin yaşadığı Johannesburg'un iç

²⁸² Kem Knapp Sawyer, *Champion Of Freedom: Mohandas Gandhi*, Morgan Reynolds Pub, Greensboro, 2012, s. 29.

²⁸³ Krishna Kripalani, *Gandhi: A Life Revisited*, East West Publications, London, 1983, s. 53.

mahallelerinde veba salgını patlak verdiğinde, Gandhi hastalarla ilgilenmiştir. Şehir yönetiminden sorumlular ise, 'sorunu çözmek' adına itfaiyeyi kullanarak tüm bölgeyi insansızlaştırmayı seçmiştir. Yerleşimciler, şehrin uzak çeperindeki bir bölgeye taşınmıştır.²⁸⁴

Tüm olumsuzluklarına rağmen şehir iki açıdan Gandhi üzerinde yaratıcı etkiye sahiptir. Birincisi, endüstriyel kapitalizmin tüm olumsuz özelliklerinin bir bileşkesiydi ve Gandhi'ninhassasiyetlerine sahip herhangi birinin kesinlikle modernitenin iddialarını daha fazla sorgulamaya meyilli olacağı bir ortam sağlıyordu. İkincisi, şehir Afrikalı, Çinli ve Kelt madencileri, İskoç ve İngiliz zanaatkârları ve memurları, Hintli ve Litvanyalı tüccarları, Amerikalı maden mühendisleri ve savaş nedeniyle yoksullaşan Afrikalıları ile olağanüstü kozmopolitti. Bu kozmopolitlik gerçek bir entelektüel ve kültürel mayalanma yaratmıştır. Johannesburg, Gandhi gibi kendini ve içinde yaşadığı dünyayı yeniden şekillendirme amacı güden açık fikirli bireyler olağandışı bir çekiciliğe sahip olabilirdi.²⁸⁵

Gandhi 1890'lar boyunca ruhani meselelerle ilgilenmiş olsa da Johannesburg'da geçirdiği zaman yalnızca bu arayışın yoğunlaşmasına değil, aynı zamanda teoloji ile siyasi pratik arasında bir bağ kurulmasına da zemin hazırlamıştır. Bu gelişmede, Johannesburg'da Teosofi olarak bilinen ezoterik tarikattan etkilenen ve çoğunluğu Yahudi olan bir grup genç entelektüelin varlığı önemli bir rol oynamıştır. Budist ve Hindu temalarının bu biraz sahte sentezi, dönemin Batılı entelektüelleri için önemli bir çekiciliğe sahipti ve onların bilim ve rasyonaliteye karşı hayal kırıklığı duygularını besliyordu. Gandhi, Londra'da Teosofi'nin liderleriyle tanışmış, ancak harekete katılmamış ya da özel bir ilgi duymamıştı. Teosofistlerin Hint dini düşüncesine açıklığı Gandhi'yi Bhagavad Gita'yı incelemeye teşvik etmişti. Ancak Johannesburg, Teosofi'nin Gandhi'nin yaşamıyla en önemli kesişme noktasının olduğu yerdirdi. Şehirde aktif bir Teosofi grubu vardı ve bu grubun bazı üyeleri Gandhi'nin içselleştiricisi ya da destekçisi oldu. Bunlar arasında Almanya'dan Hermann Kallenbach ve İngiltere'den Henry Polak da vardı ve Gandhi'nin mücadelelerinde önemli roller oynayacaklardı. Gandhi, Johannesburg Teosofistleri ile yaptığı tartışmalar sonucunda Hindu kutsal metinlerini çok daha yoğun bir şekilde incelemeye başladı. Dolayısıyla, Gandhi'nin Hintli bir ruhani figür olarak kendini keşfetmesinin Batılı mistiklerle olan bağlantısından kaynaklandığı paradoksal bir yol vardır.²⁸⁶

Gandhi'nin gelişmekte olan ruhani düşüncesi son derece eklektikti. Gençliğinde Hristiyanlığa karşı son derece olumsuz bir bakış açısına sahipti, ancak Londra'da bir arkadaşının ısrarıyla

²⁸⁴ J. N. Uppal, *Gandhi: Ordained In South Africa*, Ministry Of Information And Broadcasting Govt. Of India, New Delhi, 1995, s. 41-43.

²⁸⁵ Arthur Herman, *Gandhi & Churchill: The Epic Rivalry That Destroyed An Empire And Forged Our Age*, Bantam Books, New York, 2008, s. 129-130.

²⁸⁶ Calvin Kytte, *Gandhi, Soldier Of Nonviolence: His Effect on India And The World Today*, Grosset & Dunlap Publishers, New York, 1969, s. 96-97.

İncil'i okumuş ve 'Dağdaki Vaaz'²⁸⁷in büyüüne kapılmıştı. Pretorya'da birkaç Hristiyan tanıdığı olmuş ve onlarla teolojik tartışmalara girmişti. Hatta Cape Colony'de bir Evanjelik mitingine bile katılmıştı. Gandhi, farklı inançların Tanrı'ya giden farklı yolları temsil ettiğini ve kişinin kendi inancını geliştirmesinin en iyisi olduğunu savunarak Hristiyanlığa geçmesi yönündeki tüm çağrılara direndi. İslam'a karşı saygılı bir ilgisi vardı; Carlyle'ın 'Kahramanlar ve Kahramanlara Tapınma'²⁸⁸ adlı kitabında Peygamber'e ilişkin son derece olumlu anlatımından etkilendiğini hatırlıyordu. Daha sonra Kur'an'ı okudu ve Müslüman tüccarlarla yaptığı uzun iş birliği, bu inancı iyi anladığı anlamına gelmektedir. Gandhi'nin düşüncesinin bir başka unsuru da Lev Tolstoy'dan geliyordu. Büyük romancının yarı anarşist, yarı Hristiyan etik yazıları, sade yaşamı savunması ve devlete karşı aşırı düşmanlığı ile 1890'larda dikkatini çekti ve zaman geçtikçe etkisi artacaktı. Gandhi bir anlamda kendi dinini geliştiriyordu, büyük ölçüde Hindu biçimindeydi ama Hristiyan, İslami, Yahudi, Cayna, seküler-felsefi ve Teosofist fikirler ve metinlerle aşılarmıştı.²⁸⁹

Gandhi, görüşlerini yaymak için Indian Opinion²⁹⁰ gazetesini kullanmıştır. 1904 yılında Johannesburg'dan Durban'a yaptığı bir tren yolculuğu sırasında, Polak'ın kendisine verdiği John Ruskin'in 'Unto this Last'²⁹¹ adlı kitabının bir kopyasını okudu. Ruskin'in metni, sanayi toplumunu kınaması ve sade yaşamı savunmasıyla Gandhi'yi mest etti. Natal'a vardığında, Durban'ın biraz dışında bir arsası olan bir akrabasını ziyarete gitti. Orada bir komünal yaşam deneyi kurma fikrini hemen benimsedi. Phoenix adını verdiği bu yerde, tarımsal faaliyetler yürüten ve atölyeler işleten bir grup takipçisi oldu ve Indian Opinion'ın basın ve yazı işleri ofisini buraya naklettirdi. Altı yıl sonra Gandhi, Transvaal'de, Johannesburg'un yaklaşık yirmi mil (yaklaşık 32 km) dışında, Kallenbach tarafından kendisi için satın alınan Tolstoy Çiftliği'nde bir başka komün kuracaktı. Bu projeler, Gandhi'nin Tolstoy, Ruskin ve daha sonra Thoreau okumalarından özümsemiği sanayi karşıtı idealleri somutlaştırmaktadır.²⁹²

²⁸⁷ Dağdaki Vaaz (*Sermon on the Mount*), Nasıralı İsa'nın Matta İncili'nde yer alan ve ahlaki öğretilerini vurgulayan sözlerinden oluşan bir derlemedir.

²⁸⁸ Kahramanlar ve Kahramanlara Tapınma (*Heroes and Hero Worship*), İskoç denemeci, tarihçi ve filozof Thomas Carlyle'ın 1841 yılında yayımlanan kitabıdır. Mayıs 1840'ta önde gelen tarihî şahsiyetler hakkında verilen altı konferansın bir derlemesidir. Temel olarak Carlyle'ın, kahraman liderliğin önemine olan inancını ortaya koymaktadır.

²⁸⁹ Chandra Kumar, Mohinder Puri, *Mahatma Gandhi: His Life And Influence*, Franklin Watts, New York, 1983, s. 27.

²⁹⁰ The Indian Opinion, Hindistan'ın bağımsızlık lideri Mahatma Gandhi tarafından kurulan bir gazeteydi. Gazete, Gandhi ve Natal Hint Kongresi'nin öncülüğünde ırk ayrımcılığıyla mücadele etmek ve Güney Afrika'daki Hint toplumu ile yerli Afrikalılar için sivil haklar sağlamak amacıyla yürütülen siyasi hareketin önemli bir aracıydı. 1903 yılında yayın hayatına başlayan dergi 1961 yılına kadar yayını sürdürmüştür.

²⁹¹ Unto This Last, eleştirmen John Ruskin tarafından 19. yüzyılın ortalarında yazılmış önemli bir ekonomi denemesidir. İlk olarak Cornhill Magazine adlı aylık dergide dört makale hâlinde yayınlanan ve kapitalist iktisatçıları eleştiren makalesi, yayıncıyı kısa bir süre sonra derginin yayını durdurmaya zorlasa da, Ruskin'in makalesi birçok kez yeniden yayınlanmıştır ve ekonomi alanında hâlâ değerli bir ekonomik düşünce eseri olarak kabul edilmektedir.

²⁹² Stanley Wolpert, *Gandhi's Passion: The Life And Legacy Of Mahatma Gandhi*, Oxford University Press, New York, 2001, s. 54.

Gandi'nin komünal yaşam versiyonunun talepleri son derece titiz ve sade idi; çok fazla el işi, dua ve ahlaki ciddiyet içeriyordu. Ailesinden özellikle sert taleplerde bulunuyordu. Kasturba, maruz kaldığı bazı sertliklere içerlemişti. Gandhi çocuklarına karşı iyi niyetli de olsa hatırı sayılır bir sertlikle davrandı ve sözde yozlaştırıcı etkileri nedeniyle onları resmî eğitimden mahrum bıraktı. Çocuklardan en sorunlu olanı Harilal, daha sonraki yaşamında alkolik bir kişiliğe dönüştü. Daha itaatkâr olan Manilal hayatının büyük bir bölümünde Güney Afrika'da kalmış ve Güney Afrika siyasetinde takdire şayan bir rol oynamıştır, ancak psikolojik korkularından kurtulamamıştır.²⁹³

Gandi'nin kendisini yeniden tanımlamasında bir diğer önemli adım 'Bamhatha İsyanı'²⁹⁴ ile gelmiştir. Zuluca konuşan birkaç grup, vergi dayatmalarına karşı ayaklandı ve birkaç şiddet olayı yaşandı. Natal Kolonisi yerleşimci milislerini harekete geçirdi ve Gandhi bir kez daha ve 1899'dakine benzer nedenlerle bir Hint ambulans birliğinin hizmetlerini teklif etti. Gandhi gördükleri karşısında dehşete düşmüştür. Sömürge birlikleri tek taraflı bir katliam gerçekleştirdi. Ambulans birliği, Zulu yaralıları ilgilendi ama aynı zamanda sömürgeciler tarafından sistematik olarak kırbaçlanan muazzam sayıdaki Zulu'ya bakmak zorunda kaldı. Bu an, Gandhi'yi her zaman tutarlı olmasa da daha sistematik bir pasifizmi benimsemeye yöneltmiş gibi görünmektedir. Kampanya sırasında seksi bırakmaya karar verdiğinde duyguları özel bir ifade bulmuştur. Burada bu tür bir feragatin 'brahmacharya'²⁹⁵ olarak bilinen Hindu adanmışlığının yerleşik bir uygulaması olduğunu anlamak önemlidir. Gandhi'nin bunu benimsemesi, takipçilerinin gözünde kendini kutsal bir adam olarak sunmasının bir parçasıydı ve kesinlikle dindar Hindular arasındaki prestijini arttırdı. Bununla birlikte, Gandhi'nin cinselliğe karşı suçluluk ve korku dolu bir tutumu olduğu görülmektedir. Gandhi cinselliği doğası gereği şiddet içeren bir eylem olarak görmüş ve bu nedenle savaşın terk edilmesi ile iffet arasında bir bağlantı kurmuş gibi görünmektedir.²⁹⁶

Gandi'nin teolojik açıklamaları ve komünal yaşamındaki paradoks, görünüşte dünyadan elini eteğini çekmesi, ancak aynı zamanda bu çileciliği kendi imajının giderek daha merkezî bir parçası hâline getirerek kendisini eşsiz bir siyasi otorite figürü olarak sunabilmesiydi. Bu zıtlık

²⁹³ Ann Malaspina, *Mahatma Gandhi And India's Independence In World History*, NJ: Enslow Publishers, Berkeley Heights, 2000, s. 46-47.

²⁹⁴ Bamhatha İsyanı, Zulu halkının Güney Afrika'daki İngiliz yönetimine karşı bir ayaklanmasıydı. Ayaklanma 1906 yılında bugün Güney Afrika'nın KwaZulu-Natal bölgesinde bulunan Zululand'da meydana gelmiştir. Bhambada olarak da bilinen Bamhatha kaMancinza tarafından yönetildi. İngiliz zaferi 1906'da Natal'da Zuluların geleneksel varlığına son vermiştir.

²⁹⁵ Brahmacharya, Hint dinlerinde kişinin kendi Benliği içinde davranışlarını sürdürmesi anlamına gelen bir kavramdır. Yoga, Hinduizm, Budizm ve Caynizm'de genellikle cinsel devamlılık veya tamamen yoksunluk ile karakterize edilen bir yaşam tarzını ifade etmektedir.

²⁹⁶ Joseph J. Doke, *M. K. Gandhi: An Indian Patriot In South Africa*, Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Madras, 1967, s. 15-18.

belki de en iyi, Phoenix Yerleşkesi'nin merkezinde geniş bir uluslararası bağlantı ağına sahip modern bir gazetenin varlığıyla açıklanabilir. Gandi'nin sözde anti-modernist projesi, klasik anlamda modern bir dizi teknoloji aracılığıyla yayılmıştır. Çalışmaları gerçek bir manevi arayış duygusuyla beslense de azizliği önemli bir siyasi sermaye hâline gelmiştir.

1906 yılı Güney Afrika için bir dönüm noktasıydı. O yıl İngiltere'de yeni bir Liberal hükümet iktidara geldi. Boer Savaşı'ndaki İngiliz rolünden dolayı suçluluk duyan Liberaller, Transvaal ve Orange Free State'teki beyazlara temsili hükümet vermeye karar verdi. İngilizler son birkaç yıldır eski Boer cumhuriyetlerindeki beyaz olmayan insanlar için çok az şey yapmışken, bu Afrikalı ve Hintli elitlerin ırksal reform beklentilerinde büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Transvaal'de General Louis Botha, teğmeni Jan Smuts'un yönetimin itici gücü olduğu bir hükümet kurdu. Smuts, İngiliz desteğiyle iki eski Boer cumhuriyeti olan Cape Colony ve Natal'ın birleşmesi için çalıştı. Bu, 1910 yılında Botha'nın Güney Afrika devletinin başbakanı ve Smuts'un da onun sağ kolu olmasıyla başarılıydı. Beyazların imtiyazına dayanan anayasa, Whitehall'un beyaz olmayan insanların haklarını Boerlerin ve İngiliz yerleşimcilerin çıkarlarına tamamen teslim etmesini temsil etmiştir.²⁹⁷

Hint göçüne karşı düşmanlıkla hareket eden Smuts, Transvaal'deki tüm Asyalıların kayıt yaptırmaya ve parmak izlerini vermeye zorlanacağı 'Siyah Yasası' olarak bilinen yasayı geçirmeye kararlıydı. Gandi, yasaya karşı çıkmak için Johannesburg'daki Hamidiye Camisi'nde bulunan Müslümanlardan oluşan bir komite ile çalışmaya başladı. Yerel bir tiyatrodaki Hint toplumuna bir miting çağrısı yapıldı. Toplantı sırasında, kıdemli Müslümanlardan biri, toplantıya katılanların yasaya uymayı reddetmek üzere kutsal bir yemin etmelerini önerdi. Gandi böyle bir hamle beklemiyordu ama fikri kabul etti ve toplantının katılımcılarının tamamı bu yönde oy kullandı. Bu, Gandi'nin haksız otoriteye karşı direniş stratejisinin gelişiminde önemli bir andı. Gandi yaklaşımını 'ruh gücü' veya 'hakikatte kararlılık' anlamına gelen bir neolojizm olan 'satyagraha' ile teorileştirmiştir. Bu terim bazen 'pasif direniş' olarak tercüme edilmektedir, ancak Gandi'ye göre bunun pasif bir yanı yoktur. Onun anlayışına göre satyagrahi, 'kötülüğe boyun eğmeyi reddederek ve bunun için devlet tarafından cezalandırılarak, zalimin yaptığı yanlışın farkına varmasını' sağlamalıdır. Bunun temelinde ahimsa, yani şiddetsizlik ilkesi yatıyordu. Gandi'ye göre siyasi araçlar her zaman amaçlarıyla tutarlı olmalıydı ve bu nedenle satyagrahinin takipçileri asla şiddet içeren bir şekilde hareket edemezdi.²⁹⁸

²⁹⁷ H. S. L. Polak, H. N. Brailsford and Lord Pethick-Lawrence, *Mahatma Gandhi*, Odham's Press, London, 1948, s. 35-36.

²⁹⁸ Dennis Dalton, *Mahatma Gandhi: Nonviolent Power In Action*, Columbia University Press, New York, 2000, s. 12-13.

Ocak 1908'de Gandhi ve bazı direnişçiler kayıt işlemlerine direndikleri için hapse atıldılar. Sadece birkaç hafta sonra, Transvaal hükümetinin takındığı olumsuz tutum, Smuts'un Gandhi'yi müzakereler için Pretorya'ya çağırmasına neden oldu. Tutuklananların serbest bırakılması karşılığında, topluluğun yasal zorlama yerine gönüllü olarak kayıt yaptıracağı bir çözüm üzerinde anlaştılar. Gandhi'nin tüm destekçileri bu uzlaşmayı kabul etmedi ve Gandhi, hoşnutsuz bir gönüllü tarafından öldüresiye dövüldü. Smuts, yasal zorlamaya devam ederek sözünden döndüğünde Gandhi kayıt belgelerinin kitlesel olarak yakılmasıyla kampanyayı yeniledi ve gönüllüleriyle birlikte Ekim-Aralık 1908 ve Şubat-Mayıs 1909'da iki kez daha hapse girdi. İronik bir gelişme olarak, Transvaal hükümeti değişime direnmeye devam ettikçe satyagrahaya verilen destek giderek azaldı. 1910 yılında Güney Afrika Birliği kurulduğunda, sadece eski Hint karşıtı politikalar sürdürülmekle kalmamış, aynı zamanda yeni hükümet, Hintlilerin eyaletler arasında dolaşımına kısıtlamalar getirmeye devam etmiştir. Yine de bu kampanya Gandhi'nin Hint ulusu anlayışında bir dönüm noktası olmuştur. Natal'da, sözleşmeli işçilerin bazı şikâyetlerini ele almış olsa da, Gandhi öncelikle Natal sömürgecilerinin daha yumuşak davrandığı müreffeh Müslüman tüccarları temsil etmişti. Ancak Transvaal'de tüm Hintliler yeni ırk yasasından eşit derecede etkilendi. Parmak izi ile temsil edilen suçlulaştırma lekesi hepsinin onurunu kırdı. Smuts onlara ortak bir çıkar alanı sağlamıştı. Gandhi böylece Transvaal Hintlilerini dinî, etnik ve kast ayrımlarını aşan tek bir ulusal kimlik etrafında seferber edebildi. Gucerati ve Pathan Müslümanları, Telugu ve Tamil Hinduları, Parsiler ve bir kısım Hristiyan kampanyanın içine çekildi. Göçün yarattığı çalkantıların Hindistan'ın günlük yaşamındaki köklü bölünmeleri kaçınılmaz olarak bozması bu durumu biraz daha kolaylaştırdı. Gandhi 'birleşik bir Hint ulusu' idealini sadece tasavvur etmekle kalmadı, aynı zamanda Hindistan'ın kendi içinde gerçekleştirilmesi çok daha zor olacak bir şekilde uygulamaya da kapı araladı.²⁹⁹

Anavatanda 1905'ten 1908'e kadar Bengal'in bölünmesine karşı kitlesel bir protesto hareketi, İngiliz karşıtı terörizm ve Maharashtrialı radikal B.G. Tilak'ın etkisi yükselmişti. Tüm bu gelişmeler büyük ölçüde şiddete dayalı Hindu şovenizmi ve Müslüman karşıtı bir çerçevede gerçekleşiyordu. Gandhi'nin kapsayıcı ve barışçıl militanlığı tutarlı ve ilham verici bir alternatif sunuyordu. Yani bir anlamda, onun Hint milliyetçiliği pratiği Johannesburg'da başladı. Görünürdeki başarısızlığına rağmen bu kampanya Gandhi'nin uluslararası bir figür hâline gelmesini sağlayan siyasi bir zaferdi. 1908 olayları onu uluslararası alanda tanınır hâle getirdi; örneğin Times of London kampanyaya geniş yer verdi ve Gandhi'yi başyazı sütunlarında tartıştı. Transvaal kampanyası Hintli milliyetçiler için muazzam bir sembolik anlam kazandı ve Gandhi, Indian Opinion'ın mücadeleye ilgili haberlerini yayınlarak faaliyetlerini Hint basınında

²⁹⁹ Louis Fischer, *The Life Of Mahatma Gandhi*, Harper Collins Publishers, London, 1997, s. 72-73.

duyurma imkânı elde etti. Hindistan Hükümeti, Güney Afrikalı Hintlilere sempati göstererek Hintli seçkinleri yatıştırmak istiyordu. Gandhi 1906'da ve 1909'da İngiltere'ye üst düzey yetkililer tarafından kabul edildiği uzun ziyaretler yaparak bu fırsattan yararlanmaya çalıştı. Aralarında eski Genel Vali Vekili Lord Ampthill'in de bulunduğu, Hindistan'daki sömürge politikası konusunda önde gelen bir dizi uzmanın desteğini kazandı.³⁰⁰

Liberal hükümetin Boerleri uzlaştırma ve Güney Afrika'yı istikrara kavuşturma konusundaki kararlılığı bu çabalarla dengelenemeyecek kadar büyüktü. 1909'un sonlarında R.M.S. Kildonan Castle'a geri dönen Gandhi, bakış açısını sentezleyen ve cesur yeni iddialarda bulunan Hind Swaraj manifestosunu kaleme aldı. Hind Swaraj, bir 'editör' ile bir 'okuyucu' arasında geçen bir tartışma şeklindedir; editör Gandhi'nin kendi görüşlerini, okuyucu ise Bengal'de önemli hâle gelen ve hatta Güney Afrika'daki Hintliler arasında da ilgi gören şiddet yanlısı milliyetçilerin pozisyonunu temsil etmektedir.³⁰¹

Gandhi, Londra'da entelektüel V.D. Savarkar ile görüşmeler yapmıştı. Britanya'da reddedilme duygusuyla hareket eden ve Ruskin, Tolstoy ve Thorcau'dan etkilenen Gandhi, modern Batı medeniyetini kapsamlı bir şekilde kınadı. Batı medeniyetinin şiddete dayandığını iddia etti; devlet biçiminden, sanayiciliğinden ve militarizminden yakındı; iletişim araçlarını, tıbbi hizmetlerini ve hukuk sistemini kınadı. Ancak Gandhi'ye göre bu hareket, etik açıdan yanlıştı çünkü sadece aynı modern düzenin Hindistan versiyonunu yaratmak istiyordu. Onlar, şiddet araçlarını kullanarak rakiplerinin değerlerini kabul ediyorlardı ve Hindistan'ın kontrolü altındaki modern uygarlık biçimini kopyalayacaklardı. Alternatif ise eski Hint medeniyetiydi. Kırsal erdemlere, küçük ölçekli üretime ve ademimerkeziyetçiliğe dayanıyordu. Buna ulaşmak için en önemli araç, satyagrahi pratiği için elzem olan kişisel özdenetim anlamında *swaraj* (özyönetim) idi. Sadece siyasi araçların saflığı ve kişisel özdenetim yoluyla siyasi özerklik yaratılabilirdi.³⁰²

Hind Swaraj'ı yazarken Gandhi kendisini Hint milliyetçiliği için yeni yol sunan bir lider olarak konumlandırmaya başlamıştı. Aynı anda hem ayrılıkçı hareketi güçlü bir şekilde kınıyor hem de Kongre'nin Gokhale etrafındaki ılımlı liderliğine, onların modernist dünya görüşlerini sorgulayarak bir alternatif sunuyordu. Gandhi, yalnızca ahlaki açıdan saf ve kendi kendini yönetenlerin gerçek bir siyasi rehberlik sunabileceğini ileri sürerek yoksulluğu, iffeti ve komünal yaşamı kabul etmesini liderlik için gerekli niteliklere dönüştürüyordu. Hind Swaraj'ın anti-modernist iddiaları abartı ve kendi içinde çelişkilerle doluydu. Gandhi'nin siyasi projesi, kınadığı modern teknolojilere bağlıydı. Ancak kitabın amaç-araç sorusunu açıklaması ve sade

³⁰⁰ Antony Copley, *Gandhi: Against The Tide*, Basil Blackwell Ltd., 1987, s. 24.

³⁰¹ Martin Burgess Green, *Gandhi: Voice Of A New Age Revolution*, Continuum Intl Pub Group, New York, 1993, s. 195.

³⁰² Rajkumari Shanker, *The Story Of Gandhi*, Children's Book Trust, New Delhi, 1969, s. 35.

yaşamı savunması çok güçlüydü ve Gandhi'yi olası tüm rakiplerine göre etik açıdan en üst noktaya yerleştiriyordu.

Gandi zamanlama konusunda hem başarılı hem de şanslıydı. Batı'nın gücü daha önce hiç olmadığı kadar sorgulanıyordu. Rusya'nın 1904-1905 savaşında Japonlara yenilmesi Asya'da büyük bir milliyetçi coşku ve sömürgeci güçlerin saflarında güvensizlik yaratmıştı. Bengal'deki bölünme karşıtı hareket Hint milliyetçiliğinde yeni bir kitlesel katılım dönemi başlatmıştı. Hindistan Ulusal Kongresi'nin nazik lobi faaliyetlerinin zamanı açıkça sona ermişti. İlerleyen birkaç yıl içinde Gandhi, Tolstoy Çiftliği projesinin geliştirilmesi ve ırkçı yasalarla ilgili konularda lobi faaliyetlerine devam ederek projesini daha da ilerletti. Gökale'nin 1912 yılında Güney Afrika'ya yaptığı ziyarete ev sahipliği yaparak Hindistan'daki prestijini daha da artırdı. Ancak 1913'ün başlarında Güney Afrika'daki Hintlilerin durumuyla ilgili kriz doruğa ulaştı. Ziyareti sırasında Botha ve Smuts ile görüşen Gökale, Siyah Yasası'nın ve verginin kaldırılması ve yeni, ırkçılıktan arındırılmış göç yasası yoluyla Hintlilerin mağduriyetlerinin giderilmesi konusunda anlaştıklarına inanıyordu. Ancak yeni yılda, yasa tasarısı pozisyonunda gerçek bir iyileşme göstermedi ve 3 sterlinlik vergi hâlâ yürürlükteydi.³⁰³ Bunun da ötesinde, bir Yüksek Mahkeme kararı Hindu ve Müslüman evliliklerinin yasal olarak tanınmasını geri çekti ve bu durum Hint toplumu tarafından büyük bir hakaret olarak algılandı.³⁰⁴ Evlilikler meselesi nedeniyle Gandhi, Natal'dan Transvaal'e yasadışı yollardan geçerek kadın satyagrahilerin öncülük edeceği yeni bir kampanya başlatmaya karar verdi. Kadınların hapsedilmesi, Natal kömür bölgesinde, Newcastle kasabası civarındaki Hintli maden işçilerinin kitlesel grevine yol açtı. Gandhi, protestoya liderlik etmek üzere Newcastle'a taşındı ve tüccar destekçilerini grevcileri beslemeleri için seferber etti. Gandhi hareketin başarısı karşısında biraz şaşırılmış ve aniden proleter lider rolüne yükselmesinden dolayı belli bir sınıfsal rahatsızlık hissetmiştir. Ancak işçileri harekete geçirmeye kararlıydı. Sayıları birkaç bini bulan grevciler ve aileleri Transvaal sınırına doğru yola çıktı. Bu arada Gandhi, kömür sahipleriyle görüşerek 3 sterlinlik vergiden vazgeçmeleri için hükümete baskı yapmalarını sağladı. Böylesine büyük bir protesto karşısında yetkililer kitlesel tutuklamalara girişmedi ve yürüyüş kolu 1913 Kasım'ında Volksrust'ta sınırı geçti. Gandhi tutuklandığında yürüyüş sınırdan Johannesburg'a giden yolun yaklaşık yarısındaydı. Balfur kasabasında protestocular durduruldu, Gandhi tutuklandı ve trenle Natal'a geri gönderildi. Orada hükümet, madenleri hapisane olarak ilan etti ve işçileri cezalandırıcı bir 'zorla çalıştırma' rejimine tabi tuttu. Eş zamanlı olarak, güçlü bir rajanın geleceğine dair anlatılarla harekete geçirilen Natal şeker plantasyonu işçileri arasında grevler ve

³⁰³ Patricia Cronin Marcello, *Mohandas K. Gandhi: A Biography*, Greenwood Press, Westport, 2006, s. 48-49.

³⁰⁴ John B. Severance, *Gandhi: Great Soul*, Clarion Books, New York, 1997, s. 56.

protestolar yayıldı ve büyük bir şiddetle bastırıldı. Gandhi, Bloemfontein'de hapsedildi.³⁰⁵ Onca acıya rağmen, protesto kısa vadede Gandhi için bir zafer oldu. Hindistan Opinion ofisi, Gokhale'ye telgrafla bültenler gönderdi ve yaşlı devlet adamı Güney Afrika yerlilerinin durumunun Hint milliyetçi siyasetinde yeniden merkezî bir konu hâline gelmesini sağladı. Genel Vali Lord Hardinge, Güney Afrika hükümetini kınayan ve hatta satyagrahileri destekleyen bir konuşma yaptığında Gandhi, emperyal yapının farklı bileşenlerini birbirine düşürme stratejisinde kayda değer bir başarı elde etti. Hükümet, şikâyetleri incelemek üzere bir komisyon atamayı teklif etti. Gandhi sadece altı hafta hapiste kaldıktan sonra serbest bırakıldı. Ancak Smuts, Hintlilerin şikâyetlerini incelemek üzere bir komisyon atayarak sorunu çözmeye çalıştı.³⁰⁶ Satyagrahiler komisyonu kabul edilemez buldular ve 1914 başında kampanyanın yeniden canlandırılmasını planladılar. Gandhi, Hardinge'in kampanyanın yenilenmesine karşı olduğunu ve Gokhale'nin de bu nedenle kampanyayı desteklemediğinin farkındaydı. Ancak Gandhi, Smuts'un beyaz işçilerle yaşadığı zorluklarda bir fırsat gördü. 1913 yılının ortalarında Rand'daki beyaz madenciler kundaklama, silahlı çatışma ve yirmi protestocunun İngiliz Ordusu tarafından vurulmasıyla sonuçlanan büyük bir greve gitmiş ve hükümet grevcilerin taleplerini kabul etmek zorunda kalmıştı. 1914 başlarında, beyaz işçi liderlerinin sendikalist devrimci bir komplo içinde olduklarına gerçekten inanan Smuts, gizlice sendikaları ortadan kaldırmaya hazırlanıyordu. Gandhi, Smuts ile görüşmek üzere Pretorya'ya gitti. Eş zamanlı olarak demir yolu işçileri greve gitti ve yeni bir beyaz işçi genel grevi patlak verdi; Smuts sıkıyönetim uygulamaya karar verdi. Bu durum Gandhi'nin kampanyasını durdurarak hükümete yardımcı olmayı teklif etmesini ve Smuts'u beyaz işçi muhalifleriyle uğraşmaya bırakmasını sağladı. Gandhi ve Smuts arasında varılan bir anlaşmayla 3 sterlinlik verginin kaldırılması ve Hint evliliklerinin yasal olarak tanınması kabul edildi. Ancak bunun bedeli Gandhi'nin Hindistan'dan büyük ölçekli göçün sona erdirilmesini kabul etmesi ve eyaletler arası göç üzerindeki kısıtlamalara son verme girişiminden vazgeçmesidir.³⁰⁷

Kampanya, Gandhi'nin 'mütevazı bir tövbe'ye dönüşmesinin son aşamasına tanıklık etti. Tolstoy Çiftliği'nde Gandhi, hukuk bürosunda giydiği şık takım elbiseleri Avrupa tarzı işçi kıyafetleriyle değiştirmişti. İlk kez 1911 kampanyası sırasında tıraşlı kafası ve geleneksel Hint kıyafetleriyle halkın karşısına çıktı. Gandhi bedensel görünümünü siyasi bir ifade olarak kamusal alana yansıtıyordu. Foto muhabirliğinin yükselişi ve filmlerin başlangıcı, Gandhi'nin bu imajı dünyanın hayal gücüne damgalayabileceği anlamına geliyordu. Bu da toplumsal cinsiyetle

³⁰⁵ Mike Nicholson, *Mahatma Gandhi: The Man Who Freed India And Led The World In Nonviolent Change*, Exley Publications Ltd, Watford, 1987, s. 18.

³⁰⁶ Rajkumari Shanker, *The Story Of Gandhi*, Children's Book Trust, New Delhi, 1969, s. 54-55.

³⁰⁷ Judith M. Brown, *Gandhi's Rise To Power: Indian Politics 1915-1922*, Cambridge University Press, Cambridge, 1972, s. 2.

zekice bir oyun oynamayı gerektiriyordu. Kendilerini maskülen, modern ve (genellikle) militarist olarak göstermeyi amaçlayan diğer sömürge karşıtı liderlerin aksine Gandhi, zayıf ve kadınsılaştırılmış Hindu stereotipini benimsemiş bir beden imajı yarattı. Gandhi, mütevazı öğretisi ve fiziksel sunumuyla, Hintli yoksulların özdeşleşebileceği ve savunmasız olana karşı zorbalığı kınayan bir kimliği yaratmayı başarmıştı. Churchill'in daha sonra Gandhi'yi "yarı çıplak bir fakir" (*half-naked fakir*) olarak aşağılaması sadece retorik bir tutumun ötesinde, Gandhi'nin ortaya koyduğu kompleks kimliğin, karşıtları bağlamında yarattığı siyasi hayal kırıklığını da temsil etmektedir.³⁰⁸

1913 yılına gelindiğinde, Gandhi kişisel otoritesine dayanarak takipçilerine hitap eden karizmatik bir figür hâline gelmiştir. Dünyanın dört bir yanına yayılan bir kampanyada ustalaştığı entelektüel kaynakları ve siyasi teknikleri kullanarak sadece bir Hintli değil, küresel bir figür olarak ortaya çıkmıştır. 1913 yılının sonunda Gandhi, Güney Afrika'daki işinin bittiğini hissetmiştir. İngiltere'ye geçtiği yılda Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte yeniden bir ambulans birliği kurmayı teklif etmiş, bu kez teklifi kabul görmemiştir.³⁰⁹

2.4.2. Cavaharlal Nehru (1889-1964)

Cavaharlal Nehru, yirminci yüzyılda Asya'nın en dikkate değer ve önemli kamusal figürlerinden biriydi. Uzun bir yaşamı oldu. Kraliçe Viktorya'nın Hindistan İmparatoriçesi olduğu 1889 yılında doğdu ve 1947'den itibaren bağımsız Hindistan'ın ilk başbakanı olarak görev yaptıktan sonra 1964 yılında öldü. Kendi kuşağından pek çok kişi gibi o da iç ve dış politikada dramatikve iç içe geçmiş değişimlere tanık oldu. İki dünya savaşı, Rus ve Çin devrimleri, ABD'nin bir dünya gücü olarak ortaya çıkışı, Soğuk Savaş ve Britanya'nın kademeli düşüşü bunlar arasında sayılabilir. Hindistan perspektifinden bakıldığında, en önemli değişimlerden biri Britanya ve diğer Batı imparatorluklarının erozyona uğraması, hızlı bir dekolonizasyon süreci ve Hindistan da dâhil olmak üzere yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkmasıydı. Bu dönem aynı zamanda çok sayıda sıradan insanın hayatını ve tutumlarını değiştirecek olan büyük teknolojik değişimlere de tanıklık etti. Örneğin radyo, film ve hızlı kara ve hava yolculuğunun gelişi, dünyayı daha yakından birbirine bağlayacak; bir dizi insan faaliyetini ve arzusunu değiştirecekti. Yeni endüstriyel ve tarımsal üretim teknolojileri, bir zamanlar geçimlik tarımla şekillenen

³⁰⁸ Judith Brown, Anthony Parel, *The Cambridge Companion To Gandhi*, Cambridge University Press, New York, 2011, s. 48-49.

³⁰⁹ Martin Christopher, *Mohandas Gandhi*, Lerner Publications Co., Minneapolis, 2001, s. 50.

ekonomileri ve toplumları dönüştürmeye başlayacaktı. Tıbbi bilgi ve teknikler insan ömrünün uzamasına önemli ölçüde katkıda bulunacaktı. Hindistan gibi ağır hastalık, yokluk ve ölüm oranlarıyla anılan ülkeler bile hızlı nüfus artışına tanıklık edecekti.

Nehru'nun hayatının büyük bir kısmı siyasetle geçmiştir. İlk olarak, Mahatma Gandhi'nin himayesi ve rehberliği altında milliyetçilik siyasetinde bir kariyeri olmuştur. Bu temel üzerine inşa ettiği, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelen dekolonizasyon sürecinde ise kendi başına önemli bir siyasi figür olmuştur. Kariyerinin son ve en uzun aşamasında ise 1947'deki bağımsızlıktan ölümüne kadar yaklaşık yirmi yıl boyunca Hindistan'ın ilk başbakanı olarak görev yapmıştır. Tez çalışmamız 1947 yılında sonlandırılacağından, yalnızca Nehru'nun erken yılları (1889-1920) ve Gandhi'nin siyasi himayesi altında olduğu dönemler ele alınacaktır (1920- 1947).

2.4.2.1. Nehru'nun Erken Hayatı (1889-1905)

Cavaharlal Nehru, 14 Kasım 1889'da Hindistan'ın orta kesimindeki tarihî şehir Ahmedabad'da doğdu. Keşmirli Brahmanların çok ünlü bir ailesinden geliyordu. Atası Raj Kaul, Keşmir'de tanınmış bir Farsça ve Sanskritçe bilginiydi. Kaul'un şöhreti, çökmekte olan Babür İmparatoru Faruksiyar'ın Keşmir'i ziyareti sırasında dikkatini çekmiştir. Ailenin, İmparator'un emriyle 1716 civarında imparatorluk başkenti Delhi'ye göç ettiği öne sürülmektedir. O zamandan beri Nehru ailesinin üyeleri, tıpkı kadim şehir Delhi gibi, birçok dramatik değişime tanıklık etmiştir. Nehru, günümüzde Hindistan'da sık sık duyulan bir soyisimdir. Bu soyismin kökeni ise ilginç bir tesadüfe dayanmaktadır. Raj Kaul'a bir *Nahar* (Nahar, Hindistan'da kanal anlamına gelmektedir.) üzerinde evi bulunan bir *jagir* (mülk) verilmiştir. Orada ikamet etmesi nedeniyle, nahar kelimesinden gelen Nehru, ismine eklenmiştir. O zamana kadar aile adı olan Kaul, 'Kaul- Nehru' olmuştur. Zaman içinde Kaul kullanılmamış ve aile adı Nehru olarak devam etmiştir.³¹⁰

Babür İmparatorluğu'nun çöküşünün arifesindeki o çalkantılı günlerde, Nehru ailesi talihinbirçok cilvesini yaşadı. Ancak Nehruların cesareti ve başarıma hırsları bastırılamazdı. Cavaharlal Nehru'nun büyük dedesi Laksmi Narayan Nehru, Babür İmparatoru'nun sarayında *Sarkar Şirketi*'nin (Doğu Hindistan Şirketi'nin Hindistan'daki diğer adı) ilk vekili (avukatı) oldu. Oğlu

³¹⁰ Jad Adams, Philip Whitehead, *Dynasty: The Nehru-Gandhi Story*, TV Books, New York, 1997, s. 13-14.

ise 1857 İsyanı'ndan önce bir süre Delhi'nin 'kotwal'ı (Polis Müfettişi) görevini yürütmüş ve 1861'de otuz dört yaşında ölmüştür.³¹¹

1857 yılında Hindistan, siyasi bir fırtınaya tanık olmuştur. Eski Babür rejimi, İngilizlerle yapılan şiddetli ama umutsuz bir çatışmanın ardından çökmüştür. Başta Müslümanlar olmak üzere, yaşlı Babür İmparatorunu desteklemek için toplananlar cesurca savaşımıştır. Toplumsal ayrışma nedeniyle kaybedilen bu mücadelede, yenilenlerin çoğu tüm mülklerini, mevkilerini ve unvanlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Tamamen köklerinden koparılmış ve pek çoğundan bir daha haber alınamamıştır. Bu isyan, Nehruların Delhi ile olan bağlarını koparmıştır. Aile evrakları ve belgeleri yok edilmiş ve neredeyse tüm mal varlıklarını kaybetmişlerdir. Nehrular birçok kişiyle birlikte Agra'ya kaçtılar. Nehru'nun babası henüz doğmamıştı. Ama iki amcası İngilizce bilen genç adamlardı. Kaçış esnasında ilginç bir olayın gerçekleştiği söylenir. 'Açık tenli genç kız kardeşiyle birlikte Delhi'den yola çıkmışlardı. Yolda bazı İngiliz askerler onlarla karşılaşmış ve bu küçük kızın kaçırılan bir İngiliz kızı olduğundan şüphelenmişlerdi. Erkeklerden birinin İngilizce bilmesi ve onları fark eden bir şahidin tesadüfi tanıklığı olmasaydı, bu rutin kontrol Nehru ailesinin sonu olabilirdi. O günler, ufak bir şüphede erkeklerin en yakın ağaca asıldığı olağan dışı zamanlardı. Nehrular, pek çok kişiden bir daha haber alınamadığı o soykırımdan sağ kurtuldu'.³¹²

Cavaharlal'ın anne ve babası genç çocuğun üzerine titriyordu. O, hayatta kalan ilk çocuğu ve Hintliler aile adının sürekliliğine büyük önem verirler. Cavaharlal doğmadan önce, Motilal'in evlilik hayatında pek çok trajedi yaşanmıştı. Daha önce bir kez evlenmiş, bir çocuğu olmuş ve hem anne hem de çocuk ölmüştü. Motilal'in ikinci eşinden de bir çocuğu dünyaya gelmiş ama o da bebekken ölmüştü. Dolayısıyla Cavaharlal onların tam bağlılık ve sevgisinin nesnesiydi. On bir yıl boyunca zengin bir avukatın tek çocuğu olarak prenslere yaraşır bir şekilde şımartıldı. Kız kardeşi Svarup, 1900 yılında doğacaktı. Cavaharlal üç yaşına gelene kadar aile şehrin içinde, kalabalık ve sıkışıklığın ortasında yaşadı. Daha sonra, Motilal'in iş yeri giderek daha kazançlı hâle gelince, Avrupalıların ihtişam içinde yaşadığı özel yerleşim bölgesi Civil Lines'a taşındılar. 1900 yılında, Cavaharlal on yaşındayken, babası Anand Bhavan (*Mutluluk Evi*) adını verdiği lüks bir ev satın aldı.³¹³ Genç Cavaharlal hayatının ilk döneminde oldukça rahat bir ortamda yaşadı. Yirmi iki yaşına kadar önce Allahabad'da, sonra Harrov ve Cambridge'de, ardından Londra'da Avrupalılar arasında yaşamış olması onun karakterinin gelişimi bakımından önemlidir. Evlerindeki atmosfer yerel Hintlilerden çok İngilizlere özgüydü, çünkü Motilal

³¹¹ M. J. Akbar, *Nehru: The Making Of India*, Viking Penguin Inc., London, 1988, s. 5.

³¹² Jawaharlal Nehru, *Jawaharlal Nehru: An Autobiography*, Oxford University Press, New Delhi, 1988, s. 2-3.

³¹³ Tariq Ali, *The Nehrus And The Gandhis: An Indian Dynasty*, Pan Books, London, 1985, s. 3-4.

Nehru da kendi kuşağının aydınlarının çoğu gibi İngiliz olan her şeye hayranlık duyardı ve onların yöntemlerini ve yaşayışlarını taklit etmeye meyilliydi.³¹⁴

Genç Nehru, eğitiminin ilk yıllarında da Avrupa etkilerine maruz kaldı. Motilal kendi deneyimlerinden dolayı çocuklarının devlet okullarında eğitim görmesine karşıydı. Kızlarından birinin daha sonra anlattığı gibi, ‘onların bir mürebbiye ile yalnızlık içinde ders almalarının daha uygun olduğunu’ düşünüyordu.³¹⁵ Nehru, okul öncesi çağından on beş yaşında İngiltere'ye gidene kadar evde, çoğu İngiliz olan özel öğretmenler tarafından eğitildi. Ancak Hint dillerindeki eğitimi tamamen ihmal edilmedi. Ona Hintçe ve Sanskritçe öğretmeleri için bilgili Brahmanlar görevlendirildi, ancak görünüşe göre pek başarılı olamadılar. Cavaharlal'ın, “Uzun yıllar süren çabalarımın sonra Pandit³¹⁶ bana olağanüstü az şey öğretmeyi başardı, o kadar az ki, Sanskritçe hakkındaki acınacak bilgimi ancak daha sonra Harrow'da öğrendiğim Latince ile ölçebilirim.” dediği kaydedilmiştir.³¹⁷ Genç Brahman'ın Allahabad'daki eğitiminde belirgin bir İngiliz önyargısı vardır. Anılarında, “Ülkeme kötü davranan yabancı yöneticilere karşı kızgınlıkla doluydum. Hatırlayabildiğim kadarıyla tek tek İngilizlere karşı hiçbir şey hissetmiyordum. ... Kalbimde İngilizlere karşı büyük bir hayranlık vardı.” dediği bilinmektedir.³¹⁸

Cavaharlal için evdeki hayat güzeldi. Anand Bhavan'da lüks ve güven dolu bir atmosfer hâkimdi. Babası Motilal, hayatı seviyor ve onu asil bir şekilde yaşıyordu. Çağın en son bilimsel aletleri de dâhil olmak üzere her türlü maddi konfor mevcuttu. Biri bahçede, diğeri de evin içinde olmak üzere iki yüzme havuzu vardı. Hindistan'ın en etkileyici ahırlarından biri, genç Nehru'nun usta bir binici olmasını ve yetişkin yaşamı boyunca sürececek bir binicilik zevki geliştirmesini sağladı. Motilal, Batı alışkanlıklarını taklit etme dürtüsüyle, Hindistan'a ilk binek otomobili ithal etti. İngiliz aristokratların malikânelerinde geçerli olan standartları ve yaşam biçimlerini taşradaki Allahabad'a nakletme çabasında hiçbir şeyden kaçınmadı. Hem Hindu hem de Müslüman Hintlilerin yanı sıra İngiliz yetkilileri de evinde ağırladı ve konuklarının farklı ihtiyaçlarını karşılamak için üç ayrı mutfak tuttu. Cavaharlal için hiçbir şey ulaşılamaz değildi. Her isteği bir hizmetçi ordusu tarafından karşılanıyordu. Motilal, oğlunu bir İngiliz beyefendisi gibi yetiştirmeyi amaçlıyordu. Büyük ölçüde de başarılı oldu. Yine de Cavaharlal yalnız bir çocuktü. Anand Bhavan'da pek çok çocuk vardı ama kendi yaşında kimse yoktu. Dahası,

³¹⁴ Anup Singh, *Nehru: The Rising Star Of India*, The John Day Company, New York, 1939, s. 11-12.

³¹⁵ Krishna (Nehru) Hutheesing, *We Nehrus*, Holt, Rinehart And Winston, New York, 1967, s. 20-21.

³¹⁶ Pandit, Hindistan'da bilge veya bilgili bir adam için, genellikle onursal bir unvan olarak kullanılır. Cavaharlal Nehru kaynaklarda çoğu zaman '*Pandit Nehru*' olarak karşımıza çıkar.

³¹⁷ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 14.

³¹⁸ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 6.

babasının özel eğitim konusundaki ısrarı onu çevredeki okul çocuklarından soyutlamıştı. O da utangaç ve çekingen bir çocuktı, bu özellikleri izolasyon ile daha da artmıştı.³¹⁹

Ebeveynleri arasında Cavaharlal'ın babası çok daha belirgin bir etkiye sahipti. Motilal tamamen kendi kendini yetiştirmiş bir adamdı ve böyle bir karakterin tüm erdem ve kusurlarına sahipti. Gururlu, iradeli, buyurgan ve agresif bir mizaca sahipti. Ataerkil imajına mükemmel bir şekilde uyuyor, itaat bekliyor ve etrafındaki herkese hükmediyordu. Aşırı cömertti, büyük miktarlarda para kazanır ve çoğunu ailesi için harcardı. Onu tanıyan herkes, görünüş olarak bir Roma senatörüne çok benzeyen, olağanüstü bir karakter gücüne ve kaya gibi bir iradeye sahip, zorluve hükmedici bir figür olduğu konusunda hemfikirlerdi. Motilal'ın hayal gücü oldukça zayıftı ve hiçbir şekilde orijinal bir düşünür değildi, ancak alışılmadık bir sağduyuya sahipti. Son derece pratikti ve teorik incelikleri küçümserdi. Özellikle belagatli değildi, ancak açık, mantıklı, kesin, esprili ve alaycıydı; sözlerinin arasına Fars ve Arap şiirinden alıntılar serpiştirirdi. Çok yönlü ilgi alanları ve faaliyetleri olan kompleks bir kişilikti. Allahabad Barosu'nda eşi benzeri olmadığı kabul ediliyordu. Liberal-sosyalist fikirlerinde Birleşik Eyaletlerdeki herkesten daha ileriye ve eyaletinin Kongre örgütlenmesinde laik bir bakış açısının baş temsilcisi olarak kabul görüyordu.³²⁰

Cavaharlal'ın babasına karşı tutumu kararsızdır. Motilal'ın kişiliğinden yayılan bu güvenlik hissini o da yaşadı. Babasına büyük bir hayranlık duyuyor, onu gücün, cesaretin ve zekânın vücut bulmuş hâli olarak görüyor ve babasını özendiği bir ideal olarak yazıyordu: "Ama ona hayran olduğum ve onu sevdiğim kadar ondan korkuyordum da. Öfkesine yenik düştüğünü görmüştüm... O zamanlar bana korkunç görünüyordu. Öfkesi gerçekten de korkunç bir şeydi ve sonraki yıllarda bile onunla boy ölçüşebilecek bir şeye rastladığımı sanmıyorum... Ama neyseki güçlü bir mizah anlayışı ve demir gibi bir iradesi vardı ve genelde kendini kontrol edebilirdi..." dediği bilinmektedir.³²¹ Baba ve oğul arasındaki zıtlık ve Allahabad'daki ev hayatının atmosferi Cavaharlal Nehru üzerinde kalıcı etkiler bıraktı. Utangaç, çekingen, estetik eğilimli oğul, babasının zıt kişiliğine hayranlık duyuyordu. Duygusal gelişimi, Motilal'ın mutlakotoriter tavrının engeline takılıyordu. Cavaharlal'ın kendi ve çevresi adına karar vermesi için hiçbir teşvik yoktu, çünkü babası aile hayatında güvenliğin ve otoritenin sembolüydü. Cavaharlal'ın karakterindeki anormal şüphe ve kararsızlığın bu nedenle olması muhtemeldir. Gandhi ve Mountbatten gibi kararlı, güçlü, cesur ve hızlı hareket eden şahıslara duyduğu saygı ve bağlılığın temeli buna dayanıyor olabilir. Bu nedenle, daha sonraki yıllarda da uygun hareket

³¹⁹ Michael Brecher, *Nehru: A Political Biography*, Oxford University Press, London, 1961, s. 37.

³²⁰ Judith Brown, *Nehru*, Longman, New York, 1999, s. 30-31.

³²¹ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 7-8.

tarzını seçerken, ‘şüphe ile berrak düşünce ikiliği’ni Nehru’nun karakterinde aynı anda görmek mümkündür. Cavaharlal’ın kişiliğinin bazı niteliklerini de babasından miras almıştır. Bunlar arasında kendi başarılarından, ailesinden, Keşmirli soyundan ve halkından duyduğu gurur; babası gibi ani bir öfke hâlinin varlığı; karizmatik bir çekicilik ve meslektaşlarına karşı mağrur, buyurgan bir tavır bunlar arasında sayılabilir.³²²

Allahabad'daki evinin bir diğer mirası da Nehru'nun milliyetçi harekete önemli katkılarından biri olan ve eserlerinde kolaylıkla fark edilen seküler bakış açısıydı. Anand Bhavan'da üç kültürel akım yaygındı ve genç Nehru'nun yetişme yıllarını geçirdiği atmosferi doğrudan etkiliyordu. Dindar birisi olmamasına rağmen Motilal, Ortodoks Hinduizm’ini benimseyen eşine duyduğu saygıdan dolayı, ailevi ve sosyal konularda Hindu geleneklerine bağlı kaldı. Birleşik Eyaletlerin batı bölgelerinde hâkim olan Babür kültürü de etkisini hissettiriyordu. Motilal; Farsça ve Arapçayı, Sanskritçe ya da Hintçeden çok daha iyi biliyordu. Çağdaşlarının çoğu gibi Hintçeyi küçümsüyordu. Bunda Batı'nın entelektüel ve sosyal etkisi de vardı, Cavaharlal için ana dili gibi olan İngilizce, ancak otuzlu yaşlarında bıraktığı İngiliz tipi giyim tarzı ve İngiliz aristokrat tavırları bunlar arasında sayılabilir. Hindistan’da konuşulan tüm diller arasında Nehru'nun makul bir yetkinlikle hâkim olduğu iki dil, Farsça ve Urduçadır. Hem yazılı hem de sözlü olarak İngilizcede kendini her zaman daha rahat hissetmiştir. Ayrıca tüm eserleriniakıcı ve duyarlı bir üslupla İngilizce olarak yazmıştır.³²³

Her iki ebeveyn de oğullarıyla son derece gurur duyuyordu, ancak annesi sevgi konusunda çok daha gösterişçiydi. Ona göre, ‘Nehru yanlış yapamazdı’ ve iki kızı dünyaya geldikten sonra bile Cavaharlal en sevilen çocuk olmaya devam etti. Svarup Rani Nehru hakkında çok az şey yazılmıştır. Çocuklarının yetişme çağlarında olduğu gibi o da Motilal Nehru gibi yardımsever ve kudretli bir aile reisinin gölgesinde yaşadı. Nehruların aksine, onun ailesi Keşmir Vadisi'nden ovalara sadece iki nesil önce gelmiş Ortodoks bir aileydi. O dönemde kadınlar için alışlageldiği üzere çok az resmî eğitim almış, İngilizceyi hiçbir zaman iyi konuşamamış ve kocasının Batılı alışkanlıklarını hiçbir zaman tam olarak onaylamamış olsa da zamanla bunlara uyum sağlamıştır. On üç yaşında evlendikten sonra Nehru'ların evinde itaatkâr ama yine de hayati bir rol üstlendi; önce kayınvalidesi, sonra kocası ve daha sonra da çocukları tarafından domine edildi. Lüks içinde doğup büyüdü ve çevresindeki herkes tarafından şımartıldı. Sadık bir kocası, ünlü bir ismi, zenginliği, boş zamanı, konforu ve üzerine titreyebileceği üç çocuğu vardı. Yine de hayatının ilerleyen dönemlerinde hastalanarak, aylarca yatağa mahkûm kaldı. Hayatının büyük bir bölümünü çocuklarına ve evine adanmıştı. Ancak, 1920'de Nehru'nun yaşam tarzındaki

³²² Emil Lengyel, *Jawaharlal Nehru, The Brahman From Kashmir*, Franklin Watts, New York, 1968, s. 101.

³²³ Francis Robert Moraes, *Jawaharlal Nehru: A Biography*, Macmillan, New York, 1956, s. 21-22.

travmatik değişimle birlikte, kocası ve oğlu Gandhi'nin iş birliği yapmama hareketine katıldığında, birçok konforu bırakıp gösterilere katılacak ve tutuklanmayı göze alacak kadar mücadele edecekti.³²⁴

Nehru'nun uzun otobiyografisinde annesine çok az atıf vardır. Kısmen babasının işle meşguliyeti, kısmen çocuğun korkusu ve kısmen de annesinin gizlemediği ve koruyucu sevgisi nedeniyle, Cavaharlal ilk yıllarda aradığı teselliye annesinde bulmuştur: "Ondan hiç korkmuyordum, çünkü yaptığım her şeye göz yumacağımı biliyordum ve bana olan aşırı ve ayırım gözetmeyen sevgisi nedeniyle ona biraz hükmetmeye çalıştım. Onu babamdan çok daha fazla görüyordum ve bana daha yakın geliyordu, bu yüzden babama açmayı aklımdan bile geçirmediğim sırlarımı ona açıyordum." dediği bilinmektedir.³²⁵

Genç Nehru'nun boş zamanları yüzmeye, kriket, tenis, binicilik gibi çeşitli aktivitelerle geçiyordu. Ara sıra Ganj nehrine dalmaktan zevk alıyordu, bunun nedeni ruhani bir tatmin sağlamak değil, kalabalıklarla bir arada olmaktan aldığı keyifti. Tapınak ziyaretleri ve Hindu festivalleri de çok keyif veriyordu ama bunlara dinî bir önem atfetmiyordu. Aslında din konusunda sadece bulanık fikirleri vardı ve babası ile büyük kuzenlerinin rahat tavırlarını taklit etmeye çalışıyordu. Dinî inançlara karşı erken dönemdeki kayıtsızlığı hakkında: "Bu bir kadın meselesi gibi görünüyordu." diye yazmıştır.³²⁶ Daha sonra bu durum agnostisizme dönüşecekti, Nehru ancak 1940'ların ortalarından itibaren dinin toplumdaki rolü konusunda daha bilinçli davranmayı öğrenmiştir.

Bir aile düğünü için ara sıra uzak şehirlere yapılan yolculuklar, onun için heyecan verici zamanlardı ve normal rutininden koparak özgürlüğün tadını çıkarma fırsatlarıydı. Evde teyzelerinden Hindu mitolojisinin bazı klasiklerini öğrendi ve 1857 İsyanı'nın hikâyelerini ve nazik bir aile hizmetlisi olan Munşi Mübarek Ali'nin tüm süslemeleriyle anlattığı romantik masalları zevkle dinledi. Nehru'nun evdeki Müslümanlarla olan bu erken birlikteliği ve Allahabad'daki karma yaşam ortamı, yetişkin yaşamı boyunca özel olarak Müslümanlara ve genel olarak toplumsal soruna karşı tutumunu şekillendirdi.³²⁷

Genç Nehru'nun her şeyden önce eksikliğini hissettiği şey yoldaşıydı. Etrafı yaşça büyükleri tarafından sarılmıştı. Çevresinde ona talimat verebilecek, onu disipline edebilecek ve yol gösterebilecek insan sayısına nazaran düşünce ve hayallerini anlatabileceği çok az kişi vardı.

³²⁴ Bal Ram Nanda, *The Nehrus, Motilal And Jawaharlal*, Allen & Unwin, London, 1962, s. 24-25.

³²⁵ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 7.

³²⁶ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 8.

³²⁷ Benjamin Zachariah, *Nehru*, Routledge, London, 2004, s. 13.

Babası onunla çok az zaman geçiriyordu ve her halükârda bir sırdaş olamayacak kadar yasakçı ve mesafeliydi. Annesi bir dereceye kadar onu anlayabiliyordu. Özel öğretmenleri ona resmî bir eğitim sağladı. Ancak Cavaharlal ilk yıllarında fikir alışverişinde bulunabileceği ve gençliğin kaygısız günlerinin tadını çıkarabileceği arkadaşlarının yokluğundan muzdaripti. Bunun da kalıcı bir etkisi oldu, Nehru, yetişkin yaşamında Gandhi dışında hiç kimseye tam olarak güvenmedi. Meslektaşlarından hiçbiriyle samimi bir dostluk ya da tam bir güven duygusu geliştirmede. Hocaları arasında sadece bir tanesi, Ferdinand T. Brooks, genç Nehru'nun bakış açısı ve estetik zevkleri üzerinde önemli bir etkiye sahipti. İrlanda ve Fransız kökenli olan Brooks, Nehru'nun hayatına dâhil olduğunda yirmi altı yaşında, karamsar, hassas ve yetenekli bir gençti. Aynı zamanda teosofinin sadık bir takipçisiydi. Motilal'e bu melez dinin önde gelen ve Hint milliyetçiliğinin en büyük temsilcilerinden Bayan Annie Besant tarafından tavsiye edilmişti. Cavaharlal o sırada on yaşındaydı.³²⁸ Nehru, Brooks'un ilhamıyla hayatı boyunca terk etmeyeceği bir okuma alışkanlığı edindi. Batı'da kendi yaşındaki pek çok çocuk gibi Levis Carrol'un masallarından, Kipling'in öykülerinden, Don Kişot'un maceralarından ve yüzyılın başındaki büyük kâşiflerin gerçek yaşam hikâyelerinden büyük zevk alıyordu. Mark Twain ve Sherlock Holmes, Dickens, Scott ve Thackeray'in yazıları genç zihninin ilgisini çekmişti. Bu eğitim tarzı, Allahabad'da genç bir Brahman için alışılmadık görünse de dönemin birçok üst ve orta sınıf Hintlisi tarafından paylaşılan bir deneyimdi. Bu dönem aynı zamanda İngiliz şiirine derin bir bağlılığın başlangıcına da tanıklık etti. Nehru, koşulların zorlamasıyla kamu işlerinin arenasına itilmiş, akranları arasında son derece gelişmiş edebî zevklere sahip bir entelektüel olarak kalmıştır.³²⁹

Brooks'un etkisiyle bilime karşı da büyük bir ilgi duymaya başladı. Anand Bhavan'da kurdukları laboratuvar sayesinde Nehru, birkaç yıl sonra Cambridge'de doğa bilimleri alanında uzmanlaşmaya karar verdi. Kaçınılmaz olarak öğretmenin ruhani eğilimi öğrencisinin meraklı ve alıcı zihnine nüfuz etti. Ev ortamı, kadınların etkisi dışında ağırlıklı olarak seküler olmasına rağmen, Cavaharlal; Gita ve Upanişadlar gibi Hindu klasiklerini okumaya başladı. Hocasının inancına da ilgi duyması son derece doğaldı. Böylece on üç yaşında, kısmen Brooks'un etkisiyle, kısmen de Bayan Besant'ın yaptığı heyecan verici konuşmalar sayesinde genç Nehru'nun teosofiyle ilişkisi başladı. Babası bu durumu gülünç bulsa da itiraz etmedi. Cavaharlal, Teosofi Cemiyeti'ne bizzat Bayan Besant tarafından, muhtemelen Motilal'e duyulan saygının bir işareti olarak kabul edildi. Ancak Cavaharlal'ın ilgisi kısa sürdü. Brooks, Nehru'nun evinden ayrıldı zira Motilal, onun oğlu üzerindeki ruhani etkisinden endişe duyuyordu. Onun

³²⁸ Shashi Tharoor, *Nehru: The Invention Of India*, Arcade Pub., New York, 2003, s. 8.

³²⁹ Marie Seton, *Pandiji: A Portrait Of Jawaharlal Nehru*, Taplinger, New York, 1967, s. 18.

ayrılmasıyla genç Nehru'nun teosofiye olan bağlılığı hızla azaldı. Ancak Brooks'un Cavaharlal'e mirası, edebiyat ve bilime ömür boyu duyulan bir merak ve saygı yoluyla baki kaldı.³³⁰

Genç Nehru'nun Anand Bhavan'ın korunaklı atmosferinden ayrılmak zorunda kalacağı zaman hızla yaklaşmaktadır, çünkü özel eğitimin potansiyelleri tükenmiştir. Batı'ya ve özellikle de İngiliz aristokrasisine hayran olan Motilal, oğlunun üniversiteye gitmeden önce seçkin bir İngiliz devlet okuluna devam etmesine uzun zaman önce karar vermiştir. Cavaharlal on beş yaşına geldiğinde, 1905 yılının Mayıs ayında, Nehru ailesi İngiltere'ye doğru yola çıkmıştır.

2.4.2.2. Nehru'nun İngiltere Yılları (1905-1912)

Cavaharlal Nehru ilk kez tek başınaydı, evinin ve ailesinin güvenli bağlarından kopmuştu. İki yıl boyunca ünlü devlet okulunda kaldı, hayatının nispeten olaysız ama mutsuz olmayan bir dönemiydi bu. Sessiz, içine kapanık, çalışkan bir çocuktı ve Harrow'dan fazla zorlanmadan mezun oldu. Harrow'daki çocuklar, birçok seçkin İngiliz ailesine mensuptu. İngiliz çağdaşları arasında, daha sonra kamu hayatında seçkin bir yer edinecek olan iki kişi, Mareşal Aleksander ve Sir Valter Monckton'ın adı sayılabilir. Her ikisi de Harrow'da Nehru'yu hatırlamıyordu. Cavaharlal okul dergisi The Harrowian'a herhangi bir katkıda bulunmamıştı. Okulda yazdığı makalelerin de hiçbirisi günümüze ulaşmadı. Kendi itirafına göre “okul hayatına kısmen dâhil olmuş ama hiçbir zaman tam olarak uyum sağlayamamıştı.”³³¹

Huzursuzluk ve Harrow'un atmosferi, özellikle de arkadaşlarının dar ilgi alanlarından duyduğu memnuniyetsizlik, genç Nehru'yu üniversiteye gitmek için acele etmeye itti. Yine de veda ederken kuşkuluydu, çünkü kendisinden önceki ve sonraki pek çok Harrowlu gibi Cavaharlal'da Harrow geleneğiyle iç içe geçmişti. Gerçekten de mücadele yılları boyunca ve Hindistan'ın bağımsızlığından bu yana devlet okuluna duygusal bir bağlılık duymaya devam etti. Hindistan prenslerinin oğullarının 1947'den sonra mezun olduğu okula devam edebilmeleri için kendisinden izin istendiğinde bu konuda son derece anlayışlı davranmıştır.³³²

Daha yakın bir tarihte Nehru'nun Harrow ile olan ilişkisi, siyasi açıdan önemli bir eylemin gerçekleşmesine ortam hazırladı. Sir Winston Churchill, Hindistan'ın özgürlük mücadelesi boyunca, iktidarın Kongre liderlerinin deyimiyle '*saman adamlara*' devredilmesine karşı

³³⁰ Bishwa Nath Pandey, *Nehru*, Stein & Day Pub, New York, 1976, s. 58.

³³¹ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s.17-18.

³³² Stanley A. Wolpert, *Nehru: A Tryst With Destiny*, Oxford University Press, New York, 1996, s. 15-16.

çıkmaya devam etti. Gandhi hakkındaki aşağılayıcı sözleri (1931'de ona '*yarı çıplak fakir*' demişti.) ve İngiliz varlığını tutkuyla savunması, onu Hintli milliyetçilerin çoğunun gözünde İngiliz idaresinin en gerici yönlerinin sembolü hâline getirmişti. Ancak 1950'lerin başında Churchill, Büyük Britanya Başbakanı; Nehru ise Hindistan Başbakanıydı ve Hindistan artık İngiliz Milletler Topluluğu'nun tam teşekküllü bir üyesiydi. İki büyük devlet adamı arasında bir uzlaşmanın Commonwealth³³³ ilişkilerini güçlendireceğini düşünenler vardı. Birçok açıdan farklı olsalar da her ikisi de aynı eski okul kravatını takıyordu. Böylece bir grup eski Harrovlu, 1953 yılının başlarında Londra'ya yaptığı ziyaretlerden birinde Nehru'nun onuruna bir akşam yemeği düzenlemiştir.³³⁴

1907 sonbaharında Nehru, Cambridge'e gitti. Dünyanın en büyük öğrenim merkezlerinden birinin huzurlu, teşvik edici atmosferinde üç yıl geçirdi. Bu yılları zihinsel gelişim, rahatlık ve keyifli yaşam yıllarıydı. Başbakanların eğitim yeri olarak ünlenen Trinity College'a kaydoldu. Resmî çalışmaları doğa bilimleri, kimya, jeoloji ve botanik üzerineydi, ancak entelektüel ilgi alanları edebiyat, felsefe, ekonomi, politika, tarih ve Yunan şiirine kadar uzanıyordu. Cambridge yıllarında kimse onda çok belirgin bir etki yaratmadı, ancak George Bernard Shaw, Bertrand Russell, John Maynard Keynes ve bazı öğretim görevlileri onun düşüncelerini teşvik etti. Cavaharlal'in sosyalist fikirlerle ilk teması da Cambridge'de oldu; Fabianizm o zamanlar çok revaçtaydı. Ancak onun ilgisi amatörceydi.³³⁵ Nehru'nun sosyalizm hakkında ciddi biranlayış kazanması ve sosyalizme gerçek bir ilgi duyması için yirmi yıl geçmesi gerekecekti.

Yetişkin yaşamında Cavaharlal Nehru figürü, Hindistan ve dünya siyaset sahnesinde büyük bir yer edinecekti. Bu nedenle siyasi bilincinin çok yavaş gelişmesi belki de şaşırtıcıdır. Nehru, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Hindistan'da yaşanan siyasi hareketliliğe ve özellikle de 1919'da Gandhi'nin gelişine kadar kamu işlerinde aktif bir rol almaya başlamamıştır. Ergenlik ve öğrencilik yıllarında bazı dramatik olaylar Nehru'nun duygularını harekete geçirmiş, ancak entelektüel bir tepki vermesini sağlayacak kadar yer edinmemiştir.

Nehru hayat hikâyesini anlatırken, Boerlere duyduğu sempatiyi ve Harrow'a girmesinin arifesinde, 1905 baharında Japonların Tsushima'da Ruslara karşı kazandığı kesin deniz zaferinin haberini aldığı anda duyduğu heyecanı hatırlamaktadır. Daha sonra sosyalizme yönelmesinde önemli bir etken olan mazluma duyulan sempati, bu tutumların kökeninde yatıyor gibi

³³³ İngiliz Milletler Topluluğu.

³³⁴ Stanley A. Wolpert, *Nehru: A Tryst With Destiny*, Oxford University Press, New York, 1996, s. 19.

³³⁵ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s.19-20.

görülmektedir. 1905'te gerçekleşen Bengal olayları ve sonrasında çıkan yasanın iptali için yapılan ajitasyona sempati duymuştur.³³⁶

Başbakan Nehru elli yıl sonra Cambridge'deki siyasi düşünceleri ve ruh hâli bağlamında: “Siyasi meseleler söz konusu olduğunda, Hindistan'ın özgürlüğünü arzulayan bir Hint milliyetçisiydim ve Hint siyaseti bağlamında, o zamanlar Bay Tilak tarafından temsil edildiği gibi, bunun daha aşırı kanadına eğilimliydim. Ortalama bir Hintli öğrencinin hissedeceği gibi hissediyordum. Bunda tuhaf bir şey yoktu.”³³⁷ dediği kaydedilmiştir.

Motilal ve Cavaharlal, siyasi konularda ilk kez 1905 olayları yüzünden çatıştı; bu çatışma Motilal'in kısmen oğlunun etkisiyle Gandhi'ye katılmaya karar vermesine kadar hız kesmeden devam edecektir. Motilal siyasete ‘İlımlılar’ (*Moderates*) cephesinde başlarken, oğlu ‘Aşırılıkçılar’ (*Extremists*) taraftarıydı. Motilal kariyeriyle meşgul olduğu için siyasete oldukça geç yaşlarda atıldı. Siyasete girdiğinde de hukukçu geçmişi onu kaçınılmaz olarak siyasi reforma yönelik anayasalcı yaklaşıma yöneltti. Dahası, ılımlı liderlerin çoğu kişisel dostuydu. Bu aşamadaki anlaşmazlık, Cavaharlal'in babasına yazdığı ve görüşlerinin İngiliz Hükümeti'ni memnun edeceğini söyleyerek eleştirdiği ve babasını çok kızdırdığı bir mektupla vurgulandı.³³⁸ Ancak İngiltere'de kaldığı süre boyunca genç Nehru'nun, Hindistan ya da Dünya siyasetine ciddi manada akıl yürütmediği anlaşılmaktadır.

O yıllarda hedonizm modaydı ve Cavaharlal onun zevk felsefesine meyilliydi. Hayat hoştu ve tadını çıkarmak gerekiyordu. Bu yumuşak ve kolay yaşam gezisini gölgeleyecek hiçbir dinî engel yoktu. Ödenekleri boldu, sorumlulukları geleceğe aitti. Etrafında, maddi olan her şeyde istikrarlı bir ilerleme olduğuna dair Edvard dönemi yanılısamasının beslediği bir iyimserlik havası vardı ve bu nedenle Hindistan'ın veya dünyanın sorunlarını ciddi bir şekilde ele almak için hiçbir teşvik yoktu. Bu dönem, Cavaharlal için coşkulu bir ergenlik dönemi idi. Nehru'nun, “Hayattan zevk alıyordum ve bunu neden bir günah olarak görmem gerektiğini anlamayı reddediyordum. Maruz kaldığım fikirler sadece zihnimde uçuşan ve bu süreçte az ya da çok etkisini bırakan belirsiz hayallerdi. Bu spekülasyonlar beni hiç endişelendirmiyordu. İş, oyunlar ve eğlenceler hayatımı dolduruyordu ve beni bazen rahatsız eden tek şey Hindistan'daki siyasi mücadele idi.” dediği bilinmektedir.³³⁹

³³⁶ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 17.

³³⁷ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 18.

³³⁸ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 24.

³³⁹ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 20.

Nehru, Harrow'da olduğu gibi, Cambridge'de de akranları üzerinde etki bırakamamıştır ve Nehru'nun gelecekte üstleneceği role dair henüz hiçbir kanıt yoktur. Nehru, Topluluk önünde konuşma yeteneğinden mahrumdu. Cambridge'deki Hintli öğrenci grubu *Majlis*'teki tartışmalara nadiren katılırdı ve üniversitedeki münazara topluluğunda bir dönem boyunca en az bir kez konuşmayanlara uygulanan para cezasını sık sık öderdi.³⁴⁰ Ancak Cambridge deneyiminin Nehru ve onun Hint milliyetçi hareketindeki yeri üzerinde kalıcı bir etkisi olmuştur. Nehru'nun kendisi de 1922 yılında, ikinci kez hapse atılmasının arifesinde, Allahabad Mahkemesi'nde verdiği dikkat çekici bir ifadede buna tanıklık etmiştir: “On yıldan daha kısa bir süre önce, uzun bir süre kaldıktan sonra İngiltere'den döndüm Harrov ve Cambridge'in ön yargılarının çoğunu içselleştirmiştım ve sevdiğim ve sevmediklerimle belki de bir Hintliden çok bir İngilizdim. Dünyaya neredeyse bir İngiliz gözüyle bakıyordum Bir Hintlinin olabileceği kadar İngiltere ve İngilizler lehine ön yargılıydım.”³⁴¹ Otuz yıldan fazla bir süre sonra Cambridge Union üyelerine nereye giderse gitsin kendini kabul ettirmeye çalıştığını söylemiş ve “İngiltere'ye gelmenin benim için çok daha kolay olduğunu, çünkü bir parçamın, oldukça önemli bir parçamın İngiltere, Cambridge tarafından oluşturulduğunu biliyordum.” demiştir.³⁴²

Nehru diplomasını 1910 yazında, doğa bilimleri triposunda ikinci sınıf onur derecesiyle aldı. Üniversite günleri sona ererken, uygun bir kariyer sorunu ortaya çıktı. İngiliz Raj'ının prestij abidesi olan I.C.S. (Hindistan Kamu Hizmeti) üzerinde ciddi olarak düşünülmesi, sonraki gelişmeler göz önüne alındığında ironiktir. Böyle bir seçim İngiltere'deki ikâmet süresinin uzatılmasını gerektirecekti, çünkü henüz reşit değildi ve I.C.S.'deki bir kariyer Hindistan'daki ailesinden uzun süre ayrı kalmasını gerektirecekti. Ayrıca Motilal'in Cavaharlal için düşündüğü hukuk eğitimi tercihi vardı. Böylece 1910 sonbaharında genç Nehru, Londra'ya giderek Inner Temple'da avukatlık okumaya başlamıştır.³⁴³

Nehru, Londra'da geçirdiği iki yıl boyunca tam bir İngiliz beyefendisi gibi yaşadı ve Cambridge günlerinin felsefesini tam anlamıyla uyguladı. Çok yakışıklı, ince yapılı, siyah saçlı ve bıyıklı, Bond Street kıyafetleri içinde zarif bir genç adamdı. Kulüplere ve restoranlara sık sık gider, tiyatrodan ve genç aristokratların sosyal etkinliklerinde zaman geçirirdi. Fabian³⁴⁴ fikirlerle uğraşmasına ve süfajet hareketiyle³⁴⁵ ilgilenmesine rağmen, hukuk çalışmaları ciddi entelektüel

³⁴⁰ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 21.

³⁴¹ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 29.

³⁴² Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 24.

³⁴³ Anup Singh, *Nehru: The Rising Star Of India*, The John Day Company, New York, 1939, s. 26.

³⁴⁴ Fabianizm, 1884 yılında Londra'da kurulan Fabian Society'nin faaliyetlerinden ortaya çıkan sosyalist hareket ve teoridir.

³⁴⁵ Süfajetler, Birleşik Krallık'ta kadınların oy kullanma hakkı için uzun süredir mücadele eden 'Kadınlara Oy Hakkı' kampanyasının bir parçasıydı. Kadınların oy hakkı için mücadele ederken sanat, tartışma, propaganda ve cam kırma

uğraşlar gibi nispeten az zamanını aldı. Yazları, o zamanlar moda olduğu üzere Avrupa'ya gidiyordu. Motilal'in cömertliği sayesinde oğlu, Londra günlerini sıradan zevklerle dolu bir eğlence içinde geçirdi. Babası o zamanlar o kadar zengindi ki Cavaharlal 1906 ve 1908 yıllarında yaz tatili için iki kez Hindistan'a dönebildi. Eğitimini tamamladıktan kısa bir süre sonra İrlanda'yı ziyaret etti ve İrlanda'nın İngilizlere karşı verdiği mücadeleye duygusal bir sempati duymaya başladı.³⁴⁶

1912'de Baro'ya çağrıldı. Eğitimini tamamladıktan sonra, yetişkinlik hayatının büyük bir bölümünde mücadele edeceği ve toplamda dokuz yıl hapis yatacağı Hindistan'a döndü. O zamanlar Nehru, sadece gösterişli bir aristokrattı. Keşmirli bir Brahman'dı, seçkin ve zengin bir avukatın oğluydu ve bir İngiliz asilzadesinin tavır ve alışkanlıklarını edinmişti. Hindistan'a döndüğünde kendisi hakkında "Korkarım ki ben övülecek pek az şeyi olan biraz ukala biriydim." diye yazmıştır.³⁴⁷

2.4.2.3. Nehru'nun Hindistan'a Dönüşü ve Hint Siyasetine Girişi (1912-1920)

Nehru'nun 1912 yazının sonlarında döndüğü Hindistan, yedi yıl önce terk ettiği Hindistan'dan temelde farklı değildi. İngilizler hâlâ alt kıtanın tartışmasız efendileriydi. Her ne kadar alt orta sınıf Tilak ve 1906'dan 1910'a kadar Bengal'deki bölünme karşıtı ajitasyon tarafından uyandırılmış olsa da siyasi bilinç hâlâ şehirlerdeki seçkinler ile sınırlıydı. Kongre, sırasıyla Gokhale, Firuz Şah Mehta ve Tilak tarafından yönetilen Ilımlılar ve Aşırırcılar arasındaki temel çatışma nedeniyle parçalanmıştı; ancak 1907'de Surat'taki bölünmeden sonra Ilımlılar, siyasi kontrolü yeniden tesis edebilmişti. Gerçekten de Kongre, İngiliz bağlantısına sadık olan ve Hindistan'ın kurtuluşunu yabancı yöneticilerinin rehberliğinde kademeli siyasi ve sosyal reformda arayan, İngilizce konuşan ve yazan aydınların yıllık toplantısı olarak kaldı. Yasama ve Yürütme Konseylerinde Hintlilere daha fazla temsil hakkı tanıyan 1909 Morley-Minto reformları şeklinde bu profesyonel sınıflara verilen akıllıca bir taviz sayesinde Londra, Ilımlıların güçlü ve İngiliz yanlısı bir görüş etrafında toplamıştı. Aşırılık yanlıları bastırılmıştı ve liderleri, Tilak gibi hapiste ya da mistik filozof Aurobindo Ghos gibi sürgündeydi. Nehru'nun dönüşünden hemen önce, Doğu ve Batı Bengal'in birleştirilmesiyle başlayan şiddet olayları yatışmıştı. Başlangıçta bölünme için baskı yapan Müslümanlara bir taviz olarak, Britanya Hindistan'ının başkenti Kalküta'dan, kuzeybatı Hindistan'daki Müslümanların ana yoğunluğunun yakınındaki Delhi'ye nakledildi. Köylü kitleleri realiteden kopuk, kayıtsız

ya da kundaklama gibi mülkiyete saldırı yöntemlerini kullandılar. Oy hakkı, parlamento ve genel seçimlerde oy kullanma hakkı anlamına gelmektedir.

³⁴⁶ Michael Brecher, *Nehru: A Political Biography*, Oxford University Press, London, 1961, s. 51.

³⁴⁷ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 26.

hayatlarına devam ediyordu. Gandhi hâlâ Güney Afrika'daydı ve daha sonra kendi ülkesini dönüştürecek olan siyasi eylem tekniğini (*satyagraha*) deniyordu. Tüm bu nedenlerden dolayı 1912'de Hindistan, siyasi bir ilgisizlik tablosu çiziyordu.

Nehru'nun ailesi içinde de çok az şey değişmişti. Onun yokluğunda başka bir kız kardeşi doğmuştu, adı Krishna idi. Diğer kız kardeşi Svarup on iki yaşındaydı ama Cavaharlal ile kız kardeşleri arasındaki yaş farkı onlarla gerçek bir iletişim kurmasını engelliyordu. Motilal'in iş yeri her zamanki gibi kazançlıydı ve Anand Bhavan, Allahabad'ın sosyal merkezi hâline gelmişti. Şehrin önde gelen avukatları ve gazetecileri burada bir araya gelerek sohbet ediyor ve siyasi düşüncenin değişen akımları hakkında fikir alışverişinde bulunuyorlardı. Londra'dan sonra Allahabad genç Nehru'ya son derece taşralı görünmüş olmalıydı. Hindistan'ın siyasi ve entelektüel hayatının ana merkezlerinden uzakta, iç karartıcı bir havası vardı. Zaman yavaş ilerliyordu ve faaliyet alanı oldukça sınırlıydı.³⁴⁸ Nehru döndükten kısa bir süre sonra mesleğini icra etmeye başlamıştı. "Yaşadığım hayat yavaş yavaş tüm tazeliğini kaybetmeye başladı ve anlamsız ve beyhude bir varoluşun sıkıcı rutinine kapıldığımı hissettim ... Atmosferin entelektüel açıdan teşvik edici olmadığına karar verdim ve hayatın tamamen yavan olduğu hissine kapıldım." dediği söylenmektedir.³⁴⁹

Hukuk kariyeri de ilham verici değildi. Cavaharlal sekiz yıl boyunca mesleğini isteksiz bir şekilde sürdürdü. Nitelikleri ve mal varlığı gerçekten de çok güçlüydü. Babasının Cavaharlal için büyük emelleri vardı ve mesleğinin duayeni olarak onun yerine geçeceğini umuyordu. Ancak beklentileri ve hayalleri, gelecek yıllarda yaşanan olayların gösterdiği gibi, hayal kırıklığına uğramaya mahkûmdu.³⁵⁰ Genç Nehru baroda çok az girişimde bulundu ya da umut vaat etti. Babasının astı olarak kaldı, nadiren kendi başına bir davayı savundu ve meslektaşları üzerinde hiçbir etki bırakmadı. Siyasi arenaya çekilmemiş olsaydı bile, orta derecede bir başarıdan daha fazlasını elde edip edemeyeceği şüphelidir. Çünkü böylesine sinirli ve hassas bir kişilik, o dönemde Hindistan mahkemelerinin sıkıcı ve kasvetli ortamına uyum sağlayamazdı. Nehru yıllar sonra hayatının bu dönemini hiç heyecan duymadan anımsamaktadır: "Hukuk geçmişimde davetkâr olan çok az şey vardı ve hiçbir zaman ona geri dönme dürtüsü hissetmedim." demiştir.³⁵¹

Bu yıllar boyunca Anand Bhavan'ın atmosferinde lüks ve beyefendi tarzı bir hayat yaşadı. Kendi sınıfından pek çok genç adam gibi o da koltuk siyasetine düşkündü. Ancak çok az aktif

³⁴⁸ Lila Finch, John P. Hayes, *Jawaharlal Nehru*, Chelsea House Publishers, New York, 1987, s. 25-26.

³⁴⁹ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 28.

³⁵⁰ Hirendranath Mukerjee, *The Gentle Colossus: A Study Of Jawaharlal Nehru*, Oxford University Press, Delhi, 1986, s. 11.

³⁵¹ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 35.

zamanı ve süregelen ilgisi vardı. Özgürlük mücadelesine tam olarak katılması için koşullar henüz olgunlaşmamıştı; aslında bu henüz gerçek bir özgürlük mücadelesi bile değildi. Daha ziyade temkinli entelektüellerden oluşan bir tartışma topluluğuydu. Yirminci yüzyılın ilk çeyreği savaş yıllarıydı ama aktif cephele binlerce kilometre ötedeydi ve müttefiklerin savaş amaçları Hint milliyetçilerinin ilgisini çekmekten uzaktı. O dönemde çoğu Hintli gibi Nehru da Alman zaferlerinin haberlerini büyük bir keyifle dinlemekteydi. Nehru'nun tutumu kararsızdı, çünkü İngilizlere hayranlık duyuyor ama onların Hindistan toprakları üzerindeki hâkimiyetine içerliyordu. İtilaf devletlerinden sadece devrimci ruhu ve ulusal özgürlüğü sembolize eden Fransa'ya katıksız bir sempati duyuyordu.³⁵²

Nehru'nun siyasi arenadaki ilk girişimleri amatörceydi. 1912 yılının sonunda Kongre'nin Bankipur oturumuna katıldı; oradaki itaatkâr ve sadık zihniyeti son derece iç karartıcı buldu. Bir süre Hint yaşamının yenilenmesine adanmış önemli bir refah örgütü olan Hindistan Hizmetkârları Derneği'ne katılma fikriyle oyalandı. Ancak bu örgütün siyasi yönelimi onun mizacı için fazla ılımlıydı. 1913'te Birleşik Eyaletler Kongresi örgütüne katıldı ancak orada da aktif olmadı. İki yıl sonra, Gokhale tarafından Güney Afrika'daki Hintliler için başlatılan bir bağış kampanyasının sekreteri olarak Hint siyasetine ilk aktif katılımı gerçekleşti. Cavaharlal, kamuyu ilgilendiren ilk konuşmasını da 1915 yılında yaptı. O zamana kadar çekingenliği onu atılım yapmaktan alıkoymuştu. Onu tanıyanlar öylesine hoş bir şaşkınlık yaşadı ki, önde gelen bir avukat ve Motilal'in yakın arkadaşı ve daha sonra Hint Liberallerinin (İlmliler) lideri olan Dr. Tej Bahadır Sapru, konuşmasının sonunda onu kürsüde kucakladı. Doğal çekingenliğinin yanı sıra Hintçe konusundaki yetersizliği de İngilizce konuşmayan Hintli dinleyicilerle temasının önünde bir engeldi. Bu dönemde Fiji'deki Hintlilerin sözleşmeli işçi olarak çalıştırılması sistemine karşı yürütülen ajitasyona da katıldı. Ancak bu faaliyetlerin hiçbiri onun esasen sakin olan hayatında marjinal etki etmekten öteye geçmedi.³⁵³

Nehru 1917 yılına kadar Hindistan'daki siyasi olaylardan gerçekten etkilenmemişti. Bir önceki yıl Tilak ve Bayan Besant tarafından kurulan Home Rule League, Hindistan Ulusal Kongresi'nin zamanki pasif ve sadık görünümünden belirgin bir şekilde ayrılmıştı. Ardından, Kongre'nin 1916 sonundaki tarihî Lucknow oturumunda, dokuz yıl önce keskin bir şekilde ayrılmış olan İlmliler ve Aşırırcılar ortak bir amaç için yeniden bir araya geldi. Lucknow'da daha da büyük siyasi öneme sahip bir başka olay daha yaşandı; Hindistan'ın bölünmesiyle sonuçlanan dramın büyük kahramanları hâline gelecek olan Kongre ve Müslüman Birliği, Hinduların ve

³⁵² Jawaharlal Nehru, *Nehru: The First Sixty Years: Presenting In His Own Words The Development Of The Political Thought Of Jawaharlal Nehru From His Earliest Years Up To The Founding Of The Republic Of India*, The John Day Company, New York, 1950, s. 10.

³⁵³ Walter Crocker, *Nehru: A Contemporary's Estimate*, G. Allen and Unwin, London, 1967, s. 60.

Müslümanların çeşitli yasama organlarında temsil edilmesine yönelik bir plan temelinde sanal Dominyon statüsü talebinde el ele verdi. İronik bir şekilde, o dönemde 'Hindu-Müslüman birliğinin elçisi', daha sonra 'Pakistan'ın Babası' olacak olan Muhammed Ali Cinnah siyaset sahnesine çıkmıştır.³⁵⁴

Nehru, Kongre-Lig planı olarak adlandırılan Lucknow Paktı'ndan etkilenmemiş olamazdı, çünkü bu pakt, Nehru ailesinin evi olan Anand Bhavan'da imzalanmıştı. İlerleyen yıllarda Anand Bhavan, Kongre'nin 'fahri genel merkezi' hâline gelecekti. Motilal evini 1930 yılında ulusa bağışladı ve burası daha sonra Swaraj Bhavan (*Özgürlük Evi*) olarak bağımsızlığa kadar Tüm Hindistan Kongre Komitesi'nin (A.I.C.C.) ofisi hâline geldi. Cavaharlal, Lucknow'da komitenin bir üyesi olarak hazır bulundu ancak oturumda konuşma yapmadı. Buna karşın babası, o dönemde de Kongre müzakerelerinin önde gelen isimlerinden biriydi. Bu dönem boyunca Cavaharlal, Kongre Başkanı olarak seçildiği 1929 yılına kadar, babasının gölgesinde kalmıştır.³⁵⁵

Savaş dönemindeki tüm olaylar arasında Cavaharlal'ı en çok heyecanlandıran olay, 16 Haziran 1917'de Bayan Annie Besant'ın tutuklanması oldu. Altı gün sonra, Cavaharlal'ın ortak sekreter olduğu Home Rule League'in Allahabad şubesi kuruldu. Birleşik Eyaletlerdeki siyasetin kapsamı ve doğası hemen hemen aynı anda radikal bir dönüşüm geçirdi. Hindistan'a dönüşünden bu yana ilk kez genç erkekleri bir tür siyasi eyleme sevk edebilecek bir atmosfer ve bir konu yaratılmıştı. Üstelik Bayan Besant, Nehru'nun hem çocukluğunda (teosofi serüveni) hem de bu savaş zamanı zihinsel gelişim döneminde üzerinde önemli etkisi olan samimi bir aile dostuydu.³⁵⁶

Cavaharlal kendini coşkuyla Home Rule ajitasyonuna verdi, eylemleri o zamanki bakış açısıyla uyumluydu. "Saf bir milliyetçiydim...Üniversite günlerindeki muğlak sosyalist fikirlerim arka plana gömülmüştü...Ancak yeni okumalar kafamdaki sosyalist fikirlerin korlarını yeniden canlandırıyordu." diye yazmıştı.³⁵⁷ Bunlar, Cavaharlal'ın belirsiz fikirleridir, bilimsel olmaktan çok dönemsel ve ütöpiktir. Yetişkin yaşamı boyunca bu iki ideoloji, milliyetçilik ve sosyalizm, düşüncesinde ve eyleminde öncelik için yarışacaktır. Bu ilk aşamada olduğu gibi, her ikisine de bağlılığını bir şekilde sürdürmesine rağmen, milliyetçilik her zaman aldığı kararlarda daha belirleyici olacaktır.

³⁵⁴ Vera Micheles Dean, *Builders Of Emerging Nations*, Holt, Rinehart And Winston, New York, 1961, s. 87.

³⁵⁵ Krishna (Nehru) Hutheesing, *We Nehrus*, Holt, Rinehart And Winston, New York, 1967, s. 61.

³⁵⁶ Gopal Sarvepalli, *Jawaharlal Nehru: A Biography Vol 1: 1889-1947*, Harvard University Press, Cambridge, 1976, s. 53.

³⁵⁷ Jawaharlal Nehru, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958, s. 35.

Cavaharlal Nehru, aktif siyaset sahnesine ilk çıkışının arifesinde evlendi. O zamanlar yirmi altı yaşındaydı ve Hindistan'ın en gözde gençleri arasındaydı. Keşmirli bir Brahman ve tanınmış, zengin bir avukatın oğluydu. Aynı zamanda yakışıklı, gösterişli ve yüksek eğitimliydi. Bu görücü usulü bir evlilikti, çünkü o dönemde Hindistan'da Batı geleneğinde 'aşk evlilikleri' son derece nadirdi. Bu nitelikleri nedeniyle Nehru ailesine henüz İngiltere'deyken evlilik teklifleri gelmeye başladı. Motilal sonunda, bir gün bir düğün resepsiyonunda gördüğü, aynı kasttan zengin bir Keşmirli iş adamının kızı olan Kamala Kaul'u seçti. On yedi yaşında, uzun boylu, zayıf, klasik Keşmirli yüz hatlarına sahipti. Nehru'nun talihsizliği Kamala'nın sağlıklı görünümünün trajik bir şekilde aldatıcı olduğunu kanıtladı. Aynı zamanda utangaç ve Cavaharlal gibi hassas ve sinirli biriydi. Ortodoks bir aileden geldiği için geleneksel Hindu tarzında eğitim görmüştü. Başından beri aralarında entelektüel bir uçurum vardı ama zaman geçtikçe anlayış, sempati ve kocasına olan bağlılığıyla bunu fazlasıyla telafi etti. Evlilik hayatları boyunca Cavaharlal tarafından gölgede bırakılmış olsa da daha sonra onu tanıyan herkesin hayranlığını kazanan büyük bir cesaret ve içsel güç ortaya koydu. Evlilik, Şubat 1916'da Delhi'de gerçekleşti. İhtişamlı ve gösterişli bir düğün oldu. Motilal 300 davetliyi başkente götürecek özel bir tren ayarladı ve burada 'Nehru Düğün Kampı' olarak bilinen çadırlardan oluşan bir şehir kuruldu.³⁵⁸

Kamala'nın Anand Bhavan'ın Batılılaşmış ortamına uyum sağlaması ilk başta zor oldu. Ancak 1920'de Gandhi'ye katılma kararıyla birlikte aile yaşam tarzında meydana gelen köklü değişiklikten sonra bunu başardı. Lüks bir yaşamdan vazgeçmek anlamına gelse de kocasını saygılı ve zarif bir şekilde takip etti. Kamala, Motilal'in gözdesiydi ve bu durum Cavaharlal'in ablasında kıskançlığa yol açıyordu. Tek çocuğu ve daha çok Bayan Indira Gandhi olarak bilinen Indira Priyadarşini, 19 Kasım 1917'de dünyaya geldi. Kamala'nın ölümcül hastalığının ilk belirtileri o zaman ortaya çıktı.³⁵⁹

Nehru, siyasete olan ilgisi arttıkça baroya giderek daha az ilgi göstermeye başlamıştı. Alternatif bir ilgi alanı onun hayal gücünü harekete geçirmiş ve avukatlık mesleğini bırakmıştı. İlimlilerin çoğu gibi babası da Bayan Besant'ın tutuklanmasından etkilenmiş ve Home Rule League'in taleplerini desteklemesinde de görüldüğü gibi daha radikal bir hareket tarzına yönelmişti. Motilal Nehru, temelde bir anayasacıydı ve Gandhi'ye katılmasına ve sivil itaatsizliği desteklemesine rağmen sonuna kadar da öyle kalacaktı. Her halükârda oğlu gibi duygusal tepkiler vermemiş ve siyasi görüşünü uzun ve dikkatli bir şekilde düşündükten sonra değiştirmeye hazırdı. Motilal, Cavaharlal'in Aşırılıkçı yaklaşıma olan hevesine hoşnutsuzlukla

³⁵⁸ Francis Robert Moraes, *Nehru, Sunlight And Shadow*, Jaico Publishing House, Bombay, 1964, s. 17.

³⁵⁹ Emil Lengyel, *Jawaharlal Nehru, The Brahman From Kashmir*, Franklin Watts, New York, 1968, s. 90.

bakmaktaydı. Baba ve oğul arasındaki siyasi gerilim giderek artmıştı. Cavaharlal'ın siyasi eylem dürtüsü uyanmış, ancak bu dürtü Mahatma (*Büyük Ruh*) Gandhi siyaset sahnesine çıkana kadar kısmen ifade edilmiş olarak kalacaktı.

2.4.3. Muhammed Ali Cinnah (1876-1948)

Gandi ve Nehru'ya kıyasla Muhammed Ali Cinnah'ın kariyeri nispeten daha az bilimsel analize konu olmuştur. Cinnah günlük tutmamış ve otobiyografi yazmamıştır. 1935'ten önce Hindistan siyasetinin periferisinde kalmış, hatırı sayılır hukuki yeteneklerini Bombay ve Londra'daki başarılı uygulamalarına yoğunlaştırmıştır. Gandhi'nin tüm yaşamı dikkatleri ve kamuoyunu üzerine çekerken, Cinnah'ın uluslararası tanınırlık dönemi büyük ölçüde yaşamının son on yılıyla sınırlı kalmıştır. O zaman bile, Gandhi'nin daha evrensel tema ve çağrılarının aksine, Cinnah'ın mesajları daha sınırlı, kendisi de mezhepsel çıkarların sözcüsü olarak lanse edilmiştir. Nitekim bölünmeden önceki birkaç yılda Cinnah, dezavantajlı konumuna rağmen akıllıca hareket ederek, Hindu egemen bir yapılanmayı engellemek için yeterli gücü toplayabilmiştir. Cinnah'ın 1937'den önceki kariyeri, kendini hem Hindistan'ın bağımsızlığına hem de toplumsal iş birliğine adanmış, kendine güvenen ve son derece müreffeh bir avukat imajını desteklemiştir. Hindular, Müslümanlar ve İngilizler onun keskin zekâsına saygı duymuş ve dürüstlüğüne hayranlık beslemişlerdir. Cinnah ömrünün yaklaşık on yılını İngiltere'de geçirmiş ve kişiliği Batı etkisinin izlerini açıkça taşımıştır. İngilizce akıcı bir şekilde konuştuğu tek dildir. Batı tarzı çarpıcı takım elbiseler giyen, lükse merakı ile bilinen biridir. Aristokrat ve hukukçu Cinnah'ın hayatı ve kişiliği, 1937-1947 yılları arasındaki büyük ideolojik ayrışmadan önce bile geleneksel ruhlu Gandhi ile keskin bir tezat oluşturmaktadır.

2.4.3.1. Cinnah'ın Erken Hayatı

Yaygın inanışa göre Cinnah 1876 yılının Noel gününde Karaçi'de doğmuştur ve Gandhi'den yedi yaş küçüktür. Babası başarılı bir iş adamıdır ve İslam'ı yeni kabul etmiş bir Hindu mezhebi olan Hocalar'a mensuptur. Cinnah ismi Hindu kökenlidir ve Gucerati dilinde 'yalın' anlamına

gelmektedir. Cinnah'ın ataları, Gandhi'nin büyüdüğü Hindistan'ın Kathiavar bölgesinde yaşıyordu ve bu nedenle her ikisinin de ana dili Gujerati idi.³⁶⁰

Parlak ve ciddi bir öğrenci olan Cinnah, 1892'de İngiltere'ye gitmeden önce Karaçi'deki Sind Medresesi Lisesi'ne ve Hristiyan Misyonerlik Cemiyeti Okuluna devam etmiştir. Londra'da iken *Lincoln's Inn*'e³⁶¹ kaydolmuştur. Cinnah'ın aldığı hukuk eğitimi Gandhi'ninkine oldukça benzemektedir. Londra'da kaldığı sürede Cinnah, *Lincoln's Inn*'de ders dinleyerek ve Avam Kamarası'ndaki tartışmalara katılarak vaktini değerlendirmiştir.³⁶²

Morley ve Gladstone gibi İngiliz devlet adamlarından oldukça etkilenen Cinnah, 1892 yılında İngiliz Parlamentosu'na seçilen ilk Hintli olan Dadabhai Naoroji'nin (1825-1917) kampanyasına aktif bir ilgi göstermiştir. İngiltere'de kaldığı süre boyunca Cinnah, oyunculuğa da merak salmış ve bir Shakespeare kumpanyasıyla ülkeyi dolaşmıştır. İngiliz görgü kuralları, gelenekleri, kıyafetleri ve hukuki kavramları kişiliğine derinlemesine yerleşmiş ve hayatının geri kalanında da ona eşlik etmiştir.³⁶³

Görüldüğü üzere, Cinnah'ın erken hayatı ile ilgili bilgiler Gandhi ve Nehru'nunkine kıyasla oldukça kısıtlıdır ve pek çoğu da teyite muhtaçtır. Bu nedenle bu bölümde Cinnah'ın kariyeri, karakterini etkileyen kişiler/olaylar ve en önemlisi, Hint bağımsızlık mücadelesinde takındığı tutum ve 1930'lu yılların sonlarında geçirdiği değişim üzerinde yoğunlaşılacaktır.

2.4.3.2. Cinnah'ın Hukuk Kariyeri ve Hint Siyasetine Atılması (1896-1920)

1896'da Bombay'a döndükten sonra başarılı bir avukatlık bürosu kuran genç Cinnah, keskin zekâsı, mahkeme salonundaki güçlü duruşu ve sert, bazen küstah tavırlarıyla ün kazanmıştır. Cinnah bir süre sonra Hindistan'da giderek etkinlik kazanan Swaraj (Bağımsızlık) hareketiyle ilgilenmeye başlamıştır. 1906 yılında Kalküta'daki Ulusal Kongre Partisi oturumunda Naoroji'nin sekreteri olarak görev yapmıştır. Üç yıl sonra, Bombay Müslüman seçim bölgesinden İmparatorluk Yasama Konseyi'ne seçilmiştir. İlginçtir ki, resmî statü kazandıktan sonra yaptığı ilk konuşmada Cinnah, Gandhi'nin Güney Afrika yerlileri adına yürüttüğü

³⁶⁰ Fatima Jinnah, *My Brother*, Quad-e Azam Academy, Karachi, 1987, s. 43-68.

³⁶¹ *Lincoln's Inn* adındaki kompleks, avukatların ve hukuk öğrencilerinin kaydolduğu, Londra'nın merkezinde tarihi binalar, bakımlı tesisler ve sakin ortamıyla bilinen geniş bir arazide yer almaktadır. En eski binalar günümüze ulaşamamıştır ancak alanda gelişen kompleks, 1492 tarihli Eski Salon ve 1623 yılında yeniden inşa edilen bir şapel de dahil olmak üzere 15. yüzyıldan bu yana her yüzyıldan unsurlar içermektedir.

³⁶² Wilts Salisbury, *Jinnah*, Butler & Tanner Ltd., London, 1954, s. 8.

³⁶³ Matlubul Hasan Saiyid, *Mohammad Ali Jinnah (A Political Study)*, Sh. M. Ashraf, Lahore, 1962, s. 4.

mücadeleyi destekleyen beyanlarda bulunmuştur. Cinnah daha sonra Kongre Partisi'ne katılmış ve partinin 'anayasal reform' yoluyla siyasi bağımsızlık hedefini desteklemiştir.³⁶⁴

1913'te İngiltere'ye yaptığı bir tatil gezisi sırasında Cinnah, Mevlana Muhammed Ali ve Seyit Vezir Hassan tarafından Müslüman Birliği'ne katılmaya ikna edilmiştir. Cinnah ancak Cemiyet'in hedeflerinin Kongre'ninkilerle örtüştüğüne ikna olduktan sonra Cemiyet'e katılma kararı almıştır. Böylece Cinnah hem Müslüman Birliği'ne hem de Kongre Partisi'ne üye olmuştur, o dönemde her iki grup da Hindu-Müslüman iş birliği yoluyla Hindistan'ın kendi kendini yönetmesini amaçladığı için, bu makul bir durumdur. Cinnah'ın hazırlanmasına yardım ettiği 1916 Lucknow Paktı, ortak hedeflerin somut bir kanıtıdır.³⁶⁵

Cinnah bir ulustaki azınlıkların kendilerini güvende hissetmeleri gerektiğine inanmıştır ve Müslümanların siyasi ve dinî haklarının anayasal güvence altına alınmasını sürekli olarak savunmuştur. 1937'den önce Cinnah'ın ideolojisinde öne çıkan unsur, bu tür güvencelerin yasal yollarla elde edilebileceğine ve Hindu-Müslüman birliğinin Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde gerekli bir ön koşul olduğuna dair duyduğu katıksız inançtan ileri gelmektedir. Jinnah'ın 1937'den sonra tavrını tamamen değiştirdiği göz önüne alındığında, karşımıza iki farklı kişilik 'yirmili yılların Jinnah'ı' ve 'otuzlu yılların sonu ile kırklı yılların Jinnah'ı' çıkmaktadır.

Cinnah'ın düşüncelerindeki dramatik değişim Hindistan tarihi için öylesine büyük bir öneme sahipti ki 1937 öncesi görüşlerinin açıklanması gerekmektedir. Cinnah'ın Hindistan bağımsızlığına bakış açısı Gokhale'nin, "tüm mezhepsel önyargılardan kurtulması... onu Hindu-Müslüman birliğinin en iyi elçisi yapacaktır." şeklindeki değerlendirmesini haklı çıkarmaktadır. 1916'da Lucknow'daki Müslüman Birliği oturumunda yaptığı başkanlık konuşmasında Cinnah şunları söylemiştir: "Hindulara karşı tutumumuz iyi niyet ve kardeşçe duygularla olmalıdır. Anavatanımız için iş birliği yapmak yol gösterici ilkemiz olmalıdır. Hindistan'ın gerçek ilerlemesi ancak iki büyük kardeş toplum arasında gerçek bir anlayış ve uyumlu ilişkilerle sağlanabilir."³⁶⁶ Hindu-Müslüman birliğini destekleyen bir kararın kabul edildiği 1924 tarihli Lahor Lig oturumunda, "Swaraj'a ulaşmak için gerekli temel koşullardan biri Hindular ve Müslümanlar arasındaki siyasi birliktir... Hindular ve Müslümanlar birleştiği gün Hindistan'ın Hâkimiyetten Sorumlu Hükümete kavuşacağını söylemeye neredeyse meyilliyim." 1928'de Kalküta'da düzenlenen Tüm Partiler Ulusal Kongresinde ise şunları söylemiştir: "İnanın bana, Müslümanlar ve Hindular birleşene kadar Hindistan için hiçbir ilerleme yoktur ve hiçbir mantık,

³⁶⁴ A. A. Ravoof, *Meet Mr. Jinnah*, Muhammad Ashraf Kashmiri Bazar, Lahore, 1944, s. 56.

³⁶⁵ B. R. Nanda, *Road To Pakistan: The Life And Times Of Mohammad Ali Jinnah*, Routledge India, New Delhi, 2010, s. 23.

³⁶⁶ Allen Hayes Merriam, *Gandhi vs Jinnah*, Minerva Associates, Calcutta, 1980, s. 39-40.

felsefe veya çekişme uzlaşmaya varmanın önünde durmasın ve hiçbir şey beni Hindu- Müslüman birliğini görmekten daha fazla mutlu edemez."³⁶⁷ Eylül 1934'te, "Ben önce Hintliyim, sonra Müslümanım." dediği aktarıldı.³⁶⁸ Şubat 1935'te, "Hindular ve Müslümanlar birleşmediği sürece, size söyleyeyim, Hindistan için umut yoktur ve ikimiz de yabancı egemenliğinin köleleri olarak kalacağız." şeklindeki inancını yinelemiştir.³⁶⁹ Nisan 1936'da Delhi'de düzenlenen Câmîut-ul Ulema Konferansı'nda Cinnah, "Hindistan'ın seksen milyon Müslümanı, diğer topluluklarla el ele vererek ana Hindistan'ın özgürlüğü için savaşmaya istekli ve hatta diğer tüm topluluklardan daha isteklidir." demektedir.³⁷⁰ Ağustos 1936'da Kalküta Üniversitesi'nde "Hindistan'ın kurtuluşunun tüm toplulukların, özellikle de Hindu ve Müslümanların birliğinde yattığını" ifade etmiştir.³⁷¹

Cinnah'ın 1937'den önce Hindu-Müslüman iş birliğine duyulan ihtiyacı tutarlı bir şekilde savunmasına, Hindistan siyasetine katılımında oldukça inişli çıkışlı bir seyir eşlik etmiştir. 1916'da baskıcı Rowlatt Yasalarına karşı çıkarak İmparatorluk Yasama Konseyi'nden istifa etmiştir. 1920'de, Gandhi'nin önderlik ettiği 'iş birliği yapmama' programı karşısında hayal kırıklığına uğrayarak Kongre Partisi'nden istifa etmiştir. Cinnah siyaseti, "sokaklarda dolaşan 'cahil kitlelerin' işi değil, 'anayasal bir süreçle çalışan eğitimli hukukçuların' işi" olarak görmektedir. Ayrıca bu dönemde Home-Rule Ligi'nden³⁷² de ayrılmıştır, çünkü Lig de Gandhi'nin güçlü etkisi altına girmiştir. Cinnah'ın bundan sonraki tek örgütsel ilişkisi Müslüman Birliği'yle olmuştur. 1920'lerde ve otuzlu yılların başlarında Birlik, öncelikle eğitimli avukatları ve zengin toprak sahiplerini kendine çekmiştir ve bu nedenle çok az halk kitlesine sahiptir.³⁷³

1928'de Cinnah, Aralık ayında Kalküta'da düzenlenen ülke çapındaki Tüm Partiler konferansında Kongre Partisi temsilcileriyle tekrar uzlaşma arayışına girmiştir. Konferans Hindistan'daki siyasi oluşumları ortak amaç uğrunda birleştirmek ve özellikle de ayrı seçim bölgeleri fikrini reddeden Motilal Nehru Raporu'nu tartışmak üzere çağırılmıştır. Cinnah, daha önce de belirtildiği gibi, Hindu-Müslüman birliğini savunmuş, aynı zamanda azınlık haklarının anayasal zeminde tanınmasını talep etmiş ve Merkezî Yasama Meclisi'ndeki sandalyelerin üçte birinin Müslümanlara ayrılmasını önermiştir. Konferans, Cinnah'ın planını tamamen reddetmekle kalmamış, Cinnah bir Mahasabha delegesi tarafından Hindistan'daki Müslüman hissiyatının çoğunu temsil etmediği gerekçesiyle kınanmış ve bir başka Hindu konuşmacı

³⁶⁷ Allen Hayes Merriam, *Gandhi vs Jinnah*, Minerva Associates, Calcutta, 1980, s. 40.

³⁶⁸ Allen Hayes Merriam, *Gandhi vs Jinnah*, Minerva Associates, Calcutta, 1980, s. 40.

³⁶⁹ Allen Hayes Merriam, *Gandhi vs Jinnah*, Minerva Associates, Calcutta, 1980, s. 41.

³⁷⁰ Allen Hayes Merriam, *Gandhi vs Jinnah*, Minerva Associates, Calcutta, 1980, s. 41.

³⁷¹ Stanley A. Wolpert, *Jinnah Of Pakistan*, Oxford University Press, New York, 1984, s. 99.

³⁷² Home Rule Ligi, Hintli militan milliyetçi Bal Gangadhar Tilak ile İngiliz sosyal reformcu ve Hindistan bağımsızlık lideri Annie Besant tarafından 1916 yılında kurulmuştur. İrlanda'daki benzer bir hareketten ödünç alınan bu terim, Hint milliyetçilerinin İngiliz Hindistan hükümetinden özerklik elde etme çabalarına atıfta bulunmaktadır.

³⁷³ Stanley A. Wolpert, *Jinnah Of Pakistan*, Oxford University Press, New York, 1984, s. 100.

tarafından da "şımarık bir çocuk" gibi davranmakla itham edilmiştir.³⁷⁴ Cinnah , Konferans'tan büyük bir hayal kırıklığı içinde ayrılmıştır.³⁷⁵

Nehru Raporu'na bir yanıt olarak Cinnah, Mart 1929'da "On Dört Nokta" adlı bir bildiri yayınlamıştır (Cinnah'ın ABD başkanı Woodrow Wilson'ın 1918 tarihli "On Dört Nokta" sını taklit ettiği düşünülebilir.). Bu maddeler, eyalet özerkliğine sahip federal bir anayasa, azınlıklar için yeterli temsil, ayrı seçim bölgeleri seçeneği, Müslümanların bölgesel haklarının korunması, dinî özgürlüklerin güvence altına alınması ve İslam kültürünün teşvik edilmesi çağrısında bulunmaktadır. Ancak davasını destekleyecek güçlü bir siyasi tabana ve halk kitlesine sahip olmayan Cinnah, fikirleri için beklediği desteği toplayamamıştır.³⁷⁶

Cinnah'ın Hindistan'ın kaderini tayin edecek siyasi olayları etkilemedeki başarısızlığı, hayatında karşılaştığı kişisel sorunlarla daha da derinleşmiştir. Cinnah 1918'de zengin bir Bombay Parsi'sinin çekici ve sosyetik kızı Ruttenbai (Ruttie) Petit ile evlenmiştir. Evlilikte sorunlar baş göstermiş ve Ruttie 1929'da peritonit³⁷⁷ nedeniyle erken yaşta ölmeden hemen önce Cinnah'tan boşanmıştır.³⁷⁸ Evliliğinin çöküşü, siyasi arenada aşağılanmasıyla birleşince, Cinnah'ın Hindistan siyasetinden çekilme ve İngiltere'ye taşınma kararını hızlandırdığı düşünülebilir.

Cinnah, sadık arkadaşı ve asistanı olan kız kardeşi Bayan Fatima Cinnah'ın eşliğinde 1930 yılında Londra'ya dönmüş ve West Heath Road'da bir ev satın almıştır. Hindistan'daki anayasal gelişmeleri uzaktan izlemeye karar vererek, Privy Council³⁷⁹ (Özel/Gizli Konsey) nezdinde avukatlık yapmaya başlamıştır. 1930-1932 yılları arasında Londra, Hindistan'ın siyasi geleceği üzerine üç farklı 'Yuvarlak Masa Konferansı'na ev sahipliği yapmıştır. Toplantılara katılmasına rağmen Cinnah, konferanslarda önemli bir rol oynamamıştır. 1930'da Hintli Müslümanlar için ayrı bir devlet fikrini ortaya atan Yuvarlak Masa delegesi ve ünlü şair Muhammed İkbal ile fikir alışverişinde bulunmuştur. Cinnah'ın o zamanlar böyle bir ayrılıkçı görüşü paylaşmadığını hatırlatmak gerekir.

1933 yılı Cinnah'ın siyasi hayatında kayda değer bir dönüm noktası olmuştur. O yıl, Çavdheri Rahmet Ali adında bir Cambridge öğrencisi, Hindistan'da Müslüman bir ulus olmasını umduğu

³⁷⁴ Stanley A. Wolpert, *Jinnah Of Pakistan*, Oxford University Press, New York, 1984, s. 101.

³⁷⁵ Matlubul Hasan Saiyid, *Mohammad Ali Jinnah (A Political Study)*, Sh. M. Ashraf, Lahore, 1962, s. 255.

³⁷⁶ B.R. Nanda, *Road To Pakistan: The Life And Times Of Mohammad Ali Jinnah*, Routledge India, New Delhi, 2010, s. 183-184.

³⁷⁷ Peritonit: Karın zarı iltihaplanması.

³⁷⁸ A.A. Ravooof, *Meet Mr. Jinnah*, Muhammad Ashraf Kashmiri Bazar, Lahore, 1944, s. 109-111.

³⁷⁹ Özel konsey, monarşik bir hükümeti idare eden devlet başkanına tavsiyelerde bulunan bir organdır. Privy kelimesi 'özel' veya 'gizli' anlamına gelir; bu nedenle, özel konseyin hükümdarın en yakın danışmanlarından oluşan ve devlet işleriyle ilgili gizli tavsiyelerde bulunan bir komite olarak anlaşılması gerekir.

şeye atıfta bulunmak için ‘*Pakistan*’ kelimesini icat etmiştir. Bu isim, Rahmet Ali'nin Müslüman kültürünü korumak için güçlü siyasi önlemler alınmadığı takdirde İslami Hindistan'ın ölümünü resmettiği “*Now or Never*” (Şimdi ya da Asla) adlı devrimci broşüründe geniş kitlelere ulaştırılmıştır. Temmuz ayında Cinnah, Londra'da Liyakat Ali Han'dan (1895- 1951) bir davet almıştır. Ali Han, Cinnah'ı Hindistan'a dönmeye ve dağılmış olan Müslüman Birliği'ni yeniden canlandırmaya çağırmıştır. Dört ay sonra Birlik, Hindistan'daki Müslüman davasına yardım etmesi için Cinnah'a resmen başvuru yapmıştır. Geçmişten ders çıkarma konusunda mahir olan Cinnah, potansiyel takipçilerini değerlendirmek için yaptığı iki geziden sonra, nihayet Ekim 1935'te Müslüman Ligi'nin liderliğini üstlenmek üzere İngiltere'den ayrılmıştır.³⁸⁰ Bu dönemde Hindistan Müslümanları arasındaki siyasi düşünce, Kongre Partisi'netam destekten Hindularla iş birliğini tamamen reddetmeye kadar geniş bir yelpazede değişim göstermektedir. Birbiriyle çekişen birkaç Müslüman örgütten sadece biri olan ve hâlâ halk desteğinden yoksun olan Lig, 1935 yılında asgari bir siyasi gücü temsil etmektedir. Bu nedenle Cinnah, Hindistan'a döndüğü ilk ayları Müslümanların görüşlerini öğrenmeye çalışarak geçirmiştir. Bununla birlikte, 1935 tarihli Hindistan Hükümeti Yasası aleyhinde sık sık konuşmuş ve bu yasayı azınlık haklarını korumakta yetersiz ve Hindistan'a özerklik vermekte eksik olarak nitelendirmiştir. 1936 baharında Lahor'a giden Cinnah, Shahid-ganj Camii üzerinde Sih ve Müslümanların hak iddia etmelerinin yol açtığı ihtilâfların yatıştırılmasına yardımcı olmuştur. Siyasi tutukluların serbest bırakılması karşılığında Müslümanların sivil itaatsizliğini sona erdirecek bir uzlaşma formüle etmeye çalışan Cinnah, Müslümanları anayasal eylemlere uymaya ve ‘kardeş topluluk’ Sihler ile uzlaşma aramaya çağırmıştır.³⁸¹

Hindu milliyetçiliğinin yükselişi ve Kongre'yi dönüştürmesi, Cinnah'ın protesto amacıyla İmparatorluk Yasama Konseyi'nden, Home Rule League'den ve Kongre'den istifası, Gandi'nin ortaya çıkışı, Hilafet hareketinin çöküşü, Rashtriya Swayamsevak Sangh'ın (RSS)³⁸² doğuşu ve örgütlü komünalizm, Müslümanların büyük bir kesimini düşmanlaştıran Nehru Raporu ve bunlar gibi bazı gelişmeler Hindistan tarihinin seyrini değiştiren on yıl boyunca gerçekleşmiştir. Cinnah ve Hindistan bağımsızlık mücadelesini inceleyenleri şaşırtan temel şey, Cinnah'ın en

³⁸⁰ S. Ahmed Akbar, *Jinnah, Pakistan And Islamic Identity: The Search For Saladin*, Routledge, London, 1997, s. 63.

³⁸¹ S. Ahmed Akbar, *Jinnah, Pakistan And Islamic Identity: The Search For Saladin*, Routledge, London, 1997, s. 64.

³⁸² Rashtriya Swayamsevak Sangh (RSS), (Ulusal Gönüllüler Örgütü) 1925 yılında Hindistan'ın Maharashtra bölgesinde yaşayan bir doktor olan Keshav Baliram Hedgewar (1889-1940) tarafından İngiliz yönetimine karşı hareketin bir parçası olarak ve Hindular ile Müslümanlar çatışmalarına yanıt olarak kurulan bir örgüttür. RSS kendisini siyasi değil kültürel bir örgüt olarak sunsa da hindutva ya da "Hinduluk" bayrağı altında Hindu milliyetçibir gündemi savunmaktadır. Grup, ulusal bir liderin rehberliğinde hiyerarşik olarak yapılandırılırken, bölgesel liderler yerel şubeleri denetlemekle görevlidir. Hindu gençlerine güç, yiğitlik ve cesaret kazandırmak ve tüm kast ve sınıflardan Hindular arasında birliği teşvik etmek için hem zihinsel hem de fiziksel olarak adanmışlık ve disipline büyük önem verilmektedir. Paramiliter eğitim ve günlük egzersiz ve tatbikatlar bu disiplinin bir parçasıdır. RSS tarihsel olarak Hindu milliyetçi hareketinde önemli bir rol oynamıştır. Kongre Partisi liderliğindeki Hindistan hükümeti tarafından toplumsal şiddet olaylarında rol oynadığı iddiasıyla birçok kez yasaklanmıştır. Hindistan'ın Bharatiya Janatā Partisi'nin önde gelen siyasi liderlerinden bazıları RSS üyesiydi ya da hâlen üyesidir.

gurur duyduğu unvanı Hindu-Müslüman birliğinin elçisi olan ve erken siyasi hayatı birleşik bir Hindistan için mücadele etmekle geçen liberal, Anglikanlaşmış, laik bir politikacıdan, müstakil bir Müslüman kimliği ve devletinin savunucusuna dönüşmesidir.

Cinnah'ın Hindistan'ın birliğine olan inancını, bu birliği parçalamaya yönelik bir harekete dönüştürmesine ne sebep olmuştur? Gandhi'nin 1920'lerden itibaren dini siyasette giderek daha fazla kullanması ne kadar dikkate alınmalıdır? İktbal gibi düşünürlerin Cinnah üzerindeki etkisi nedir? 1930'lar ve 1940'lardaki Pakistan hareketi Hindu gücünün yükselişine karşı bir refleks midir, yoksa on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında başlayan Müslüman uyanışının zirvesi midir? Cinnah'ın liderliği ne derece etkilidir? Kongre başka bir liderliğe sahip olsaydı 1947'deki sonuç farklı mı olurdu? İlerleyen paragraflarda bunlar gibi birtakım soruların cevaplarına dönük tartışmalara yer verilecektir. Bu konuyu tartışırken Cinnah'ın kişiliğinde ani bir dönüşümden, tek bir dramatik olay ya da dönüm noktasından bahsedilmemelidir. Hint müslümanlarının müstakil bir devlet konusunda kendi içlerinde düştükleri fikir ayrılıkları, Kongre içindeki Hindu-Müslüman temsilcileri ve Ilımlılar-Aşırılıkçılar taraftarlarının ideolojileri arasındaki çatışmalar, İngiliz 'böl ve yönet' stratejisinin doğurduğu sonuçlar, ulusal ve uluslararası çapta gerçekleşen olaylarla birleştiğinde, Cinnah'ta olduğu gibi, diğer siyasi figürlerin sık sık pozisyon ve fikir değiştirmesine neden olmuştur.

Cinnah, Müslüman Birliği'nin ilk başkanı olduğunda, Gandhi ve Nehru ile ulusal meselelere yaklaşımlarında zaten farklı düşünmektedirler. Cinnah, Nisan 1919'da Jalianvala Bagh'da İngiliz birliklerinin Hintli milliyetçilerden oluşan bir kalabalığın üzerine ateş açtığı Amritsar katliamını kınarken, kınamanın ötesinde eylem hazırlıklarına girişen Gandhi'nin sivil itaatsizlik kampanyası ve ülke çapında bir Satyagraha çağrısını desteklememiştir.³⁸³ Diğer birçok etkili Müslüman lider de zamanla pozisyonlarını değiştirecektir. Örneğin, Hilafet hareketi ve Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesi sırasında Gandhi'yle ortak bir amaç edinen Şevket ve Muhammed Ali kardeşler, bir dönem Gandhi'ye o kadar yakın oldular ki, Gandhi'nin kaldığı süre boyunca bir 'vejetaryen şölenu' yaşamış, ziyaret sürecinde tüm ev halkı et yemeyi bırakmıştır. Muhammed Ali, 1923-1924 yıllarında Kongre başkanlığına seçilmiştir ancak 1931'de ölmeden kısa bir süre önce Gandhi hakkındaki görüşlerini değiştirmiştir. "Gandhi'nin amacının bağımsızlık değil, 70 milyon Müslümanı Hindu Mahasabha'nın³⁸⁴ bağımlısı yapmak" olduğunu yazmıştır.³⁸⁵

1920'de İktbal ve Ali kardeşler gibi Müslüman Hindistan'ın yükselen isimleri de Cinnah'a karşıdır. O yıl Nagpur Kongresi'nde Mevlana Şevket Ali, Cinnah'ın, Gandhi'nin politikalarına

³⁸³ Matlubul Hasan Saiyid, *Mohammad Ali Jinnah (A Political Study)*, Sh. M. Ashraf, Lahore, 1962, s. 120.

³⁸⁴ Büyük Meclis, sağcı Hindu milliyetçi ana partisinin adı anlamına gelmektedir.

³⁸⁵ Jamiuddin Ahmad, *Some Recent Speeches And Writings Of Mr. Jinnah*, Sh. M. Ashraf, 1942, s. 125-128.

ayrılığa yol açtığı gerekçesiyle karşı çıkmasına öfkelenmiş ve Cinnah'a hakaretler savururken işi fiziki saldırıya kadar götürmüştür. On yıl sonra aynı isimler Cinnah'ın Müslümanlar için tek umut olduğunu ilan edeceklerdir. Onlar da Cinnah'la aynı sonuca varmış ve farklı yollardan gitmelerine rağmen Hindularla aynı platformda çalışma girişiminden vazgeçmişlerdir.³⁸⁶

Birinci Dünya Savaşı'na kadar hüküm süren ve birkaç varlıklı kişi tarafından savunulan İngilizleştirilmiş liberal-hümanist siyasetin modası geçmiştir. G.K.Gokhale, P. Mehta, Dadabhai Naoroji ve B.G.Tilak gibi, insanların bir arada yaşamasını sağlayacak bir formül keşfetmek isteyen ve Cinnah'a saygı duyan eski tür siyasetin etkili isimlerinin birkaç yıl içinde ölmelerinin ardından Hint siyasetinde bir boşluk oluşmuştur. Tilak'ın öldüğü yıl olan 1920'de Kongre'yi ele geçiren Gandhi, bu boşluğu olağanüstü bir şekilde doldurdu. Yeni kitle siyasetinin en farklı yanı, daha önce ihmal edilen köylülere, dokunulmazlara (*Dalitler*), sıradan insanlara doğrudan hitap eden Gandhi'nin kendisiydi. Bu, İngilizlerden kurtulmayı sağlayacak radikal bir stratejiydi. Gandhi'nin varsayımına göre, İngilizler bir daha asla tam anlamıyla inisiyatif alamayacak ya da kontrolü tamamen ellerinde tutamayacaklardı.³⁸⁷

1918 tarihli Montagu-Chelmsford Raporu, Britanya Hindistan'ında önemli siyasi değişimlere yol açmıştır. Adını Hindistan Dışişleri Bakanı Edvin Montagu ve Genel Vali Lord Chelmsford'dan alan rapor, karar alma çerçevesini önemli ölçüde değiştiren ve Hintlilere yönetimde daha geniş bir rol veren 1919 tarihli Hindistan Hükümeti Yasası'nın önünü açtı. Sınırlı yetkilere sahip iki meclisli bir Hint parlamentosu kuruldu. Kontrol bir dereceye kadarelit, şehirli siyasetçilerden, büyük kırsal nüfusun desteklediği eyaletlerin temsilcilerine geçti. Müslümanlar arasında siyasi liderlik açısından geniş kapsamlı sonuçları olan yeni gruplar ortaya çıkmaya başladı.³⁸⁸

Hindistan'da Kongre önderliğindeki Hint milliyetçilik hareketi, yirminci yüzyıl sömürge tarihindeki en güçlü yerli hareketlerden biridir. Hindistan'ın tüm dinlerini, mezheplerini, kastlarını kapsamış ve pek çok Müslüman da bu harekete katılmıştır. Farklı kültürleri özümseyen gerçek bir Hintli kişiliği teşvik edilmiş, kast ve cemaat her ne kadar tümünden ortadan kalkmasa da etkileri önemli ölçüde kırılmıştır. Gandhi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kongre'ye liderlik etmek üzere ortaya çıktığında, tarihte ilk kez Hindu toplumu yakın kast ve köy politikalarının ötesinde bir şey etrafında birleşiyor ve ulusal bir konsensüs oluşuyordu. Başlangıçta İngilizlerden bağımsızlık gibi muğlak bir fikre odaklanılmıştı, ancak zamanla kimlik sorunlarına yoğunlaşmıştır. Gandhi'nin ahlak sorunlarıyla iç içe geçmiş kimliğiyle

³⁸⁶ Matlubul Hasan Saiyid, *Mohammad Ali Jinnah (A Political Study)*, Sh. M. Ashraf, Lahore, 1962, s. 123.

³⁸⁷ Wilts Salisbury, *Jinnah*, Butler & Tanner Ltd., London, 1954, s. 67.

³⁸⁸ Wilts Salisbury, *Jinnah*, Butler & Tanner Ltd., London, 1954, s. 69.

verdiği mücadele milyonlarca Hindu'yu büyülemiştir. Onlar için özgürlük mücadelesi, kayıp Hindu kimliğini yeniden keşfetme girişimi hâline gelmiştir. Bu keşfin bir kolu, giderek şiddetlenen komünal³⁸⁹ politikalara yol açmıştır.

Cinnah gibi Kongre'nin eski muhafızlarının çoğu artık yeni siyasete uyum sağlayamayacaklarını düşünüyordu. Cinnah böylece 1920'de Kongre'den istifa etmişti. Müslüman liderliği de değişiyordu. Seyitler gibi geleneksel liderler, eşraf ve din adamları ya da ulema, artık Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan siyasete cevap veremiyordu. Cinnah daha 1920 gibi erken bir tarihte ulemanın siyasete katılımını kınamıştı. İnisiyatifi yeniden ele geçirmek için Müslüman kamuoyunun 'entelektüel ve makul kesimine' çağrıda bulunmuştu. Bu düşünce tarzı Cinnah'a ve Müslüman Birliği'ne bir bütün olarak Müslüman toplumu adına güvenle konuşma imkânı verdi. Ali kardeşler gibi Kongre'ye bağlı diğer Müslüman liderler de ulemanın siyasetteki rolü konusunda şüphelerini dile getirdiler. Ulemadan ise buna güçlü bir tepki geldi. 1921 yılında, Mevlana Azad'ın etkisi altındaki Cemiyetü'l-Ulema-i Hind, ulema arasından seçilecek bir *Emir-i Hind* (yüce Müslüman lider) fikrini destekledi. Emir, İslam hukuku olan şeriata göre Müslüman toplumuna rehberlik edecekti. Fikir, ulemayı yasanın başlıca koruyucuları ve Müslüman yaşamının örnek ve düzenleyicileri olarak geleneksel rollerine geri döndürmekti.³⁹⁰

Müslümanlar, 1920 yılında imzalanan Sevr Antlaşması'nda mağlup Türklerin cezalandırılmasına ve halifeliğin alçaltılmasına öfkeyle karşılık vererek Hilafet hareketi olarak bilinen hareketi başlatmışlardır. Gandhi, Hilafet hareketini destekledi ancak Cinnah, Türklere sempati duymasına rağmen harekete ikna olmadı. Temmuz 1921'de Karaçi'de düzenlenen Hilafet Konferansı, 'Müslüman nüfusun Majesteleri Türkiye Sultanına bağlılığını' ilan eden bir kararı kabul etti. Konferansta hazır bulunan Hindular bu durumdan hiç hoşlanmadılar. Türkiye'de halifelik 1924 yılında, modern bir kimlik isteyen Türkler tarafından kaldırılmıştı. Hindistan Müslümanları ise bunu İslam'ın altını oymaya yönelik bir başka İngiliz komplosu olarak gördüler. Liderleri onlara protesto için İngiliz Hindistan'ından çıkıp Afganistan'a ve diğer Müslüman ülkelere göç etmelerini tavsiye etti. Hilafet hareketinin ilk aşamalarında toplumsal uyum muazzamdı. Ancak yüz binlerce Müslüman, Hindistan'dan çıkmaya çalışıp Afganistan'da sığınacak bir yer bulamayınca evlerine ve tarlalarına döndüklerinde buralara Hindu komşuları tarafından el konulduğunu gördüler. Mevlana Muhammed Ali, bu olaydan sonra Gandhi ile ilgili

³⁸⁹ Komünalizm, kişinin kendi kültüründeki dinî topluluğa körü körüne bağlılığıdır. Toplumsal hizmetlere başvurarak insanları harekete geçirmenin lehinde veya aleyhinde bir araç olarak tanımlanır. Komünalizm; dogmatizm ve dinî köktencilikle ilişkilidir. Komünalizm, Hindistan'da gelişmiştir çünkü hem Hindu hem de Müslüman toplulukların komünalist liderleri bunu kendi topluluklarının çıkarları doğrultusunda geliştirmek istemektedir. Din temelinde ayrı seçmenler, böl ve yönet politikasını üreten İngiliz yönetimi, Hindistan'daki komünalizmin temelini güçlendirmiştir. Nihayetinde ülkenin Hindistan ve Pakistan olarak ikiye bölünmesi, toplumların ise birbirlerine karşı daha da düşmanca duygular beslemesine yol açmıştır.

³⁹⁰ Kailash Chandra, *Tragedy Of Jinnah*, Sharma Publishers, Lahore, 1941, s. 130.

hayal kırıklığını dile getirdi. Böylece Hilafet hareketi toplumda bir heyecan yarattı ama aynı zamanda büyük sıkıntılara yol açtı ve sonuçta hiçbir yere varamadı.³⁹¹

1889 yılında Hindular arasında, Hindistan'daki olayların gidişatını etkileyecek iki doğum gerçekleşti. Cavaharlal Nehru ve Keshnav Baliram Hedgewar. Farklı sosyal ortamlardan gelen, farklı şekillerde eğitim almış, farklı mizaçlara sahip ve siyasi hayata iki farklı yaklaşımı simgeleyen kişilerdi. 1920'lere gelindiğinde Cambridge'den dönen Nehru, Hindistan'ın gelecek vaat eden adamı ve Kongre'nin favorisi olarak anılmaya başlamıştı. Yüzyılın ortaları Nehru'nun Hindistan'ın ilk başbakanı olarak zirve yaptığı dönem olacaktı. Hedgewar, 1925'te Nagpur'da Lord Ram'ın Ravana'ya karşı kazandığı zaferin kutlandığı Vijaydashami festivalinde Hindu komünal partisi RSS'yi örgütledi. Pek çok Hindu onu bir peygamber, ilahi güçlere sahip bir yogi olarak görüyordu. Buna karşılık Hedgewar'ın talihi, yardımcısı Nathuram Godse'nin Müslümanlara fazla sempati duyduğu için Gandhi'ye suikast düzenleyeceği yüzyılın ortalarında dibe vurdu. Partisi yasaklanacaktı. Hedgewar'ın partisi RSS, bir başka partiyi, Bharatiya Janata Partisi'ni (BJP) doğuracak, Delhi'de siyasi güce ulaşacak ve üyelerinden biri 1996'da birkaç günlüğüne de olsa Başbakan olacaktı.³⁹²

Aşırı sağcı Hindu örgütleri olan Mahasabha, Jana Sangha, Vishva Hindu Parishad (VHP), RSS (ve daha sonra BJP) yakın bir ideolojik ilişkiye sahipti. Hindu komünalizmi 1920'lerden itibaren hızla büyüdü. Hedgewar gibi liderler, kendilerine göre Müslümanların Hindistan'a sadakatsizliğini ifade eden Hilafet hareketine öfkeliydi. Nagpur'da 1923 yılında meydana gelen Hindu-Müslüman ayaklanması türünün ilk örneği değildi ancak örgütlü ve düzenli toplumsal ayaklanmaların yaygınlaşmasına yardımcı oldu ve bunu RSS'nin kurulması izledi. Fiziksel egzersizler, yemin törenleri, bayraklar, gizli fonlar ve disiplinli kadrolar kısa sürede RSS'yi karakterize etti. Militan bir Hindu felsefesi RSS'yi motive etti. Hedgewar'ı takip ederek Hinduizmin bu biçiminin başlıca ideologlarından biri hâline gelen Madhav Sadashiv Golwalkar, *'We or our Nationhood Defined'* (Biz veya Tanımlanmış Ulusluğumuz) (1938) adlı kitabında Hindistan'daki Müslümanların durumunu Almanya'daki Yahudilerin durumuyla karşılaştırdı. Ona göre, Alman Yahudileri Hitler tarafından yok edilebilirdi, Hindistan Müslümanları da Hindular tarafından yok edilebilirdi. Hitler'in 'safılık' (*Aryanizm*) girişiminin 'Hindistan'dakilerin öğrenmesi ve faydalanması için iyi bir ders' olduğunu yazdı.³⁹³

Dolayısıyla 1920'lerden sonra Hinduizmi barışçıl, evrensel ve şiddet karşıtı olarak korumak isteyen Hindular kendi içlerinde giderek büyüyen bir meydan okumayla karşı karşıya kaldılar.

³⁹¹ Wilts Salisbury, *Jinnah*, Butler & Tanner Ltd., London, 1954, s. 73.

³⁹² Larry Collins, *Mounbathen And Independent India*, Vikas Publishing House, Delhi, 1960, s. 193.

³⁹³ Stanley A. Wolpert, *Jinnah Of Pakistan*, Oxford University Press, New York, 1984, s. 80.

1920'lerde Hindu Mahasabha üyeleri, Hindistan'ın Müslüman nüfusunun çoğunun aslen Hindu olduğunu ve yüzyıllar süren Müslüman yönetimi sırasında İslam'a geçmeye zorlandıklarını ileri sürerek Müslümanların Hinduizm'e yeniden döndürülmesini savundular. Bu 'yeniden din değiştirme' hareketine Shuddi hareketi adı verildi. Bu hareketin en popüler komünal liderlerinden biri olan Swami Shraddhanand, 1926 yılında Delhi'de bir Müslüman tarafından öldürüldü. Swami, Hindistan'ın tarihini 3.000 yıl geriye, Brahmanların ve ineklerin yeryüzündeki tanrılar olarak görüldüğü zamanlara götürmek isteyen bir başka köktenci Hindu topluluğu olan Arya Samaj'a mensuptu. Baba ve oğul Nehru, Mahasabha'ya karşı çıktılar ve Motilal Nehru (Cevahirlal'in babası) sığır eti yemekle ve inek kesimini yasallaştırmak isteyen Müslümanların destekçisi olmakla suçlandı. Hinduizm'deki iç kriz, 1990'larda doruk noktasına ulaşan ve giderek sertleşen bir çatışmanın habercisiydi. Gandhi ve Nehru gibi figürler azınlıklara karşı çok yumuşak davranmakla ve nihayetinde laik bir Hindistan'ı savunarak Hinduizm'e ihanet etmekle açıkça eleştirilmişlerdir.³⁹⁴

Cinnah; Gandhi ve Nehru gibi Hindu kanaat liderlerinin Müslümanların düşmanı olmasa da Hindu aşırılık yanlılarının Müslümanlar için hayatı zorlaştıracığının farkındaydı. RSS'nin ana merkezi olan Bombay'da yaşayan Cinnah, Müslümanlara 'Almanya'daki Yahudiler gibi' davranılmasının sonuçlarını anlamış ve yorumlamıştır. İngiliz idaresinin yerini Hindu egemenliğinin (*Ram Raj*) alacağı ilan edildiğinde, artan Hindu komünalizminden endişe duyan bir Müslüman gibi hareket etmeyi tercih etmiştir.³⁹⁵

Zaman ilerledikçe, İngilizlerin iktidarı er ya da geç Hintlilerle paylaşacağı netleşmeye başlamıştır. Kongre, Gandhi'nin yüksek medya profili ve geniş halk kitlelerine hitap etmesiyle kendisine yeni bir güven kazandırmasının ardından Hindistan'ın gerçek sesi olarak ortaya çıkıyordu. Kongre zaten güçlü bir şekilde merkezileşmiş bir Hindistan için planlar yapıyordu. Hindistan'ı bağımsızlığa götürecek olan liderliği yerli yerine oturmaya başlamıştı; yeniden doğmakta olan Hindistan'ın simgesi olan aziz politikacı Gandhi, Kongre'nin kültürlü, karizmatik sözcüsü Nehru, kararlı Hindu milliyetçisi ve parti patronu Sardar Vallabhbhai Patel ve Kongre'deki bilgili ve nazik Müslüman Mevlana Abul Kalam Azad'ın isimleri öne çıkıyordu. Müslümanlar, Kongre'nin kibirli bir hâl almasından şikâyetçiydi. Kongre onların taleplerini reddediyor, güvensizlik duygularını görmezden geliyor ve onlar adına konuşmayı tercih ediyordu. Birçok Müslüman sadece dinlerinin değil kültürlerinin de tehdit altında olduğunu ve ikinci sınıf vatandaş konumuna düşeceklerini düşünüyordu. Örneğin, sadece Müslümanlarla özdeşleştirilmese de genellikle Müslümanlarla özdeşleştirilen Urdu dili, giderek artan bir

³⁹⁴ Stanley A. Wolpert, *Jinnah Of Pakistan*, Oxford University Press, New York, 1984, s. 83-84.

³⁹⁵ Jamiuddin Ahmad, *Some Recent Speeches And Writings Of Mr. Jinnah*, Sh. M. Ashraf, 1942, s. 39-41.

şekilde komünal Hindu grupların hedefi hâline geldi. Zamanla Urdu dilinin yazısı değiştirilecek ve birçok yerde öğretilmesi tamamen durdurulacaktı. Nehru ailesi, komünalizm meselenin anlaşılmasına yeterince yardımcı olmadılar. Hindistan anayasasının ilkelerini belirlemek üzere bir rapor hazırlayan 1928 Kongre Komitesi'nin sunduğu raporda sadece ayrı seçim bölgeleri değil, azınlıklara ağırlık verilmesi de reddediliyordu. Cinnah ve Motilal Nehru politika konularında 'basında birbirlerine saldırıyorlardı'. Düşmanlık bir sonraki nesle de taşınacaktı: Cevahirlal Nehru, babasının rakibine karşı her zaman gizli bir düşmanlık duygusu besleyecekti.³⁹⁶

Müslüman dünyasında olağanüstü olaylar yaşanıyor ve milliyetçi liderler milliyetçiliği yeniden tanımlıyor ve keşfediyordu. Müslümanlar geleneğe meydan okuyor ve Batı kültürü ve fikirleriyle daha uyumlu yeni bir kimlik duygusu icat ediyorlardı. Örneğin Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk, İran'da Kral Rıza Pehlevi ve Afganistan'da Kral Amanullah; kadınları peçelerini atmaya, erkekleri sakallarını kesmeye ve geleneksel kıyafet ve yöntemlerinden vazgeçmeye açıkça teşvik ediyorlardı. Müslüman milliyetçiliği, yirminci yüzyılın sonunda gücünü yitirmişti. Kısa ömürlü, güçlü, heyecan verici bir fikirdi ve çöküşü, geleneksel etnik ve dinî kimlik fikirlerinin ortaya çıkmasına olanak tanıyan bir boşluk yaratmıştı.³⁹⁷

Cinnah'ın kendi kişisel hayatı da değişiyordu. Evliliği 1920'lerin ortalarında bozulmuş ve eşi, on yılın sonunda ölmüştü. Cinnah'ın Müslüman toplumuyla uyumsuz olduğu da açıktı. Hâlâ Batılı kıyafetlerini giyiyor, İngilizce konuşuyor, Müslümanların değerlerine ve söylemlerine boyun eğmiyor, dönemin en önemli siyasi krizi olan Hilafet'e bile yanıt vermiyor, tüm toplulukların barış ve uyum içinde yaşayacağı birleşik bir Hindistan'dan bahsetmeye devam ediyordu. Ona göre ortak düşman, İngiliz emperyalizmiydi. Cinnah, fikirsel olarak toplumdan giderek daha fazla soyutlanmış gibi görünüyordu. Müslüman liderlerden bazıları ise kalabalık topluluklarla aynı fikirde değildi. 1930'da Mevlana Muhammed Ali, Cinnah'ın gelecekte Müslümanlara liderlik edecek kişi olduğunu öngördü. Cinnah'ın Londra'ya gitmesi Müslümanları önemli bir sestten mahrum bırakmıştı. Müslümanların güven duyduğu ve onlara korkusuzca rehberlik edebilecek potansiyel bir lider, Londra'da deyim yerindeyse sürgündeydi. Birlik Konseyi, 12 Mart 1933'te Delhi'de toplandığında, zamanının çoğunu Cinnah'ı Hindistan'a dönmeye ikna etmek için hangi adımları atması gerektiğini tartışmaya ayırdı. Cinnah'la görüşmek ve dönmesi için baskı yapmak üzere İngiltere'ye bir heyet gönderme fikri üzerinde duruldu. 1934 yılında Cinnah geri döndü ve Müslüman Birliği'nin başkanı seçildi. Cinnah çok geçmeden birçok kıtayayayılmış ve aralarında sadece İslam aracılığıyla gevşek bir bağ bulunan farklı Müslüman

³⁹⁶ Muniruddin Chughtai, *Historic Struggle For Pakistan (1857-1947)*, Nazaria-i-Pakistan Trust, Lahore, 2009, s. 17.

³⁹⁷ Humayun Kabir, *Muslim Politics (1906-1942)*, Gupta, Rahman & Gupta, Calcutta, 1943, s. 2-3.

grupların liderliğini devraldığını fark etti. Ortak bir dilleri, kıyafetleri, siyasi örgütlenmeleri ya da kendilerine ait bir toprakları yoktu. İnançları bile çatışan mezheplere bölünmüştü. Dolayısıyla onun dehası, bir siyasi stratejist ve anayasa hukukçusu olarak tanınan yeteneklerinin yanı sıra, modern bir Müslüman ulusu temsil edecek ve onun ruhunu yansıtacak, aynı zamanda kimlik ve birlik sağlayacak modern bir Müslüman kişiliğinin geliştirilmesini teşvik etmekte.³⁹⁸

Cinnah'ın hayatında ve Pakistan hareketinde bir dönüm noktası varsa, o da 1937'dir. Bu yıl sadece İktbal'in ölümünden kısa bir süre önce onunla mektuplaştığı yıl değil, aynı zamanda birçok başka önemli kişisel ve siyasi olayın gerçekleştiği yıldır. Yıl başladığında, Cinnah, hayatının altmış yılını tamamlamıştır. Bu yıl Cinnah'ın sağlığının bozulmaya başlaması, misyonunu yerine getirme konusundaki aciliyet duygusunu arttırdı. Cinnah'ın kızı Dina, babasının isteklerine karşı çıkarak evlenme niyetini açıklamıştır. Karısı ölmüş ve tek çocuğuyla ilişkileri bozulmuş olan Cinnah'ın aile hayatı kalmamıştır. Kişisel enerjisini artık bütünüyle Müslüman davasına yöneltmiştir.

Pakistanlı Müslümanlar için oldukça önemli bir isim, Allama İktbal, Cinnah gibi mütevazı bir sosyal geçmişten geliyordu. Pencap'ın saygın alt orta sınıfından bir terzinin oğluydu. Keşmirli ataları Hinduizm'den İslam'a geçiş yapmışlardı. Doğum yılı konusunda önemli bir belirsizlik vardır; akademisyenler bu tarihi 1873 ile 1877 yılları arasında bir yere yerleştirmişlerdir. 1905'te Cambridge'e geldi ve Heidelberg'de doktorasını tamamladı; hayatı boyunca entelektüel sentez ve yeniliğe olan tutkusunu korudu. İktbal, Sir Seyyid Ahmed Han başkanlığındaki Muhammedi Eğitim Konferansı'nın doğrudan katılımıyla kurulan Encümen-i Himayat-ı İslam (İslam'ı Destekleme Cemiyeti) ile yakından bağlantılıydı. 1899'da cemiyetin yıllık oturumunda şair olarak ilk çıkışını yaptı. İktbal, Kamu Hizmeti'nin alt kademelerine başvurdu ve onur kırıcı bir şekilde reddedildi. Bu durum ona sadece omuzlarında bir yük oluşturmakla kalmadı, aynı zamanda hayatının büyük bir bölümünde onu sallantılı bir mali konumda tuttu. Ancak edebî ünü yerleştikten ve 1920'lerde Pencap'ta Yasama Konseyi üyesi olduktan sonra bir miktar ekonomik istikrar elde edebilecekti.³⁹⁹ İktbal'in 1938'deki ölümünden hemen önce, onunla Cinnah arasındabüyüleyici bir etkileşim vardı. İktbal, Cinnah'ın İslam anlayışına tamamen yeni bir boyut kazandırdı. Bundan böyle Cinnah, İktbal'i akıl hocası olarak kabul edecekti. Cinnah, İktbal'in ayrıbir Müslüman vatani, İslami bir kimliğin keşfi, İslami bir kaderin inşası ve Müslüman gelenek ve kültürüyle gurur duyma kavramlarını benimsedi. Böylece İktbal'in siyasi felsefesini benimsemekle kalmadı, bilinçli olarak onun kavramsal çerçevesini de özümsemi. Artık şairle ve onun aracılığıyla Müslüman düşünce ve kültürünün güçlü ana akımıyla bütünleşmişti. Bu

³⁹⁸ Saalena Karim, *Secular Jinnah & Pakistan: What The Nation Doesn't Know*, Paramount Publishing Enterprise, Karachi, 2010, s. 11-13.

³⁹⁹ Jameel Haque, *Countries Of The World: Pakistan*, Gareth Stevens Pub., Milwaukee, 2002, s. 29.

zamandan sonra Cinnah, Müslüman toplumu söz konusu olduğunda yanlış bir adım atmayacaktı. Konuşmaları, davranışları, ifadeleri, jestleri, kıyafetleri cemaatiyle uyum içinde olacaktı. Cinnah ilk kez tam bir Müslüman kıyafetiyle halkın karşısına çıktığında bu kıyafeti gururla benimsedi ve bu, Müslümanların ulusal kıyafeti hâline geldi. Pakistan'ın kuruluşuna giden süreçte ve sonrasında Cinnah önemli devlet etkinliklerinde bu kıyafeti giyecekti. Toplantıdan hemen önce Cinnah, Navab İsmail Han'dan Hindistan'ın kuzeybatısındaki Müslümanların giydiği türden siyah bir karakuli koyun derisi şapka ödünç almıştı. Toplantıdan sonra bu şapka 'Cinnah şapkası' olarak tanındı ve tıpkı 'Gandi şapkası'nın Kongre üyelerini tanımlaması gibi Müslüman Birliği'nin tanınmış bir sembolü oldu. İlk kez üzerinde İslami hilal ve yıldız bulunan yeşil bir bayrak açıldı ve bu bayrak daha sonra Pakistan'ın ulusal bayrağı hâline geldi. Geleceğin Pakistan'ının özellikleri gittikçe belirgin hâle geliyordu.⁴⁰⁰

Buraya kadar Gandhi, Nehru ve Cinnah'ın erken hayatlarındaki temel olaylar, karakter analizleri ve siyasi tercihlerinin biçimlendirilmesinde etkili olan olayları sınırlı bir tarih aralığına bağlı olarak açıklanmasına çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde, 1915-1947 yılları arasında Hindistan'ın kaderini tayin ettiği düşünülen siyasi gelişmeler, kronolojik bir şekilde anlatılacak ve sözü edilen üç siyasi liderin bu bağlamda üstlendikleri rollerin Hindistan'ın bağımsızlığına olan etkileri tartışılacaktır.

⁴⁰⁰ B.R. Ambedkar, *Pakistan Or The Partition Of India*, Thacker & Co., LTD, Bombay, 1946, s. 33-34.

3.BÖLÜM: HİNDİSTAN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİNDE SON PERDE: ÜÇ LİDERİN HİNDİSTAN SİYASETİNE ETKİLERİ VE BELLİ BAŞLI TARİHSEL GELİŞMELER (1915-1947)

Bu bölümde, daha önce kendilerinden bahsedilen üç siyasi liderin erken kariyerlerini tamamlayarak Hindistan'a dönmeleri ve aktif siyasete dâhil olduktan sonra milyonların geleceğini belirleyecek ve tüm Hindistan coğrafyasını etkileyen mühim siyasi tarih olaylarının akışı verilmektedir. Zaman aralığımız 1915-1947 olarak belirlenmiştir.

Gandi 1915'te Hindistan'a döndüğünde bir kahraman olarak karşılandı. Gandi, Hindistan'ın her yerine trenle ve sıradan insanların kullandığı üçüncü sınıf kompartımanlarda seyahat etti. İlerleyen yıllarda bu hareketi, zorunluluktan ziyade sıradan insanlarla kendini özdeşleştirmede kullanacağı bir propoganda hamlesi hâline geldi. 1916 yılının Aralık ayında Gandi, Kongre'nin bir toplantısına katıldı. Siyasi eyleme yönelik kendi yaklaşımı, milliyetçi düşüncenin iki türüyle alakasız görünüyordu. Davalarını rasyonel argümanlara dayandıran Ilımlılar, İngilizleri ikna etmenin bir yolu olarak kitlesel protestoları onaylayamazlardı. Gandi'nin savaş hâlindeki Britanya İmparatorluğu'na koşullu da olsa verdiği destek, aşırıcılık yanlıları ve sabırsız kitleler için cazip değildi. Gandi, Kongre toplantılarında sınırlı etki yarattı, ancak Güney Afrika'daki faaliyetlerine saygı duyulmasından öteye geçemedi. Bu belirgin ilgisizlik Gandi'yi endişelendirmiyordu, çünkü zamanının geleceğini hissediyordu. Ortamı gözlemlerken, esasen kent odaklı olan Kongre'nin kitlelerle iletişimde yetersizliğini fark etti.⁴⁰¹

Gandi için kırsal kitleleri harekete geçirme fırsatı 1917'de Bihar'daki Champaran'ın çivit işçilerinden birinin hukuki savunması için davet edilmesi ve bu talebi gönülsüzce kabul etmesiyle doğdu. Champaran, Nepal sınırına yakın, Himalayaların eteklerinde uzanan bir bölgeydi. Bir zamanlar büyük bir ekonomik öneme sahip olan çivit bitkisi, yüzyılın başlarında sentetik mavi boyanın icat edilmesiyle neredeyse tamamen değersizleşmişti. Çoğunluğu Avrupalı olan yerel mülk sahipleri bu gerçeği kiracılarından gizlemiş ve kiralarını eskiden olduğu gibi çivit olarak talep etmek yerine tamamını nakit olarak istemeye başlamışlardı. Doğal olarak, çiftçiler doğal çivitin artık bir pazarı olmadığını öğrendiklerinde, aldatıldıklarının farkına varmışlardı. Yerel yetkililer ve toprak sahipleri kısa süre içinde Gandi'ye karşı harekete geçti. Kendisine bölgeyi derhâl terk etmesi talimatı verildi. Gandi bu emri kabul etmedi. Kendisine karşı emri veren sulh hâkimine şöyle dediği kaydedilmiştir: "Kamu sorumluluğu duygusuyla

⁴⁰¹ Michael Edwardes, *The Myth Of The Mahatma: Gandhi, The British, And The Raj*, Constable, London, 1986, s. 192.

bölgeyi terk edemeyeceğimi söylemeyi bir görev olarak hissediyorum, ancak yetkilileri memnun edecekse, itaatsizlik cezasına katlanarak emre boyun eğeceğim. Benim arzum sadece ve sadece gerçek bir bilgi arayışıdır ve özgür olduğum sürece bunu yerine getirmeye devam edeceğim ... Yasalara saygılı bir vatandaş olarak ilk içgüdüm bana tebliğ edilen emre itaat etmek olurdu. Bunu, uğruna geldiğim kişilere karşı görev duyguma şiddet uygulamadan yapamazdım. Bana tebliğ edilen emri, yasal otoriteye saygı duymadığım için değil, varlığımızın en yüksek yasası olan vicdanın sesine itaat ederek yerine getirmediğim.⁴⁰²

Gandi tutuklanmaktan endişe etmiyordu; nitekim tutuklanmadı. Gandi, hikâyesini Yeni Delhi'ye telgrafla bildirdi. Genel Vali araya girdi. Gandi aleyhindeki suçlamalar geri çekildi ve Gandi'nin de üyesi olduğu bir 'Tarımsal Soruşturma Komitesi' kuruldu. Çiftçiler ödedikleri kiralardan iadesini beklese de kaybettiklerinin sadece dörtte birini nakit olarak alabilmişlerdi. Maddi olarak olmasa da prensipte bir zafer kazanmışlardır. Çiftçilerin gerçekte ne düşündüklerine dair hiçbir kayıt yoktur. Geçimlik bir ekonomide, dörtte birlik bir getiri bile şüphesiz bir kârdır. Gandi bir süre daha Champaran'da kaldı. Çiftçiler kiralalarının yüzde 75'ini kaybetmiş olabilirlerdi, ancak onlara yeni, daha sağlıklı ve kesinlikle daha temiz bir yaşam tarzı için ders verilecek ve zorbalık yapılmayacaktı. Gandi onlara, Bombay kadar uzaklardan gelen gönüllülerin yardımıyla basit ilaçlarla, özellikle de doğal tedavilerle temel hijyen ve sanitasyonu öğretmeye çalıştı. Okullar kuruldu, aşevleri açıldı ve basit ancak besleyici bir diyetin nasıl yapılacağı gösterildi. Gandi'nin Champaran'dan ayrılmasıyla çiftçiler ve köylüler eski alışkanlıklarına geri döndü. Gandi'nin onlar hakkında tekrar yapıcı bir şekilde düşündüğüne dair güvenilir bir kanıt yoktur, ancak Champaran olayı yeni eylem tarzı için bir zafer olarak kaynaklarda sık sık alıntılanmıştır. Champaran'dayken Gandi, Gucerat'taki sanayi kenti Ahmedabad'daki değirmen işçilerinden yardım çağrısı almıştı. Orucu ilk kez orada göz korkutucu bir silah olarak kullandı. Gucerat'tayken Kheda bölgesindeki köylülerin 'vergiye hayır' kampanyasını da destekledi. Gandi için tüm bunlar kitlesel eylemi uyandırma deneyleriydi. Aynı zamanda birbirinden çok farklı Hintli iki adamı Gandi'nin yörüngesine sokması açısından da önemliydi. Kheda olayı, fakir bir çiftçinin oğlu olan ama o sırada Ahmedabad'da zengin ve başarılı bir avukat olan Vallabhbhai Patel'i Hindistan bağımsızlık mücadelesine dâhil etti. Patel, Kongre'nin İngilizlere karşı yürüttüğü kampanyanın organizatörü ve bağımsızlıktan sonra 1950'deki ölümüne kadar Hindistan siyasetinin en güçlü ismi olacaktı. Bir başka sonuç olarak, Gandi'yi bir eylem adamı olarak gösteren Champaran, Cavaharlal Nehru'nun uzun zamandır hayalini kurduğu eylem

⁴⁰² R. C. Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People Volume 11: Struggle For Freedom*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1969, s. 299-300.

tarzının tezahürüydü ve sadece milliyetçi davaya değil, Gandhi'ye de bağlılığın temellerini attı.⁴⁰³

Hintlilerin, Büyük Savaş için başlangıçta duydukları coşku, savaş uzadıkça tükenmişti. Home Rule League ajitasyonu hükümeti endişelendirmişti ve terörizmin yeniden ortaya çıkmak üzere olduğuna dair işaretler artıyordu. Ülke huzursuzdu. Avrupa'da ortaya çıkan bir grip salgını Hindistan'a yayılmış ve yaklaşık on iki milyon kişinin ölümüne yol açmıştı. 1918 yılında muson mevsiminde bazı bölgeler kuraklıkla boğuşurken, bazı bölgelerde ise sel felaketleri yaşanmıştı. Yulaf fiyatları hızla yükselmişti. Silahlarını subaylarına karşı kullanma ihtimaline karşı alalecele terhis edilen Hintli askerler, köylerine geri götürülmüşlerdi. Şehirlerde hem İngiliz hem de Hintli sanayicilerin elde ettiği muazzam kârlara rağmen, ücretler düşük tutulmuş, işçilerin yaşamak zorunda olduğu koşullar giderek kötüleşmişti. Siyasi reformun gelişi bile var olan endişeye katkıda bulunmuştu. Ekim 1917'de Hindistan'dan sorumlu devlet bakanı Edvin Montagu, Hindistan'ı ziyaret etmiş ve bunun sonucunda İngiliz hükümeti bir sömürge gücü için daha önce öngörülmemiş bir dizi reform kararı almıştı. Daha önceki anayasal değişiklikler, Hintlilerin görüşlerini ifade etmeleri için sınırlı bir temsiliyete dayanıyordu ancak yasama yetkisi için hiçbir temsiliyet yoktu. Yeni reformlar, Britanya'daki Hint milliyetçileri ve sosyalistler tarafından kınansa da içerdikleri anlam bakımından sansasyoneldi. İlk kez bir emperyal güç, beyaz olmayan sömürge tebaasının bir kısmının kendi kendini yönetebileceğini ilan ediyordu.⁴⁰⁴

Reformlar, içerikleri ortaya çıktığında, elbette tam bir özyönetim içermiyordu, ancak bir yetki paylaşımı öngörüyordu. Merkezî yürütme sadece Londra'daki dışişleri bakanına karşı sorumlu olmaya devam etti, ancak yasama, teoride, yeni bir yasama meclisinin ve seçilmiş çoğunluklara sahip bir devlet konseyinin yanı sıra bir 'resmî' veya atanmış bloğun işlevi olacaktı. Bunu dengelemek için, yasama meclisinin önemli bir yasa tasarısını geçirmeyi reddetmesi hâlinde genel valinin bunu bir yürütme yasasıyla yürürlüğe koyma yetkisine sahip olması şartı vardı. Vilayetlerin de yasama konseyleri olacak ve merkezî hükümet yetkilerinin bir kısmını bu organlara devredecekti. Bu yetki devri hem mali hem de idari konuları kapsıyordu ve vilayetler bir dereceye kadar kendi kendilerini yönetir hâle geleceklerdi. Ancak yine de bu hükümet, bir güç paylaşımıydı. Fiili yönetim, seçilmiş meclis ile vali arasında paylaştırıldı. Maliye, adalet ve polis; valinin münhasır alanı olarak kalırken, seçilmiş bakanlara eğitim ve halk sağlığı gibi konular verilecekti. Seçmen sayısı 1909 reformları ile verilene göre artırılacaktı, ancak yine de mülkiyet nitelikleri açısından eşel mobil ölçeğine tabi olacaktı. Vilayet meclisleri için oy kullanabileceklerin sayısı yaklaşık beş milyon, merkezî yasama konseyi için yaklaşık bir milyon

⁴⁰³ Jawaharlal Nehru, *Jawaharlal Nehru: An Autobiography*, Oxford University Press, New Delhi, 1988, s. 84.

⁴⁰⁴ Judith M. Brown, *Gandhi's Rise To Power: Indian Politics 1915–1922*, Cambridge University Press, Cambridge, 1972, s. 126-127.

ve devlet konseyi için 17.000 kişilik seçkin bir grup olacaktı.⁴⁰⁵

Bu kadar çok denge ve denetleme mekanizmasına rağmen reformlar gerçek bir ilerlemeydi. Gandhi de dâhil olmak üzere pek çok milliyetçi, değişikliklerin Britanya'nın Hindistan'a karşı yeni bir tutumunu yansıttığını düşünüyordu. Ancak diğerleri o kadar emin değildi. Örneğin Bengal'deki Müslümanlar, Bengal'in yeniden birleşmesi konusunda zaten kızgın ve endişeliydi. Bölünmeden sonra, neredeyse tamamı Hindu olan bu birleşmeye karşı muhalefet oluşturmak için İngilizler tarafından kendilerine pek çok taviz verilmişti. Vilayet Kamu Hizmeti'ndeki görevlerin daha büyük bir kısmı Müslümanlara tahsis edilmiş ve Müslümanların eğitimi için önemli fonlar sağlanmıştı. 1909'da Hindu çoğunluğa karşı kendi cemaatlerinin çıkarlarını korumak için ayrı seçim bölgeleri tahsis edilmişti. Daha sonra 1911'de İngilizler Bengal'i yeniden birleştirerek Hindu aşırıcılığına teslim olmuş gibi göründüler. Bu ve diğer faktörler, özellikle de en etkili eski tarz Müslüman liderin 1915'te ölümü, ertesi yıl Lucknow'da Müslüman Birliği ile Kongre arasında ittifaka yol açmıştı. Lucknow ittifakını sağlamak için Kongre, gelecekte yapılacak reformlarda azınlıklar için ayrı seçim bölgeleri ilkesini kabul etmişti. Ancak Pencap'ta olduğu gibi Bengal'de de Müslüman çoğunluk vardı. Orada Hindu azınlık, aslında azınlığın temsiliyle korunacaktı. Yeni reformların açıklanmasıyla Bengal Müslümanları bundan zarar göreceklərini anladılar. Gandhi'ye Hindistan'daki ilk ajitasyon deneyimini yaşatan Bihar da birkaç ay önce Müslümanlara geleceğin haberini vermişti. Eylül 1917'de Shahabad bölgesindeki Hindular geleneksel kurban bayramlarını kutlayan Müslümanlara saldırmış ve bunun sonucunda Britanya Hindistanı'nda daha önce görülmemiş ölçekte bir toplumsal şiddet yaşanmıştı. Pek çok Müslüman bunun Hindu Raj'ının, yani çoğunluğun yönetiminin bir habercisi olduğunu düşünüyordu. Genel Vali ve Dışişleri Bakanı'nın ayrı seçim bölgelerinin parlamenter demokrasiyle bağdaşmadığı yönündeki açıklamaları da buna eklenince, Bengal'deki Müslümanlar yeni reformların sadece toplumsal kimliklerine değil, yaşamlarına da bir tehdit oluşturduğuna ikna oldular. Bazı Müslüman liderlerin tepkisi özgürlük mücadelesinin geleceği açısından büyük önem taşıyordu. Eylül 1918'de Kalküta'nın bir bölgesinde Müslüman bir kalabalık, gayrimüslim tefecilerin ve diğerlerinin evlerine saldırmak üzere kışkırtıldı. Hindu gazetelerinde 'İslam'a yönelik' saldırgan ifadelerin yer aldığı haberlerle zemin hazırlanmıştı. Bir dilekçe sunmak üzere Hükümet Konağına yürüyen bir kalabalığı durdurma girişimi şiddetle sonuçlandı. Sonunda Kalküta üçgün boyunca kanunsuzluğa, yağmaya ve kundakçılığa teslim oldu. İngiliz Hindistan'ında ilk kez şiddet yanlısı bir kalabalık özellikle siyasi amaçlarla organize edilmişti. Liderlerin amacı, yalnızca İngilizleri etkilemek amacıyla gayrimüslim topluluğa karşı şiddet uygulamaktı.

⁴⁰⁵ Kalikinkar Datta, R. C. Majumdar, H. C. Raychaudhuri, *An Advanced History Of India*, MacMillan-St. Martin's Press, London, 1967, s. 911-913.

Çeteleri şiddete teşvik etmedeki başarıları, politikacılar tarafından kişisel ya da toplumsal çıkarlar için manipüle edilebilecek kitlesel bir hoşnutsuzluk olduğunu ortaya koydu. Gelecek yıllarda yaşanacak toplumsal karışıklıkların teknikleri belirlenmişti.⁴⁰⁶

Güvensizlik duygusuna kapılan Hindistan hükümeti, özel yetkiler alarak kendini korumaya karar verdi. Hükümetin 'suç komploları' olarak adlandırdığı olaylarla ilgili olarak Bay Justice Rowlatt başkanlığında kurulan bir soruşturma komisyonunun raporu, Dışişleri Bakanı'nın önerilen reformlarla ilgili raporundan kısa bir süre sonra yayınlandı. Rowlatt Raporu, siyasi davaların jüri olmaksızın yargılanması ve herhangi bir yargılama olmaksızın önleyici tutuklama silahı da dâhil olmak üzere geniş kapsamlı güvenlik önlemlerini savunuyordu. Rapor, İngilizler dışında Hindistan'daki hemen hemen her düzeydeki aydın tarafından dehşetle karşılandı. Milliyetçi liderler arasında sadece Gandhi, eylem boyutunda harekete geçti. Genel valiye güvenlik kararnamelerini onaylamayı reddetmesi çağrısında bulundu. Bu çağrı dikkate alınmayınca, üyeleri sivil itaatsizlik eylemi olarak yasalara uymama sözü verecek olan bir 'Satyagraha Topluluğu' kurdu.⁴⁰⁷

Yeni güvenlik önlemlerine karşı protestolar iki düzeyde gerçekleşti. Gandhi, iş birliği yapmama eylemlerine bir drama ve bağlantı kazandırmak amacıyla 6 Nisan 1919'u Satyagraha Günü ilan etti. Hartal (grev, işlerin tamamen askıya alınması) söz konusuydu; protestocular oruç tutacak ve kitlesel toplantılar düzenlenecekti. Başka bir düzeyde ve muhtemelen Gandhi'nin bilgisi dışında, Kongre çalışanları endişe verici propagandalar yayıyordu. Hükümetin yeni yasalarla evlenmeden önce kadın ve erkeği 'denetleme' yetkisine sahip olacağı söylentileri yayıldı. Bir başka düzenlemenin de bir köylünün sahip olabileceği saban-boğa sayısını ikiyle sınırladığı söyleniyordu. Bu tür söylentiler, özellikle de hızla terhis edilen askerlerin büyük çoğunluğunun toplandığı Pencap eyaletinde artarak çoğaldı. Çok geçmeden halkın öfkesi patlak verdi. Neredeyse Pencap ve Batı Hindistan'ın bazı bölgeleriyle sınırlı olan ayaklanmaların çoğu spontane gelişti, ırksal ve toplumsal nefretle karakterize edildi. Hükümet Satyagraha Günü'ne aşırı tepki gösterdi ve 9 Nisan'da Gandhi tutuklandı, ancak kısa süre sonra serbest bırakıldı. Gözaltına alınması Bombay ve Ahmedabad'da ciddi ayaklanmalara neden oldu ve patlak veren şiddet olaylarından dehşete düşen Gandhi, kampanyayı iptal etti. Ancak, zamanla anlaşılacağı üzere, bir kez başlayan şiddet geri döndürülemezdi. Pencap'ta güç gösterisi yapmaya kararlı olan yönetim, 10 Nisan'da iki popüler Kongre liderini tutukladı ve bir kalabalık Amritsar şehrinin Avrupa yakasında bir protesto yürüyüşü başlattığında polis ateş açtı. Geri püskürtülen kalabalık iki bankayı yağmaladı ve tren istasyonunu yaktı. Kalabalık tarafından dört Avrupalı

⁴⁰⁶ Kailash Chandra, *Tragedy Of Jinnah*, Sharma Publishers, Lahore, 1941, s. 26.

⁴⁰⁷ Michael Edwardes, *The Myth Of The Mahatma: Gandhi, The British, And The Raj*, Constable, London, 1986, s. 204.

öldürüldü ve aralarında ölüme terk edilen bir kadın misyonerin de bulunduğu diğerleri dövüldü. Askerî komutan General Dyer düzeni yeniden sağlamayı başardı ve tüm halka açık toplantı ve gösteriler yasaklandı.⁴⁰⁸ Yasağa rağmen, 13 Nisan'da 20,000 erkek, kadın ve çocuk olduğu tahmin edilen büyük bir kalabalık Jallianwala Bagh olarak bilinen kapalı bir alanda toplandı. Bunu haber alan General Dyer, doksan Gurkha ve Beluci askeri ve iki zırhlı araçla bizzat olay yerine gitti. Giriş zırhlı araçların geçemeyeceği kadar dar olduğu için, onları tek çıkışı kapatmak için kullandı. Daha sonra kalabalığa dağılmalarını emretti. Amritsar'a yabancı olan Dyer'ın Jallianwala Bagh'dan başka uygun çıkış olmadığını bilmemesi ve kalabalık dağılmadığı için paniğe kapılmış olması muhtemel görünmektedir. Dyer hiçbir uyarıda bulunmadan askerlerine kalabalığa ateş etmelerini emretmiştir. Daha sonra yanındaki tüm cephaneyi ateşlediğini ve ardından geri çekildiğini itiraf etmiş, resmî tahminlere göre ardında 379 ölü ve 1.200 yaralı bırakmıştır. Zırhlı araçlar girişi kapatarak kimsenin ayrılmasına ve tıbbi yardımın içeri girmesine izin vermemiştir.⁴⁰⁹ Ertesi gün başka bir noktada isyan eden ve yangın çıkaran bir kalabalık havadan bombalandı ve makineli tüfekle tarandı. 15 Nisan'da sıkıyönetim ilan edildi ve 9 Haziran'a kadar kaldırılmadı. Bu süre zarfında Hintliler, kadın misyonerin saldırıya uğradığı yerden elleri ve dizleri üzerinde geçmeye zorlandı ve olayları soruşturan Hunter Komisyonu'nun raporuna göre, 'sokağa çıkma yasağı emrinin ihlali, görevli bir subaya selam vermemek, bir Avrupalıya saygısızlık, izinsiz olarak el konulan bir arabayı almak ya da süt satmayı reddetmek' gibi küçük suçlar için halka açık kırbaç cezaları uygulandı. Ekim 1919'da dört İngiliz ve dört Hintli üye ile kurulan komisyon, Dyer'in eylemlerini en hafif ifadelerle 'talihsiz' ve 'tedbirsiz' olarak eleştirmekle yetindi. Hintliler ise bunu kendilerine olan saygılarına ve gururlarına yapılmış büyük bir hakaret olarak unutmayacaklardı. Pencap hükümeti sıkı bir sansür uyguladığı için haberin Hindistan'ın geri kalanına ulaşması biraz zaman aldı. Ancak ulaştığında, öfke ve kızgınlık dolu bir heyecan yaşandı. Bazılarında da korkunç bir hayalkırıklığı vardı. 1919 yılının sonunda Kongre, yıllık oturumunu Amritsar'da gerçekleştirdi. Bu duygusal atmosferde çağrı bir kez daha olumlu eylem ve gelecek reformların reddedilmesi yönündeydi. Ancak güvenlik yasalarına karşı yürüttüğü kampanyada ortaya çıkan şiddetten dehşete düşen Gandhi; ılımlılık, reformların kabulü ve reformların uygulanmasına katılım çağrısında bulunarak delegeleri şaşırttı. Kongre üyeleri henüz Gandhi tarzının temel unsurlarını öğrenememişti.⁴¹⁰

Ocak 1920'de, Hindistan hükümetinin kendisini reddetmesine ve ordudan istifaya zorlamasına rağmen General Dyer'in İngiltere'ye gelişinde kahramanca karşılanması, büyük tepkilere neden

⁴⁰⁸ R.C.Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People Volume 11: Struggle For Freedom*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1969, s. 305-306.

⁴⁰⁹ Stanley Wolpert, *A New History Of India*, Oxford University Press, New York, 2009, s. 299.

⁴¹⁰ Burton Stein, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010, s. 263-265.

oldu. Kendi ülkelerindeki azınlık statülerinin giderek daha fazla bilincine varan Hintli Müslümanlar, daha geniş bir kimlik duygusu kazanma umuduyla Hindistan'ın dışına, daha geniş Müslüman dünyasına bakmaya başlamışlardı. Müslüman dünyasındaki en yüksek dinî makam, Türkiye Sultanı'nın sahip olduğu bir unvan olan İslam Halifeliği idi. Müttefiklerin Halife makamını kaldırma kararı Hindistan'da büyük bir öfke uyandırdı, çünkü bu karar inananlara hakaret olarak algılandı ve İngiliz başbakanı Lloyd George tarafından verilen bir taahhüdün ihlali olarak değerlendirildi. Bunun duygusal etkisi, Muhammed ve Şeriat Ali adlı iki kardeş tarafından siyasi bir örgüt kurulmasına kanalize edildi. Hint dilinde halifelik anlamına gelen Hilafet hareketi yaygın bir destek buldu ama daha da önemlisi Kongre ile ittifak kurmasıydı. Gandhi, Hilafet meselesinin, her iki dinden Hintlilerin duygularını hiçe sayan bir hükümete karşı Müslümanları ve Hinduları ortak bir davada birleştirmenin bir aracı olarak kullanılabileceğini fark etti. Gandhi, Amritsar meselesi ve Halifeliğin kaldırılmasına karşı yürütülen kampanya gibi iki ayrı konuyu bir araya getirmeyi ve bunları ortak hedef olan Swaraja (bağımsızlığa) yönlendirmeyi başarmıştır. Gandhi, Hilafet liderlerini, Kongre liderlerinden daha çabuk ikna etti. Çoğu sivil itaatsizlik konusunda onunla birlikteydi, ancak birçoğu hem liderlik teklifine hem de şiddetsizlik tekniğine karşıydı. Bazılarına göre Gandhi, gerici görünüyordu. Pek çok milliyetçi yaşam tarzını Batı'dan aldığı gibi siyasi kelime dağarcığını da Batı'dan almıştı. Gandhi artık özgürlük hareketinin amaçlarını tanımlamak için Hint kelimeleri ve Hint imgeleri kullanıyordu. 'Özyönetim'den değil, her zaman Swaraj'dan söz ediyordu. Çalışmaları Hintlilere devredilse bile İngiliz kurumlarının kabul edilmesini değil, ulusal yeniden yapılanma çağrısında bulundu. Onların yerini alacak yeni kurumların oluşturulmasını istedi. Batı reformlarının nimetlerini değil, Hint toplumunun reformunu talep etti. Bunun da en iyi Kongre üyelerinin şehirlerden ayrılması ve küçük sanayilerin kurulmasına yardımcı olmasıyla başarılabileceğini iddia ediyordu. Pamuklu malların yerel üretimi canlandırılmalı ve çıkrık Hindistan'ın yeni yaşamının sembolü hâline getirilmeliydi. Ev dokuması kumaş giymek, Hintliliğin onaylanmasının yanı sıra bir reddetme hamlesi olacaktı. Gandhi'nin yaklaşımı açık bir şekilde entelektüel karşıtıydı. İthal Avrupa kıyafetlerinden vazgeçildiği gibi ithal Avrupa fikirlerinden de vazgeçilmesini talep ediyordu. 1920'de Hint milliyetçiliğinin önceki eğilimlerinin tamamen tersine çevrilmesini öneriyordu. Takip edilmesi gereken tek örnek olarak kendi yaşamını ve bağlılığını gösteriyordu yani bireyin maddi varlıkların zorbalığından kurtulabilmesi için yaşamın sadeliğine geri dönülmesi, yabancı egemenliğine karşı mücadeleye tam bir adanmışlık olabilmesi için gereksiz şeylerden feragat edilmesi gerekecekti. Doğal olarak Kongre içinde Gandhi'nin görüşlerini beğenmeyenler ya da Hindistan için yanlış olduğuna inananlar ona karşı çıktı. Ancak Gandhi daha önce milliyetçi mücadeleye hiç katılmamış grupların bağlılığını kazanmaya başlamıştı ve bunu tüm Hindistan ölçeğinde yapıyordu. Rakiplerinin çoğu desteklerini belirli bölgelerden

alıyordu. Kongre ,Gandi'den önce bölgesel liderlerden oluşan bir ittifaktı. Gandhi, ulusal ölçekte ve sorgusuz sualsiz bir şekilde lidere itaat gibi istekler talep etmekteydi.⁴¹¹

Sivil itaatsizlik kampanyasının başlangıcı 1 Ağustos 1920 olarak belirlendi; Kongre'nin yıl sonunda yapılan oturumunda Gandhi ulusal lider olarak kabul edildi ve hareket, Gandhi'nin kendine özgü hâle getirmeye başladığı imaj ve sembollere bürünmeye başladı. Ancak Kongre'nin önemli bir üyesi bir daha geri dönmek üzere uzaklaştırıldı. Muhammed Ali Cinnah, Mahatma'nın ezeli rakibi ve Hindistan'ın bölünmesinin mimarı olarak anılacağı siyasi bir geleceğe doğru yola çıktı. Gandhi'nin ilk 'sivil itaatsizlik' eylemi kısa sürede şiddete dönüşmüş ve Gandhi kampanyayı iptal etmişti. Ancak şiddet durdurulamadı ve Güney Hindistan'daki Müslüman köylülerin hükümete karşı değil, Hindulara karşı giriştiği şiddetli bir isyanın ardından Hinduları ve Müslümanları birleştiren kırılğan çıkar bağı koptu. Her iki tarafın aşırılık yanlıları artık büyük çaplı ayaklanmalar düzenlemeye başladı ve 1922'den itibaren Hindular ve Müslümanlar arasındaki kanlı çatışmalar Hindistan'da sıradan hâle geldi. Gandhi, sivil itaatsizlik hareketinin başarısızlığını kamuoyu önünde itiraf ederek Kongre'yi karşısına aldı. İngilizler tarafından tutuklanarak mutlak bir siyasi yenilgiden kurtuldu. Altı yıl hapse mahkum edildi, ancak sadece bir yıl hapis yattıktan sonra sağlık sorunları nedeniyle serbest bırakıldı.⁴¹²

Gandi'nin serbest bırakıldıktan sonra milliyetçi harekete katkısı neredeyse tamamen dua etmek ve el eğirmenin erdemlerini savunmakla sınırlı kaldı. Bu sonuncusu, yabancı kumaşların boykot edilmesi ve ev dokumasının bir tür milliyetçi üniforma olarak giyilmesiyle belli bir propaganda değeri kazanmış olsa da esasen Gandhi'nin ekonomi konusundaki naifliğinin bir örneğiydi. Gandhi'nin Kongre üyeliği için aranan niteliklerden birinin sabit bir iplik kotasını eğirdiğini kanıtlamak olduğunda ısrar etmesinin, İngilizlere karşı mücadelede çok az değeri vardır.

İngilizler Gandhi'nin kendisinden korkulacak pek bir şey olmadığını düşündüler, zira çok geçmeden onun Batı karşıtı bir reformcu olduğunu anladılar. Gandhi, Kongre'nin kontrolünü elinde tuttuğu sürece, gönülsüz de olsa bir müttefikleri olduğunu biliyorlardı. Sivil itaatsizlik, şiddet içermediği sürece hükümeti fazla endişelendirmiyordu. İngilizler hâlâ birkaç küçük çaplı şiddet olayını bastırabilecek durumdaydı ama Gandhi, Kongre'ye hâkim olmaktan vazgeçerse, kurulan yapı daha dinamik ve şiddet yanlısı insanlar tarafından kullanılabilirdi ve büyük çaplı bir isyan bastırılamazdı. Bu yüzden hükümet, Gandhi'ye hatırı sayılır bir saygı gösterecek ve itibarını kurtarmak için onu zaman zaman hapse atacaktır. Şiddet yanlıları ve gerçekten korktukları Batı tarzı devrimcilere karşı çok daha somut adımlar atmayı sürdüreceklerdir. Sivil

⁴¹¹ Judith E. Walsh, *A Brief History Of India*, Infobase Publishing, New York, 2006, s. 164-165.

⁴¹² Hay Jeff, *Partition Of British India*, Chelsea House Publishers, New York, 2006, s. 43-46.

itaatsizlik, isyanın sınırlarına ulaştığında sona erdirilmişti. İngilizlerin vicdanlarına saldırarak onlara şantaj yapmaya çalışan Gandhi geri püskürtülmüştü. Bir keresinde bir İngiliz arkadaşına şöyle dediği kaydedilmiştir: "Bir İngiliz, siz ona karşı çıkana kadar size asla saygı duymaz. Sonra sizden hoşlanmaya başlar. Fiziksel hiçbir şeyden korkmaz, ama vicdanına başvurur ve ona yanlış yaptığını gösterirseniz, kendi vicdanından çok korkar. İlk başta yanlış yaptığı için azarlanmaktan hoşlanmaz; ama bunu düşünecek ve bu onu ele geçirecek ve düzeltmek için bir şey yapana kadar onu incitecektir."⁴¹³ Gandhi bu noktada yanıliyordu. Hindistan'da İngiliz yönetiminin ahlaki içeriğine şantajla ulaşılamazdı, çünkü Hindistan'da İngiliz yönetimi sistemli hâle gelmişti. Britanya'da ise duruma kayıtsızlık vardı. Aslında, Hindistan'da yaygın bir isyan ve bunun sonucunda bastırma girişimi olsaydı, İngilizlerin vicdanı çok daha çabuk uyanırdı. Gandhi ve yöntemleri İngilizlerce anlaşılamadı ya da ciddiye alınmadı. Bilinen tek şey onun metotlarının zararsız olduğuydu.

Reform niteliğindeki 1919 tarihli Hindistan Hükümeti Yasası'nda yer alan bir madde, on yıl sonra yasanın işleyişini gözden geçirmek üzere bir soruşturma komisyonu kurulmasını öngörüyordu. Kasım 1927'de komisyon Hindistan'a ulaştı. Bu tarihin öne çekilmesinin başlıca nedeni, 1929'da bir İşçi Partisi hükümetinin işbaşına gelmesinin mümkün görünmesi ve Muhafazakâr kabinenin en az bir üyesinin İşçi Partisi'nin Hindistan'ın kendi kendini yönetme hakkı konusunda söylediklerinde ciddi olduğuna inanmasıydı. Hindistan'dan sorumlu Devlet Bakanı Lord Birkenhead, komisyonu erkenden kurmanın ve Muhafazakârların da Hindistan'la ilgilendikleri izlenimini vermenin çok daha iyi olacağını düşünüyordu. Birkenhead, 1919 reformuna karşı çıkan tek kabine üyesiydi. Komisyonun mümkün olduğunca kendi tarafında kalabilmesi için İngiliz parlamentosu üyelerinden oluşması gerekiyordu. İşçi Partisi, temsilci olarak sadece tanınmamış isimleri seçerek iş birliği yaptı. Ancak bunlardan biri Clement Attlee'ydi ve onun deneyimleri yaklaşık yirmi yıl sonra başbakan olarak alacağı kararları doğrudan etkileyecekti. Komisyonun başkanı Sir John Simon, hukuki içtihatların dünyasından keyif alan bir avukattı. Kendisi ideal bir seçimdi çünkü İngilizlerin aleyhine olacak herhangi bir radikal görüşün aklından geçmesi ihtimali bile oldukça zayıftı.⁴¹⁴

Hindistan'daki İngilizler, komisyonun tamamen İngilizlerden oluşmasına çok sevindiler. Hintliler ise bunun ırksal bir ayrımcılık olduğunu düşünüyordu. Muhtemelen üst düzey İngiliz yetkililer, Hintlilerin dışlanması Kongre'nin eleştirilerine yol açacağını ve Müslümanların da komisyonu destekleyerek tepki göstereceğini umuyorlardı. Kongre'nin Müslümanların etkisinden duyduğu korku, Kongre'nin komisyonu boykot etmesini engelleyecektir. Eğer durum

⁴¹³ Mohandas Karamchand Gandhi, *An Autobiography: The Story Of My Experiments With Truth*, Beacon Press, Boston, 1993, s. 414.

⁴¹⁴ Jawaharlal Nehru, *Jawaharlal Nehru: An Autobiography*, Oxford University Press, New Delhi, 1988, s. 95.

gerçekten böyleyse, bu sadece yönetimin 1919'dan bu yana Hint milliyetçiliğinde meydana gelen muazzam değişimi ne kadar az anladığını doğrulamaktadır. Gandhi'nin sessizliğine rağmen Kongre sessiz kalmadı çünkü komisyon, Kongre'nin amacını bir kez daha canlandırmak için kullanılabilecek bir hareket olarak görülüyordu. Genç Nehru, Kongre'nin Madras oturumunda bir dizi karar tasarısı sundu ve aralarında dominyon statüsü değil bağımsızlık çağrısı yapan bir karar tasarısı da olmak üzere hepsi kabul edildi. Nehru, kararlarının anlaşılmadığı için kabul edildiğinden şüpheleniyordu ve muhtemelen haklıydı. Bu arada Hindistan'daki hemen hemen tüm görüşler komisyona karşı birleşmişti. Müslüman Birliği ise bölünmüş durumdaydı ve Cinnah'ın başını çektiği bir grup, Kongre'nin komisyonu boykot etme kararını desteklemekteydi.⁴¹⁵

Hindistan hükümeti, Hintlilerin görüşlerini yatıştırmak için bir yol arayışına girerek, komisyonun Hindistan yasama meclislerinden temsilcilerin yer alacağı bir kurula bağlanmasını önerdi. Milliyetçiler bunu reddetti. Ancak ziyaretinin ilk iki ayında komisyon sadece gönülsüz bir boykotla karşılaştı. Simon, anlaşılacağı üzere, Hintlilere dostça davranmak için seçilmemişti. Hatta bu tür gösterileri engellemediği için Hindistan hükümetinin kendisine düşman olduğuna inanıyordu. Ancak bu sükûnet uzun sürmedi ve gösteriler arttı. Komisyon, Bombay'a vardığında bir trende saatli bomba patlatıldı ve polis, göstericilere karşı harekete geçti. Arbede sırasında, zaten ileri derecede hasta olan eski bir milliyetçi, Lala Lajpat Rai, aldığı darbeler nedeniyle kısa bir süre sonra öldü. Kongre derhâl dominyon statüsü talep eden ve milliyetçilerin nasıl bir anayasa istediklerini oldukça detaylı bir şekilde özetleyen bir rapor yayınladı. Rapor, Ağustos 1928'de tüm partilerin katıldığı bir konferansa sunuldu ve hemen taraflar arasında bir bölünmeye yol açtı. Cavaharlal Nehru ve arkadaşları, kendilerini dominyon statüsü talebine bağlayacağı için rapora olumlu oy vermediler. Raporun 'komünal' sorunu çözme girişimi, sorunu daha da kötüleştirdi ve Müslümanlar artık ayrı seçim bölgelerinin devam etmesini ve Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelerin tam özerkliğe sahip olacağı federal bir anayasa talep ederek saflarını sıkılaştırmıştır. Gandhi, raporu İngilizlerle 'onurlu bir uzlaşmanın' aracı olarak görmüştü. Genç Nehru, Gandhi'nin baskısı altında, İngilizlerin 1929 sonuna kadar raporu kabul edip etmeyeceklerini bekleyip görmeyi kabul etti. Eğer kabul etmezlerse, o zaman sivil itaatsizliği örgütlemenin tam zamanı olacaktı. Bu taktiksel bir hataydı, çünkü Londra'daki hükümet üzerinde herhangi bir etkisi olmadan Hindistan hükümetine bir uyarı niteliği taşıyordu. Müslüman Birliği de bunu bir uyarı olarak algıladı. Cinnah artık Lig'de baskın figür hâline geldive Hindistan'ın bölünmesine giden yol açılmıştı. Hindu-Müslüman çatışması sonuna kadar devam edecekti ve bunun mirası günümüzde hâlâ Hindistan ve Pakistan siyasetinde kendini

⁴¹⁵ R. C. Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People Volume 11: Struggle For Freedom*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1969, s. 310.

göstermektedir.⁴¹⁶

Gandici yaklaşımın hem yöntemlerini hem de mantığını reddedenler için şiddetten başka bir alternatif görünmüyordu. Terörizm yeniden ortaya çıktı. Lahor'da, Lajpat Rai'yi vuran kişi olduğuna inanılan bir polis memuru öldürüldü. Nisan 1929'da Delhi'deki Yasama Meclisine iki bomba atıldı. Aşırıcılığın merkezi olan Bengal'de bir terör dalgası patlak verdi ve hükümet geniş çaplı tutuklama ve hapis yetkilerini sonuna kadar kullandı. Grev dalgaları başladı, Bengal'deki jüt fabrikalarında çalışanlar ve Kalküta'da çöpçüler iş bıraktı. Bombay'da 100.000 işçi greve gitti ve bu büyük şehrin pamuk endüstrisini durma noktasına getirdi. Hükümet buna işçi liderlerini tutuklayarak ve onları komplo ve isyanla suçlayarak karşılık verdi. Var olmayan bir 'komünist tehdidi' ezme girişimi olan dava dört buçuk yıl sürdü ve adaletin tecelli etmesi bir yana, Britanya Hindistanı hukukunun saptırılmasıyla dikkat çekti. Hükümetin yürütme organı, muhalefeti şu ya da bu şekilde bastırırken, genel vali de Gandhi'nin başını çektiği daha ılımlı unsurları etkisiz hâle getirmeye çalıştı. Genel Vali Lord Irwin son derece dindar bir adamdı ve Gandhi'nin fikirlerinin esasen ahlaki bir içeriğe sahip olduğuna inandığı için duygusal tepki gösteriyordu. Gandhi ile görüşmeye hazırdı ve gerekli adımlar atıldı. Gandhi, Irwin'in dindarlığının, siyasi anlayışının ve İngiliz yönetici sınıfının herhangi bir üyesine olan sadakatinin önüne geçtiğini düşünüyordu. Irwin aslında bağımsız bir aktör değildi. Nihai karar yetkisi Londra'daki İngiliz hükümetine aitti. Yine de Irwin'in, İngiliz Hindistan'ı tarihinde benzeri görülmemiş bu hareketi, Gandhi tarafından sadece kendi itibarının değil, İngilizlerin zayıflığının da bir göstergesi olarak algılandı. Ancak Irwin hiçbir şekilde bağnaz ve akılsız birisideğildi. Hindistan'da anayasal değişime yönelik her türlü evrimsel yaklaşım, şiddetsizliğin havarisi Gandhi'ye bağlıydı. Devrimci gibi görünen bir durumda, devrimden nefret eden ve kitleleri yanına çekebilecek birini cesaretlendirmek ancak mantıklı bir taktik olabilirdi. Irwin, Gandhi'nin elini güçlendirmek gerektiğini düşünüyordu. Genel Vali'nin ilk adımı, daha önce hiçbir genel valinin yapmadığı türden bir açıklama yapmak oldu. Ona göre Gandhi'nin yerine getirmesi gereken çifte görevi vardı: 'Hindistan hükümetini denetlemek ve Hindistan ile İngiltere arasında arabuluculuk yapmak'. Irwin özel olarak Londra'ya, Hindistan için dominyon statüsünün İngiliz hükümetinin de hedefi olduğuna dair bir açıklamanın derhâl yapılmasını önerdi. Bu talep, Dışişleri Bakanı Lord Birkenhead için bile çok fazlaydı. Bununla birlikte, Londra'nın siyasi atmosferinde de değişiklikler vardı. Muhafazakârların, İşçi Partisi'nin seçimlerde başarı kazanmasının yakın olduğu yönündeki korkuları doğru çıktı. 1929 yazında, Britanya tarihindeki ikinci İşçi Partisi hükümeti göreve geldi. Başbakan Ramsay Macdonald'dı ve göreve gelmeden birkaç ay önce şu açıklamayı yapmıştı: "Umuyorum ki yıllar değil aylar

⁴¹⁶ Harold Fielding-Hall, *The Passing Of Empire*, Hurst & Blackett, Ltd., London, 1913, s. 78-80.

içinde Milletler Topluluğu'na yeni bir Dominyon eklenecek, bu Dominyona Milletler Topluluğu içinde eşit olarak saygı duyulacak. Ben Hindistan'dan bahsediyorum.”⁴¹⁷ Gandhi bu açıklamayı memnuniyetle karşıladı. Aralarında Cavaharlal Nehru'nun da bulunduğu diğerleri ise şüpheliydi. Bir süre için Nehru yanılıyor gibi göründü. Ekim 1929'da Irwin, hedefin gerçekten de dominyon statüsü olduğunu doğrulayan oldukça muğlak bir açıklama yaptı. Gandhi, Irwin'in samimiyetini övdü ve Aralık sonunda genel vali tarafından çağrılan tüm partilerden liderlerin katıldığı bir konferansa katıldı. Toplantının yapılacağı sabah, genel valilik trenine bombalı bir saldırı yapılmıştı. Genel Vali saldırıda yara almamıştır.⁴¹⁸ Kongre'deki aşırı kesim gerçeğin farkında olduklarını böylece gösterdiler. Gandhi, Kongre'nin konferansa katılmayı sadece Londra'da Hindistan için bir dominyon anayasası oluşturmak üzere başka bir konferans çağrılacağı anlayışıyla kabul ettiği konusunda ısrar ettiğinde, Irwin ona böyle bir söz verme yetkisine sahip olmadığını söyledi. Kongre delegeleri Delhi'den ayrılırken, İşçi Partisi'nin de diğer siyasi partiler gibi olduğunu anlamışlardı. Muhalefetteyken verilen sözler, makam elde edildiğinde unutulmuştur. Ancak genel vali, Kongre liderlerini ve diğer temsilcileri ertesi yıl Londra'da düzenlenecek bir Yuvarlak Masa Konferansına katılmaya davet etti. Kongre, İşçi Partisi hükümetinin 1930 yılında toplamaya karar verdiği Yuvarlak Masa Konferansı ile hiçbir ilgisi olmamasını tercih etti. Kongre, artık dominyon statüsü tanımaksızın bağımsızlık talep ediyor ve bir sivil itaatsizlik kampanyasına karar veriyordu. Asıl sorgulama, Kongre'yi hükümetten daha çok korkutan şiddet faaliyetlerinin devam edip etmemesi üzerine olmuştur.⁴¹⁹

Gandhi, sivil itaatsizlik eyleminin doğası hakkında uzun uzun düşünmüştü. Kitleleri harekete geçirmek için kolayca tanıyabilecekleri bir sembol kullanmanın gerekli olduğunu öğrenmişti. Egemenlik statüsü hakkında slogan atmanın bir anlamı yoktu, çünkü kitlelerin bunun ne olduğu hakkında hiçbir fikri bulunmamaktaydı. Gandhi çözüm olarak tuz vergisini buldu. Tuz üretimi bir devlet tekeliydi ve 1930'da tuzun perakende satış fiyatının yarısı vergiyi temsil ediyordu. Herkes tuz kullanıyor, herkes vergi ödüyordu. Kitleleri kendi tuzlarını yaparak bu tekeli kırmaya teşvik edebilirdi. Mahatma, Umman Denizi kıyısındaki küçük Dandi kasabasında bir eylem gerçekleştirmeye karar verdi ve seçtiği birkaç takipçisiyle birlikte, bu yer ile Ahmedabad'daki aşram arasındaki 200 mili yürüyecekti. Gandhi genel valiye bir mektup göndererek, 11 Mart'a kadar on bir teklifi kabul etmemesi hâlinde tuz yasalarını çiğneyeceklerini bildirdi. Irwin böyle bir ultimatomu kabul etmeyi reddetti. 12 Mart'ta Gandhi yola çıktı ve yolda tutuklanmayı bekliyordu. Ancak Hindistan hükümeti, eyalet hükümetlerine Gandhi'yi tutuklamamaları talimatını verdi. Sonunda Gandhi denize ulaştı, törenle tuzunu yaptı ve yasayı çiğnedi. Bu eylem

⁴¹⁷ Bipan Chandra, *History Of Modern India*, National Council of Educational Research and Training, New Delhi, 1971, s. 292.

⁴¹⁸ Hay Jeff, *Partition Of British India*, Chelsea House Publishers, New York, 2006, s. 64-66.

⁴¹⁹ Judith M. Brown, *Gandhi: Prisoner Of Hope*, Yale University Press, New Haven, 1989, s. 216.

yurtdışında, özellikle de ‘Boston Tea Party’ (Boston Çay Partisi) eylemine benzetildiği Amerika'da büyük yankı uyandırdı. Hindistan hükümeti bu sembolik eylemi izlemek üzere tek bir polis bile göndermemişti. Aynı gün Hindistan genelinde yaklaşık 5.000 toplantıda tuz şovları yapıldı. Sayı abartılı gibi görünse de önemli olan kitlelerin yasayı çiğnemede bir çekince duymamalarıydı.⁴²⁰

Hindistan Hükümeti Gandhi'nin eylemine müdahale etmese de Kongre'nin bazı liderlerini tutuklamaya devam etti. 7 Mart'ta Patel, 14 Nisan'da Cavaharlal Nehru tutuklandı. Hükümetin, harekete şiddet içeren bir yön verebileceğini düşündüğü kişileri ortadan kaldırarak ve tuz yürüyüşünün etkisini sınırlar içinde tutmak için ılımlı davranarak Gandhi'nin sivil itaatsizlik hareketi üzerindeki kontrolünü korumaya çalıştığı bir kez daha anlaşılmıştı. Hükümetin politikası kısmen başarılı oldu, çünkü Gandhi'nin kampanyası o zamana kadar diğer eylemleri engellemişti. Gandhi'nin kitleler üzerindeki etkisi, daha zeki ve dinamik zihinlerin enerjisini tüketiyor gibiydi. O dönemde Hindistan'da modern isyanın tüm temel nedenleri mevcut olsa da 1930 yılı neredeyse tamamen kitle huzursuzluğundan uzak bir yıldır. Yetkililere hükümet tarafından kalabalıkları dağıtmak için orduyu kullanmamaları talimatı verildi. Polisin mümkün olduğunca az zor kullanma taktiğiyle olayları idare etmesi gerekiyordu. Gandhi'nin büyük kampanyasının perde arkasında, İngilizlerden kurtulmanın tek yolunun genel isyan olduğunu düşünen kişiler vardı ve bu kişiler, İngiliz yönetimine bir darbe vurmaya hazırlanıyordu. Devrimci şiddet geleneğine sahip Bengal'de bir cephanelik saldırıya uğradı ve onu savunmaya çalışan sekiz kişi öldürüldü. Hindistan'ın diğer tarafında, kuzeybatı sınırına yakın Peşaver şehri, Kongre üyesi Abdul Gaffar Khan'ın tutuklanması ardından şiddet patlaması yaşadı. Askerler çağrılmak zorunda kaldı ve iki taraf ağır kayıplar verdi. Hint Ordusunun yerli bir alayının iki müfrezesi silahsız kardeşlerini vurmak için Peşaver'e gitmeyi reddetti. 24 Nisan'da Peşaver'de koşullar o kadar kötüydü ki İngilizler artık kenti kontrol edemiyordu ve ancak on iki gün sonra İngiliz birlikleri ve uçaklarının kente müdahalesiyle asayiş kısmen de olsa sağlanabildi.⁴²¹

Hindistan hükümeti, sonunda Gandhi'yi tutuklamak zorunda olduğuna karar verdi, çünkü özellikle devlet memurları arasında yönetimin zayıfladığı izlenimi artıyordu. Aslında Gandhi'yi daha fazla hapiste tutmanın pek bir anlamı yoktu. Onun destekçisi olan köylülerin hepsi tarlalarda bahar hasadını toplamakla meşguldü ve tek gelir kaynaklarını kesinlikle sadece sivil itaatsizlik için terk etmeyeceklerdi. Gandhi 5 Mayıs sabahı erken saatlerde dikkat çekmeden tutuklandı. Delhi ve Calcutta'da ciddi birkaç gösteri yapıldı ve kalan Kongre liderleri tüm

⁴²⁰ Erik H. Erikson, *Gandhi's Truth: On The Origins Of Militant Nonviolence*, Norton Press, New York, 1969, s. 443-444.

⁴²¹ Dennis Dalton, *Mahatma Gandhi: Nonviolent Power In Action*, Columbia University Press, New York, 2000, s. 114-115.

Hintlileri kampanyayı yoğunlaştırmaya çağırdı. Gandhi'yi desteklerken gerekli olan ılımlılıktan kurtulan hükümet, sert bir baskıyla buna karşılık verdi. Katılımcılar, izinsiz gösteri için beş yıl ağır hapis cezası, Kongre bayrağı taşıdıkları için yedi yıl ağır para cezasına çarptırıldılar. Hindistan hükümeti çok geçmeden dikkatini yeni bir sınır savaşına yöneltti, çünkü kuzeybatıdaki Müslüman aşiretler yeniden yürüyüşe geçmişti ve Kuzey Sınır Eyaleti'ndeki kasabalarda önemli ölçüde ayaklanmalar vardı. Hükümet, genel vali konseyinin Müslüman bir üyesinin tavsiyesi üzerine, yerel özyönetim önerdi ve Kongre'yi bir Hindu organı olarak karalayan propagandanın yayılmasını gizlice teşvik etti, böylece Müslüman ayrılıkçılığının yoğunlaşmasına yardımcı oldu. Hükümet daha da ileri giderek Tüm Hindistan Kongre Komitesi'ni yasa dışı bir dernek ilan etti ve Kongre başkanı Motilal Nehru'yu tutukladı. Tutuklamalar ülkenin her yerinde devam eden şiddeti durdurmadı. Hintli iş adamları arasında yabancı mallara boykot gelişirken, parça eşya ve sigara ithalatı bir önceki yılın rakamlarının neredeyse dörtte birine düştü. Hükümet bu konuda çok az şey yapabildi, ancak Bombay'da Kongre binalarına ve mülklerine el koydu. Daha büyük polis birlikleri oluşturuldu, köylere toplu para cezaları uygulandı ve genç eylemciler kırbaçlandı.⁴²²

Haziran 1930'da Simon Raporu'nun yayınlanması Hindistan'da büyük bir ilgisizlikle karşılandı. Aslında Britanya'daki karşılama da hemen hemen aynıydı. İşçi Partisi hükümeti, John Simon'ın Yuvarlak Masa Konferansı'na katılmayacağını açıklayarak rapordan uzaklaştı ve başbakan, komisyonda yer alan İşçi Partili milletvekillerine bile danışma zahmetine katlanmadı. Şimdi İngiltere ve Hindistan hükümetlerinin önündeki sorun, Kongre'nin yaklaşan Yuvarlak Masa Konferansına katılmasının nasıl sağlanacağıydı. Kasım 1930'da ilk Yuvarlak Masa Konferansı Londra'da toplandı. Özenle seçilen Hintli delegeler, tek etkili milliyetçi organ olan Kongre hâriç, prenslerden itibaren her özel çıkarı temsil ediyordu. Açıkçası, konferansın çok az değeri olabilirdi ve aslında prensler ile Britanya Hindistanı arasındaki ilişkide yeni bir aşamadan başka bir şey getirmedi. Ancak konferansın açıkça ortaya koyduğu bir şey vardı ki o da tüm delegelerin Hindistan'da sorumlu bir hükümet istediğiydi. Irwin, Gandhi'ye bir çağrıda bulunarak iş birliği yapmaya davet etti. Bunun yarattığı sansasyon, ilişkilerin gerçek durumunun neredeyse klasik bir şekilde hafife alınmasından değil, bunun yapılmış olmasından kaynaklanıyordu. Resmî görüş şok olmuştu; genel valinin sözleri neredeyse ihanet gibi görünüyordu. Ancak bu çağrı aslında Gandhi'nin isyanı etkisiz hâle getirme rolüne hükümet tarafından verilen desteğin bir başka ifadesiydi. Bu tam da Gandhi'nin gerçekleşeceğini, İngilizlerin vicdanının uyanacağını önceden söylediği şeydi. İşçi Partili Başbakan Ramsay Macdonald, Irwin'in çağrısına uyarak eyalet özerkliği, federal bir yasama organı ve azınlıklar için sadece geçiş döneminde güvenceler

⁴²² Arthur Cotterell, *Asia: A Concise History*, John Wiley & Sons Pte. Ltd., 2011, s. 424.

öngören yeni bir politika açıkladı. 25 Ocak 1931'de Gandhi ve diğer Kongre liderleri hapisten çıkarıldı. Birçok İngiliz için bu, isyanın saygıdeğer hâle geldiğini ima eden çirkin bir hareketti. Ancak Kongre, serbest bırakılmayı gerçek bir iyi niyet jesti olarak kabul etti. Ayrıca Kongresivil itaatsizlikten vazgeçiyordu. Hükümet on aylık ajitasyonla zayıflamış gibi görünmüyordu, otorite hâlâ onun elindeydi ve Hintliler arasındaki dinî çatışmalar ortadan kalkmak yerine daha da şiddetlenmişti. Kongre'nin zayıflığından güç alan Gandhi, genel valiye şartlarını bildirdi. 'Polis aşırılıklarından' şikâyet etti ve bir soruşturma talep etti; genel vali ise ona geçmişini unutup geleceği düşünmesi çağrısında bulunarak cevap verdi. Gandhi görünüşe göre bunu yapmaya hazır değildi, ancak meseleler iki tarafın da içinden çıkamayacağı bir hâle girmiş gibi görüldüğünde, ılımlı milliyetçiler Irwin'i, Gandhi'yi davet etmeye ikna ettiler. Gerçekleşen toplantı neredeyse tamamen geçmişle ilgiliydi ve genel vali tüm önemli güncel konulardaki taleplere boyun eğmedi. Ancak Gandhi için durum farklıydı. "Lord Irwin'e değil ama onun içindeki dürüstlüğe yenik düştüm." diyen Gandhi, Kongre Çalışma Komitesi tarafından kendisine verilen kararlı olma talimatını görmezden geldi.⁴²³

Hindistan hükümeti yine de belirli koşullar altında barışçıl grev yapma hakkını kabul etti ve eyalet hükümetlerine siyasi tutukluların serbest bırakılması için ilk adımı atmalarını emretti. Gandhi, İngiliz mallarına yönelik boykotu durdurmayı ve zaten neredeyse durma noktasına gelmiş olan sivil itaatsizliği durdurmayı kabul etti; bu yapıldığında hükümet cezalandırma kararlarından vazgeçecek, kovuşturmaları durduracak ve bir dizi başka taviz verecekti. Görünüşte, özellikle Kongre, Londra'daki Yuvarlak Masa Konferansı'na katılmayı kabul ettiği için, genel vali tüm avantajları kazanmış gibi görünüyordu. Ancak Kongre de prestij kazanmıştı. Anlaşma, eşitler arasında bir anlaşma gibi görünüyordu ve Kongre'nin Hint halkının en azından büyük bir kısmı adına konuştuğu gerçeğinin kabul edildiği anlamına geliyordu.

Hindistan'da Gandhi'ye karşı muhalefet büyüyordu ama henüz çok güçlü değildi. Nehru, anlaşmaya karşı çıktı ama kısa süre sonra pes etti. Gandhi'yi siyaseten çok rahatsız edebilecek bir dizi dinamik Kongre üyesi için ise tercihleri bu kadar kolay değildi. Birçok milliyetçi, mahkumlar için çıkarılan affın kapsamının çok dar olduğunu ve cinayetten hüküm giyenlerin de serbest bırakılması ya da en azından ölüm cezalarının hafifletilmesi gerektiğini düşünüyordu. Hükümet, Gandhi'yi cesaretlendirme arzusuyla, sivil itaatsizlik kampanyası fiilen sona ermeden önce özel yönetmeliklerini geri çekti ve bunu önemli bir karışıklık dönemi izledi. Belirsiz ifadeleri dolu olan bu yönetmelikleri her iki taraf da kendine özgü bir şekilde yorumladı. Delhi Pakı'nın bu duygu yoğunluğu içinde yapılmış olması, sözel kesinliğe hiçbir katkıda bulunmadı.

⁴²³ Stanley Wolpert, *Gandhi's Passion: The Life And Legacy Of Mahatma Gandhi*, Oxford University Press, New York, 2001, s. 128-129.

Ancak en azından bir şey açıktı. Gandhi, Kongre'nin İngilizlerle iş birliği için sağlam bir temel oluşturmuştu ve anlaşmayı takip eden olaylara rağmen İngiliz hükümeti de Gandhi ile iş birliği yapmaya daha sıkı bir şekilde bağlıydı. Irwin, İngilizler için kaçınılmaz sonu ertelemiş, Gandhi ise Kongre'yi gerçekten devrimci bir yoldan saptırmayı başarmıştı. Kongre, Karaçi'de bir festival havasında toplandı ve Gandhi'nin Yuvarlak Masa Konferansı'nın bir sonraki oturumuna katılmasına karar verildi. Londra'ya giden Gandhi, konferansı azınlıklar ve özellikle de en büyüğü olan Müslümanlar sorunuyla meşgul buldu. Ramsay Macdonald delegelere 'Hindu ve Müslüman dostlarım' diye hitap ettiğinde, Gandhi 'Burada sadece Hintliler var' diye araya girdi. Başbakan hitap şeklini 'Hindu dostlarım ve diğerleri' olarak değiştirerek karşılık verse de Gandhi pozisyonunu belirtmişti ve Hindu ve Müslümanların bir olduğu ve konferansta temsil ettiği Kongre'nin tüm Hindistan adına konuşabilecek tek organ olduğu kalıplarına dogmatik bir şekilde bağlıydı. Bu nedenle diğer çıkarlar adına konuşanlarla farklılıkları uzlaştırmak için hiçbir yapıcı öneri sunmadı. Yapılan tek kesin açıklama, Hindistan'ın kendi kendini yönetmesi hâlinde İngiliz Milletler Topluluğu'ndan ayrılmasının gerekmeceğiydi. Konferansta azınlık gruplarını, özellikle de Müslümanları temsil edenler, ayrı seçim bölgelerinin muhafaza edilmesini talep ettiler. Gandhi buna kesinlikle karşıydı. Bu noktada mantıklı bir tartışma imkânı görmeyen İngiliz hükümeti, azınlıklar sorunuyla ilgili kararı kendisinin vereceğini açıkladı. Gandhi'nin yanıtı, masadan kalkmak ve Hindistan'a gitmek oldu. Kongre şimdi sivil itaatsizlik kampanyasını yeniden canlandırmaya karar verdi ve buna karşılık olarak hükümet Gandhi'yi ve sonraki birkaç ay içinde 80.000 kadar kişiyi tutukladı. Kongre ve onunla bağlantılı pek çok örgüt yasadışı ilan edildi.⁴²⁴

Genel Vali dünyaya İngilizlerin hâlâ kontrolü elinde tuttuğunu göstermişti. Hindistan'daki İngilizler ve Londra'daki hükümet bu durumdan memnundu. Ülkeyi yönetmek için Gandhi'ye artık ihtiyaç olmadığına inanıyorlardı. Dahası, Kongre partisinin amaç duygusu Gandhi'nin Irwin'le uzlaşması nedeniyle önemli ölçüde aşınmıştı ve yeni sivil itaatsizlik kampanyası başarısız oldu. Terörizm ve toplumsal şiddet eylemleri hâlâ devam ediyordu ama halk kitleleri bir girdabın ortasında yaşamaktan bıkmıştı. 1932 yılının ortalarına gelindiğinde Hindistan'da belli belirsiz bir barış ortamı hâkimdi. Eylül 1932'de Gandhi ölüm orucuna başlayacağını duyurdu. Bu dramatik hamle için seçtiği konu, İngiliz hükümetinin Dokunulmazlara ayrı seçim bölgeleri vereceğini açıklamasıydı. Bunlar Hindu toplumundaki en alt sınıftı, o kadar alttaydılar ki bir Hindu kastının gölgesi onlardan birinin üzerinden geçerse tamamen kirlenebilirdi. Dokunulmazlar deri tabaklamak, dışkı temizlemek gibi kirli işler yaparlardı. Dokunulmazlar tapınaklara giremiyor, kast Hindularıyla aynı kuyuları kullanamıyor ve genel olarak Hindu

⁴²⁴ R. C. Majumdar, *The History And Culture Of The Indian People Volume 11: Struggle For Freedom*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1969, s. 347-349.

toplumunun geri kalanı tarafından hem sosyal hem de dinî olarak ayrımcılığa uğruyordu. 20 Eylül'de oruç başladı. Gandhi'nin hapse girmesini istemeseler de İngilizler bu konuda pek endişeli değildi. Gerekirse onu zorla beslemeye ya da belirli koşullar altında onu serbest bırakmaya hazırdılar. Ertesi gün Hindu liderlerden oluşan bir konferans toplandı ve bazılarının Gandhi'yi hapisanede ziyaret etmesine izin verildi. Gandhi'nin orucundan pek etkilenmeyen Dr. Ambedkar üzerinde baskı kurulmaya çalışıldı. Ancak orucun beşinci gününde Ambedkar pes etti ve İngiliz hükümetinin ödülünü reddetmeyi kabul etti. Bunu, Hindular için ayrılan koltuklardan Dokunulmazlara da verileceği sözü karşılığında yaptı. Bu anlaşmayla Dokunulmazlar, ödül kapsamında sahip olacakları sandalyelerin iki katına sahip oldular. Ancak Gandhi ve kast Hinduları için bu, Hinduizmin korunduğu anlamına geliyordu. Bir süreliğine Gandhi'nin Dokunulmazlara yönelik muamelede reform umudu da gerçekleşecek gibi görünüyordu. Daha önce onlara kapalı olan tapınaklar kapılarını açtı. Dışlandıkları kuyular ve otlaklar şimdi genel bir pişmanlık görüntüsüyle onlara sunuluyordu. Ama bu son olmayacaktı. Otuz milyon Dokunulmaz'ın kast Hindularının kazanılmış çıkarlarını tehdit edebileceği korkusuyla bu olumlu duygular tükendi. Tapınak kapıları tekrar kapandı, gelenek kendini yeniden gösterdi. Oruç gerçekten de zaman kaybı olmuştu. Ancak Mahatma'nın ne yapacağı kestirilemiyordu. 8 Mayıs 1933'te, hâlâ hapisteyken, bir başka oruca başladı. Oruç yirmi bir gün olacaktı ve amacı da 'kendini arındırmak'tı. Bu kez hükümetin canına tak etmişti. Aynı akşam, orucun doğası ve amacı göz önünde bulundurularak Mahatma'nın serbest bırakılmasına karar verildiğini belirten bir bildiri yayınlandı. Hapishane, Gandhi'nin kişisel dramı için neredeyse vazgeçilmez bir fondu. Şimdi zihni oruç tutmaya alışmışken, neredeyse sokağa atılacaktı. İsteksizce Pune dışında bir malikâneye götürülmesine izin verdi ve orada, takipçilerinin ve Kongre liderlerinin protestolarına rağmen oruca devam etti. Serbest bırakılması karşılığında sivil itaatsizlik kampanyasını resmen iptal etti. Her nedense, hâlâ pazarlık yapabileceği bir şey olduğunu düşündü ve kampanyayı sadece altı haftalığına askıya aldığını ve hükümet kalan siyasi mahkumları serbest bırakmazsa yeniden başlatacağını açıkladı.⁴²⁵

Haziran ayında sivil itaatsizliğin 'askıya alınmasını' altı hafta daha uzattı ve Temmuz ayında kitlesel sivil itaatsizliği resmen sona erdirdi, Hükümet kayıtsızdı. Gandhi, genel vali ile bir görüşme talep etti. Bu reddedildi. Ağustos başında, artık tamamen iyileşmiş olarak, bireysel satyagraha önerdi, tutuklandı ve üç gün sonra kendisini Pune'ya hapseden bir emirle yeniden serbest bırakıldı. Bunu kabul etmeyi reddetti ve tekrar tutuklandı ve bu kez bir yıl hapis cezasına çarptırıldı. Eski hücrelerine döndüğünde Dokunulmazlığa karşı kampanyasına devam edebileceğini düşündü. Daha önce kendisine hatırı sayılır bir şefkatle davranılmıştı; bu kez

⁴²⁵ Chandra Kumar, Mohinder Puri, *Mahatma Gandhi: His Life And Influence*, Franklin Watts, New York, 1983, s. 69-74.

kendisine hapisane koşullarını belirlemesine izin verilmeyeceği söylendi. Onun cevabı bir başka oruca başlamak oldu. Tekniğin önemsizleştirilmesi artık tamamlanmıştı ve Gandhi bile bunun farkındaydı. Oruç başarısızlığın kabulü hâline geldi. Beş gün içinde ciddi şekilde hastalanmıştı ve açlığın etkilerine direnmek için hiçbir girişimde bulunmuyordu. Hükümet bir kez daha onu serbest bırakmaya, gerekirse İngiliz hapisanesi yerine başka bir yerde tutulmasına karar verdi. Yine Pune'nın dışındaki malikaneye götürüldü ve burada arkadaşları, onu yaşamak için gerçekten savaşıması gerektiğine ikna etmeye çalıştı. Oruç sona ermişti ama etkileri Gandhi'nin sadece bedeninde değil, zihninde de devam ediyordu. Umutsuzluk içindeydi ve Kongre'yi de siyaseti de bırakmak istiyordu. Birçok Kongre üyesi bunun milliyetçi hareket için en iyisi olacağını düşünüyordu. Kongre'deki Batılılaşmış entelektüellerin çoğunun Gandhi'nin gerici gördükleri görüşlerine kızdığına şüphe yoktur, ancak isteseler bile onun hakkında yapabilecekleri çok az şey vardı. Avrupa tarzı görüşlere sahip entelektüeller oldukları gerçeği onların aleyhineydi. Kongre üyelerinin çoğunluğu bu entellektüellerin neden bahsettiğini bile anlamıyordu ve anlayanlar da genellikle 'sosyalizm' kelimesinin geçmesine otomatik olarak tepki gösteren iş adamlarıydı. Sol kanat da kitlelerin desteğinin siyasi değişimin anahtarı olduğuna inanıyordu. Bu desteği kendi başlarına kazanmayı umut edemezlerdi. Kongre'nin Hindistan adına konuştuğu iddiasını haklı çıkarmak için kitle desteğine ihtiyacı vardı. Gandhi'nin kitle desteği vardı, dolayısıyla 'Gandhi eşittir Kongre' dışında bir çözüm yolu görünmemektedir. 1937 yılında Hindistan hükümeti yeni reformları yürürlüğe koydu. Bu reformlarla Hintlilere, başlangıçta eyalet yönetimleriyle sınırlı olsa da, büyük ölçüde kendi kendilerini yönetme hakkı tanınacaktı. Kongre iş birliği yapıp yapmama konusunda ikiye bölündü, ancak sonunda sistemin denenmesine karar verildi. Gandhi bu karardan önceki tartışmalara aktif olarak katılmadı. Kongre'den istifa etmiş ve zamanının çoğunu köy refahı programlarına harcamıştı.⁴²⁶

Kongre, Batılı anlamda bir siyasi parti değildi ve görevi kabul ettiğinde de Batılı demokratik terimlerle çalışmıyordu. Amacının anayasayı işletmek değil, onu yıkmak ve böylece bağımsızlığı yakınlıktırma olduğunu ilan etmişti. Ancak Kongre, belirli sosyal ve ekonomik reformlar vaadini içeren bir platformda seçilmişti ve bakanları göreve geldiklerinde kendilerini, vaatleri gerçeğe dönüştürme işine girişmeleri için seçmenlerinin baskısı altında buldular. Bu durum bir ikilemi de beraberinde getirdi. Radikal değişiklikler yapmak ancak Kongre'nin birliği için gerekli olan bazı özel çıkar gruplarının yabancılaştırılmasına yol açabilirdi. Tarım reformu toprak ağalarını, sanayi mevzuatı ise Hindistan'ın büyük şirketlerini karşı karşıya getirebilirdi. Öte yandan, reformun başlatılmaması kitlelerin Kongre'ye olan desteğini tehlikeye atacaktı.

⁴²⁶ Stanley Wolpert, *Gandhi's Passion: The Life And Legacy Of Mahatma Gandhi*, Oxford University Press, New York, 2001, s. 182-183.

Dahası, Kongre'nin Hintlilerin kendilerini İngilizlerden daha iyi yönetebileceklerini iddia etmesinin açık nedenlerinin inkârı anlamına gelecekti. Kongre içindeki gerginlikler kısa sürede şiddetlendi ve İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi Kongre bakanlıklarına istifa etmek için mükemmel bir bahane vermeseydi neler olabileceğini kimse bilemezdi. Belki de kitlesel hayal kırıklığı kaçınılmaz olarak artacak ve Kongre'nin kendisi de bölünebilecekti. Bu arada, sınırlı bir süre için Kongre liderleri üyelerini kontrol edebilecek bir konumdaydı. Mümkün olduğunca zorlama, gerektiğinde de ihraç yöntemini kullandılar. Birçok Kongre üyesi yukarıdan zorbalık yapılmasına içerledi ve Kongre liderliğini radikal bir reform programı izlemeye zorlamaya çalıştı. Özellikle bir tanesi, Subhas Bose, bu otoriter yönetimin arkasında Kongre 'diktatörü' Gandhi'nin elini görüyordu.⁴²⁷

Bose'nin Hindistan'ın ve özgürlük hareketinin geleceğine dair kendi görüşü vardı. Aktivizmi İngilizler tarafından zulümle ödüllendirilmiş ve birkaç yılını Hindistan dışında geçirmek zorunda kalmıştı. Nisan 1936'da İngilizleri geleceğine dair uyararak geri döndüğünde, Bombay'a varır varmaz tutuklandı. Bose'nin yurtdışındaki ünü artık Gandhi'ninkine rakipti. Gerçekten de, yüzeysel olarak bakıldığında, Hintli liderler arasında en ilgi çekici olanıydı. Yazıları ve konuşmalarıyla Bose aynı zamanda ulusal bir figür hâline gelmişti. Bu aşamada Gandhi, Bose'ye hareketteki en yüksek makamı vermeye ve bunun onun devrimci coşkusunu yumuşatmasına izin vermeye karar verdi. Bose, Kongre'nin birliğinin gerekliliğinin çok farkında olmasına rağmen, bunun için ilkelerinden ödün vermeye hazır değildi. Kongre başkanlığına aday gösterilmesini güçlü bir şekilde temsil ettiği fikirlere bir övgü olarak kabul etti ve görev süresini Kongre'yi 'kurtarmak' için kullanmaya kararlıydı. Gandhi bunun tamamen farkındaydı. Bose sadece Kongre'nin birliği için değil, Mahatma'nın hâkim konumu için de gerçek bir tehdit oluşturuyordu.⁴²⁸

Bose ilk başta büyük bir ihtiyatla hareket etti. Başkanlık konuşmasında Mahatma'ya yönelik hiçbir eleştiri ya da Kongre reformu çağrısı yoktu. Ancak Kongre'nin bağımsızlığa kavuşacağı zamanı dört gözle bekliyordu ve bunun için Kongre şimdi plan yapmalıydı. Bose olayların merkezine oturduktan sonra, başkan olarak hüküm sürmesine rağmen yönetmediğini keşfetti. Eski muhafızlar sıkı bir şekilde kontrolü ellerinde tutuyorlardı ve görünüşe göre değişmezlerdi. Ancak 1938'in sonlarına doğru Bose, Avrupa'da savaşın uzak olmadığına ikna oldu. Her zaman, İngiltere'nin savaşa girmesi hâlinde, Hintli milliyetçilerin görevinin onun başka yerlerdeki meşguliyetinden faydalanmak olduğunu düşünmüştü. Bose, Kongre başkanı olarak ikinci bir döneme ihtiyacı olduğuna karar verdi. Gandhi böyle bir şeyi düşünmeye hazır değildi.

⁴²⁷ Rajmohan Gandhi, *Gandhi: The Man, His People, And The Empire*, University of California Press, Berkeley, 2008, s. 236.

⁴²⁸ Krishna Kripalani, *Gandhi: A Life Revisited*, East West Publications, London, 1983, s. 156.

Otoritesine doğrudan bir meydan okumadan kaçınmıştı ve artık Bose'nin kenara çekilme zamanı gelmişti. Patel'in başını çektiği sağcı liderler şimdi başka bir aday çıkardılar ve Bose'un seçime katılma kararlılığını Kongre'nin birliğine yönelik bir tehdit olarak kınayan bir bildiri yayınladılar. Bose geri çekilmeyi reddetti. Perde arkasında çok aktif olmasına rağmen tartışmalara doğrudan katılmayan Gandhi, 28 Ocak 1939'da gazetesi Harijan'da yayınlanan bir makalede Bose'ye açıkça karşı çıktı. Sağ kanadı şaşırtan bir şekilde, Bose seçimi 200'ün biraz üzerinde bir oyla kazandı. Gandhi bu sonucu kişisel bir yenilgi olarak kabul etti. Bose uzlaşmacıydı, Gandhi ise muhalefetine kararlıydı. Kısa süre sonra Çalışma Komitesi'nin üç üyesi hâriç tüm üyelerinin istifa etmesi için bir bahane ortaya çıktı. Bose artık büyük bir tehlike altındaydı. Kongre onunla Gandhi arasında bir seçim yapmak zorunda kalırsa kaybedenin kim olacağı belliydi. Gandhi'ye yaklaşmaya çalıştı ama Gandhi'nin onunla iş birliği yapmaya niyeti yoktu. Artık onun için istifasını sunmaktan başka bir seçenek kalmamıştı. Birçok Kongre üyesi kısa süre içinde Bose'yi faşist olmakla suçlamaya başladı. Ancak bu, Hindistan'ın Subhas Bose ile ilgili duyacağı son şey değildi. Gandhi, ezici prestijini ve zekice bir entrikayı kullanarak, liderliğine karşı tek gerçek muhalefeti bertaraf etmeyi başarmıştı.⁴²⁹

Eylül 1939'da Avrupa'da patlak veren savaş, Kongre üyelerinin çoğunu gafil avladı. Nehru gibi bazıları savaşın yaklaştığını görmüş ve ne yapılması gerektiği konusunda akıl yürütmüştü. Diğer Kongre liderleri Nehru'nun dünyaya bakışını paylaşmıyordu. Uluslararası meseleler hakkında çok az şey biliyorlardı. Onların gözleri sadece Hindistan'ın özgürlüğüne giden yolu görüyordu ve uzak Avrupa'daki bir iç savaşla fazla ilgilenmek sadece tehlikeli bir oyalanma olarak görünüyordu. Hindistan'ın yararına kullanılabileceği için savaşı memnuniyetle karşılayan başkaları da vardı. Subhas Bose, Britanya'nın Avrupa'da yaşadığı sıkıntıları, Hindistan'ın bağımsızlığı için bir fırsat olarak görüyordu.

Kongre'nin tavrını belirleme ihtiyacı, 3 Eylül 1939'da genel valinin, anayasal hakkı olduğu üzere, Hindistan'ı Almanya ile savaş hâlinde ilan etmesi ve kendisine özel savaş yetkileri veren bir dizi kararname yayınlamasıyla talep edildi. Onun bu hareketi, Hindistan'ın 1935 Yasası ile sorumlu bir yönetime doğru ne kadar ilerlemiş olursa olsun, yönetenin hâlâ İngilizler olduğu ve ölüm kalım meselelerinde Hintlilere danışılmayacağı gerçeğinin altını çiziyordu. Kongre Çalışma Komitesi 8 Eylül'de toplandı. Ne yapılması gerektiği konusunda görüş birliği yoktu. Toplantıya davet edilen Bose, derhâl ve yaygın bir sivil itaatsizlik çağrısında bulundu. Üyelerin çoğu Kongre eyalet hükümetlerinin görevde kalmasını istiyordu ve bu da ancak İngilizlerle bir tür uzlaşmayla sağlanabilirdi. Kongre'nin savaşı desteklemesini sağlayacak makul bir formül

⁴²⁹ Sugata Bose, Ayesha Jalal, *Modern South Asia: History, Culture, Political Economy*, Routledge, New York, 1998, s. 154.

arayan Nehru, kendisini sağıcı liderlerin yanında buldu. Ancak onlar bile tam destek vermeyi düşünmüyorlardı. Gandhi, Hindistan'ın savaşa aktif ve dolayısıyla şiddetli bir şekilde değil, sadece manevi olarak katılmasından yanaydı. Nehru ise, faşizmle 'sözlü mücadele' edilemeyeceğini savunuyordu.⁴³⁰

Öncelikle, İngilizlerin sesi duyulmalıydı. Nehru, İngilizlerin ne için savaştıklarını belirtmelerini talep eden bir 'savaş amaçları kararı' hazırladı. Eğer savaştıkları şey sömürge mülkleri ve ayrıcalıkları ise, Kongre'nin çatışmayla hiçbir ilgisi olmayacaktı. Öte yandan, 'demokrasi ve herkes için demokrasi' içinse, o zaman Kongre iş birliği yapacaktı. Kongre, İngilizlerden garanti isteme konusunda yalnız değildi. Müslüman Birliği, Nazi saldırganlığını kınamakla birlikte, Hindistan hakkında kendi onayı olmadan hiçbir karar alınmayacağına dair bir güvence talep ettiğini hükümete bildirdi. 'Müslüman Birliği', kategorik olarak, 'Müslüman Hindistan adına konuşabilecek tek örgüt' olduğunu belirtti. Hükümetin, aslında Kongre'nin acil özgürlük talebine verdiği yanıt yumuşak ve uzlaşmazdı. Söz vermeye hazır olduğu tek şey, savaşın sonunda '1935 Yasası'nın planını Hindistan'ın görüşleri ışığında değiştirmeye açık olarak görmeye hazır olacağı' idi. Ancak İngilizler bir iyi niyet jesti yapacaklardı; genel vali ve çeşitli Hintli siyasi grupların temsilcilerinin yer alacağı bir tür danışma organı kuracaklardı. Bu, Kongre liderlerinden herhangi birine, hatta Gandhi'ye bile cazip gelmeyecek kadar zayıftı. Savaşın sonradominyon statüsünü tartışma sözü ve diğerleriyle paylaşılan bir danışma organı kabul edilemezdi. Çalışma Komitesi, Kongre eyalet hükümetlerinin istifa etmesini emretti. Biraz isteksizlikle de olsa çağrıya uyuldu ve 15 Kasım itibarıyla hepsi görevi bıraktı. Kongre üyesi olmayan diğer bakanlıklar görevlerine devam ettiler. Kongre'nin eylemine rağmen, uzlaşma girişimleri devam etti ancak İngiliz tarafında bir çözüm arzusu yoktu. Genel Vali Lord Linlithgow'un İmparatorluğa karşı neredeyse 'Viktoryen' bir tavrı vardı ve Hintlilerin kendi kendilerini yönettiğini görmek istemiyordu. Ayrıca taviz vermek için acil bir neden de görünmüyordu. Avrupa'daki savaş Polonya'ya yapılan saldırıdan sonra durma noktasına gelmişti. İngiltere güçlü kalmaya devam ediyordu ve Asya'da kesinlikle açık bir tehdit yoktu. Yine de Genel Vali boş durmuyordu. 'Hindu holiganizmi hareketi' olarak gördüğü Kongre'den hiç hoşlanmıyordu. Linlithgow, Nehru ve Cinnah arasında Kongre ve Lig arasında bir uzlaşmanın mümkün olduğu izlenimini veren bir görüşme yapıldığını duyduğunda, Cinnah'ı ön plana çıkarmaya koyuldu. Bunun sonuçlarından biri, Lig'in Kongre hükümetlerinin istifasını kutlamak üzere 22 Aralık'ta bir 'Kurtuluş ve Şükran Günü' çağrısı yapması oldu.⁴³¹

Kongre Mart 1940'ta, eyleme geçme arzusunun yarattığı bir hayal kırıklığı atmosferinde

⁴³⁰ Burton Stein, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010, s. 331-332.

⁴³¹ Bipan Chandra, *India's Struggle For Independence*, Penguin Random House India Pvt. Ltd, New Delhi, 1989, s. 484.

toplandı. Bu bir kez daha Gandhi'nin öne çıktığı bir Kongre idi. Resmî olarak üye olmasa de geri dönüşü olmayan bir noktaya gelindiğinde herkesin arkasında toplandığı kabul edilen bir liderdi. Gandhi, 'Uzlaşma benim varlığında var.' dese de sivil itaatsizlik çağrısında bulundu. Kongre bunu kabul etti. Gandhi onların tam onayını almıştı. Neredeyse eski günlerdeki gibiydi. Kongre içinde herhangi bir eleştiri dile getirilmedi. Nehru bile sessizdi ve görüşmelere katılmadı. Kongre oturumuyla eş zamanlı olarak bir 'Uzlaşma Karşısı Konferans' çağrısında bulunan Subhas Bose de derhâl harekete geçilmesini talep ediyordu. Ancak inisiyatif bir kez daha Gandhi'deydi. Mahatma, çağrısının aksine, hiçbir şey yapmadı. Ancak Gandhi beklerken, Avrupa'daki savaş sarsıcı bir şekilde patlak verdi. Nisan ayında Danimarka ve Norveç, ardından Hollanda ve Belçika işgal edildi. Almanlar Fransa'ya girerken, İngiliz kuvvetleri denize itildi ve 1940 Haziran'ının ilk günlerinde Dunkirk sahillerinden küçük teknelerden oluşan bir donanmayla kaçtılar. Pek çok kişi Almanların karşı konulmaz olduğunu ve Britanya'nın yakında işgal edileceğini düşünüyordu. Londra'daki İngiliz hükümeti, Alman saldırısı tehlikesinin başından beri farkındaydı ve genel valiye Hintlileri savaş çabalarının arkasında birleştirmek için elinden gelen her şeyi yapması talimatı verildi. Buna tabii ki Kongre de dâhildi. Ancak Linlithgow harekete geçmeye hazır değildi. Mayıs ayında, Hindistan'ın özgürlüğüne en sert biçimde karşı çıkan Winston Churchill'in İngiltere Başbakanı olarak atanması bilinmezliği daha da artırdı.⁴³²

Avrupa'daki olaylar Kongre liderliği için bir şok oldu. Bölünmeler hemen ortaya çıktı. Nehru, tehlike anında İngiltere'den faydalanmaya şiddetle karşı çıkıyordu. Sivil itaatsizlik, Nazilerin müttefiki olmak anlamına gelirdi. Gandhi de İngilizler hayatları için savaşırken onları yalnız bırakmak istemiyordu. Ayrıca Almanların Hindistan'ı ele geçirmesi hâlinde Hindistan'ın özgürlüğü için şiddet içermeyen bir mücadelenin mümkün olmayacağını da farkındaydı. Devrimciler milliyetçi harekete hâkim olacak ve ona yer kalmayacaktı. O dönemde Kongre Başkanı olan Mevlana Azad, hem Gandhi hem de Nehru ile aynı fikirde değildi. İngilizler Kongre'nin mütevazı taleplerini reddederek iş birliğine yanaşmamayı tercih etmişlerdi. Savaşı emperyalist olarak kınayan Kongre'nin fikir değiştirmesi için bir neden yoktu. Çalışma Komitesi acil olarak toplandı. İngilizlerle müzakere için çoğunluk vardı. Teklif bir kez daha iş birliğiydi, ama bu kez tam bir iş birliğiydi. Sadece iki koşul vardı; savaştan sonra yürürlüğe girmek üzere Hindistan'ın bağımsızlığının ilan edilmesi ve bu sözün bir simgesi olarak tüm partilerden oluşan bir ulusal hükümetinin kurulması. Silahlı kuvvetler İngiliz başkomutanına bağlı kalacak ve genel valinin pozisyonu değişmeyecek, ancak çok acil durumlar dışında veto hakkını kullanmaması beklenecekti. Bu teklif tüm samimiyetiyle yapılmıştı ve gerçek bir

⁴³² Dennis Dalton, *Mahatma Gandhi: Nonviolent Power In Action*, Columbia University Press, New York, 2000, s. 94-95.

korkuyla desteklenen bir duyguydu. Kongre yıllarca İngilizlerle olan mücadelesine odaklanmıştı. Bu, dar görüşlü amaçların ve dar görüşlü zihinlerin hareketiydi. Sadece birkaç kişi Hindistan'ın dış dünyadan izole olmadığını ve orada olup bitenlerin Hindistan'ı da etkilediğini fark etti. İş birliği teklifi, İngiltere'nin Almanya'ya karşı savaşmasına yardım etmek için değil, Hindistan'ı saldırılardan korumak için yapılmıştı. Kongre'nin teklifi aynı zamanda Gandhi ile arasındaki ayrılığı da ortaya koyuyordu. Daha 1938'de Kongre'ye Hindistan özgür olduğunda silahlı kuvvetlere sahip olmayacağı önerisini kabul ettirmeye çalışmıştı. Bazı anlaşmazlıklar olmuştu ama konu karara bağlanmadan bir kenara bırakılmıştı. Şimdi Kongre'nin tavrını kesin olarak belirlemek gerekiyordu. Nehru, Rajagopalachari ve Azad'ın etkisi altındaki Çalışma Komitesi, şiddet içermeyen yöntemlerin Hindistan içindeki mücadele için uygun olduğunu kabul etmekle birlikte, bunları ulusal savunma aracı olarak reddetti. Bu karar, Temmuz ayında yapılan Tüm Hindistan Kongre Komitesi toplantısında kabul edildi. Çalışma Komitesinin dört üyesi çekimser oy kullandı ve Abdul Gaffar Khan 'şiddetsizliğin' bir kenara atılmasını protesto etmek için istifa etti. Nehru, Gandhi'ye vurulan darbeyi yumuşatmaya çalışsa da Kongre'nin 1920'den beri ilk kez Mahatma'yı kesin olarak reddettiğine şüphe yoktu.⁴³³

Kararın Kongre'nin sol kanadı üzerindeki etkisi hemen görüldü. Liderlerinin çoğu çoktan tutuklanmıştı ve radikal pozisyonu savunmak için Nehru'ya bakıyorlardı. Kongre Sosyalist Partisi liderlerinden biri Nehru'ya mektup yazarak İngilizlerle iş birliği teklifine karşı muhalefetin başına geçmesi için ricada bulundu. Bu olayda, bağımsızlıktan hemen sonra sosyalistlerin Kongre'den ayrılmasına yol açacak olan Nehru'ya karşı hayal kırıklığının arttığını görmek mümkündür. Birçok sosyalist, Nehru'ya zaten güvenmemeye başlamıştı ve şimdi Nehru'nun İngilizlerle sınırlı da olsa iş birliği yapmak için onları terk ettiği anlaşıyordu. Bununla birlikte, varılabilecek bir uzlaşmaya ilgi duyan başka partiler de vardı. Kongre bile birleşik bir cephenin bazı farklar yaratacağını kabul etmişti. Bir Müslüman olan Kongre Başkanı, Cinnah'a yaklaşmış ancak net bir tavırla reddedilmişti. Cinnah, Azad'ın Kongre başkanı olmasına özellikle içerlemişti çünkü tüm Müslümanların Lig'e üye olması gerektiğine inanıyordu. Mart ayında Cinnah daha da ileri gitmiş ve daha sonra 'Pakistan kararı' olarak bilinecek olan açıklamayı yapmıştı. "Müslümanlar", demişti, "herhangi bir ulus tanımına göre bir ulustur ve anavatanlarına, topraklarına ve devletlerine sahip olmalıdırlar."⁴³⁴ Cinnah'a göre, Kongre ile iş birliği yapmasını gerektirecek hiçbir sebep bulunmuyordu. İngilizlerin Kongre'nin teklifine cevap vermesi zaman aldı. Genel Vali, Cinnah'a danıştı ve Müslüman Birliği'nin 'ulusal' bir hükümete katılmayı kabul etmesi için yerine getirilmesi gereken koşullar olduğu

⁴³³ Stanley Wolpert, *Gandhi's Passion: The Life And Legacy Of Mahatma Gandhi*, Oxford University Press, New York, 2001, s. 183-187.

⁴³⁴ S. K. Majumdar, *Jinnah And Gandhi: Their Role In India's Quest For Freedom*, K. L. Mukhopadhyay, Calcutta, 1966, s. 112.

söylendi. Birincisi, İngilizler 'Müslüman Hindistan'ın önceden onayı olmadan' geçici ya da nihai hiçbir anayasayı kabul etmemeyi taahhüt etmeliydi. İkinci olarak, herhangi bir savaş zamanı yönetiminde 'Müslüman Hindistan, merkezî ve taşra hükümetlerinin otorite ve kontrolünde eşit paya sahip olmalıydı.' Kongre ve Lig'in tutumları açıkça uyumsuzdu. İngilizlerin Kongre'ye yanıtı Ağustos ayında geldi. Bağımsızlık konusunda, savaştan sonra yeni bir anayasaya karar verecek temsili bir organın kurulacağından başka bir söz vermiyorlardı. Bu arada, genel valinin yürütme konseyine katılmaları için bir dizi 'temsili' Hintliyi davet etmeye ve Hintli üyelerden oluşan bir Savaş Danışma Kurulu kurmaya hazırdılar.⁴³⁵

İngiliz teklifi Ekim 1939'da yapılan tekliften sadece ayrıntılarda farklılık gösteriyordu. Ancak Müslüman Birliğine istediği vetoyu verecek gibi görünen bir madde vardı. İngilizler, 'Hindistan'ın ulusal yaşamındaki büyük ve güçlü unsurlar tarafından otoritesi doğrudan reddedilen' bir hükümet sistemine herhangi bir sorumluluk devrini düşünmüyorlardı. Çünkü bu unsurların böyle bir Hükümete boyun eğmeye zorlanmasına taraf olabiliyorlardı. Kongre liderliği 15 Eylül'de toplandığında, delegeler biraz sakinleşmiş bir ruh hâli içindeydi. Bir önceki toplantıya damgasını vuran panik şimdi abartılı görünüyordu. Almanya, İngiltere'yi işgal etmemiş; İngilizler de ağır hava saldırıları altında teslim olmamıştı. Hükümetin Ağustos teklifindeki esneklik belki de İngilizlerin iyimserliğini yansıtıyordu. Kongre için artık Gandhi'ye geri dönmekten başka bir alternatif görünmüyordu. Nehru ve Çalışma Komitesi'nin diğer üyeleri arka plana çekildi ve Mahatma yeniden sahneye çıktı. Gandhi'nin her zamanki gibi hiçbir planı yoktu. Aslında ciddi bir eylemde bulunma konusunda son derece isteksizdi. Bunun iki önemli nedeni vardı. Hâlâ İngilizlerle bir uzlaşma umuyordu ve bir sivil itaatsizlik kampanyasının etkili olacağına ikna olmamıştı. Kitleleri harekete geçirecek bir konu yoktu. Kongre liderleri bağımsızlıkla, hatta bazıları anti-faşizmle ilgileniyor olabiliyordu ama bunlar sıradan insanları ilgilendirmeyen konulardı. Avrupa'daki savaşın patlak vermesinden sonra tüketim mallarında bazı sıkıntılar yaşanmış ve hayat pahalılığı artmış olsa da bu durum öncelikle azınlıktaki orta sınıfı etkilemişti. Yoksulluk ve açlıkla sürekli savaş hâlinde olan Hint köylüsü, yaşam savaşının dokusunda çok az farklılık hissetti. Etkisizlik tuzağından kurtulmaya çalışan Gandhi, Eylül ayı sonunda genel valiye başvurarak savaşı eleştirmek için ifade özgürlüğü talep etti, zira bu tür eleştiriler artık yönetmelikle yasaklanmıştı. Gandhi, bu talep kabul edilirse sivil itaatsizliğe gerek kalmayacağını yazdı. Genel vali bunu reddetti. Hindistan savaştaydı ve savaşa karşı muhalefete bazı sınırlamalar getirilmeliydi. Mahatma'nın artık sivil itaatsizliği başlatmaktan başka alternatifi yoktu. O da en etkisiz yöntemi seçti. Kitlese satyagraha olmayacak, sadece bireyler yasalara karşı gelecekti. Nehru, Gandhi'nin niyetini bir zayıflık işareti olarak gördü. Gandhi'nin

⁴³⁵ S. K. Majumdar, *Jinnah And Gandhi: Their Role In India's Quest For Freedom*, K. L. Mukhopadhyay, Calcutta, 1966, s. 113.

hatalı olduğuna ikna olmuştu ama ona olan bağlılığının kendisini kazanmasına izin verdi. İlk protestocu, Gandhi'nin bir öğrencisi olan ve kendisini üstadın bir simülakrına dönüştürmeye çalışan Vinoba Bhave olacaktı. Gandhi'nin yazdığı basit bir açıklamayı yaptı: 'İngiliz savaş çabalarına insan ya da para yardımı yapmak yanlıştır. Tek değerli çaba, şiddet içermeyen bir direnişle tüm savaşa karşı koymaktır. 'Bu açıklamayı kamuoyu önünde üçüncü kez yaptığında Bhave tutuklandı ve üç ay hapse mahkum edildi. Bu olay hiçbir heyecan yaratmadı. Sansürlenengazetelerde bundan hiç söz edilmedi. Çoğu Hintli için bu olay önemsizdi. Bireysel satyagraha devam etti ve cezalar hafif olsa da tutuklamalar da devam etti. Daha sonra Gandhi, biraz drama katmak için valiye Kongre Çalışma Komitesi, AICC ve yasama organı üyelerinin gruplar hâlinde hareket edeceğini bildirdi. Ocak 1941'in sonunda yaklaşık 3000 protestocu hapisteydi. Hükümet artık sansürü postalara kadar genişletmiş olsa da tutuklamalar pek heyecan yaratmadı. Her şey oldukça anlamsız görünüyordu ve Kongre içinde artan eleştiriler ve kampanyayı iptal etme isteği vardı. 1941'in yaz başlarına gelindiğinde kampanya kendi kendine sona ermişti. Siyasi Hindistan can çekişiyor gibiydi. Hindistan'da Müslüman Birliği'nin İngiliz yönetiminin üst düzey üyeleri tarafından politikaları konusunda bilgilendirildiğine dair işaretler artıyordu. Geri çekilmeyen Ağustos teklifinin şartları çok yavaş bir şekilde uygulamaya konuldu ve ancak Temmuz 1941'de genel valinin yürütme konseyine Hintliler atandı. İsimler açıklandığında, bunların kaliteli ve deneyimli ama Hint milliyetçiliğinin ana akımını temsil etmeyen kişiler olduğu ortaya çıktı. Milliyetçi bakış açısına göre bu adamlar, kendi içlerinde ne kadar takdire şayan olsalar da, kukladan başka bir şey olamazlardı.⁴³⁶

Birkaç hafta sonra, İngiliz niyetlerinin dürüstlüğüne dair hâlâ var olan güven bir darbe daha aldı. Winston Churchill ve Başkan Roosevelt tarafından temsil edilen İngiliz ve Amerikan hükümetleri, savaş sonrası dünya konseptlerine ilişkin bir bildiri yayınladılar. Bu 'Atlantik Şartı' Müttefiklerin savaş hedeflerinin bir parçası hâline geldi. Şartın metni yayınlandığında Hintliler her iki imzacının da 'tüm halkların altında yaşayacakları Hükümeti seçme hakkına saygı duyduklarını ve egemenlik haklarının ve özyönetimin, bunlardan zorla mahrum bırakılanlara geri verildiğini görmek istediklerini' iddia eden maddeyi memnuniyetle karşıladılar. Hintliler kısa sürede hayal kırıklığına uğradı, çünkü Churchill bu maddenin sadece Avrupa uluslarına atıfta bulunduğunu ve Hindistan'ın 'tamamen ayrı bir sorun' olduğunu açıkça belirtmek için acele etti. Bu niteleme bazı Hintlilere, Birinci Dünya Savaşı'nda Başkan Wilson tarafından dile getirilen kendi kaderini tayin etme doktrininin sömürge halkları için geçerli olmadığını hatırlattı. Aradan geçen yıllarda hiçbir şey değişmemiş gibi görünüyordu. Amery'nin savaştan

⁴³⁶ Bipan Chandra, *History Of Modern India*, National Council of Educational Research and Training, New Delhi, 1971, s. 459-461.

sonra İngiltere'nin seçimle işbaşına gelen bir kurucu meclis önerisini tüzük şartlarıyla bir tutma çabası inandırıcı değildi. İngiliz vaatlerinin samimiyetine inanmaktan asla vazgeçmemiş olan Hintliler bile şüphe duymaya başladılar.⁴³⁷

Gandi'nin satyagraha kampanyasının anlamsızlığı Kongre saflarında kafa karışıklığına yol açtı. Belki de daha önemlisi, Kongre'nin halkla temasını kaybetmiş olmasıydı. İngilizler Hint ordusuna yeni askerler alıyordu. Hint fabrikaları gece gündüz çalışarak Orta Doğu ve Afrika cepheleri için savaş malzemeleri ürettiyordu. Hintli işçiler şimdiye kadar aldıkları en yüksek ücretleri alıyorlardı. Ne işçi ne de fabrika sahibi, bir zamanlar ne kadar milliyetçi olursa olsun, bu tür bir refahtan vazgeçmeye hazır değildi. Hindistan'ın özgürlüğü için artık Hindistan içinde başarı umuduyla mücadele edilemeyeceğini anlayan bir Hintli lider, dışarıda müttefik arayışına girdi. Ölüm orucu tehdidiyle hapisten kurtulan Subhas Bose, Ocak 1941'de ev hapsinden kaçtı ve Rusları planlarına ikna edemeyince Mart ayında Berlin'e ulaştı. Ancak radyodan Hintlileri ayaklanmaya ve kendilerine yardım etmek isteyenlere yardım etme çağrısı karşılık bulmadı. 4 Aralık 1941'de hükümet beklenmedik bir şekilde Nehru da dâhil olmak üzere tüm Kongre tutuklularını yeniden serbest bıraktı. Üç gün sonra Japonlar Pearl Harbor'daki Amerikan deniz üssüne saldırdı. Aynı gün Japon uçakları Amerika'nın Guam adasını, Filipin'deki askerî tesisleri ve Singapur'daki İngiliz deniz üssünü bombaladı. Japon saldırısının hızı ve şiddeti bir aciliyet duygusu yarattı. Kongre'de eski panik, bu kez daha büyük bir yoğunlukla yeniden canlandı. Şiddete başvurmama doktrini yeniden bir kenara atıldı. Nehru bombalara karşı şiddet içermeyen yöntemlerle direnilemeyeceği görüşünü açıkça dile getirdi. Hindistan'ın savunulmasında İngilizlerle bir tür iş birliği yapılması talebi giderek güçlendi ve Gandhi, Kongre liderliğinden azledilmesini istedi. Bu talep 16 Ocak 1942'de AICC'nin İngilizlere bir başka koşullu destek teklifinde bulunması üzerine kabul edildi. Çalışma Komitesi'nin tüm üyeleri aynı fikirde değildi. Şubat 1942'nin ortasında Singapur'un 'zaptedilemez' kalesi düştü ve Burma'da İngilizler kısa süre içinde geri çekilmeye başladı. Hint milliyetçiliğine boyun eğmeyen Britanya İmparatorluğu, Japonların saldırıları karşısında parçalanıyordu. Pek çok kişi Subhas Bose'nin haklı olduğunu düşünüyordu; şiddetsizlik sadece özgürlük yürüyüşünü engellemişti. Yine de pek çok açıdan Japonlar tarafından kurtarılma ihtimali ciddiye alınmadı. Müslüman Birliği daha çok Kongre'yle savaşmakla ilgileniyordu. Aşırı komünalist bir örgüt olan Hindu Mahasabha, Müslümanları sokaklara çıkıp savaşmaya davet etti. Japonlar ilerlerken politikacılar birbirlerine bağırıp çağırıyordu. 8 Mart'ta Japon işgalinin dalgaları Burma'nın başkenti Yangon'a doğru akmaya başladı. Dört gün sonra Winston Churchill, Avam Kamarasında, savaş kabinesinin sosyalist üyesi Sir Stafford Cripps'in Hindistan'a gönderileceğini duyurdu. Churchill ve

⁴³⁷ Bipan Chandra, *History Of Modern India*, National Council of Educational Research and Training, New Delhi, 1971, s. 462-463.

Hindistan hükümeti de dâhil olmak üzere, milliyetçi liderleri savaş süresince kilit altında tutmayı tercih eden pek çok kişi vardı ancak Whitehall'da, Japonlar kapıdayken Hindistan'daki yetkililerin, tutuklamaların ardından böyle bir şey olursa bir iç isyanı bastırıp bastıramayacağı konusunda bazı şüpheler vardı. Kuşkusuz Japonlar için beşinci kol olarak hareket etmeye istekli ve kaygılı aşırı uçlar vardı. Churchill uzlaşma girişiminin olası bir ateşkese yol açacağını ve böylece İngilizlerin Hindistan'ı savunma görevine devam edebileceğini düşünüyordu.⁴³⁸

Cripps'in Hindistan'a gönderilmesinin iç nedenleri de vardı. İngiliz savaş kabinesi bir koalisyondu. İşçi Partisi, görevdeyken gösterdiği performansa rağmen, hâlâ resmî olarak Hindistan'ın özgürlüğünü savunuyordu. Bu nedenle kabinedeki İşçi Partili bakanlar Kongre'nin bastırılmasına dâhil olmak istemiyorlardı. Ayrıca Kongre'nin makul bir teklifi kabul edeceğine inanmak için gerekçeleri de vardı. Churchill ayrıca Başkan Roosevelt'in de büyük baskısı altındaydı. Hem kabine dayanışması hem de Amerikan ittifakının çıkarları için bir iyi niyet jesti gerekliydi. Cripps'in Hindistan'a götürdüğü 'Deklarasyon Taslağı' 1940 Ağustos teklifinin şartlarını tekrarlıyor, ancak bazı noktalarda daha ileri gidiyordu. Hindistan'a dilediği takdirde İngiliz Milletler Topluluğu'ndan ayrılma hakkı tanındı. Bu, dominyon statüsünün artık bağımsızlıkla aynı anlama geldiği anlamına geliyordu. Savaştan hemen sonra seçilmiş bir Kurucu Meclis, İngilizlerin müdahalesi olmaksızın bir anayasa üzerinde karar verecek ve üzerinde anlaşılan herhangi bir anayasayı tek bir şartla kabul edecekti: herhangi bir eyaletin dominyon dışında kalma hakkı. 'İngiliz yükümlülüklerini' garanti altına alacak bir antlaşma gibi konularla ilgili çeşitli başka maddeler de vardı. Acil değişikliklere gelince, savaş süresince köklü değişiklikler yapılamazdı. Ancak geçici bir hükümet sistemi kurulabilir ve 'Hint halkının başlıca kesimlerinin liderleri' katılmaya davet edilebilirdi. Cripps'in müzakereci olarak seçilmesi zekiceydi. Üst sınıftan bir sosyalistti ve diğer üst sınıf sosyalist Cavaharlal Nehru'nun arkadaşıydı. Hintlilerin kendi hükümet biçimlerini seçme hakkı konusunda sık sık ve açıkça samimiyetle konuşmuştu. Cripps ayrıca vejetaryen olduğu gerçeğiyle birleştiğinde Gandhi'ye kendisini sevdiren neredeyse Hintli bir püritanizme sahipti. Cripps Hindistan sorununa bir çözüm getirebileceğine inanıyordu, ancak hem sadece savaşın bitiminden sonra telafi edilebilecek vaatler sunan özeti hem de Hindistan'ın özgürlüğünün daimi düşmanı Winston Churchill'in başkanlığındaki bir kabinenin üyesi olması nedeniyle engellendi. Cripps, 25 Mart 1942'de Yeni Delhi'deki görüşmelerine başladı. Hindistan siyasi hayatının hemen hemen her alanından temsilcilerle görüştü, ancak görüşmelerde bulunmayan bir taraf vardı ki, bulunanların aklında hep Japon ordusu vardı. Cripps konuşurken, Japon uçakları Hindistan şehirlerini bombalıyordu. Sayısız yol araştırılmasına rağmen, anlaşma için gerçek bir istek yoktu.

⁴³⁸ Lord Birdwood, *India And Pakistan: A Continent Decides*, Frederick A. Praeger, New York, 1954, s. 146.

Müslüman Birliği, eyaletlerin yeni Dominyon'un dışında kalma hakkının Pakistan'a zımnen tanınmasını memnuniyetle karşıladı, ancak bu ifade Cinnah için fazla muğlaktı. Aynı madde sadece Kongre'yi değil, Pencap'taki Müslüman çoğunluğun katılmama yönünde oy kullanacağından korkan komünal Hindu Mahasabha ve Sihleri de rahatsız etti. Dokunulmazlar, kast Hindularından korunacaklarına dair hiçbir garanti görmüyorlardı. Kongre ayrıca prenslerin Kurucu Meclis'te temsil edilmesine izin verilmesine de içerlemişti. Ayrıca Cripps'in, Londra'daki İngiliz yönetiminin öngördüğü tek şey genel valinin yürütme konseyiningenişletilmesiye, bir tür 'ulusal yönetim'in kabul edileceğini öne sürerek yetkisini aştığı ortayaçıktı. Görüşmeler devam etti ama ileri sürülen karşı öneri ve argümanlar esasen bir blöften ibaretti. Kongre'nin ezici çoğunluğu Batı emperyalizmine darbe vuran ilk Asyalı gücün yardımıyla Hindistan'ın özgürlüğünü kazanmaya oldukça hazırdu. Japonya'nın Çin'deki eylemleri tatsızdu ama bu sadece Nehru gibi birkaç sofistike lideri endişelendiriyordu. Geri kalanlar Japonların 'Asyalılar için Asya' sloganına olumlu yanıt verdi ve liderlerine baskı yaptı. Bu şartlar altında liderlerin, çoğunluğun Japonlardan kazanacağını düşündüğünden daha azını İngilizlerden kabul etmesine izin verilmesi mümkün değildi.⁴³⁹

Görüşmeleri devam ettirmek için bazı girişimlerde bulunuldu. Başkan Roosevelt'in kişisel temsilcisi Albay Johnson, Nehru ve diğerleriyle görüşmeler yaptı. Ancak Johnson'ın müdahalesi hem İngiliz hem de Hint hükümetleri tarafından tepkiyle karşılandı. Kongre, silahlı kuvvetlerin yürütme konseyinin Hintli bir üyesinin yetkisi altına verilmesi talebini ortaya attı ki bu teklifin Hindistan hükümetinin sert muhalefetine yol açacağı kesindi. Teklifi alan genel vali, Cripps'e haber vermeden onaylamadığını Londra'ya telgrafla bildirdi. 7 Nisan'da Londra'dan Cripps'e gizli bir telgraf ulaştı ve o andan itibaren Cripps'in tavrı değişti. Kongre'nin tavrı da öyle. Mahatma'dan gelen bir telefon görüşmesinin ardından Çalışma Komitesi önerileri resmen reddetti. Cripps, 12 Nisan'da arkasında sadece kafa karışıklığı ve memnuniyetsizlik bırakarak Londra'ya doğru yola çıktı.⁴⁴⁰

Kongre liderliği Nisan ayı sonunda tekrar bir araya geldi ve Gandhi tarafından neredeyse dikte edilen, Japonlara karşı direniş çağrısında bulunan, ancak bunu sadece şiddet içermeyen iş birliği yapmama şeklinde gerçekleştiren bir kararı kabul etti. Kongre liderlerinin çoğu Japonları karşılamaya hazırlanıyordu. Allahabad'daki Kongre bürolarına yapılan bir polis baskınında, bizzat Gandhi tarafından Japonlara 'Hindistan'ın hiçbir düşmanlık beslemediği' ve 'Hindistan özgür olsaydı ilk adımının Japonya ile müzakere etmek olacağı' yönünde güvence veren bir karar taslağı için notlar bulundu. Birkaç hafta sonra Mahatma harekete geçti. İngilizlere karşı

⁴³⁹ Lord Birdwood, *India And Pakistan: A Continent Decides*, Frederick A. Praeger, New York, 1954, s. 66.

⁴⁴⁰ B. R. Ambedkar, *Pakistan Or The Partition Of India*, Thacker & Co., LTD, Bombay, 1946, s. 390-391.

kışkırtıcı bir meydan okuma yayınladı. Dramatik bir jest yapılması gerekiyordu. Gergin bir atmosfer vardı ve bazı Hintliler arasında devrimci mücadele yoluyla kendi özgürlüklerini ele geçirme arzusu giderek artıyordu. Gandhi'nin meydan okuması basitti. Anarşi, hatta iç savaş bir süre devam edebilirdi ama bundan gerçek bir Hindistan doğacaktı'.⁴⁴¹

Gandhi'nin önerdiği slogan 'Hindistan'ı terk et' idi. Mahatma'nın bu çağrısına Hindistan'ın dört bir yanında binlerce kişi destek verdi. Kongre bir sivil itaatsizlik kampanyası başlatmak zorunda kalacaktı ve bu da sadece Japonların işine yarayabilirdi. Gandhi'nin Wardha'daki inziva yerinde Nehru ve Mahatma karar üzerinde tartıştılar ve Nehru bazı tavizler elde etti. Gandhi, müttefik kuvvetlerin 'sadece bir Japon saldırısını püskürtmek ve Çin'e yardım etmek amacıyla' Hindistan'da kalmasına izin verdi. Hatta barış için yalvarmaya değil ama onlara 'savaşın anlamsızlığını' göstermek için Mihver güçlerine 'Hindistan'ın elçilerini' göndermeye bile hazırды. Ancak Gandhi, 'Hindistan'ı Terk Et' çağrısının reddedilmesinin ardından gelmesi gereken sonuçlar konusunda kararlıydı. Nehru, Mahatma'yı kararını Çalışma Komitesi'ne götürmemesi için ikna etmeye çalıştı. Komite Temmuz ayı başında toplandığında İngilizlerden bir yanıt gelmeyince Gandhi kararlılığını sürdürdü. Şiddetsizliğin her zaman olduğu gibi şiddete dönüşme ihtimalini umursamıyor gibi görünüyordu. Gandhi'nin şantajı bir kez daha işe yaradı. Eğer kararı reddedilirse Kongre'den ayrılacak ve başka bir örgüt kuracaktı. Doğal olarak reddedilmedi. AICC kararı onayladı ve İngilizlere bir ultimatoma sundu. Karar reddedilir ve Gandhi de onaylarsa, komite 'mümkün olan en geniş ölçekte şiddet içermeyen çizgide kitlesel bir mücadele başlatılmasını' onaylayacaktı. Karar Gandhi'deydi ve ne olacağından oldukça emindi. Komitenin eylemini memnuniyetle karşılamıştı.⁴⁴²

Gandhi'nin hiçbir planı yoktu ve hemen bir kampanya başlatmak gibi bir niyeti olmaması da mümkündü. Ancak bir kez daha iç seslerinin pençesine düşmüş olması kuvvetle muhtemel görünüyor. Gandhi'nin konuştuğu sessiz öfke, başta orada bulunan polis ajanları olmak üzere herkes için aşikârdı. Gandhi sözlerinin hükümeti kışkırtacağına inanmış olabilir, çünkü şiddetsizlik ile şiddet arasında gerçek bir ayrım yapmıyordu. Orada bulunanlardan birinin 'dehşet verici' olarak tanımladığı yüceltmesi sırasında, öldürülebileceğini ve ölümünün ulusal bir ayaklanmaya yol açacağını umuyor gibiydi.⁴⁴³

Gandhi ne umarsa umsun, hükümet daha önce olduğu gibi birkaç satyagrahiye değil, Hint halkına isyan çağrısı yapan bu konuşmanın karşısında duramazdı. Konuşmanın ertesi günü, 9 Ağustos 1942'de, hızlı bir hamleyle Çalışma Komitesi'nin tamamı ve diğer bazı Kongre liderleri

⁴⁴¹ Sugata Bose, Ayesha Jalal, *Modern South Asia: History, Culture, Political Economy*, Routledge, New York, 1998, s. 159-160.

⁴⁴² Peter Robb, *A History Of India*, Palgrave Macmillan, New York, 2002, s. 199.

⁴⁴³ A. L. Basham (ed.), *A Cultural History Of India*, Oxford University Press, 1975, s. 391.

tutuklandı. Gandhi, Pune yakınlarındaki Ağa Han'a ait bir saraya götürüldü. Kongre liderlerinin tutuklanması tabanda derhâl bir tepkiye yol açtı. Uyumlu bir eylem planı yoktu ve tüm gösteriler spontane gelişmişti. Şehirlerde, iş bırakma eylemleri ve grevler nedeniyle hayat felç oldu. Büyük kalabalıklar milliyetçi şarkılar söyleyerek ve liderlerin serbest bırakılmasını talep ederek sokaklarda yürüdüler. Gösteriler başlangıçta barışçıldı ancak halkın öfkesinin kitlesel patlamasında bekledikleri fırsatı gören aşırı komünistler, suçlular ve profesyonel devrimciler gibi unsurlar vardı. Hükümet de tedirgindi, polis de öyle. Kalabalığın üzerine ateş açıldı ve çok sayıda kişi yaralandı. Geniş çaplı bir isyanla karşı karşıya olduğunu düşünen hükümet sokağa çıkma yasağı getirdi ve beşten fazla kişinin toplanmasını yasakladı. Kongre, yasadışı bir örgüt olarak ilan edildi ve mal varlıkları ile kayıtlarına el konuldu. Bunu toplu tutuklamalar izledi ve Kongre'nin ikinci derecedeki pek çok lideri yeraltına çekildi. Kongre örgütünün yok edilmesi ve yönetici liderliğinin tutuklanmasıyla birlikte kampanyanın yönetimini yeni kişiler devraldı. Bunlardan bazıları Gandici eğilimliydi ve kampanyayı şiddetten uzak tutmak için umutsuzca çabaladılar.⁴⁴⁴

Sabotaj ve suçtan ilham alan şiddet dalgası tüm ülkeye yayıldı. Eylül ayının ortasına gelindiğinde 250 demir yolu istasyonu tahrip edilmiş ya da ciddi hasar görmüş, 500 postane saldırıya uğramıştı. Demir yolu sisteminin büyük bir bölümü devre dışı bırakıldı ve iletişim o kadar sekteye uğradı ki Hindistan'ın kuzeydoğu sınırındaki ordu ana ikmal kanalından mahrum kaldı. Polis karakolları ve hükümet binaları ateşe verildi ve sivil yönetimin Hintli üyeleri isyancılara katılmadıkları takdirde ölümle tehdit edildi. Bunu reddedenlerin bir kısmı suikast sonucu öldürüldü. Hükümet elindeki tüm güçleri kullandı. İngiliz birlikleri çağrıldı ve çetelere karşı uçaklar kullanıldı, en az beş olayda makineli tüfek ve bombalama yapıldı. Ülkenin bazı bölgelerinde yetkililer halka açık idam gibi korkunç bir uygulamayı bile yeniden canlandırdı. İsyan şüphesiz ciddi olsa da kitlesel bir ayaklanma olmadı. Ülkedeki pek çok unsur uzak durdu. Köylüler tarlalarında kaldı, iş adamları ve profesyonel orta sınıf, hükümeti desteklemeye devam etti. Silahlı kuvvetlerde herhangi bir hoşnutsuzluk belirtisi yoktu. Büyük çaplı sabotaj ve şiddet olaylarının ilk aşaması Ağustos sonunda kontrol altına alınmıştı. Münferit ama yine de ciddi olayların yaşandığı ikinci aşama ise yıl sonunda neredeyse sona ermişti. Kongre'nin İngilizleri devirmedeki başarısızlığı İngiltere'deki Muhafazakârlar tarafından memnuniyetle karşılandı. Bu sadece onların başından beri söylediklerini doğruluyordu: Kongre, Hint halkının kitlesini temsil etmiyordu. Gandhi büyük bir hata yapmıştır. 'Hindistan'ı Terk Et' kararı, destekçileri hapisnederahatça otururken pek çok insana yaşattığı dehşet ve acının yanı sıra, siyasi Hindistan'da bölücü

⁴⁴⁴ Bipan Chandra, *India's Struggle For Independence*, Penguin Random House India Pvt. Ltd, New Delhi, 1989, s. 467-468.

güçler tarafından doldurulacak bir boşluk bırakmıştı.⁴⁴⁵

Mayıs 1944'te Gandhi sağlık sorunları nedeniyle hapisten çıkarıldı, ancak hükümet hâlâ diğer Kongre liderlerini serbest bırakmaya hazır değildi. Hükümet, Gandhi'nin sadece sağlığı tehlikede olduğu için serbest bırakıldığı konusunda ısrar ediyordu. Bu sadece onu serbest bırakmak için bir bahaneydi ve gerçek neden oldukça farklıydı. Gandhi'nin 1942'de şiddete dönmüş gibi görünmesine rağmen, hükümet onun eski fikirlerine geri döndüğüne ve bu nedenle bir kez daha arabulucu olarak kullanılabileceğine ikna olmuştu. Bununla birlikte, onu Cavaharlal Nehru gibi daha kışkırtıcı Kongre liderlerinin etkisinden uzak tutmak gerekiyordu. Gandhi, Müslüman Birliği ile bir anlaşmaya varabilirse iktidarı birleşik bir Hindistan'a devretmek hâlâ mümkün olabilirdi. Gandhi'nin serbest bırakıldıktan sonraki ilk icraatlarından biri Cinnah'ı ziyaret etmek oldu. Mahatma'nın hapisanede kalması belki de gecikmiş bir gerçeklik duygusu getirmişti, çünkü Cinnah'a bölünme olasılığını öngören bir formül önerdi; ancak geçiş dönemi için merkezde geçici bir hükümet olması gerektiğinde ısrar etti. Bu teklife rağmen Cinnah ile uzlaşma imkânı yoktu. Müslümanların, merkezî bir hükümet kurulduğunda bu hükümetin Kongre'nin hâkimiyetine gireceği ve eyaletlerin ayrılmasını sağlamayı kendilerine iş edinecekleri yönündeki korkularını çok iyi kullanabilirdi. Cinnah özgürlüğün kokusunu almıştı ve hiçbir konuda geri adım atmaya hazır değildi. Birçok Kongre liderinin aksine Cinnah, İngilizlerin Hindistan'ı gerçekten terk etmek istediğine inanıyordu. Pakistan prensibini ima yoluyla kabul etmişlerdi. O hâlde taviz vermesi için hiçbir gerekçe yoktu.⁴⁴⁶

Gandhi başarısız olmuştu ve hükümet daha fazla iş birliği yapmaya hazır değildi. Onu yeniden tutuklama zahmetine bile girmedi. Londra'daki İşçi Partili parlamento üyeleri, Hindistan'ın gerçek sorunlarının doğasından son derece habersiz bir şekilde, hâlâ imkânsız olan tek şeyi, Delhi'de ulusal bir hükümet kurulmasını istiyorlardı. Tüm bunlar Cinnah'ı uzlaşmayı reddetmekte haklı olduğuna ikna etti. İşçi Partisi üyelerinin çoğu Hintli milliyetçilerin İngiltere'ye güvenmediğini ve bu güvensizlik ortadan kaldırılabilirse diğer tüm sorunların da ortadan kalkacağını düşünüyordu. Ancak asıl tehlikeli güvensizlik Hintli ile Hintli, Kongre ile Lig, Hindu ile Müslüman arasındaydı ve bunu çözmek Westminster'ın gücünü aşıyordu. Savaşın sonu ve İngilizlerin zaferi yaklaşıyor gibi görüldüğünde, Hindistan'daki tüm taraflar son mücadele için hazırlanmaya başladı. Japonlar artık Hindistan'ın muhtemel kurtarıcıları olarak görünmüyordu. Subhas Bose artık Kongre'nin eski liderliğini tehdit etmiyordu. Şimdi sorun Cripps misyonunun vaatlerinin gerçek olup olmadığıydı. 14 Haziran 1945'te, 1943'te Linlithgow'un yerine geçen genel vali Lord Wavell, Londra'ya yaptığı ziyaretten döndü. İngiliz

⁴⁴⁵ Bipan Chandra, *India's Struggle For Independence*, Penguin Random House India Pvt. Ltd, New Delhi, 1989, s. 469.

⁴⁴⁶ Stanley Wolpert, *An Introduction To India*, Penguin Books, London, 1994, s. 68-69.

hükümeti artık İşçi Partili bakanlardan oluşmuyordu. Avrupa'daki savaş, Mayıs ayından beri sona ermişti ve yakında bir genel seçim yapılacaktı. Ancak Wavell'in eski siyasi çıkmazı kırmak amacıyla Hindistan'a götürdüğü öneriler, savaş zamanı koalisyon kabinesi tarafından çerçevelendirilmişti. Cripps'in 1942'deki teklifine göre en önemli ilerleme, genel valinin yürütme konseyinin genel valinin kendisi ve başkomutan dışında tamamen Hintlilerden oluşmasıydı. Konsey, Müslümanlara ve Hindulara eşit temsil hakkı tanıyacaktı. Wavell ayrıca önerileri tartışmak üzere Simla'da bir konferans düzenleneceğini ve Kongre liderlerinin hapisten çıkarılarak konferansa davet edileceğini duyurdu. Simla konferansı gerçekleşti ama asıl belirleyici olan dışarıda yaşananlardı. Kongre, yürütme konseyindeki sandalyelerin Müslümanlar ve Hindu kastı arasında paylaşılmasının siyasi değil dinî bir temele dayanacağını varsayıyordu. Kongre, kendisinin (Kongre) laik bir organ olduğunu ve elbette Müslüman koltuklar için Müslüman üyeleri aday göstereceğini savundu. Ancak Cinnah bu yorumu kabul etmeye hazır değildi. Müslüman Birliği'nin Müslüman çıkarlarının tek temsilcisi olduğunu, dolayısıyla konseydeki Müslüman koltuklarının Müslüman Birliği tarafından seçilen üyeler tarafından doldurulması gerektiğini iddia etti. Genel Vali bunu kabul edemezdi, zira koltukların paylaşımı tamamen dinî nitelikte olacaktı. Cinnah müzakerelere devam etmeyi reddetti ve Simla konferansı başarısızlıkla sonuçlandı.⁴⁴⁷

Kongre bunun çok da önemli olmadığını düşünüyordu, çünkü artık İngiltere'de yeni bir hükümet göreve gelmişti. Churchill ve Muhafazakârlar İngiliz seçmenler tarafından reddedilmiş ve İşçi Partisi parlamentodaki sandalyelerin büyük çoğunluğunu alarak iktidara gelmişti. İngiltere'de İşçi Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte Hindistan'da özyönetimin gerçekten de eli kulağında olabileceğine dair umutlar arttı. Ancak bu umut geçmiş deneyimlerle koşullandırılmıştı. İşçi Partisi hükümetinin söylediklerinde ciddi olması muhtemel görünüyordu, ancak bu kesin değildi. İşçi Partisi hükümetinin, Hindistan'a özgürlüğünü vermenin yalnızca İşçi Partisi'nin vaatlerini yerine getirmek için değil, aynı zamanda İngiliz halkının çıkarları için de gerekli olduğunu görmesi sağlanmalıydı. Kongre'nin bakış açısına göre bu yeni bir yaklaşım gerektiriyordu. Bir yandan İşçi Partisi hükümeti, iktidarı devredeceği kişilerin siyasi zekâsı konusunda ikna edilmeli, diğer yandan da özgürlüğün alternatifinin şiddet olduğu açıkça belirtilmeliydi. Bu yeni yaklaşım, Gandhi'nin arka plana atılması gerektiği anlamına geliyordu, çünkü Gandhi siyasi olgunluğun sembolü sayılmazdı. Özgürlük uzak görünse de hem Kongre hem de İngilizler için gerekliydi. Artık resmi dolduracak olan, çekici ve esnek bir sosyalist olan Nehru'ydu. İşçi bakanları onun uygar, Batılı bakış açısına olumlu yanıt verecek, ona eşit davranabileceklerdi. Gandhi, Hintli bir Rousseau gibi, başka bir yüzyıla, başka ve anlaşılabilir bir

⁴⁴⁷ John Keay, *India: A History, Revised And Expanded Edition*, Grove Press, New York, 2010, s. 500-501.

boyuta aitti, sanayi öncesi dünyanın diliyle konuşan bir adamdı. Sosyalizm, endüstriyel kapitalizm tarafından ortaya çıkarıldığı için doğaya dönüş felsefesinin sözcüsünü sabırla ve anlayışla dinleyemezdi. Bu aslında Gandhi'nin büyük olayların şekillendiricisi olarak sonuydu. Arabulucuya artık ihtiyaç yoktu, okuma yazma bilmeyen köylülerden oluşan kalabalıklar bir kenara bırakılabilirdi. Artık aynı kıyametsiz dili konuşan insanlar arasında medeni bir müzakere zamanıydı. Söz konusu olan özgürlüğün kendisi değil, bu özgürlüğün biçimiydi. Kongre adına konuşan artık Cavaharlal Nehru'ydu.⁴⁴⁸

İngiliz Hindistan'ının son günlerinde yaşanan korkunç ve kanlı dramda Gandhi'nin rolü siyasi açıdan önemsizdi. Kongre ve Müslüman Birliği liderleri veraset savaşlarını sürdürürken, Mahatma, daha ziyade anayasal bir hükümdar gibi, etkileyici ama güçsüz bir şekilde sahnede dolaşıyordu. Protokole genellikle uyuldu, istişare görüntüsü verildi, mümkünse gerekli hürmet jestleri yapıldı, ancak Gandhi artık Kongre'yi temsil etmiyordu. Bu aşamada, Hindistan'ın özgürlüğü ufukta görüldüğünde, Gandhi artık bununla ilgilenmiyordu. Aslında hiçbir zaman terk etmediği Hindu reformcu rolüne geri dönmüştü. Her zaman olduğu gibi şimdi de sadece şiddetin azaltılmasıyla ilgileniyordu. Yavaş yavaş Hindistan'ın bölünmesinin bunu yapmanın tek yolu olabileceği sonucuna varıyordu ve daha sonra hâlâ sahip olduğu nüfuzunu Pakistan'ı kabul etmeye hazır olanların tarafına geçirecekti. Gandhi'nin güçlü bir gerçeklik duygusu vardı ancak her olayı kendi kendine yüklediği reform misyonu üzerindeki etkisi açısından yorumluyordu; Hindistan'ın bölünmesinin bile artık yoluna çıkmasına izin verilmeyecekti. Diğer Kongre liderlerinin aksine, Gandhi hiçbir zaman siyasi iktidarı arzulamamıştı, sadece iktidardakilerin onun reform fikirlerine sıcak bakmasını istiyordu. Şimdi, 1947'de, yetmiş yedi yaşındaydı ve azizler bile sonsuza kadar yaşamıyordu. Ölmeden önce masumların çektiği acılara bir son vermek istiyordu. Ona göre, Delhi'deki küçük çekişmeler ve entrikalar, Hindistan'a musallat olan daha büyük tehdit karşısında çok az önem taşıyordu. Bununla birlikte Mahatma, düşüncelerinin önyargısını açığa vurmadi. İçten içe, bölünmemiş bir Hindistan'a bağımsızlık verilmesine bağlı kaldı. Ancak tam da Kongre'nin geri kalanı bunu elde etmelerinin pek mümkün olmadığını kabul etmeye ve bölünmüş bir Hindistan'ın kâr elde edebilecekleri vaat edilmiş topraklar için yeterli olduğu gerçeğiyle uzlaşmaya başlamışken, Mahatma bölünme ilkesini kabul etmediğini ilan etti ve eski inancından pek bir şey kaybetmeden birlik müjdesini vaaz etmeye başladı. Bunun nedeni kısmen Kongre'yi geçmişte olduğu gibi etkileyemeyeceğinin bilincine varmasıydı. Gandhi, Kongre'yi kendi dar amaçları için kullanmaya çalışmıştı ama Kongre onu İngilizlere karşı mücadelede kullanmıştı. 15 Ağustos 1947'de Hindistan, bağımsızlığını kutladı. Pakistan bunu bir gün önce zaten yapmıştı. Mahatma, Delhi'deki

⁴⁴⁸ Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, *A History Of India*, Routledge, London, 1998, s. 284-286.

kutlamalara katılmadı. Bengal'deydi ve artık herkes kadar kendisinin de katkıda bulunduğunu fark ettiği şiddeti azaltmak için elinden geleni yapıyordu. 'Ölüm oruçlarını' da içeren eylemlerinin kısa vadede mucizevi etkileri oldu ama sonuçta bunlar toplumsal çılgınlık seline karşı sadece geçici barajlardı. Bağımsızlığın ilan edildiği günden suikasta kurban gittiği güne kadar geçen süre Gandhi için ıstırap dolu bir dönemdir.⁴⁴⁹

⁴⁴⁹ John Keay, *India: A History, Revised And Expanded Edition*, Grove Press, New York, 2010, s. 500-502.

SONUÇ

Bu tez çalışması, özünde 1857-1947 yılları arasında Hindistan bağımsızlık mücadelesini konu alan ancak Hindistan tarihinin bütününe kapsayan kültürel ve sosyal gelişmelerden beslenerek, 15 Ağustos 1947'de bağımsızlıkla sonuçlanan Hindistan Ulusal Hareketi'nin yükselişine ve gelişimine etki eden siyasi ideolojilerin bağımsızlığa olan rolü üzerine bir çalışmadır. Kısacası, Hindistan bağımsızlık mücadelesinin anatomisinin ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Hindistan, uzun tarihi boyunca pek çok istilaya ve göçe maruz kalmıştır. Halkı çok dilli ve çok kültürlü olmakla birlikte, toplumlar arasında kültürel birlik sağlayan en büyük faktör, Karma ve Darma doktrinleri ve kast sosyal kurumuyla Hinduizm dinidir. Kalabalık nüfusunun verdiği sayısal üstünlükle beraber değerlendirildiğinde Hindistan, topraklarını yabancılara karşı koruyabilmiş, kıta dışından gelen istilacıları kültür asimilasyonu yoluyla bünyesine katmış, böylece toplumsal benliğini kaybetmeden binlerce yıl tarih sahnesinde kalabilmiştir. Kast sistemi bu olumlu etkisinin yanında olumsuz olarak, takipçilerine ruhani eşitsizliğe dayanan katı, tabakalı, hiyerarşik, otoriter bir sosyal sistem vermiştir. Hindistan'ın köklü Hindu ve İslam İmparatorluklarının siyasi yönetimi incelendiğinde, her durumda siyasi yapının da tabakalı, katı ve otoriter olduğu görülmektedir.

Yukarıda belirtilen kültürel asimilasyona direnen iki kültür Hindistan'da kalıcı olarak varolabilmiştir: İslam ve Avrupa medeniyeti. İslam medeniyeti, kültürel füzyon oluşturarak alt kıtaya özgü bir Hint-İslam felsefesi, mimarisi ve yönetim modeli oluşturmuştur. Ardında bıraktığı olumsuz miras ise, yönetici Müslüman azınlık ile yönetilen Hindu çoğunluk arasında inişli-çıkışlı seyreden ilişkilerdir. Hindistan'daki en büyük iki İslam imparatorluğu olan Delhi Sultanlığı ve Babür İmparatorluğu, hünarlı yönetici sınıfı sayesinde bunu kısmen aşabilmiştir.

Avrupalı devletlerin Hindistan'ı bir egemenlik mücadelesi sahasına çevirmesi ve aralarında geçen ticaret savaşlarının ardından, İngiltere, Hindistan'da varlığını koruyabilen tek Avrupalı güç olarak kıtada aşama aşama varlığı kurmuş, güçlendirmiş ve büyümüştür.

İngiliz yönetiminin etkisi Hindistan sahnesinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Hindistan, tarihinde ilk kez siyasi olarak birleşmiştir. Büyük ölçekte demir yollarının, telgrafın ve diğer hızlı iletişim araçlarının kullanılmaya başlanması, ülkeye daha önce hiç sahip olmadığı teknolojik bir bütünlük kazandırmıştır. Mali, idari ve hukuki alanda yapılan düzenlemelerle, halkın bir kesimine yeni bir yaşam ve düşünce biçimiyle tanışma fırsatı veren bir ortam oluşturulmuştur.

Avrupalı fikirlerle tanışan Hint seçkinleri, toplumun diğer sınıflarını da dönüştürmeyi bir hedef olarak benimsemişlerdir. İngiltere'nin Hindistan üzerindeki olumlu etkisinin ilk meyvesi Ram Mohan Roy'un yükselişinde, öğretilerinde ve kurduğu reform hareketinde görülmüştür. Roy, sorgulamayan, geleneklere bağlı, ortodoks, hiyerarşik, dini bir topluma rasyonalizm ruhunu sokmaya çalışmış ve reformlar talep etmiştir. Roy aynı zamanda yeni bir siyaset teorisinin embriyosunu da ortaya koymuştur; 18 ve 19. yüzyıl İngiltere'sinin siyasi ideolojisine dayanan sivil özgürlükler, kast veya inanç ayrımlarına bakılmaksızın yönetilen herkesin yararına olması gerektiğini savunmuştur. Böylece Hint Liberalizmi ortaya çıkmış, Hint Ulusal Kongresine, 1885-1915 arası dönemde rehberlik edecek olan tam teşekküllü bir Hint siyaset teorisinin ana hatları ortaya çıkmıştır. Diğer önemli iki isim, Mahadev Govind Ranade ve Gopal Krishna Gokhale yeni Hint entelijansiyaasının ilk kuşağını temsil etmiştir. Hint Liberalizmi ideolojisi, İngiliz statükosunu bozmayacak ajitasyon ve reform teknikleri geliştirmiş, Ulusal Hareketi seçkinler tarafından yönetilen bir mücadele olarak öngörmüştür. Hint Liberalizmi, Hindistan'daki İngiliz yönetimiyle eş zamanlı 'sadık bir muhalefet' olarak hareket etmiş, parlamenter ve anayasal kurallara bağlı kalarak, İngiliz Hükümeti iktidarı devrettikten sonra Hindistan'ı demokratik yollarla yönetebilecek bir Hint liderliği yetiştirmeyi amaçlamıştır. Hint Liberalizmi, Hindistan'ı demokratik özyönetim yoluna sokmayı başarmış olsa da, Hintli kitleler arasında bir bütün olarak milliyetçilik ve vatanseverlik duygularını uyandırmakta başarısız olmuştur. Bunun nedenleri arasında aşırı rasyonalizm ve ılımlılığa yaptığı vurgu, ilhamını yabancılardan alan yeni bir kültürel gelenek yaratmaya yönelik bilinçli girişimi, baskın din olan Hinduizm'in sosyal kurumlarını reddetmesi, hızlı devrim yerine yavaş evrimde ısrar etmesi sayılabilir.

Hindistan Bağımsızlık Mücadelesine etki eden bir diğer ideoloji olan Hindu Aşırılıcılığı ideolojisi, Hint Ulusal Hareketini Hindulaştırmaya ve böylece Hintli kitleleri siyasi arenaya çekmeye çalışmıştır. Liderleri; eğitimsiz, yoksul, geleneklere bağlı, siyasi bilinçten yoksun bir kitleyi, onlar için anlaşılabilir olan kültürel hitap tekniklerini kullanarak siyasi eyleme teşvik etmeyi hedeflemişlerdir. Değer yapılarını, kimlik siyasetine, kasta, topluluğa ve kırsala yöneltmişlerdir. Milliyetçilik ve vatanseverlik kavramları Darma; özyönetim ve bağımsızlık anlayışları Svaraj; ekonomik özgürleşme modelleri Svadeshi; siyasi eylem teknikleri Karma Yoga olmuştur. Kitlelerine Hinduizm'in altın çağı ve bu mutlu zamanlara geri dönüş vaat etmiş, din ve siyaseti özdeşleştirerek, dini bağlılığı ülke sevgisine kanalize etmiş, Hindistan'ı ilahi ve mistik bir ideal haline getirmiştir. İngiliz yönetimine karşı nefret uyandırarak Hindu milliyetçiliğini savunmuş, takipçilerine hızlı sonuçlar vaat etmiştir. Hindu kitlelerin büyük bir bölümünde karşılık bulsa da bu ideoloji, İngiliz yönetiminin son bulmasının ardından kurulacak Hindu hegemonyasında yeni bir siyasi varlığa korku ve şüphe ile bakan Hintli Müslümanları

yabancılaştırmıştır. Hindistan'ın nihai bölünmesinin tohumları da bu dönemde atılmıştır; zira sonunda Pakistan için mücadeleye öncülük eden Müslüman Birliği, 1906 yılında Hindu Aşırı milliyetçiliği Hareketinin meydan okumasına bir cevap olarak kurulmuştur.

1920'den itibaren Hindistan bağımsızlık mücadelesinde etkin olan Gandhi ve Gandizm, din ve siyaset birlikteliğinin Hintli kitleleri siyasi eyleme sevkinde önemli aşamalar kaydetmiştir. Gandhi'nin felsefesi eklektik bir felsefedir, Hristiyanlıktan gelen sevgi ve pasifizm doktrinleri, Tolstoy ve Ruskin'in ideal yaşam kavramı, Thoreau'un sivil itaatsizlik modeli, Caynizm'in Ahimsa doktrini, Bhagavad Gita'daki Moksa'ya ulaşma kavramı gibi pek çok etki Gandizm'in şekillenmesine yardımcı olmuştur. Gandhi, bu eklektik ideolojiden doğan teknikleri Hindu kültürü ve geleneği bağlamında adlandırmış ve böylece ona Hindu kitleleri arasında geniş bir takipçi kitlesi sağlamıştır. Gandhi, Hindu Aşırı milliyetçiliğinin kışkırttığı şiddet ve terörizmden uzak durmuş; Hint liberalizminin reform yapmaya çalıştığı kast, çocuk evlilikleri, kadınların düşük statüsü gibi Ortodoks Hinduizm'in bazı olumsuz unsurlarının değişmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Gandhi, Hindu milliyetçilerinin aksine, Hint Müslümanların güvenini ve desteğini kazanmaya çalışmıştır. Ancak çabasında başarısız olmuştur, çünkü din ve siyasetin aktif propaganda tekniklerinde kullanımı Hindistan'ın iki büyük dini topluluğu arasındaki uçurumu derinleştirmiştir.

Bu tez çalışmasında varılan bir diğer sonuç, Hindistan'ın bölünmesinin temel nedenini tam olarak açıklayabilecek tek bir teori veya argüman olmadığıdır. Bölünmenin sorumluluğunun, bu dramaya katılan üç oyuncudan (İngilizler, Kongre ve Müslüman Birliği) herhangi birine atfedilemeyeceği ortadadır. 1920 sonrası dönem; Kongre'nin tek başına hareket etmedeki ısrarı, İngiliz yönetiminin çoğunlukla kriz zamanları öncesinde zaman kazanmak için anayasal reform önerileri ve vaatlerde bulunarak akabinde verdiği hakları geri alması, Müslüman Ligi'nin hemen her çıkmaz durumda komünalizm kartını masaya sürmesi ve Kongre aleyhine ittifaklardan kaçınmamasının örnekleriyle doludur. Cripps Misyonu ve Simla Konferansı gibi sınırlı sayıdaki 'uzlaştırıcı' girişim, Gandhi, Cinnah ve Nehru'nun geçmişten kalan ideolojik tercihleri nedeniyle, bölünmenin önüne geçebilecek fırsatları doğuramadan başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Özetle, Kongre'nin bölünmeyi önlemedeki başarısızlığı, komünal güçlerin tehdit ve tehlikesini anlayamamasından kaynaklanmıştır. Gandhi de dahil olmak üzere Kongre liderleri, Hindular ve Müslümanlar arasındaki toplumsal çatlağın İngilizlerin Hindistan'daki varlığının doğrudan bir sonucu olduğuna inanmışlardır. Nihayet 1946'da komünalizmin yıkıcı gücü fark edildiğinde artık çok geçti. O zamana kadar Cinnah'ın büyük çabalarla elde ettiği kazanımlarından taviz vermesi beklenemezdi.

İngiliz yönetimi II. Dünya Savaşı'nın ardından Hindistan'ı elinde tutamayacağını anlamıştır, 'böl ve yönet' taktikleriyle Hindu-Müslüman çatışması derinleştirilerek 1947 yılına gelinmiş ancak kaçınılmaz sonda ısrarcı olurlarsa Hindistan'ın bir iç savaşa sürükleneceği ortaya çıkmıştır. Hindistan'ın bölünmesi üç tarafın (İngilizler, Kongre ve Cinnah) uzun bir süre boyunca gerçekleştirdiği eylemlerin bir karışımıdır.

KAYNAKÇA

- ACHARYA, Pritish, *National Movement And Politics In Orissa, 1920-1929 (SAGE Series in Modern Indian History–XI)*, SAGE Publications India Pvt Ltd, 2008.
- ADAMS, Jad, *Gandhi: The True Man Behind Modern India*, Pegasus Books, New York, 2011.
- ADAMS, Jad, WHITEHEAD, Philip, *Dynasty: The Nehru-Gandhi Story*, TV Books, New York, 1997.
- ADENEY, Katharine, SAEZ, Lawrence, *Coalition Politics And Hindu Nationalism*, Routledge, 2005.
- ADYE, John, *Indian Frontier Policy: An Historical Sketch*, Kessinger Publishing, 2010.
- AHMAD, Jamiuddin (ed.), *Some Recent Speeches And Writings Of Mr. Jinnah*, Sh. M. Ashraf, 1942.
- AIYANGAR, S. Krishnaswami, *South India And Her Muhammadan Invaders*, Oxford University Press, Bombay, 1921.
- AKBAR, M. J., *Nehru: The Making Of India*, Viking Penguin Inc., London, 1988.
- AKBAR, S. Ahmed, *Jinnah, Pakistan And Islamic Identity: The Search For Saladin*, Routledge, London, 1997.
- ALEXANDER, Horace G., *Gandhi Remembered*, Pendle Hill Publications, 1969.
- ALI, Tariq, *The Nehrus And The Gandhis: An Indian Dynasty*, Pan Books, London, 1985.
- AMBEDKAR, B. R., *Pakistan Or The Partition Of India*, Thacker & Co., LTD, Bombay, 1946.
- ANDERSON, G., *The Last Days Of The Company: A Source Book Of Indian History 1818-1858; Vol I: The Expansion Of British India*, University Of Michigan Library, 1918.
- ANDERSON, Philip, *The English In Western India: Being The Early History Of The Factory At Surat, Of Bombay, And The Subordinate Factories On The Western Coast; From The Earliest Period Until The Commencement Of The Eighteenth Century*, Smith And Taylor, Bombay, 1854.
- ANDREW, W. P., *India And Her Neighbours*, Wm. H. Allen & Co, London, 1878.

- ANDREWS, Charles F., *Mahatma Gandhi: His Life And Ideas*, SkyLight Paths Publishing, 2003.
- ANSARI, Shaukatullah, *Pakistan The Problem Of India*, Minerva Book Shop, Lahore, 1945.
- ANTONOVA, Kotovsky G., BONGARD-LEVIN, G., *A History Of India In Two Books*, Progress Publishers, 1979.
- ARBUTHNOT, Alexander J., *Lord Clive: The Foundation Of British Rule In India*, T. Fisher Unwin, London, 1899.
- ARNOLD, David, *Gandhi (Profiles In Power)*, Pearson Education Limited, London, 2001.
- ASHE, Geoffrey, *Gandhi*, Stein and Day Publishers, New York, 1968.
- ASHRAF, Muhammad, *Iqbal To Jinnah: A Collection Of Iqbal's Letters To The Qaid-i-Azam Conveying His Views On The Political Future Of Muslim India*, SH. Muhammad Ashraf, Lahore, 1963.
- AUBER, Peter, *Rise And Progress Of The British Power In India*, Wm. H. Allen & Co, London, 1837.
- AVARI, Burjor, *India: The Ancient Past; A History Of The Indian Sub-Continent From 7000 BC To AD 1200*, Routledge, New York, 2007.
- BAILLIE, Adrian, *India From A Back Bench*, Methuen Co. LTD, London, 1934.
- BAJPAI, Shiva (ed.), *The History Of Hindu India: From Ancient To Modern Times*, Himalayan Academy Publications, Hawai, 2011.
- BALL, Upendra Nath, *Ancient India*, Behar National College, Patna, 1921.
- BANERJEA, Pramathanath, *Fiscal Policy In India*, Macmillan and Co., Limited, Calcutta, 1922.
- BANERJEE, Anil Chandra, *Two Nations: The Philosophy of Muslim Nationalism*, Concept Publishing Company, New Delhi, 1981.
- BANERJEE, G. N., *Hellenism In Ancient India*, Butterworth & Co., LTD, Calcutta, 1920.
- BANERJI, R. D., *Prehistoric Ancient And Hindu India*, Blackie & Son, Limited, Bombay, 1934.

- BARNS, Margarita, *India Today And Tomorrow*, George Allen & Unwin LTD, London, 1936.
- BARSAMIAN, David (ed), *Eqbal Ahmad: Confronting Empire*, South End Press, Cambridge, 2000.
- BASHAM, A. L. (ed), *A Cultural History Of India*, Oxford University Press, 1975.
- BASHIR, Dar Ahmad, *Why Pakistan*, New Era Publication, Lahore, 1952.
- BAYLY, C. A., *Indian Society And The Making Of The British Empire (The New Cambridge History Of India)*, Cambridge University Press, 2008.
- BEAL, Samuel, *Buddhist Records Of The Western World, Translated From The Chinese Of Hiuen Tsiang (A.D. 629)*, Trübner & Co., Ludgate Hill, London, 1884.
- BELLER, Ken, CHASE, Heather, *Great Peacemakers: True Stories From Around The World*, LTS Press, 2008.
- BESANT, Annie, *How India Wrought For Freedom: The Story Of The National Congress Told From Official Records*, Theosophical Publishing House, Madras, 1915.
- BEVERIDGE, Henry, *A Comprehensive History Of India: Civil, Military And Social (Vol III)*, Blackie and Son, Paternoster Row, 1813.
- BHANDARKAR, D. R., *Lectures On The Ancient History Of India: On The Period From 650 To 325 B.C., University Of Calcutta*, 1919.
- BHANDARKAR, R. G., *A Peep Into The Early History Of India: From The Foundation Of The Maurya Dynasty To The Downfall Of The Imperial Gupta Dynasty (322 B.C.-circa 500 A.C.)*, D. B. Taraporevala Sons, And Co, Bombay, 1920.
- BIRDWOOD, Lord, *India And Pakistan: A Continent Decides*, Frederick A. Praeger, New York, 1954.
- BLAIS, Genevieve, *Gandhi: A Beginner's Guide*, Hodder & Stoughton, London, 2000.
- BOSE, Sudhindra, *Some Aspects Of British Rule In India*, The Chesnutt Printing Co., Iowa, 1916.
- BOSE, Sugata, *A Hundred Horizons: The Indian Ocean In The Age Of Global Empire*, Harvard University Press, 2009.

- BOSE, Sugata, JALAL, Ayesha, *Modern South Asia: History, Culture, Political Economy*, Routledge, New York, 1998.
- BOULGER, D. C., *India In The Nineteenth Century*, H. Marshall & Son, London, 1901.
- BOULGER, D. C., *The Story Of India*, H. Marshall & Son, London, 1897.
- BOWEN, H. V., *Revenue And Reform: The Indian Problem In British Politics 1757-1773*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
- BRECHER, Michael, *Nehru: A Political Biography*, Oxford University Press, London, 1961.
- BRIGHT, J. S., *Gandhi Is India*, Indian Printing Works, Lahore, 1947.
- BROWN, D. Mackenzie, *Indian Political Thought From Ranade To Bhave: The Nationalist Movement*, University of California Press, Berkeley, 1961.
- BROWN, James, *The Life And Times Of Gandhi*, Parragon Publishing, London, 1994.
- BROWN, Judith (ed.), PAREL, Anthony (ed.), *The Cambridge Companion To Gandhi*, Cambridge University Press, New York, 2011.
- BROWN, Judith M. (ed.), *The Oxford History of the British Empire Volume IV: The Twentieth Century*, Oxford University Press, Oxford, 1998.
- BROWN, Judith M., *Gandhi: Prisoner Of Hope*, Yale University Press, New Haven, 1989.
- BROWN, Judith M., *Gandhi's Rise To Power: Indian Politics 1915–1922*, Cambridge University Press, Cambridge, 1972.
- BROWN, Judith M., *Nehru*, Longman, New York, 1999.
- BROWN, Judith M., *Nehru: A Political Life*, Yale University Press, London, 2023.
- BRYNE, Dony, *Gandhi: His Life Was The Message*, Longman, Harlow, 1983.
- BUCKLAND, C. T., *Sketches Of Social Life In India*, W.H.Allen & Co., London, 1884.
- BURLEIGH, Michael, *Sacred Causes: The Clash Of Religion And Politics, From The Great War To The War On Terror*, Harper Collins e-books, 2008.
- BURTON, Reginald George, *The Revolt In Central India 1857-59*, The Government Monotype Press, Simla, 1906.

- BUTLER, Richard Austen, *Jawaharlal Nehru: The Struggle For Independence*, Cambridge University Press, Cambridge, 1966.
- CAMPBELL, Alan, *Mission With Mountbatten*, AICO Publishing House, Bombay, 1951.
- CELL, John W., *Hailey: A Study In British Imperialism, 1872–1969*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.
- CHADHA, Yogesh, *Gandhi: A Life*, John Wiley & Sons, Inc. New York, 1997.
- CHAILLEY, Joseph, *Administrative Problems Of British India*, The Macmillan Company, London, 1910.
- CHAKRABARTI, Dilip K., LAL, Makkhan, *History Of Ancient India: Political History And Administration (c. AD 750-1300)*, NCERT, Delhi, 2002.
- CHANDRA, Anjana Motihar, *India Condensed: 5,000 Years Of History & Culture*, Marshall Cavendish Editions, Singapore, 2008.
- CHANDRA, Bipan, *History Of Modern India*, National Council of Educational Research and Training, New Delhi, 1971.
- CHANDRA, Bipan, *India After Independence 1947-2000*, Penguin India, New Delhi, 1999.
- CHANDRA, Bipan, *India's Struggle For Independence*, Penguin Random House India Pvt. Ltd, New Delhi, 1989.
- CHANDRA, Kailash, *Tragedy Of Jinnah*, Sharma Publishers, Lahore, 1941.
- CHANDRA, Satish, *A History Of Medieval India*, Orient BlackSwan Private Limited, New Delhi, 2007.
- CHAUDHURI, Binayendra Mohan, *Muslim Politics In India*, Orient Book Company, Calcutta, 1946.
- CHOUDHARY, Rahmat Ali, *Pakistan the Fatherland of Pak Nation*, Book Traders, Lahore, 1978.
- COHEN, Stephen, *Emerging Power: India*, Brookings Institution Press, Washington, 2001.
- COHEN, Warren I., *Profiles In Humanity: The Battle For Peace, Freedom, Equality, And Human Rights*, Rowman & Littlefield Publishers, 2009.

- COLLINS, Larry, *Mountbathen And Independent India*, Vikas Publishing House, Delhi, 1960.
- COOLIDGE, Olivia E., *Gandhi*, Houghton Mifflin, Boston, 1971.
- COPLEY, Antony, *Gandhi: Against The Tide*, Basil Blackwell Ltd., 1987.
- CORNER, Julia, *The History Of China & India Pictorial & Descriptive*, H. Washbourne, London, 1846.
- COTTERELL, Arthur, *Asia: A Concise History*, John Wiley & Sons Pte. Ltd., 2011.
- COX, George William, *History Of The Establishment Of British Rule In India*, Spottiswoode and Co., London, 1889.
- CROCKER, Walter, *Nehru: A Contemporary's Estimate*, G. Allen and Unwin, London, 1967.
- CUNNINGHAM, Henry Stewart, *British India And Its Rulers*, W.H.Allen & Co., London, 1882.
- DALTON, Dennis, *Mahatma Gandhi: Nonviolent Power In Action*, Columbia University Press, New York, 2000.
- DALTON, W. H., *India And Lord Ellenborough*, W. H. Dalton, London, 1844.
- DANVERS, F. C., *The Portuguese In India (Vol.1)*, Asian Educational Services, New Delhi, 1894.
- DANVERS, F. C., *The Portuguese In India (Vol.2)*, Asian Educational Services, New Delhi, 1894.
- DARWIN, John, *The Empire Project: The Rise And Fall Of The British World-System, 1830-1970*, Cambridge University Press, New York, 2009.
- DAS GUPTA, J. N., *India In The Seventeenth Century As Depicted By European Travellers*, The University of Calcutta, Calcutta, 1916.
- DAS, Durga, *India From Curzon To Nehru & After*, Collins St. James Place, London, 1969.
- DAS, M. N., *The Political Philosophy Of Jawaharlal Nehru*, John Day Company, New York, 1961.
- DAS, Santosh Kumar, *Economic History Of Ancient India*, Mitra Press, 1925.

- DASGUPTA, Ajit K., *A History Of Indian Economic Thought*, Routledge, London, 1993.
- DATTA, Dharendra Mohan, *The Philosophy Of Mahatma Gandhi*, University of Wisconsin Press, Madison, 1961.
- DATTA, Kalikinkar, MAJUMDAR, R. C., RAYCHAUDHURI, H. C., *An Advanced History Of India*, MacMillan-St. Martin's Press, London, 1967.
- DEAN, Vera Micheles, *Builders Of Emerging Nations*, Holt, Rinehart And Winston, New York, 1961.
- DEAR, John, *Mohandas Gandhi: Essential Writings*, Orbis Books, New York, 2002.
- DESAI, Kalpana, *The Mahatma Beyond Gandhi*, Sarvodaya International Trust, Mumbai, 2001.
- DODWELL, H. H., *The Cambridge History Of India Vol. 5: British India (1497-1858)*, Cambridge University Press, London, 1929.
- DODWELL, H. H., *The Cambridge History Of India Vol. 6: The Indian Empire (1858-1918)*, Cambridge University Press, London, 1932.
- DOEDEN, Matt, *Darkness Everywhere: The Assassination Of Mohandas Gandhi*, Twenty-First Century Books, Minneapolis, 2014.
- DOKE, Joseph J., *M. K. Gandhi: An Indian Patriot In South Africa*, Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Madras, 1967.
- DURANT, Will, *Heroes Of History*, Simon & Schuster, New York, 2001.
- DUTCHER, George M. (ed.), *The History Of Nations Vol 5: India-Persia*, P. F. Collier & Son Company, New York, 1907.
- DUTT, Nripendra Kumar, *The Aryanisation Of India*, N. K. Basu, Calcutta, 1925.
- DUTT, R. C., *A History Of Civilisation In Ancient India Based On Sanscrit Literature*, Kegan Paul, Trench Trubner, & Co. Ltd., London, 1893.
- DUTT, R. C., *Ancient India, 2000 B.C.-800 A.D.*, Longmans, Green, And Co., London, 1904.
- DUTT, R. C., *The Civilization Of India*, J.M. Dent, London, 1900.
- DUTT, Romesh, *Economic History Of India*, A. M. Kelley, New York, 1969.

- DWARKADAS, Kanji, *10 Years To Freedom*, Popular Prakashan, Bombay, 1958.
- EATON, Jeanette, *Gandhi: Fighter Without A Sword*, William Morrow & Co, New York, 1950.
- EDWARDES, Michael, *The Myth Of The Mahatma: Gandhi, The British, And The Raj*, Constable, London, 1986.
- EDWARDS, Michael, *Nehru: A Pictorial Biography*, Viking Press, New York, 1962.
- ELPHINSTONE, M., *The History Of India Vol I*, John Murray, Albemarle Street, London, 1841.
- ELPHINSTONE, M., *The History Of India Vol II*, John Murray, Albemarle Street, London, 1841.
- ENAYATULLAH, Anvar, *Story Of Jinnah*, Pakistan Publications, Karachi, 1900.
- ERIC, Robert, WHEELER, Mortimer, *Early India And Pakistan: To Ashoka*, Praeger, New York, 1968.
- ERIKSON, Eric H., *Gandhi's Truth: On The Origins Of Militant Nonviolence*, Norton Press, New York, 1969.
- ERSKINE, William, *A History Of India Under The Two First Sovereigns Of The House Of Taimur, Báber And Humáyun: Volume 1*, Longman, Brown, Gren, And Longmans, London, 1854.
- ERSKINE, William, *A History Of India Under The Two First Sovereigns Of The House Of Taimur, Báber And Humáyun: Volume 2*, Longman, Brown, Gren, And Longmans, London, 1972.
- FABER, Doris, *Mahatma Gandhi*, Julian Messner Inc, New York, 1986.
- FEUDGE, Fannie Roper, *India*, Lothrop & Co, Boston, 1880.
- FIELDING-HALL, Harold, *The Passing Of Empire*, Hurst & Blackett, Ltd., London, 1913.
- FINCH, Lila, HAYES, John P., *Jawaharlal Nehru*, Chelsea House Publishers, New York, 1987.
- FISCHER, Louis (ed.), *The Essential Gandhi: An Anthology*, Random House, New York, 1962.
- FISCHER, Louis, *Gandhi: His Life And Message For The World*, Signet Classic, New York, 2010.

FISCHER, Louis, *The Life Of Mahatma Gandhi*, Harper Collins Publishers, London, 1997.

FISHER, Fred B., WILLIAMS, Gertrude Leavenworth Marvin, *India's Silent Revolution*, The Macmillan Company, New York, 1919.

FISHER, Frederick B., *That Strange Little Brown Man: Gandhi*, R. Long & R. R. Smith, Inc., New York, 1932.

FORBES-LINDSAY, C. H., *India Past And Present Vol 1*, Asian Educational Services, New Delhi, 1903.

FORBES-LINDSAY, C. H., *India Past And Present Vol 2*, Asian Educational Services, New Delhi, 1903.

FORREST, G. W., *India Under Hastings*, Inter India Publications, New Delhi, 1892.

FRANKLIN, Geraldine, MARKS, Jim, *People: A History Of Our Time: 20th Century Greats*, Gallery Books, New York, 1986.

FRAZER, Robert Watson, *British India*, T. Fisher Unwin Ltd., London, 1917.

FULLER, Bampfylde, *The Empire Of India*, Sir Isaac Pitman & Sons, Ltd., London, 1913.

FURBEE, Mary R., FURBEE, Mike, *Mohandas Gandhi*, Lucent Books, San Diego, 2000.

GANDHI, Mohandas K., *An Autobiography: The Story Of My Experiments With Truth*, Beacon Press, Boston, 1993.

GANDHI, Mohandas K., *Satyagraha In South Africa*, Navajivan Publishing House, Ahmedabad, 1928.

GANDHI, Rajmohan, *Gandhi: The Man, His People, And The Empire*, University of California Press, Berkeley, 2008.

GAUBA, K. L., *The Consequences Of Pakistan*, Lion Press, Lahore, 1946.

GOLD, Gerald, ATTENBOROUGH, Richard, *Gandhi: A Pictorial Biography*, Newmarket Press, New York, 2009.

GOPAL, Sarvepalli, *British Policy In India: 1858-1905*, Cambridge University Press, Cambridge, 1965.

- GOPAL, Sarvepalli, *Jawaharlal Nehru: A Biography Vol 1: 1889-1947*, Harvard University Press, Cambridge, 1976.
- GOPAL, Sarvepalli, *Jawaharlal Nehru: A Biography Vol II: 1947-1956*, Oxford University Press, Delhi, 1979.
- GORDON, Stewart, *The New Cambridge History Of India (II-4): The Marathas: 1600–1818*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- GREEN, Martin Burgess, *Gandhi: Voice Of A New Age Revolution*, Continuum Intl Pub Group, New York, 1993.
- GREEN, Martin Burgess, *Tolstoy and Gandhi, Men of Peace: A Biography*, Basic Books, New York, 1983.
- GREWAL, J. S., *The New Cambridge History Of India (II.3): The Sikhs Of The Punjab*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
- GRUZALSKI, Bart, *On Gandhi*, Wadsworth / Thomson Learning, Australia, 2001.
- GUHA, Ramachandra, *Gandhi Before India*, Allen Lane, London, 2013.
- HABIB, I., *A People's History Of India 14: Economic History Of India, AD 1206-1526, The Period Of The Delhi Sultanate And The Vijayanagara Empire*, Tulika Books, New Delhi, 2017.
- HABIB, M., *The Political Theory Of The Delhi Sultanate: Including A Translation Of Ziauddin Barani's Fatawa-i-Jahandari, Circa, 1358-9 A.D.*, Kitab Mahal, Allahabad, 1940.
- HAIG, Wolseley (ed.), *The Cambridge History Of India: Vol. III Turks And Afghans*, Cambridge University Press, Cambridge, 1928.
- HAIG, Wolseley, BURN, Richard (ed.), *The Cambridge History Of India: Volume IV The Mughul Period*, Cambridge University Press, Cambridge, 1937.
- HAJARI, Nisid, *Midnight's Furies: The Deadly Legacy Of India's Partition*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, 2015.
- HAQUE, Jameel, BROWN, Katharine (ed.), *Countries Of The World: Pakistan*, Gareth Stevens Pub., Milwaukee, 2002.
- HATT, Christine, *Mahatma Gandhi*, WI: World Almanac Library, Milwaukee, 2004.

- HERMAN, Arthur, *Gandhi & Churchill: The Epic Rivalry That Destroyed An Empire And Forged Our Age*, Bantam Books, New York, 2008.
- HOLDERNESS, T. W., *Peoples And Problems Of India*, H. Holt and Company, New York, 1912.
- HOLMES, H. J. N., *My Gandhi*, Harper & Brothers Publishers, New York, 1953.
- HORNE, E. A., *The Political System Of British India*, Clarendon Press, Oxford, 1922.
- HORSBURGH, H. J. N., *Makers Of Modern Thought: Gandhi*, Lutterworth Press, London, 1972.
- HUNTER, Robert, *The History Of India: From The Earliest Ages To The Fall Of The East India Company And The Proclamation Of Queen Victoria In 1858*, T. Nelson And Sons, London, 1863.
- HUNTER, W.W.(ed.), MALLESON, G. B., *Rulers Of India: Lord Clive And The Establishment Of The English In India*, The Clarendon Press, Oxford, 1900.
- HUTHEESING, Krishna Nehru, HATCH, Alden, *We Nehrus*, Holt, Rinehart And Winston, New York, 1967.
- ILBERT, C. P., *The Government of India*, Stevens And Sons, Ltd., London, 1898.
- ISHAQ, Muhammad, *India's Contribution To The Study Of Hadith Literature*, The University Of Dacca, Lahore, 1955.
- ISRAEL, Milton (ed.), *Nehru And The Twentieth Century*, University Of Toronto, Centre For South Asian Studies, Toronto, 1991.
- IYENGAR, Srinivasa, *Advanced History Of India*, Hindi Pracher Press, Madras, 1942.
- JACK, Homer A. (ed.), *The Gandhi Reader: A Sourcebook Of His Life And Writings*, Grove Press, New York, 1994.
- JACKSON, P., *The Delhi Sultanate: A Political And Military History*, Cambridge University Press, New York, 1999.
- JACKSON, W. G. F., *The Pomp Of Yesterday: The Defence Of India And The Suez Canal 1798-1918*, Brasseys Ltd, London, 1995.

- JAIRAZBHOY, R. A., *Foreign Policy In Ancient India*, Asia Publishing House, Bombay, 1963.
- JAYASWAL, K. P., *An Imperial History Of India In A Sanskrit Text (c.700 B.C. - c.770 A.D.)*, Motilal Banarsi Dass, Lahore, 1934.
- JAYASWAL, K. P., *Hindu Polity: A Constitutional History Of India In Hindu Times*, Butterworth & Co. Ltd., Calcutta, 1924.
- JEFF, Hay, MATRAY, James I. (ed.), *Partition Of British India*, Chelsea House Publishers, New York, 2006.
- JINNAH, Fatima, AL MUJAHID, Sharif (ed.), *My Brother*, Quad-e Azam Academy, Karachi, 1987.
- JOHNSON, Richard L. (ed.), *Gandhi's Experiments With Truth: Essential Writings By And About Mahatma Gandhi*, Lexington Books, Lanham, 2006.
- JONES, E. Stanley, *Mahatma Gandhi: An Interpretation*, Hodder And Stoughton, London, 1948.
- JONES, Kenneth W., *The New Cambridge History Of India (III.1): Socio-Religious Reform Movements In British India*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.
- JUDD, Denis, *The Lion And The Tiger: The Rise And Fall Of The British Raj, 1600-1947*, Oxford University Press, Oxford, 2004.
- KABIR, Humayun, *Muslim Politics (1906-1942)*, Gupta, Rahman & Gupta, Calcutta, 1943.
- KAHIN, George McTurnan (ed.), *Major Governments Of Asia*, Cornell University Press, New York, 1958.
- KAPUR, Ashok, *India From Regional To World Power*, Routledge, London, 2007.
- KARIM, Saalena, *Secular Jinnah & Pakistan: What The Nation Doesn't Know*, Paramount Publishing Enterprise, Karachi, 2010.
- KAURA, Uma, *Muslims And Indian Nationalism, The Emergence Of The Demand For India's Partition (1928-40)*, Manohar Book Service, New Delhi, 1977.
- KAUSHIK, B. G., *The House That Jinnah Built*, Padma Publications Limited, Bombay, 1944.
- KEAY, John, *India: A History, Revised And Expanded Edition*, Grove Press, New York, 2010.

- KEENE, H. G., *History Of India Vol I., From The Earliest Times To The End Of The Nineteenth Century*, John Grant, Edinburgh, 1906.
- KEENE, H. G., *History Of India Vol II., From The Earliest Times To The End Of The Nineteenth Century*, John Grant, Edinburgh, 1906.
- KENDALL, Patricia, *India And The British: A Quest For Truth*, Charles Scribner's Sons, London, 1931.
- KENWORTHY, Leonard S., FERRARI, Erma, *Leaders Of New Nations*, Doubleday Company, New York, 1968.
- KHAN, Wali, *Facts are Facts: The Untold Story Of India's Partition*, Vikas Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, 1987.
- KHAN, Yasmin, *The Great Partition: The Making Of India And Pakistan*, Yale University Press, London, 2007.
- KNIGHT, Ian, *Queen Victoria's Enemies (3): India (Men at Arms Series, 219)*, Osprey Publishing, London, 1990.
- KRIPALANI, Krishna, *Gandhi: A Life Revisited*, East West Publications, London, 1983.
- KRISHNAMACHARLU, C. R., *The Cradle Of Indian History*, The Adyar Library, Madras, 1947.
- KULKE, Hermann, ROTHERMUND, Dietmar, *A History Of India*, Routledge, London, 1998.
- KUMAR, Chandra, PURI, Mohinder, *Mahatma Gandhi: His Life And Influence*, Franklin Watts, New York, 1983.
- KUMAR, Dharma (ed.), DESAI, Meghnad (ed.), *The Cambridge Economic History Of India (Vol II: c. 1757-c. 1970)*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983.
- KYTLE, Calvin, *Gandhi, Soldier Of Nonviolence: His Effect on India And The World Today*, Grosset & Dunlap Publishers, New York, 1969.
- LAMB, Beatrice Pitney, *The Nehrus Of India: Three Generations Of Leadership*, The Macmillan Company, New York, 1967.
- LANE-POOLE, Stanley, *Medieval India Under Mohammedan Rule, (A.D. 712-1764)*, Haskell House Publishers, New York, 1970.

LEAVITT, Leslie W., *Great Men And Women*, Longman, London, 1958.

LENGYEL, Emil, *Jawaharlal Nehru, The Brahman From Kashmir*, Franklin Watts, New York, 1968.

LETHBRIDGE, Roper, *A Short Manual Of The History Of India: With An Account Of India As It Is*, Macmillan And Co., London, 1881.

LEVI, Sylvain, PRZYLUSKI, Jean, BLOCH, Jules, *Pre-Aryan And Pre-Dravidian In India*, University Of Calcutta Press, Calcutta, 1929.

LILLY, William Samuel, *India And Its Problems*, Sands & Co., London, 1902.

LIMAYE, Madhu, *Mahatma Gandhi And Jawaharlal Nehru: A Historic Partnership 1916-1948*, B.R. Pub. Corp., Delhi, 1989.

LIPSETT, H. Caldwell, *Lord Curzon In India: 1898-1903*, R.A. Everett & Co., London, 1903.

LITVINSKY, B. A.(ed), *History Of Civilizations Of Central Asia Vol III: The Crossroads Of Civilization: A.D. 250 To 750*, UNESCO, 1996.

LLOYD, Trevor, *Empire: The History Of The British Empire*, Hambledon Continuum, London, 2001.

MAJUMDAR, R. C. (ed.), *History And Culture Of Indian People Vol 1: Vedic Age*, George Allen & Unwin Ltd., London, 1951.

MAJUMDAR, R. C. (ed.), *History And Culture Of Indian People Vol 2: Age Of Imperial Unity*, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1951.

MAJUMDAR, R. C. (ed.), *History And Culture Of Indian People Vol 4: The Age Of Imperial Kanauj*, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1955.

MAJUMDAR, R. C. (ed.), *The History and Culture of the Indian People Vol 5: The Struggle For Empire*, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1957.

MAJUMDAR, R. C. (ed.), *The History And Culture Of The Indian People Vol 3: The Classical Age*, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1954.

MAJUMDAR, R. C. (ed.), *The History And Culture Of The Indian People Vol 6: The Delhi Sultanate*, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1960.

- MAJUMDAR, R. C. (ed.), *The History And Culture Of The Indian People: Volume 7: The Mughul Empire*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1974.
- MAJUMDAR, R. C. (ed.), *The History And Culture Of The Indian People: Volume 8: The Maratha Supremacy*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1977.
- MAJUMDAR, R. C. (ed.), *The History And Culture Of The Indian People: Volume 9: British Paramountcy And Indian Renaissance Part I*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1963.
- MAJUMDAR, R. C. (ed.), *The History And Culture Of The Indian People Volume 10: British Paramountcy And Indian Renaissance Part II*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1960.
- MAJUMDAR, R. C. (ed.), *The History And Culture Of The Indian People Volume 11: Struggle For Freedom*, Bhartiya Vidya Bhavan, Bombay, 1969.
- MAJUMDAR, R. C., *The Classical Accounts Of India*, Firma K. L. Mukhopadhyay Publishers, Calcutta, 1960.
- MAJUMDAR, S. K., *Jinnah And Gandhi: Their Role In India's Quest For Freedom*, K. L. Mukhopadhyay, Calcutta, 1966.
- MALASPINA, Ann, *Mahatma Gandhi And India's Independence In World History*, NJ: Enslow Publishers, Berkeley Heights, 2000.
- MALIK, Iftikhar H., *The History Of Pakistan*, Greenwood Press, Westport, 2008.
- MARCELLO, Patricia Cronin, *Mohandas K. Gandhi: A Biography*, Greenwood Press, Westport, 2006.
- MARKOVITS, Claude, *The Un-Gandhian Gandhi: The Life And Afterlife Of The Mahatma*, Anthem Press, London, 2004.
- MARSHALL, P. J., *The New Cambridge History Of India (II. 2): Bengal: The British Bridgehead: Eastern India 1740–1828*, Cambridge University Press, London, 1987.
- MARSHMAN, J. C., *Abridgment History Of India: From The Earliest Period To The Present Time*, The Serampore Press, Serampore, 1873.
- MARTIN, Christopher, *Mohandas Gandhi*, Lerner Publications Co., Minneapolis, 2001.
- MARTINEAU, Harriet, *British Rule In India: A Historical Sketch*, Smith, Elder And Co., London, 1857.

- MASSELOS, Jim, *Indian Nationalism: An History*, Facets Books International, New York, 1986.
- MEHTA, Ved, *Mahatma Gandhi And His Apostles*, Penguin Books, New York, 1993.
- MENON, V. P., *The Transfer Of Power In India*, Princeton University Press, Princeton, 1957.
- MERRIAM, Allen Hayes, *Gandhi vs Jinnah*, Minerva Associates, Calcutta, 1980.
- METCALF, Barbara D., METCALF, Thomas R., *A Concise History Of Modern India*, Cambridge University Press, New York, 2001.
- MILL, James, *The History Of British India In Six Volumes, (Vol. I)*, Baldwin, Cradock, And Joy, London, 1826.
- MOHIUDDIN, Yasmeen Niaz, *Pakistan: A Global Studies Handbook*, ABC-CLIO, Santa Barbara, 2007.
- MONTGOMERY, Elizabeth Rider, *Gandhi: Peaceful Fighter*, Garrard Pub Co, Illinois, 1970.
- MOON, Penderel, *Gandhi And Modern India*, Norton, New York, 1969.
- MORAES, Francis Robert, *Jawaharlal Nehru: A Biography*, Macmillan, New York, 1956.
- MORAES, Francis Robert, *Nehru, Sunlight And Shadow*, Jaico Publishing House, Bombay, 1964.
- MORISON, Theodore, *British India: From Queen Elizabeth To Lord Reading By An Indian Mahomedan*, Sir Isaac Pitman & Sons, Ltd., London, 1926.
- MUHAMMAD, Munir, *From Jinnah To Zia*, New Era Press, Delhi, 1901.
- MUKERJEE, Hirendranath, *The Gentle Colossus: A Study Of Jawaharlal Nehru*, Oxford University Press, Delhi, 1986.
- MUNIRUDDIN, Chughtai, *Historic Struggle For Pakistan (1857-1947)*, Nazaria-i-Pakistan Trust, Lahore, 2009.
- MUZUMDAR, Haridas T., *Mahatma Gandhi: Peaceful Revolutionary*, Scribner, New York, 1952.
- NANDA, B. R., *Gandhi: Pan-Islamism, Imperialism And Nationalism In India*, Oxford University Press, Bombay, 1989.

- NANDA, B. R., *Road To Pakistan: The Life And Times Of Mohammad Ali Jinnah*, Routledge India, New Delhi, 2010.
- NANDA, Bal Ram, *The Nehrus, Motilal And Jawaharlal*, Allen & Unwin, London, 1962.
- NATESON, M. S., *Pre-Mussalman India: A History Of The Motherland Prior To The Sultanate Of Delhi*, Sri Vani Vilas Press, Srirangam, 1917.
- NATH, Bannerjea Devendra, *India's Nation Builders*, Headley Bros., London, 1919.
- NEHRU, Jawaharlal, *Jawaharlal Nehru: An Autobiography*, Oxford University Press, New Delhi, 1988.
- NEHRU, Jawaharlal, *Nehru: The First Sixty Years: Presenting In His Own Words The Development Of The Political Thought Of Jawaharlal Nehru From His Earliest Years Up To The Founding Of The Republic Of India*, The John Day Company, New York, 1950.
- NEHRU, Jawaharlal, *Nehru-Jinnah Correspondence*, J. B. Kripalani, New Delhi, 1938.
- NEHRU, Jawaharlal, *The Discovery Of India*, Oxford University Press, Oxford, 1989.
- NEHRU, Jawaharlal, *Toward Freedom: The Autobiography Of Jawaharlal Nehru*, Beacon Press, Boston, 1958.
- NICHOLSON, Mike, *Mahatma Gandhi: The Man Who Freed India And Led The World In Nonviolent Change*, Exley Publications Ltd, Watford, 1987.
- NOMAN, Muhammad, *Muslim India Rise And Growth Of All India Muslim League*, Kitabistan, Karachi, 1942.
- OLDENBERG, H., *Ancient India: Its Language And Religions*, Open Court Publishing Company, Chicago, 1898.
- OSWELL, George Devereux, *Sketches Of Rulers Of India (Vol. 1): The Mutiny Era And After; Dalhousie, Canning, Henry Lawrence, Clyde And Strathnairn, Lord Lawrence, Mayo, Nicholson, Havelock*, Clarendon Press, Oxford, 1908.
- PAL, Bipin Chandra, *The Soul Of India: A Constructive Study Of Indian Thoughts And Ideals*, Choudhury & Choudhury, Calcutta, 1911.
- PANDEY, Bishwa Nath, *Nehru*, Stein & Day Pub, New York, 1976.

- PANHWAR, Sani H. (ed.), *Jinnah-Gandhi Talks (September, 1944)*, Central Office All India Muslim League, 2018.
- PANIGRAHI, Devendra, *India's Partition: The Story Of Imperialism In Retreat*, Routledge, London, 2004.
- PANIKHAR, K. M., *A Survey Of Indian History*, The National Information & Publications Ltd., Bombay, 1947.
- PAREKH, Bhikhu, *Gandhi: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2001.
- PASTAN, Amy, *Gandhi*, Dorling Kindersley, London, 2006.
- PATEL, Jehangir P., SYKES, Marjorie, *Gandhi: His Gift Of The Fight*, Friends Rural Centre, Rasulia, 1987.
- PEARCE, William C., *History Of India From The Earliest Times To 1880*, William L. Allison Co., New York, 1800.
- PEARSON, M. N., *The New Cambridge History Of India (I.1): The Portuguese In India*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
- PEERZADA, Syed Sharifuddin (ed.), *Unpardonable Crime Of Jinnah*, Muslim National Publications, Bombay, 1942.
- PEERZADA, Syed Sharifuddin, *Leaders' Correspondence With Mr. Jinnah*, Sh. Nazir Ahmad Taj Office, Bombay, 1944.
- PIGGOTT, Stuart, *Prehistoric India To 1000 B.C.*, Cassell, London, 1962.
- PILLAI, P. P., *Economic Conditions in India*, George Routledge And Sons Ltd., London, 1925.
- POLAK, H. S. L., BRAILSFORD, H. N., LAWRENCE, Pethick, *Mahatma Gandhi*, Odham's Press, London, 1948.
- PRASAD, Ishwari, *A Short History Of Muslim Rule In India: From The Advent Of Islam To The Death Of Aurangzeb*, K. Mitra Ltd., Allahabad, 1933.
- PRASAD, Rajendra, *India Divided*, Hind Kitabs, Bombay, 1946.
- RAGOZIN, Zenaide Alexei, *Vedic India, As Embodied Principally In The Rig Veda*, T. Fisher Unwin, London, 1895.

- RAI, Lajpat, *England's Debt To India: A Historical Narrative Of Britain's Fiscal Policy In India*, B. W. Huebsch, New York, 1917.
- RAPSON, E. J., *Ancient India From The Earliest Times To The First Century A.D.*, S. Gupta Private Ltd., Calcutta, 1914.
- RAPSON, E. J., *The Cambridge History Of India (Vol I): Ancient India*, Cambridge University Press, London, 1922.
- RAU, M. Chalapathi, *Gandhi And Nehru*, Allied Publishers, Bombay, 1967.
- RAVOOF, A. A., *Meet Mr.Jinnah*, Muhammad Ashraf Kashmiri Bazar, Lahore, 1944.
- RAWDING, F. W., *Gandhi And The Struggle For India's Independence*, Lerner Pub Group, Minneapolis, 1982.
- RAWLINSON, H. G., *Intercourse Between India & The Western World: From The Earliest Times To The Fall Of Rome*, Cambridge University Press, Cambridge, 1926.
- RAWLINSON, H. G., *Makers of India: Asoka Maurya, Sri Harsha Of Kanauj, Akbar, The Great Mogul, Sivaji The Maratha, Maharaja Ranjit Singh, Sir Saiyid Ahmed Khan, Mahatma Gandhi*, Books for Libraries Press, New York, 1971.
- RAYCHAUDHURI, Tapan (ed.), HABIB, Irfan (ed.), *The Cambridge Economic History Of India (Vol I: c. 1200-c.1750)*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982.
- RICHARDS, John F., *The New Cambridge History Of India (I.5): The Mughal Empire*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
- RIDDICK, John F., *The History Of British India: A Chronology*, Praeger Pub., Westport, 2006.
- ROBB, Peter, *A History Of India*, Palgrave Macmillan, New York, 2002.
- ROLLAND, Romain, *Mahatma Gandhi–The Man Who Became One With The Universal Being*, The Century Co., New York, 1924.
- ROWE, J. G., *Gandhi, The Mahatma*, Epworth Press, London, 1931.
- SAIYID, Matlubul Hasan, *Mohammad Ali Jinnah (A Political Study)*, Sh. M. Ashraf, Lahore, 1962.
- SALISBURY, Wilts, *Jinnah*, Butler & Tanner Ltd., London, 1954.

- SARKAR, Hem Chandra, *Rammohun Roy, The Father Of Modern India*, Sreemati Sakuntala Rao, Calcutta, 1910.
- SARKAR, Sumit, *Modern India: 1885-1947*, Macmillan Press, Basingstoke, 1989.
- SARKAR, Sumit, *Modern Times: India 1880-1950s: Environment, Economy, Culture*, Permanent Black, Ranikhet, 2014.
- SAROJINI, Naidu, *Mohomed Ali Jinnah: An Ambassador Of Unity*, His Speeches & Writings 1912-1917, Ganesh & Co., Madras, 1917.
- SASTRI, Hara Prasad, *A Short History Of India*, Blackie & Son, Glasgow, 1907.
- SAWYER, Kem Knapp, *Champion Of Freedom: Mohandas Gandhi*, Morgan Reynolds Pub, Greensboro, 2012.
- SCHRAFF, Anne, *Mahatma Gandhi*, Saddleback Educational Publishing, Three Watson Irvine, 2008.
- SETON, Marie, *Panditji: A Portrait Of Jawaharlal Nehru*, Taplinger, New York, 1967.
- SEVERANCE, John B., *Gandhi: Great Soul*, Clarion Books, New York, 1997.
- SEWELL, Robert, *A Forgotten Empire: Vijayanagar-A Contribution To The History Of India*, Swan Sonnenschein & Co., Ltd., London, 1900.
- SHAH, A. B., *Jawaharlal Nehru: A Critical Tribute*, Manaktalas, Bombay, 1965.
- SHANKER, Rajkumari, *The Story Of Gandhi*, Children's Book Trust, New Delhi, 1969.
- SHARMA, M. S. M., *Peeps into Pakistan*, Pustak Bhandar, Patna, 1954.
- SHARMA, R. S., *India's Ancient Past*, National Council of Educational Research And Training, New Delhi, 1977.
- SHARP, Gene, *Gandhi Wields The Weapon Of Moral Power*, Navajivan Pub. House, Ahmedabad, 1960.
- SHASHI, Tharoor, *Nehru: The Invention Of India*, Arcade Pub., New York, 2003.
- SHEEAN, Vincent, *Mahatma Gandhi, A Great Life In Brief*, Alfred A. Knopf, New York, 1955.
- SHEEAN, Vincent, *Nehru: The Years Of Power*, Random House, New York, 1960.

- SINGH, Anup, *Nehru: The Rising Star Of India*, The John Day Company, New York, 1939.
- SINGH, Iqbal, *Between Two Fires: Towards An Understanding Of Jawaharlal Nehru's Foreign Policy*, Orient Longman, Hyderabad, 1992.
- SINGH, Jaswant, *Jinnah: India-Partition-Independence*, Rupa Pub. India Pvt. Ltd., Delhi, 2009.
- SITARAMAYYA, B. Pattabhi, *History Of The Indian National Congress Volume II (1935-1947)*, Padma Publications, Bombay, 1947.
- SMITH, V. A., *The Early History Of India*, Clarendon Press, Oxford, 1924.
- SMITH, V. A., *The Oxford History Of India*, Oxford University Press, Delhi, 1981.
- SMITH, V. A., *The Oxford Student's History Of India*, Clarendon Press, Oxford, 1921.
- SOFRI, Gianni, *Gandhi And India (Interlink Illustrated Histories)*, Interlink Pub Group Inc, New York, 1999.
- SPEAR, Percival, *India, Pakistan And The West*, Oxford U.P., London, 1967.
- STEIN, Burton, *A History Of India*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2010.
- SULERI, Ahmad, *My Leader Being An Estimate Of Mr. Jinnah's Work For Indian Muslimans*, Lion Press, Lahore, 1945.
- TENDULKAR, D. G., *Mahatma: Life Of Mohandas Karamchand Gandhi, Complete In 8 Volumes*, Publications Division, Government Of India, New Delhi, 1963.
- THAPAR, Romila, *Asoka And The Decline Of The Mauryas*, Oxford University Press, Oxford, 1963.
- THAPAR, Romila, *Medieval India*, NCERT, New Delhi, 1989.
- THAPAR, Romila, *The Penguin History Of Early India From The Origins To AD 1300*, The Penguin Press, London, 2001.
- TINKER, Hugh, *India And Pakistan: A Political Analysis*, Frederick A. Praeger, New York, 1962.
- TODD, Anne M., MARTY, Martin E., *Mohandas Gandhi (Spiritual Leaders And Thinkers)*, Chelsea House, Philadelphia, 2004.

- TOMLINSON, B. R., *The New Cambridge History Of India (III.3), The Economy Of Modern India 1860-1970*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
- TRAVERS, Robert, *Ideology And Empire In Eighteenth-Century India: The British In Bengal*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- TRIPATHI, Rama Shankar, *History Of Ancient India*, Motilal Banarsidass, Delhi, 1960.
- UPADHYAYA, J. M. (ed.), *Mahatma Gandhi As A Student*, Ministry Of Information And Broadcasting Govt. Of India, New Delhi, 1965.
- UPPAL, J. N., *Gandhi: Ordained In South Africa*, Ministry Of Information And Broadcasting Govt. Of India, New Delhi, 1995.
- VAIDYA, C. V., *History Of Medieval Hindu India: Rise Of Hindu Kingdom*, Cosmo Publications, 1924.
- VAJPEYI, Ananya, *Righteous Republic: The Political Foundations Of Modern India*, Harvard University Press, Cambridge, 2012.
- WALSH, Judith E., *A Brief History Of India*, Infobase Publishing, New York, 2006.
- WEBB, Robert N., *Leaders Of Our Time (Series 1)*, F. Watts Inc., New York, 1964.
- WHEELER, Mortimer, *The Indus Civilization: Supplementary Volume To The Cambridge History Of India*, Cambridge University Press, Cambridge, 1968.
- WHITEWAY, R. S., *The Rise Of Portuguese Power In India (1497-1550)*, Asian Educational Services, New Delhi, 1989.
- WOLPERT, Stanley A., *India And Pakistan: Continued Conflict Or Cooperation?*, University Of California Press, Berkeley, 2010.
- WOLPERT, Stanley A., *Jinnah Of Pakistan*, Oxford University Press, New York, 1984.
- WOLPERT, Stanley A., *Nehru: A Tryst With Destiny*, Oxford University Press, New York, 1996.
- WOLPERT, Stanley A., *Roots Of Confrontation In South Asia: Afghanistan, Pakistan, India & The Superpowers*, Oxford University Press, New York, 1982.

WOLPERT, Stanley A., *Tilak And Gokhale: Revolution And Reform In The Making Of Modern India*, University Of California Press, Berkeley, 1962.

WOLPERT, Stanley, *A New History Of India*, Oxford University Press, New York, 2009.

WOLPERT, Stanley, *An Introduction To India*, Penguin Books, London, 1994.

WOLPERT, Stanley, *Gandhi's Passion: The Life And Legacy Of Mahatma Gandhi*, Oxford University Press, New York, 2001.

WOODCOCK, George, *Gandhi*, Planeta-Agostini, Barcelona, 1971.

ZACHARIAH, Benjamin, *Nehru*, Routledge, London, 2004.

ZAIDI, A. M., *Evolution Of Muslim Political Thought In India (Vol Two), Sectarian Nationalism And Khilafat*, Michiko & Panjathan, New Delhi, 1975.

ZAIDI, S. Akbar, *Issues In Pakistan Economy*, Oxford University Press, Karachi, 1999.

ZINKIN, Taya, *The Story Of Gandhi*, Criterion Books, INC., New York, 1966.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 10/08/2023

Tez Başlığı: Hindistan Bağımsızlık Mücadelesi: Gandhi, Cinnah Ve Nehru'nun Rolünün Tarihsel Bağlamda Değerlendirilmesi (1857-1947)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 233 sayfalık kısmına ilişkin, 10/08/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☐ Alıntılar hariç
- 4- ☒ Alıntılar dâhil
- 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

10/08/2023

Adı Soyadı: Ali Erhan Ertan
Öğrenci No: N10146335
Anabilim Dalı: Tarih
Programı: Tarih
Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Erkin Ekrem

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT**

Date: 10/08/2023

Thesis Title: The Indian Struggle For Independence: A Historical Contextualization Of The Role Of Gandhi, Nehru and Jinnah (1857-1947)

According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 10/08/2023 for the total of 233 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 6 %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

10/08/2023

Name Surname: Ali Erhan Ertan
Student No: N10146335
Department: History
Program: History
Status: ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Assoc. Prof. Erkin Ekrem

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 11/08/2023

Tez Başlığı: Hindistan Bağımsızlık Mücadelesi: Gandhi, Cinnah Ve Nehru'nun Rolünün Tarihsel Olarak Bağlamda Değerlendirilmesi (1857-1947)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Ali Erhan ERTAN
Öğrenci No: N10146335
Anabilim Dalı: Tarih
Programı: Tarih
Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

11/08/2023

DANISMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Doç.Dr. Erkin EKREM

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT**

Date: 11/08/2023

Thesis Title: The Indian Struggle For Independence: A Historical Contextualization Of The Role Of Gandhi, Nehru And Jinnah (1857-1947)

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Ali Erhan ERTAN

11/08/2023

Student No: N10146335

Department: History

Program: History

Status: ☐ MA ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Assos. Prof. Dr. Erkin EKREM

